

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ KONUSU

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER
PROGRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM
YAKLAŞIMLARINA GÖRE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali Yalçın

Antalya, 2016

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

TEZ KONUSU

**CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER
PROGRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM
YAKLAŞIMLARINA GÖRE İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali Yalçın

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Nadire Emel Akhan

Antalya, 2016

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali YALÇIN' nın bu çalışması 31.05.2016 tarihinde jürimiz tarafından İlköğretim Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

İMZA

Başkan: Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA
(Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Hatice GEDİK
(Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi)

Üye (Danışman): Yrd. Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN
(Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi)

Yüksek Lisans Tezinin Adı: Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarına Göre İncelenmesi

ONAY: Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen yukarıdaki jüri üyeleri tarafından uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunun ..... tarihli ve ..... sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Yusuf TEPELİ
Enstitü Müdürü

DOĞRULUK BEYAN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi” adlı çalışmayı, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yol ve yardıma başvurmaksızın yazdığımı, yararlandığım eserlerin kaynakçalardan gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserleri her kullanımında alıntı yaparak yararlandığımı belirtir; bunu onurumla doğrularım. Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara katlanacağımı bildiririm.

31.05.2016

Ali YALÇIN

Ali

İÇİNDEKİLER

TABLOLAR VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xi
ABSTRACT.....	xiii
ÖNSÖZ.....	xv
BİLDİRİM.....	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Problem Cümlesi.....	6
1.5. Alt Problemler.....	6
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları	7
1.7. Tanımlar.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki.....	9
2.2. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Gelişimi.....	14
2.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları.....	20
2.3.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	22

2.3.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	26
2.3.3. Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi.....	29
2.4. Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Programları.....	34
2.5. 2005 Sosyal Bilgiler Programı.....	57
2.6. 2015 Sosyal Bilgiler Taslak Programı.....	64
2.7. İlgili Araştırmalar.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli.....	79
3.2. Verilerin Toplanması.....	79
3.3. Verilerin Analizi.....	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4.1.1924 (1340) İlk Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi.....	82
4.1.1 1924 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	83
4.1.2 1924 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	84
4.1.3 1924 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	86
4.2. 1930 İlk Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	89
4.2.1 1930 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	89

4.2.2 1930 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	91
4.2.3 1930 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	93
4.3. 1948 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	94
4.3.1 1948 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	95
4.3.2 1948 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	97
4.3.3 1948 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	98
4.4. 1962 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	100
4.4.1 1962 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	101
4.4.2 1962 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	102
4.4.3 1962 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	104
4.5. 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	106
4.5.1 1968 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	106
4.5.2 1968 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	107
4.5.3 1968 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	109

4.6. 1990 Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	111
4.6.1 1990 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	111
4.6.2 1990 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	112
4.6.3 1990 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	114
4.7. 1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	115
4.7.1. 1931-32 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	116
4.7.2 1931-32 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	117
4.7.3 1931-32 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	118
4.8. 1938 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	118
4.8.1 1938 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	119
4.8.2 1938 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	120
4.8.3 1938 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	121
4.9. 1949 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	121
4.9.1 1949 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	122

4.9.2 1949 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	124
4.9.3 1949 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	126
4.10. 1962 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	127
4.10.1 1962 İlköğretim Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	127
4.10.2. 1962 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	129
4.10.3. 1962 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	130
4.11. 1970 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	132
4.11.1. 1970 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	132
4.11.2.1970 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	134
4.11.3. 1970 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	135
4.12. 1985 Sosyal Bilgiler Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	137
4.12.1. 1985 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	138
4.12.2. 1985 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	139
4.12.3. 1985 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	141

4.13. 1998 Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	142
4.13.1.1998 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	143
4.13.2. 1998 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	144
4.13.3. 1998 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	146
4.14. 2005 Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi	148
4.14.1. 2005 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	149
4.14.2. 2005 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	150
4.14.3. 2005 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi.....	153

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1.Sonuç.....	157
5.2.Tartışma.....	169
5.3. Öneriler.....	172
KAYNAKÇA.....	174
EKLER.....	184
EK 1: 1924 İlk Mektep Programı Kapak.....	185
EK 2: 1930 İlk Mektep Programı Kapak.....	186

EK 3: 1931 Orta Mektep Programı Kapak.....	187
EK 4: 1938-1940 Ortaokul Programı Kapak.....	188
EK 5: 1948 İlkokul Programı Kapak.....	189
EK 6: 1949 Ortaokul Programı Kapak	190
EK 7: 1962 Ortaokul Programı Kapak.....	191
EK 8: 1968 İlkokul Programı Kapak.....	192
EK 9: 1970 Ortaokul Programı Kapak.....	193
EK 10: 2005 Sosyal Bilgiler Programı Kapak.....	194
ÖZGEÇMİŞ.....	195

TABLolar VE ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Sosyal Bilgilerin Genel Amaçları.....	20
Şekil 2: Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları.....	22
Tablo 1: Yansıtıcı Araştırma Süreci.....	33

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

TTK: Talim Terbiye Kurulu

TTKB: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

NCSS: National Council For The Social Studies

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Çev. : Çeviren

Edt. : Editör

S. : Sayı

ss. : Sayfalar

Akt: Aktaran

vd. : ve diğerleri

ÖZET

CUMHURİYETTEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER PROGRAMLARININ SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM YAKLAŞIMLARINA GÖRE İNCELENMESİ

Yalçın, Ali

Yüksek Lisans, İlköğretim Programı

Tez Yöneticisi: Yrd. Doç. Dr. Nadire Emel AKHAN

Mayıs 2016, 214 Sayfa

Bu çalışmanın amacı cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler Programlarının Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesidir. Çalışma nitel araştırma tekniklerine bağlı kalınarak yürütülmüştür. Araştırma problemine yanıt aramak için nitel araştırma türlerinden tarama modeli içinde yer alan tarihsel yöntem kullanılmıştır. Araştırmada cumhuriyet dönemine ait 1924,1930, 1948, 1962, 1968, 1990 ilkokul programları ile 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970, 1985 tarihli ortaokul programları, 1998 tarihli ilköğretim Sosyal Bilgiler programı ve 2005 tarihli İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelenmiştir. Çalışmada, literatür taraması sonucunda elde edilen veriler Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımları açısından betimsel analiz tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir.

Araştırma bulgularına göre 1924, 1938,1948 ilkokul programları ile 1931-1932, 1938, 1949 ve 1985 programları Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarından vatandaşlık aktarımına ait özelliklere yer verildiği saptanmıştır. Ayrıca bu programlarda sosyal bilim disiplinlerine (tarih, coğrafya, hukuk, siyaset bilimi, ekonomi ve sosyoloji) ait konu içeriklerine değinilmiştir. 1931-1932 ve 1938 programlarında, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerine uygun bulguya ulaşamamıştır. 1968, 1990, 1998 ve 2005 programlarında Sosyal Bilgilerin üç yaklaşımına (vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim ve yansıtıcı araştırma) ait özelliklere yer verildiği tespit edilmiştir. Özellikle bu programlar disiplinler arası bir yaklaşımla yapılandırıldığı ancak konu bütünlüğü sistemli olmadığı söylenilebilir. Yansıtıcı araştırma açısından öğrencinin deneyim kazanması, problem çözme, düşünme ve sorgulama anlayışı üzerinde durulduğu saptanmıştır. 2005 Sosyal Bilgiler Programında, vatandaşlık aktarımına ait temel kültürel değerlere vurgu yapıldığı

tespit edilmiştir. 2005 programı disiplinlerarası bir yaklaşımla oluşturulduğu ve her bir öğrenme alanı birden fazla disipline ait konularla bütünleştirildiği söylenilebilir. Yansıtıcı araştırma anlayışına ait özellikleri yansıtan bir programdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları, Sosyal Bilgiler Öğretimi, İlköğretim Programları

ABSTRACT

FROM THE REPUBLIC TO THE PRESENT APPROACH ACCORDING TO THE TEACHING OF SOCIAL STUDIES EXAMINATION OF SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Yalçın, Ali

Master of Arts, Curriculum of Elementary Education

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Nadire Emel Akhan

31 May 2016, 214 Pages

The purpose of this study is to examine from the republic to the present approach the teaching of Social Studies according to social studies curriculum. The study was carried out based on qualitative research techniques. Located in the screening model of the kind of qualitative research it has been used to search for answers to the problems of historical research methods. In the study, belonging to the republican period 1924, 1930, 1948, 1962, 1968, 1990 elementary school programs 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970, 1985 dated middle school programs elementary social studies elementary Social Studies curriculum program of 1998 and 2005 were examined. In the study, the data obtained from the literature were analyzed based on descriptive analysis techniques for Social Studies teaching approaches.

According to research findings, 1924, 1938, 1948, elementary school programs, 1931-1932, 1938, 1949 and 1985, the programs were decided regarding the transfer of citizenship of the specifications of Social Studies teaching approaches. Also in these programs the social science disciplines (history, geography, law, political science, economics and sociology) discusses the subject of the content. 1931-1932 and in 1938 the program has not reached the appropriate approach to the characteristics of reflective research findings. 1968, 1990, 1998 and 2005 Social Studies program of three approaches (transfer of citizenship, social science, and reflective research), it has been observed own the properties. Especially these programs are structured with an interdisciplinary approach, but it could be said that no systematic integrity issues. Students gain experience in terms of reflective research, problem solving, it was found that focused on understanding the thinking

and questioning. In 2005 Social Studies curriculum, the emphasis has been found to transfer the basic cultural values of citizenship. The 2005 program was created by an interdisciplinary approach and it can be said that each learning area integrated with the subject of more than one discipline. Reflecting research Is a program of the characteristics of reflective understanding.

Keywords: Social Studies Teaching Approaches, Teaching of Social Studies, Elementary Curriculum

ÖNSÖZ

Türkiye’de ilköğretim programları cumhuriyetten günümüze kadar yapılan önemli yeniliklerle kendini sürekli değiştirme ihtiyacı hissetmiştir. Bu hiç şüphesiz her programın kendi içerisinde yenilenmeye ve gelişmeye ihtiyacının olmasıdır. Küresel çapta meydana gelen sosyal, ekonomik, siyasi ve teknolojik gelişmeler program çalışmalarını etkilemektedir. Etkin vatandaşlık anlayışı çerçevesinde oluşturulan sosyal bilgiler dersi bu küresel etkileri kendi içinde yansıtabilecek önemli bir çalışma alanına sahiptir. Bunun için programlar çağın gereklerine uygun olabilmesi için ihtiyaca göre düzenlenmesi ve yenilenmesi gerekmektedir. Bu sebeple bu çalışmada cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programlarının, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmiştir. Özellikle Sosyal Bilgiler öğretiminin temel iskelet yapısını oluşturan bu yaklaşımların kendine ait özelliklerinin programlarda yer alma durumları detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılmıştır.

Akademik çalışmalarımın bir başlangıcı ve ilerleyen yıllarımda bana büyük getirileri olacağına inandığım bu çalışmamda bilgi birikimi, tecrübelerinden yararlandığım beni birçok konuda cesaretlendiren ve desteklerini hep arkamda hissettiğim değerli tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Nadire Emel Akhan’a yardımlarından ve bu tezin tamamlanmasında gösterdiği katkılardan dolayı şükranlarımı sunarım.

Yaşamım boyunca eğitim alanında yetişmemde katkı sağlayan tüm hocalarıma teşekkür ederim.

Ali YALÇIN

Mayıs/2016

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

× Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezim/Raporum sadece Akdeniz Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun .....Yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Ali YALÇIN

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın dayandığı problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, belli başlı tanımlar ile araştırmanın sınırlılıkları belirtilmiştir.

1.1. Problem Durumu

Her toplum sürekli bir değişim içerisinde bulunmaktadır. Bunun sonucunda karmaşık sorunlar meydana gelmektedir. Toplum içinde yaşayan bireylerin ihtiyaçlarıyla toplumun beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada, bireylere gerekli bilgi, beceri, tutum ve değer kazandırma açısından sosyal bilimlere önemli görevler düşmektedir. Bu sebeple insanlar için sosyal bilimlerin önemi çok büyüktür. (Oruç ve Ulusoy, 2008). Küreselleşme ile birlikte toplumların ve bireylerin karşılıklı bağımlılığının ve etkileşiminin artması ile ortaya çıkan dünya toplumunda yaşayan bireylerin hangi milletten, hangi dinden olursa olsun birbirlerini düşünmeden hareket etmesi imkânsız hale gelmiştir. Nitekim çevre ve insan hakları sorunları sadece tek bir toplumu değil tüm dünyayı ilgilendiren önemli sorunlar olarak karsımıza çıkmaktadır. İşte bu noktada bireylerin, hem kendi devletlerinin hem de dünya toplumunun iyi birer vatandaşı olmasında, sosyal bilgiler önemli bir rol oynamaktadır (Ercan, 2007).

Son yıllarda, bilimsel ve teknolojik alanda kaydedilen hızlı gelişmeler, bireyin geçmiş yıllara göre daha karmaşık problemlerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bunların çözümü için birden çok disiplinin bulgularından yararlanılması ve disiplinler arası anlayışın benimsenmesi gerekmektedir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere insan ilişkileri ve vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için disiplinler arası yaklaşımdan yola çıkarak tarih, coğrafya, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerin kaynaştırılmasıyla oluşturulmuştur. Bu disiplinlerin kaynaştırılmasıyla sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin kişisel, ailevi, bölgesel, ulusal ve küresel konularla ilgili bilgi, beceri ve değer edinmeleri ile günlük hayatlarında doğru ve mantıklı kararlar

almalarına katkı sağlamaktadır. Bu anlatımlara dayalı olarak Sosyal Bilgiler şu şekilde tanımlanabilir: Etkin ve üretken bireyler yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersidir (MEB, 2015, s. 1).

Sosyal Bilgiler, Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkmıştır. Dönemin “Milli Eğitim Derneği Orta Dereceli Okulu Yeniden Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler komitesi” (The Committee of Social Studies of the Commission on the Reorganization of Secondary Education of the National Education Association) tarafından 1916 yılında ABD’de kabul edilmiştir. Komite, bu Sosyal Bilgilerle ilgili terimi “Mevzu doğrudan doğruya insan cemiyetinin teşkilatına, tekâmülüne ve bu içtimai birliklerin bir uzvu olması dolayısıyla insana dair olan bilgiler, Sosyal Bilgilerdir” diye belirtmişlerdir. (Moffatt, 1957, s. 18, 19). Bunun için Sosyal Bilgiler eğitimiyle ilgilenen bilim insanları çeşitli çalışmalar yürüterek sosyal bilgilerin doğasını oluşturan öğretim yaklaşımlarını tespit etmek için birçok araştırma yapmışlardır (Barr, Barth ve Shermis, 1978; Nelson ve Singleton, 1980; Fenton, 1991, akt. Öztürk, 2006). Bu çalışmalardan birini yürüten Barr, Barth ve Shermis (1977) tarafından yayınlanan “*Defining The Social Studies*” (*Sosyal Bilgileri Tanımlamak*) adlı çalışmalarında üç geleneği (vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim ve yansıtıcı araştırma) belirtmişlerdir (Öztürk, 2006).

Bilindiği gibi eğitim programları, yarının insanını yetiştirmede önemli rol oynamaktadır (Ambarlı, 2010). Bu konuda ilk olarak George Beauchamp 1968’de eğitim programları teorisini geliştirmiştir (Gay, 1995, akt. Uyanık, 2014). Ülkeler, zamanla kendi eğitim programlarını, günün ihtiyaçları doğrultusunda yeniden yapılandırmaya çalışmışlardır. Çünkü eğitim programları, bireyde istenilen yönde davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla yapılan tüm etkinlikleri kapsamaktadır. Ayrıca eğitim programları okulların bir nevi iskelet yapısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda okullarda uygulanan etkinliklerin tümü bu eğitim programları doğrultusunda meydana gelir. Böylece eğitim programları, okullarda eğitimin düzenli, planlı ve kontrollü olmasına büyük katkı sağlamaktadır (Erden, 2004).

Farklı ülkelerde zamanla eğitim programlarında değişiklikler olduğu gibi Türkiye’de de sosyal bilgiler dersinin öğretilmesi konusunda cumhuriyetten günümüze kadar

çeşitli programlar uygulanmıştır (Ambarlı, 2010). Özellikle cumhuriyet dönemi eğitim politika ve stratejileri; Atatürk ilkelerine bağlı milli, demokratik, lâik ve çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanmaktaydı (Yazıcı, 2008). Sosyal Bilgiler dersi kapsamına giren programların (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi) kronolojik gelişimine bakıldığında ise 1924 programında yer alan “Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumatı Vataniye” dersleri, 1926’da “Yurttaşlık Bilgisi” dersi haline dönüşmüştür. 1926 programı zamanla yapılan değişikliklerle 1962 yılına kadar devam etmiştir. 1962’de Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi) disiplinler arası bir yaklaşımla “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında birleştirilmiştir. 1968 yılında yapılan değişiklikle ilkokulun 4. ve 5. sınıflarında “Sosyal Bilgiler” adı altında bir bütün haline getirilmiştir. 1985’te ise ortaokullarda Sosyal Bilgiler dersi kaldırılarak yerine Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri konulmuştur. Yurt Bilgisi dersi ise 1992’de yeni bir Vatandaşlık Bilgileri programı ile uygulamaya konulmuştur. 1997’de sekiz yıllık zorunlu eğitim sonucunda Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılarak 1998’de yerine 4-7. sınıflar kapsayacak şekilde yeni bir Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı yürürlüğe konulmuştur. Davranışçı ekole göre oluşturulan 1998 programı, 2004 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra 2005 yılında oluşturulan Sosyal Bilgiler programı, eski programın davranışçı anlayışından vazgeçilerek yapılandırmacı yaklaşımın özelliklerine göre şekillendirilmiştir. Özellikle bu yaklaşıma geçilmesine etki eden en önemli sebepler, dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin Türkiye’ye yansımaları, eğitim biliminde yeni gelişmeler, ekonomiye ve demokrasiye duyarlı bir eğitim ihtiyacı gibi etkenler, yeni bir program hazırlığına girmesine neden olmuştur (Bilgili, 2008). Çünkü eğitim programları gelişen çağın niteliklerini yansıtmakla birlikte, bireylere eğitim-öğretim vermek suretiyle onlara iyi bir yurttaş olarak toplum için çalışma ruhu aşılarlar. Ayrıca programlar, öğrencileri gerçek yaşamda karşılaşılabilecekleri sorunları çözmelerine yardımcı olacak etkili araçlar sunarlar (Dewey, 2008). Bu bağlamda ilköğretim kurumları, hedeflerini dersler aracılığıyla yerine getirmektedir. Bu derslerden biri de ilköğretim birinci ve ikinci kademedeki dördüncü sınıftan yedinci sınıfa kadar okutulan sosyal bilgiler öğretim programıdır (Kaymakçı ve Ata, 2012).

İlköğretim alanında okutulan en önemli derslerden biri de sosyal bilgilerdir. Bu dersin öğretiminde yaygın olan üç önemli gelenek bulunmaktadır. İlk gelenek “*Vatandaşlık aktarımı*” olarak Sosyal Bilgiler öğretimi, ikinci gelenek, “*Sosyal*

bilim” olarak Sosyal Bilgiler öğretimi, üçüncü gelenek ise “*Yansıtıcı araştırma*” olarak Sosyal Bilgiler öğretimi şeklinde adlandırılmıştır (Barr, Barth ve Shermis, 1978). Bu üç geleneğe birçok alan uzmanı vurgu yapmışlardır. Hatta bu yaklaşımlarla ilgili öğretmenler bile Sosyal Bilgiler dersini tasarlarken, bir teknisyenden farklı olarak, başkalarının çizdiği planları uygulamaktan daha fazlasını yapmalıdır. Bu bağlamda, izlediği eğitim felsefesini göz önünde bulundurup, neyi, nasıl ve niçin öğreteceğini sorguladıktan sonra, yukarıdaki yaklaşımlardan birini kullanabilir; farklı bir konuyu işlerken bunları kaynaştırıp kendine özgü bir yaklaşım oluşturabilir ya da birden fazlasını uygulamaya taşıyabilir (Öztürk, 2006). Bunun için eğitim programlarının en önemli uygulayıcıları olan öğretmenler, cumhuriyetten günümüze kadar değişen programların uygulaması noktasında, önemli bir misyonu yerine getirmeye çalışmışlardır. Zamanın şartlarına göre sürekli yenilenmeye çalışılan bu programlar, kimi dönemlerde sadece şeklen veya içerik olarak birbirinin tekrarı olmaktan öteye gidememiştir. Ancak 2005 yılında oluşturulan Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, yapılandırmacı eğitim anlayışı ile yeniden şekillendirilerek zaman zaman yapılan güncellemelerle günümüze kadar devam etmiştir. En son 2015 yılında Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından yeniden ele alınarak geliştirilmiştir. Güncellenen bu öğretim programı da sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre oluşturulmuş ve etkin bir vatandaş anlayışını kazandırmayı amaç edinmiştir.

Yapılan literatür araştırması sonucunda Türkiye’de, Sosyal Bilgiler programları üzerinde yapılan araştırmalar, genelde programların yapısı, içeriği ve mevcut durumu üzerinde yapıldığı görülmektedir (Prinçdane, 1997; Yeşil, 1996; Nalçacı, 2001; Keskin, 2002; Yıldız, 2008; Ambarlı, 2010; Gökdemir, 2013; Koyuncu, 2015). Bunun için programlar, Sosyal Bilgilerin üç öğretim yaklaşımı olan *vatandaşlık aktarımı* olarak sosyal bilgiler öğretimi, *sosyal bilim* olarak sosyal bilgiler öğretimi, *yansıtıcı araştırma* olarak Sosyal Bilgiler öğretimi açısından incelenmediği yapılan literatür taramasından anlaşılmıştır. Bu doğrultuda çalışmamızın, alana katkı sağlayacağı düşüncesiyle cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programlarının Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımları açısından ele alınarak incelenmesidir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, cumhuriyetten günümüze kadar yapılmış olan 1924, 1930, 1948, 1962, 1968, 1990 İlkokul programları; 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970, 1985ortaokul programları ve 1998, 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programlarını, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları olan vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler öğretimi, sosyal bilim olarak Sosyal Bilgiler öğretimi ve yansıtıcı araştırma olarak Sosyal Bilgiler öğretimi başlıklarında incelemektir.

1.3. Araştırmanın Önemi

Küresel alanda yaşanan teknolojik, ekonomik ve toplumsal gelişmeler, eğitim alanında bazı yeniliklerin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Tüm bu yeniliklerin sonucunda, özellikle okullarda uygulanan öğretim programlarının da kendilerini yenilenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bunun için Türkiye’de, cumhuriyetten günümüze kadar yayınlanan sosyal bilgiler öğretim programlarında, zaman zaman yenilikler, güncellemeler ve değişiklikler meydana gelmiştir. Ancak programlarda hedeflenen iyi insan iyi vatandaş özellikleri bütün programların ana temasını oluşturduğu görülmektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler programlarında kültürel değerlere ilişkin özelliklerin yanı sıra farklı disiplinlere ait konularla birlikte öğrencinin düşünme ve sorgulaması gibi niteliklere sahip olması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, Sosyal Bilgiler programlarının; sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları olan “*vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler, sosyal bilim olarak sosyal bilgiler ve yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler*” açısından değerlendirilmediği literatür taramasında anlaşılmış ve bu konunun incelenmesine karar verilmiştir. Bu araştırmanın, Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu’nun Sosyal Bilgiler programı geliştirme çalışmalarına katkı sağlaması, ayrıca sosyal bilgiler programı için uygulanan öğretim yaklaşımlarına farklı bakış açısı geliştirmesi ve gelecekte bu konuda yapılacak çalışmalara yeni fikirler vermesi umulmaktadır.

1.4. Problem Cümlesi

Bu çalışmanın temel problemi, “Cumhuriyetten günümüze (1924-2005) Sosyal Bilgiler öğretim programlarında, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?” şeklinde belirlenmiştir.

1.5. Alt Problemler

1. 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programındaki, Musahabat-1 Ahlakiye ve Malumat-1 Vataniye dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
2. 1930 İlk Mektep Müfredat Programındaki, Yurt Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
3. 1948 İlkokul Programında, Yurttaşlık Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
4. 1962 İlkokul Programında, Yurttaşlık Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
5. 1968 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
6. 1990 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
7. 1931-1932Orta Mektep Müfredat Programında, Yurt Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
8. 1938 Ortaokul Programında, Yurt Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
9. 1949 Ortaokul Programında, Yurttaşlık Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
10. 1962 Ortaokul Programında, Yurttaşlık Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
11. 1970 Ortaokul Programında, Yurttaşlık Bilgisi dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
12. 1985 Ortaokul Programında, Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?

13. 1998 İlköğretim Programında, Sosyal Bilgiler dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?
14. 2005 İlköğretim Programında, Sosyal Bilgiler dersinde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre nasıl bir gelişim izlemiştir?

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın kapsamı, konu ile ilgili literatür taraması sonucu belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın kapsamı, cumhuriyet dönemine ait 1924, 1930, 1938, 1948, 1962, 1968 ve 1990 İlkokul programları; 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970, 1985 tarihli ortaokul programları ile 1998 ve 2005 tarihli İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ile sınırlandırılmıştır.

1.7. Tanımlar

Sosyal Bilimler: Günümüzde ve geçmişte toplumsal yaşam içinde, insanın birbiriyle çevresiyle ve kurumlarla ilişkilerini inceleyen disiplinler olduğunu belirtmiştir (Erden, 1998). Kısaca, toplumu ve bireyi etkileyen disiplinler bütünüdür.

Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler, “Etkin ve üretken bireyler yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersidir.” (MEB, 2015). Bir başka tanımı ise “Sosyal ve insanla ilgili diğer bilimlerin içerik ve yöntemlerinden faydalanarak, insanın fiziksel ve sosyal çevresiyle etkileşimini zaman boyutu içinde disiplinler arası bir yaklaşımla ele alan ve küreselleşen bir dünyada yaşamla ilgili temel demokratik değerlerle donatmaktır. Ayrıca düşünen ve becerili demokratik vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlayan bir çalışma alanı olarak da tanımlamıştır (Doğanay, 2003, s. 17). Sosyal Bilgiler terimi eğitim tarihinde ilk defa resmen 1916 yılında Amerika’da bir eğitim komitesi tarafından kullanılmıştır. Orta dereceli okulların programlarını yeniden düzenlemekle görevli olan bu komite sosyal bilgileri “Konusu doğrudan doğruya insan topluluklarının organizasyonuna gelişimine ait ve bu sosyal grupların bireyi olması dolayısıyla insan hakkında tüm bilgiler” diye tanımlamışlardır (Karagözoğlu, 1966, s. 7).

Eğitim Programı: Bir eğitim kurumunun, çocuklar, gençler ve yetişkinler için milli eğitim amaçlarının gerçeklerine dönük tüm faaliyetleri kapsadığı söylenilebilir (Varış, 1996).

Öğretim Programı: Eğitim programında, işaret edilmiş faaliyetlerin nasıl yapılacağıyla ilgilidir. Yani istendik öğrenmeyi sağlamada kullanılacak yöntem ve malzemeyi belli bir zamanda yapılmayı öngören programdır (Ertürk, 1998).

İlköğretim: Zorunlu eğitim çağındaki (6-14 yaş grubu) öğrencilere bir takım temel bilgi ve beceri kazandırılarak onları hayata ve bir sonraki eğitim kurumlarına hazırlayan bir eğitim evresidir (Erden, 1998).

Yansıtıcı Araştırma: Sosyal Bilgilerin önemli yaklaşımlarından biridir. Dewey bir konunun zihin içinde çevrilen, ciddi ve ardışık bir süreç içeren düşünme yöntemi olarak tanımlamaktadır. Yansıtıcı araştırma (düşünme, inceleme) herhangi bir inancın veya faraziye halindeki bilgilerin, kanıtlar ışığında inceden inceye sürekli ve kesin bir şekilde incelenmesidir (Ata, 2006).

BÖLÜM II

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde, Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler arasındaki ilişki, dünyada ve Türkiyede Sosyal Bilgilerin tarihsel gelişimi, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımları (vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim ve yansıtıcı araştırma), cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler öğretim programları, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2015 Sosyal Bilgiler taslak programı ve İlgili araştırmalar adlı başlıklar, literatür taraması ışığında açıklanacaktır.

2.1. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler Arasındaki İlişki

İçinde yaşadığımız toplumu daha iyi anlamak, toplumun iyi bir vatandaşı olabilmek ve toplumda yaşanan değişimlere ayak uydurabilmek için sosyal bilimleri daha iyi anlamak; bunun için de Sosyal Bilgilere hâkim olmak gerekir. Aslında sosyal bilimler ve Sosyal Bilgiler birbiri ile ilişki içinde olan, ancak birbirinden farklı iki alandan oluşmaktadır. Bu nedenle bu alanları açıklayarak, birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları ortaya koymakta yarar vardır (Akhan ve Çetin, 2015).

Günümüz dünyasında, bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı değişme ve gelişmeler sebebiyle sürekli ve çeşitli karmaşık sorunlarla karşılaşan insanların hayatında, sosyal bilimlerin önemi giderek artmaktadır. Toplum beklentileriyle insan ihtiyaçları arasında bir denge kurmak için gerekli olan sosyal bilimler, insanlara çeşitli bilgi, beceri ve davranışların kazandırılması konusunda, önemli görev üstlenmektedir (Öztaş ve Turan, 2009; akt., Özmen, 2015, s. 12). Çünkü hem doğal hem de sosyal ortamda yaşayan insan, çevreye ayak uydurabilmek için doğanın ve toplumun ilkelerini, kurallarını öğrenmek zorundadır. Bu sebeple sosyal bilimler insanın varoluşuyla birlikte ortaya çıktığı ileri sürülebilir (Sönmez, 2005, s. 7). Bu bağlamda insanlık tarihinin ilk dönemlerinden itibaren başlayan toplumsal ve bireysel sorunlara çözüm çabaları sosyal bilimlerin doğuşunu sağlamıştır. Bu da İnsanların belirli bir toplum içerisinde yaşama ihtiyacından dolayı birtakım sorunları ortaya çıkınca sosyal bilimlere sorun çözme misyonu yüklenmiştir (Bilgili, 2008, s. 2).

Sosyal bilimler her ne kadar insanın varoluşuyla birlikte ortaya çıkmışsa da bu ifade on dokuzuncu yüzyılda kullanılmaya başlanmış ve bu yüzyılda sosyal bilimler alanında önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca sosyal bilimlerin alt disiplinlere ayrılması da yine on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmektedir. (Gülbenkian Komisyonu, 2005, akt. Safran, 2011, s. 2).

Sosyal bilimler ile ilgili tanımlara bakıldığında, “İnsan ve toplum olarak insan-insan, insan-toplum ve insan-eşya ilişkilerinin sistemli bir biçimde incelenmesini amaçlayan, bilimsel yöntemle uygun düzenli bilgiler” olarak tanımlanmaktadır (Acar ve Demir, 1997, s. 205). Bu bağlamda sosyal bilimler, insanın insanla ve çevresiyle etkileşiminden doğan bilgilerin, insan ve toplumsal yönleri kanıtlamak amacıyla oluşan bilimler topluluğudur (Tay, 2010). Bir başka tanıma göre Sosyal Bilimler (Social Science), toplumla ilgili disiplinlerin belirli kurullarla bilimsel bir çerçevede incelenmesidir (Safran, 2011, s. 2). Bu bağlamda toplumları bilimsel bir bakış açısıyla inceleyen disiplinler topluluğu olduğuna göre insanların sosyal yaşam içerisindeki etkinliği ve bu etkinliğin gelişimi ile de ilgilenir (Dönmez, 2003, s. 31).

Köstüklü’ye (2014, s. 9) göre sosyal bilimlerin ilgilendiği temel konu, gruplar içinde oluşan insan etkinliğidir. Sosyal bilimin amacı beşeri anlayışın gelişmesidir. Bu nedenle sürekli bir değişim içinde olan sosyal bilimler, çeşitli karmaşık problemlerle karşılaşan insan hayatında önemli bir yer edinmektedir. Çünkü toplumun ihtiyaç ve beklentileri arasındaki dengeyi sağlamada insanlara gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırma açısından sosyal bilimlere önemli sorumluluklar üstlenmiştir. Modern anlayışa göre sosyal bilimler, bu sorumluluklarını yerine getirmede çok yönlü bir yol izlemektedir. Bireylerin toplum içinde uyumlu bir şekilde yaşayabilmeleri için bireylere belli bilgi edinme yollarını ve belli beceri kazandırma ile bunu toplumlar arası bir etkileşim ortamı içinde sürdürme amaçlarına öncelik vermektedir (Dönmez, 2003).

Uluslararası sınıflandırmaya göre sosyal bilimler içinde; dil bilimi, tarih, coğrafya, sosyoloji, psikoloji, felsefe, antropoloji, iktisat, eğitim bilimleri, siyaset bilimi, yönetim bilimi, hukuk, ekonomi, şehir ve bölge planlama, demografi, arkeoloji, iletişim, etnoloji vb. bilim dalları yer almaktadır (MEB, 2010). Sosyal bilimler alanına giren bu disiplinler, amacına göre farklı biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bireyin toplumsal olaylara anlam verebilmesi ve sorunlara çözüm önerebilmesi için

tüm bunları göz önünde bulundurması gerekir. Bu da sosyal bilimler ile ilgili disiplinlere bağlıdır. Bundan dolayı çocuğun toplumsallaşması ve iyi bir vatandaş olmasını, toplumsal olayları bir bütün olarak kavramasını sağlamak amacıyla çeşitli disiplinlerden (tarih, coğrafya, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi vb.) oluşan konuların seçilerek sosyal bilgiler dersi meydana getirilmiştir (Erden, 1998). Bilindiği gibi sosyal bilim dalları, ileriki yıllarda vatandaşlar tarafından ihtiyaç duyulan içeriği ve perspektifleri seçmek için yararlı olan kaynakların en güçlüsüdür. Bunun için sosyal bilimler, insan davranışlarını anlamada faydalı olacak kavramlar, genellemeler ile insanların yapabileceği seçimlerin olası sonuçlarını geliştirir. Bu açıklamalara dayalı olarak sosyal bilgiler; sosyal bilim dallarından gelen içeriği kullanma nedenini, sosyal bilim adamları yaratmak ve bu dersleri yalnız başına öğretmek değildir. Buradaki temel amaç; çeşitli konularla ilgili, gelecekte vatandaşların sosyal konular hakkında daha iyi düşünerek seçimler yapmalarına yardımcı olmaktır. Ayrıca onlara faydalı olacak görüşlerle birlikte farklı açılardan konulara bakmalarını sağlamaktır. (Savage, 1996, s. 56).

Bir çalışma alanının bir disiplin olabilmesi için kendi bilgisini ortaya koyması gerekir. Sosyal bilimlerin içindeki disiplinler de kendi bilgisini üreten bilim dallarından oluşmaktadır. Oysa sosyal bilgiler, sosyal davranışı incelemenin önemli olduğunu vurgulayan ve temel eğitim kurumlarında öğretilen bir programdır. Sosyal bilgiler kendi bilgisini üretemez, bu nedenle etkili vatandaş yetiştirme amacı doğrultusunda, kullanacağı bilgileri sosyal bilimlerden alır (Tanrıoğen, 2006). Bu açıklamalara dayalı olarak sosyal bilimlerle sosyal bilgilerin farkını belirtmek gerekirse aslında aralarında kesin bir çizgi çizmek mümkün değilse de eğitim ve öğretim açısından her iki kavram farklı olarak ele alınmaktadır. Özellikle amaç, yöntem ve içerik bakımından farklı özelliklere sahiptirler. Bu iki alan arasındaki fark: sosyal bilimler, bilginin yapısını ele alıp inceler; sosyal bilgiler ise program yapısını incelemektedir. Sosyal bilimler bir bilgi kategorisidir, sosyal bilgiler ise bir program kategorisidir (Varış, 1996).

Barth ve Demirtaş'a (1997, s. 35) göre sosyal bilgileri okullarda yer alan bir eğitim kavramı ve bir ders olarak ele alındığında, bu iki alanın farklılıklarını aşağıdaki ana noktalarda toplamının mümkün olduğunu ifade etmişlerdir:

1. Sosyal bilgiler dersinin en önemli hedefi, iyi vatandaş yetiştirmektir. Bunun için konular sosyal bilimlerden alınacağı gibi, din, ahlak, arkeoloji ve doğal bilimlerden de alınabilir. Sosyal bilimlerle uğraşan sosyal bilimcilerin temel görevi, toplumlarla ilgili yeni bilgi ve fikirleri ortaya koymaktır.
2. Sosyal bilgiler, konu ve temaların öğretilmesi noktasında, sosyal bilimlerden daha çok kullanır. Ayrıca sosyal bilimler ayrı ayrı disiplinler olarak öğretilmektedir.
3. Sosyal bilgiler ilk ve ortaokul düzeylerinde verilir. Sosyal bilimler ise ortaöğretim (lise) ve üniversitelerde verilir.

Singh (2008) göre, sosyal bilimler ile sosyal bilgiler arasındaki farklılıklar şunlardır:

1. Sosyal bilimler, doğası gereği çok geniş bir bilgi alanına sahiptir ve daha çok yetişkinlere yöneliktir. Ancak sosyal bilgiler ise daha çok ilköğretim ve ortaokul seviyesindeki öğrencilerin kolay bir şekilde anlayabileceği seviyededir.
2. Sosyal bilimler bakış açısını teorilerle destekleyerek, insan özelliklerini anlamaya çalışır. Sosyal bilgiler dersi ise öğrenilen şeylerin pratik bir şekilde hayata entegre edilmesidir.
3. Sosyal bilgilerin amacı, öğrencilerin bireysel becerilerini geliştirip iyi bir vatandaş olmayı ilke edinmesidir. Sosyal bilimlerin amaçlarına bakıldığında ise daha çok ayrı ayrı disiplinlerin kendi içindeki teorileri ile çalışmalarını farklı bilgilerle desteklemeleridir.
4. Sosyal bilimler, biçim olarak soyut bilgiler sağlamaktadır. Sosyal bilgilerde bu soyut bilgiyi alarak hayata entegre etmektedir.
5. Sosyal bilimler, toplumun içerisindeki çeşitli problemleri analiz eder ve toplumu bir malzeme olarak çalışmalarına dâhil eder. Sosyal bilgiler de sosyal bilim ve onun dışındaki bilgileri birleştirerek, pratik ve işlevsel becerileri entegre etmeyi sağlar.
6. Sosyal bilgiler, bütün öğrencileri kapsar ve insanların iyi bir vatandaş olmalarını amaç edinir. Sosyal bilimler ise sahip olduğu bilgiyi derinlemesine araştırır.
7. Sosyal bilimler, karmaşık bir çalışma alanına sahiptir. Ancak sosyal bilgiler, ona nispeten daha basit ve kolaydır.

Genel olarak sosyal bilimler, araştırma, deney, buluş ve benzeri bilimsel etkinlikleri içermekte, insan, toplum ve onların değerleri, çevreleriyle olan ilişkileri ile ilgilenmekte ve bu konudaki bilgiyi arttırmaya ve genişletmeye çalışmaktadır. Sosyal bilgiler ise okul programlarında sosyal bilimlerin yöntemlerini, içeriğini ve bulgularını oldukça basit bir düzeyde ele almakta, bireyin toplumda yaşayış ve davranışları, temel gereksinimleri, toplumun oluşturduğu kuruluşları ve değerleri konu almaktadır (TED, 1987, s. 7). Kısacası, sosyal bilgilerin temel kaynağı sosyal bilimlerdir. Bunun için sosyal bilgiler, öğretim amacıyla sosyal bilimlerden seçilmiş, basitleştirilmiş ve düzenlenmiş konulardır, bilgiler bütünüdür (Köstüklü, 2014).

Sosyal Bilgilerin tanımı ile ilgilenen araştırmacılar, çeşitli görüşler öne sürmüşlerdir. Bunların yanı sıra dünya çapında yetkili kuruluşlar da sosyal bilgiler ile ilgili görüşler ortaya atmışlardır. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler eğitimiyle ilgili bilgi üreten ve bu alanda uluslararası en büyük kuruluşlardan biri kabul edilen Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS, 1993, s. 3) Sosyal Bilgileri şu şekilde tanımlamıştır:

Sosyal Bilgiler, vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için sanat, edebiyat ve sosyal bilimleri disiplinler arası bir yaklaşımla birleştirerek meydana gelen bir çalışma alanıdır. Okul programı kapsamında Sosyal Bilgiler; antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din, sosyoloji, sanat, edebiyat, matematik ve doğa bilimleri ile ilgili içeriklerden süzülün sistematiik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlamaktadır. Sosyal bilgilerin temel amacı, birbirlerine bağımlı, küresel bir dünyada kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumun vatandaşları olarak mantıklı kararlar verebilme yeteneği geliştirmek için genç insanlara yardım etmektir.

Moffatt'a (1957, s. 20) göre Sosyal Bilgilerin temel amacı, insan topluluklarının içinde yaşadıkları dünya ve halk hakkındaki anlayışlarını genişletmek amacıyla sosyal görüşlerin tekâmülünü ister. Bundan dolayı eğitimin hedeflerinden biri de sosyal tesir ve iyi bir vatandaş yetiştirmektir. Yani demokratik yaşayışın kıymetini anlayabilmek için gençlerin düşüncelerini ve karakterlerini kuvvetlendirmek olacaktır. Sonuç olarak sosyal bilimler, toplumu ilgilendiren bütün disiplinleri içerisine almakta; sosyal bilgiler ise sosyal bilimler kapsamındaki disiplinlerin topluma aktarılması için düzenlenmiş bilgiler bütünüdür. Diğer bir

deyişle, sosyal bilimler toplum tarafından oluşturulan toplumsal olgularla, toplumu oluşturan bireylerin iletişim halinde olduğu toplum ve kurumlarla etkileşiminden ortaya çıkan gerçekler olarak ifade edilebilir. Buna dayalı olarak sosyal bilgiler ise bu gerçeklerin düzenli ve sistemli bir şekilde düzenlendiği bilgiler bütünüdür (Duman, 2011).

2. 2. Dünyada ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Gelişimi

Sosyal Bilgiler, tarihi süreç içerisinde farklı toplumlarda ve farklı coğrafyalarda hep var olmuştur. Özellikle sosyal bilim alanı insanlık tarihi kadar eskidir. Toplumlar, sosyal bilimlerini zaman içerisinde geliştirerek; tarih, sosyoloji, antropoloji, vb. bilim dallarına ait konulara önemli katkılar sağlamışlardır. Tarihin farklı çağlarında itibaren eski Çin, Yunan ve Roma medeniyetleri sosyal bilimlere önem verdiği bilinmektedir (Köken, 2002). Antik Yunan’a kadar inen okul geçmişlerine rağmen, sosyal bilgilerin kapsamına giren derslerin yaygın bir biçimde okul programlarına girişi, büyük ölçüde XIX. yüzyılda Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde gerçekleşmiştir (Öztürk, 2006). Disiplinler arası bir vatandaşlık eğitim programı olarak sosyal bilgilerin doğuş süreci, ABD’nin XX. yüzyıla girerken yaşadığı sosyal, kültürel, ekonomik vb. alanlardaki büyük toplumsal dönüşümün doğurduğu sorunlara çözüm arama çabalarının bir sonucu olarak başlamıştır (Barth, 1991, akt. Öztürk, 2006, s. 43).

Sosyal Bilgiler dersinin ortaya çıkmasından beri bitmeyen bir tartışma, onun ne olduğu veya ne olması gerektiği olmuştur. Bu durum, Sosyal Bilgilerde farklı tanımların doğmasına neden olmuştur. Sözelimi Sosyal Bilgiler hareketinin öncülerinden sayılan Edgar Bruce Wesley (1891-1980), daha 20. yüzyılın hemen başında, sosyal bilgileri “pedagojik amaçlarla sosyal bilimlerini basitleştirerek kaynaştıran bir ders” olarak tanımladı. Bundan dolayı Sosyal Bilgilerin, çok-disiplinli “yeni” bir inceleme sahası olduğunu kabul etmek gerekir. Sosyal bilgiler; kavrayış düzeyleri gözetilerek, sosyal (beşerî) bilimlerin gerçek hayat ve yaşanan toplumla ilgili seçilmiş konulara yer veren bir derstir (İnan, 2014, s.1-2).

Sosyal Bilgiler dersi, ilk defa Amerika’da oluşturulduktan sonra Sosyal Bilgilerin genel tanımı şekillendirilmeye çalışılırken zamanla materyal geliştirme ve öğretmen eğitimi alanında kurumsal bir yapılanma görülmüştür (Kan, 2010). 1892 yılında

Amerika Birleşik Devletleri'nde toplanan idare, ekonomi ve tarih öğretimi konferansında, milli bir toplum anlayışı oluşturmak üzere Sosyal Bilgiler dersini düzenlemiştir. 1916 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde "Milli Eğitim Derneği Orta Dereceli Okulu Yeniden Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi" (The Committee of Social Studies of the Commission on The Reorganization of Secondary Education of the National Education Association) tarafından kabul edilmiştir. Komite bu terimi "Mevzu doğrudan doğruya insan cemiyetinin teşkilatına, tekâmülüne ve bu içtimai birliklerin bir uzvu olması dolayısıyla insana dair olan bilgiler, Sosyal Bilgilerdir" diye belirtmişlerdir (Moffatt, 1957, s. 18, 19). Sosyal Bilgiler terimi eğitim tarihinde, konusu doğrudan doğruya insan topluluklarının organizasyonuna, gelişimine ait ve bu sosyal grupların bireyi olması dolayısıyla insan hakkında tüm bilgiler şeklinde tanımlanmıştır (Karagözoğlu, 1966, s. 7). Nitekim Sosyal Bilgiler dersini teklif eden yazarların tarihi arka plan dağarcığında ve gerekçelerinde bu izleri görmek mümkündür. Nihayet dönüp dolaşılacak anahtar kavram iyi vatandaş yetiştirmektir. Bunun adı da Thomas J. Jones tarafından, ilk defa literatürde kullanılan Sosyal Bilgilerdir. (İnan, 2014, s. 11). Bu ders ABD' de birçok eyalette Sosyal Bilgiler öğretmenliği diplomasına sahip olmak, tarih, coğrafya, sosyoloji, antropoloji, psikoloji öğretme yetkisi vermekte ve çağdaş sosyal bilgiler öğretmeni olmak bu alanlarda yeterli olmayı gerektirmektedir (Adler, 2002, s. 329, 351).

ABD'de Sosyal Bilgilerin gelişimi incelendiğinde, başlangıçta programın içeriğinde tarih konuları ağırlıktadır ve ilerlemeci akımın etkisi görülmektedir. Toplumsal alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak, sosyal bilgilerin içeriğinde de farklılaşma olmuştur. Daha sonra sosyal bilgiler alanında yer alan kurumlar, toplumun gelişimi ve sosyal grupların üyesi olarak insanlar üzerinde durmuşlardır. Özellikle bu kurumlar iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlamıştır (U.S. Bureau of Education, 1916; akt., Bear, Bolick ve Martorella, 2002). 1921 yılında ise, NCSS (National Council For The Social Studies) Sosyal Bilgiler öğretmenleri ile ilgilenen mesleki bir organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. NCSS, Sosyal Bilgiler öğretmenleri için kuruluşundan 8 yıl sonra "Sosyal Eğitim" (Social Education) dergisini yayınlamıştır. NCSS bundan 50 yıl sonra 1988 yılında ilköğretimi temel alan "Sosyal Bilgiler ve Genç Öğrenenler" (Social Studies and the Young Learner) dergisini yayınlamaya başlamıştır (Bear, vd. 2002). 1929 yılına gelindiğinde, ABD'de okullarda, Sosyal

Bilgiler Komisyonu'nun kurulmasıdır. Komite o zamana kadar yapılan en kapsamlı ve detaylı sosyal bilgiler dersi analizini yapan sosyal bilimcileri ve eğitimcileri barındırıyordu (Barr, Barth ve Shermis, 1978, s. 59). Ancak 1930'lu yıllar ve I. Dünya savaşı sonrasında, ABD'de sosyal bilgiler eğitimi, daha çok ideolojik bir bakış açısı taşımaktadır. Bu dönemde sosyal bilgilerde konu merkezli yaklaşımlar ön planda yer alır. Ayrıca bu yıllarda, sosyal bilgiler daha çok tarihi konularla uğraşmaktadır. Konu alanı sosyal problemler üzerinde de durmaktaydı (Evans, 2004).

II. Dünya savaşında, ABD'de Sosyal Bilgilerin konuları daha çok coğrafya ve savaş konularını kapsamaktadır. Savaş sonrasında kalıcı barışın sağlanmasıyla birlikte sosyal bilgiler alanına çok kültürlülük ve kültürler arası eğitim konuları programda yer almaya başlamıştır. Bu dönemde, Sosyal Bilgiler programı geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıca, komisyon tarafından savaş döneminde etkili vatandaş konuları üzerinde durulmasını önerilmiştir. 1950'li yıllarda, sosyal problemlere yönelik yaklaşımdan uzaklaşarak tekrar akademik disipline geri dönmüştür. Çünkü konu merkezli yaklaşımda yer alan bazı tartışmalı konular okullarda ve toplumda hoşnutsuzluk meydana getirmiştir. Bu bağlamda II. Dünya savaşı öncesi konu merkezli ve problem çözmeye dayalı yaklaşımlar 1950'li yıllarda biraz zayıfladığı söylenebilir (Evans, 2004). Bu yıllarda Sosyal Bilgiler eğitimi alanında program geliştirme çabaları çok önemlidir. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra başlayan soğuk savaş döneminde Sosyal Bilgiler alanında daha çok tarih, ekonomi ve benzeri sosyal bilim disiplinlerine yer verildiği görülmektedir. 1960'larla birlikte eğitim alanında meydana gelen gelişmelere paralel olarak sosyal bilgiler alanında da bir gelişme sürecine girildiği görülmektedir. Bu dönemde buluş yoluyla öğrenme yaklaşımının etkisi sosyal bilgiler alanında da görmek mümkündür. Ancak 1980'lerden itibaren bu yaklaşım terk edilmiştir (Tekindal, 2003, s. 396). 1960'lı yıllarda federal hükümet okullarda, program geliştirmeye yönelik bir reform çalışması yapmıştır. Sosyal Bilgiler de, bu reform kapsamına alınmıştır. 1970'li yıllarda, hem program materyalleri hem de öğretmen eğitiminde önemli yenilik ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönem, "*Yeni Sosyal Bilgiler*" dönemi olarak bilinir. ABD'de ortaya çıkan bu hareket, Sosyal Bilgiler eğitimini yeniden canlandırmak için nasıl bir revizyona gidilmesi ve ne tür reformların yapılması gerektiğini bildiklerini düşünen, sosyal bilimler ve eğitimcilerden oluşan bir gurubun hareketiydi. Daha

basit ifade ile sosyal bilgiler eğitimini zevkli ve hoşlanılır bir hale getirmek ve kendisi için düşünüp sağlam kararlar verebilen vatandaşlar yetiştirilmesine yardımcı olmak amacıyla yola çıkmışlardı. *Sosyal Eğitim (Social Education)* dergisi 1963 yılındaki sayısının bir kısmını yeni sosyal bilgiler hareketi taraftarlarının “*Sosyal bilgileri gözden geçirin*” başlıklı bir sempozyumda ortaya koydukları vizyonu açıklamaya ayırarak işe koşuldu. Shirley Engle, Byron Massialas, Paul Hanna ve Lawrence Metcalf gibi isimler, yazdıkları makaleler ile kuram ve uygulamadaki temel elementleri ifade ederek sosyal bilgilerde, yapılması gereken revizyona temel oluşturmaya çalıştılar. Takip eden yıllarda bu saydığımız isimlere yeni araştırmacılar da eklenerek sosyal bilgilerde reform yapılması için kendi görüşlerini ve neler yapılması gerektiğini ortaya koydular (Massials, 2009, akt. Tarman ve Acun, 2010; Bear, vd., 2002). Bu yaklaşımın 70’li yılların sonuna doğru başarısız olması nedeniyle 1980’li yıllarda, yeni sosyal bilgiler anlayışı terk edilmiş bunun sonucunda geleneksel anlayışa geri dönmüştür (Erden, 1998). 1990’lı yıllar sosyal bilgilerde program ve konu önerilerinin üzerinde durulduğu önemli bir dönem olmuştur. Ayrıca 1995’li yıllarda, farklı konu veya modellerin geliştirildiği bir dönemi kapsamaktadır. NCSS’nin kapsamında yer alan bazı gruplar, sosyal bilgilerle ilgili hem ulusal hem ileri düzeyde öneri ve projeler geliştirip sunmaya başlamışlardır (Bear, vd., 2002). Bu alanda yaşanan gelişmeler günümüze kadar sürmektedir. Özellikle küresel çapta meydana gelen gelişmeler, sosyal bilgiler dersinin güncellenerek geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Türk eğitim tarihinde Sosyal Bilgilerin gelişimine baktığımızda, İslamiyet’ten önce toplumsal yaşamla ilgili kurallara, gelenek ve inanç sistemi içinde yer verilmiş, İslamiyet’ten sonra ise kişiler İslam dininin esaslarına göre yetiştirilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Aynı dönemde medreselerde Tarih, Coğrafya dersleri Kelam (İslam felsefesi), Fıkıh (İslam hukuku), Hadis gibi derslerin yanında okutulmuştur. Bu durum Fen Bilgisi derslerinin dışındaki derslerde, cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir (Akyüz, 2008, s. 127, 243). Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersinin tarihi gelişimine bakıldığında, Osmanlı devletinde Sosyal Bilgiler öğretmenin prototipi olarak kabul edilen Abdurrahman Şeref (1853-1825) *Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Sultani* de Tarih, Coğrafya ve ahlak dersleri verdi. Her biri için ayrı ayrı kitaplar da yazdı. Alman eğitim bilimci J. F. Herbarfin (1776-1841) etkisiyle tarih ve coğrafya derslerini ilişkilendirerek yeni bir ders isleme düşüncesi

1890'lı yıllarda etkili oldu (Yazıcı, 2008). Ancak Sosyal Bilgiler programlarının kapsamına giren konuları içeren dersler, ilk kez Sultan II. Abdülhamid (1876-1909) zamanında ilkokul programlarına girmiştir. Bu dönemde yalnız Tarih ve Coğrafya dersleri bazı programlarda yer almıştır (Öztürk ve Otluoğlu, 2002). Fakat daha sonra Türkiye’de Sosyal Bilgiler 1913 yılında Fransa İlköğretim Kanunu’nun etkisi ile “*Geçici ilköğretim kanunu*” yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde yayınlanan ders programına bakıldığında bugün Sosyal Bilgiler olarak adlandırılan Tarih, Coğrafya ve *Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye* adı altındaki farklı derslerin yer aldığı görülür (Akyüz, 2008). Cumhuriyetin ilanından sonra 1968 ilkokul programına kadar Türkiye’de Osmanlıdan miras kalan ve bu sırada Batı Avrupa ülkeleri tarafından da benimsenen tek disiplinli program anlayışı devam etmiştir (Öztürk ve Otluoğlu, 2002).

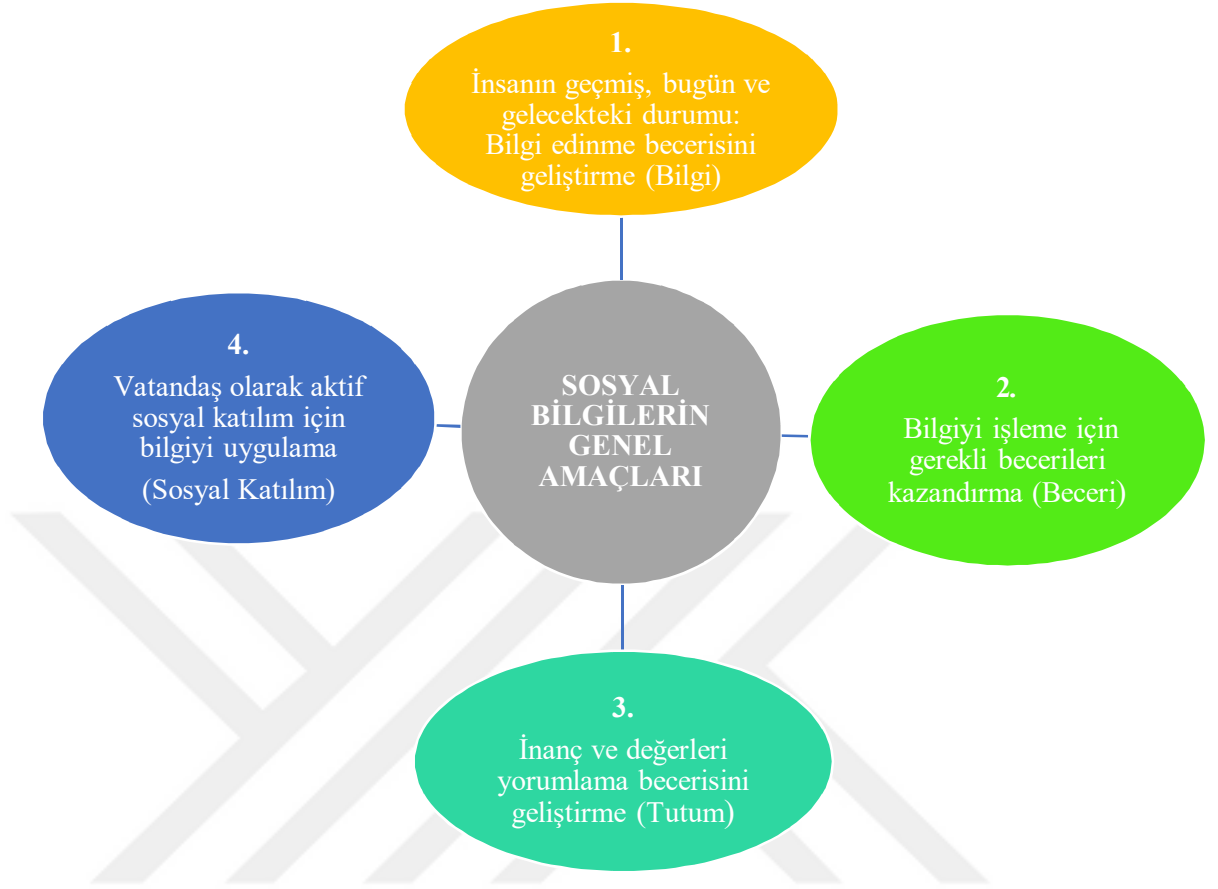
Cumhuriyet döneminde, Türkiye’de Sosyal Bilgiler programlarının kronolojik gelişimine bakıldığında, 1924 yılında programda yer alan *Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumatı Vataniye* dersleri, 1926’da Yurttaşlık Bilgisi dersi haline dönüşmüştür. 1926, 1936 ve 1948 programları zamanla yapılan düzenlemelerle 1962 yılına kadar gelinmiştir (Bilgili, 2008; Öztürk ve Otluoğlu, 2002).

Türkiye’de ilköğretim yıllarında, Sosyal Bilgilerin bir bütün olarak öğretilmesi düşüncesi, Batı mahreçli yaklaşımların eğitim politikalarına daha fazla yansımaya başladığı 1960’lı yıllara dayanmaktadır. Nitekim 1962’de ilkokul program taslağına sosyal alan dersleri "Toplum ve Ülke incelemeleri" olarak birleşirken bile, Batı’nın etkileri vardı. Sözelimi başta ABD’deki ve bazı Avrupa ülkelerindeki "*Social Studies*" dersindeki "*Studies*" kelimesinin tercümesi "*İncelemeler*" olarak aynen aktarılmıştı. Bu yıllara gelindiğinde böyle bir dersin gerekliliğini savunabilecek meslekten sosyal bilimcinin sayısı da arttırmıştı. Sosyal Bilgiler dersine ihtiyacın başka bir nedeni, köyden kente göç, gurbette (Almanya’da) vatandaşlık, yeni toplumsal sınıfların oluşumu gibi dönemin dinamik toplum gerçeğine yaslanmasıydı. 1961 Anayasa’nın temel hak ve özgürlükle ilgili maddeleri ve yine anayasaya giren devletin yeni tanımlamaları (özellikle şu iki kavram: hukuk devleti ve sosyal devlet) bir ders kapsamında açıklanmaya muhtaçtı. O güne dek okutulan Vatandaşlık Bilgisi’nin yetersizliği de, en azından modern yorumuyla yeniden içerik kazanması düşüncesi, eğitimcilerin birleştiği bir noktaydı. Bu gibi etkenlerle, nihayet 1968’de yapılan düzenleme ile üç yıllık ortaokulların her sınıfında okutulmak üzere ilk kez

sosyal bilgiler dersi öğretim programına dâhil edilmiştir (İnan, 2014, s. 11). Ayrıca 1968 programı, ABD’de gelişen "*Yeni Sosyal Bilgiler*" hareketinin ilkelerine göre oluşturulmuştur. Daha sonra 1985 yıllarına gelindiğinde, ortaokullarda sosyal bilgiler dersi kaldırılarak yerine Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri konulmuştur. 1992’de ise yeni bir Vatandaşlık Bilgileri programı uygulanmıştır. 1997’de sekiz yıllık zorunlu eğitim sonucunda Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri kaldırılarak 1998’de yerine 4. ve 7. sınıfları kapsayacak şekilde yeni bir Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı yürürlüğe konulmuştur. Bu tarihten sonra 2005 yılında, Sosyal Bilgiler programında değişikliklere gidilmiştir. Özellikle eski programın davranışçı anlayışından vazgeçilerek yapılandırmacı eğitim anlayışının ilkelerine göre oluşturulmuştur. Çünkü dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin Türkiye’ye yansımaları, eğitim biliminde yeni gelişmeler, ekonomiye ve demokrasiye duyarlı bir eğitim ihtiyacı gibi etkenler yeni bir program yapılmasına etki etmiştir (Bilgili, 2008; Öztürk ve Otluoğlu, 2002).

2004-2005 Öğretim yılında uygulamaya konulan yeni Sosyal Bilgiler öğretim programı, hem yapısı hem de dayandığı eğitim felsefesi olarak daha önceki programlardan çok büyük bir değişimi, bir ilerlemeyi ifade etmektedir. Yapılandırmacılık üzerine kurulmuş olan bu program, günümüz dünyasında bireylerin sosyal bilgiler eğitimi yoluyla elde etmeleri gerekli olduğu düşünülen bilgi, beceri, değer ve tutumları kazandırmayı amaçlamaktadır. 2005-2006 öğretim yılından itibaren de bütün illerde uygulamaya konulmuştur (Öztürk, 2006; Safran, 2005; Ata, 2009). Sosyal Bilgilerin temel amaçlarına bakıldığında, 1970 yılında NCSS tarafından yapılan uzlaşmalar neticesinde yayınlanmıştır. Bu uzlaşma sonucundan dört temel amaç önerilmiştir (Barth ve Demirtaş, 1997). Bunlar Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Sosyal Bilgilerin Genel Amaçları

2014'te müfredata giren yeni seçmeli derslerin sosyal bilgiler dersinin kapsamını insan hakları, vatandaşlık ve daha özede küresel eğitim, çok kültürlülük gibi konulara odaklanmayı gerektirdiğini de belirtmeliyiz. Sosyal Bilgiler dersinin bu kapsamda iyileşmeler yaşaması, sadece mevzuat değişikliği ile olamayacağı, asıl işin dersin uygulamacıları olan öğretmenlere düştüğü de ortadadır (İnan, 2014, s. 16).

2.3. Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları

Eğitim felsefesi alanında çalışan uzmanların, farklı görüşleri olduğu gibi Sosyal Bilgiler alanında çalışanlar da Sosyal Bilgilerin doğası hakkında farklı fikirler ortaya koymuşlardır (Doğanay, 2003). Bilindiği gibi Sosyal Bilgiler, öğretmenlerin oryantasyonu, bakış açısı, amacı ve metodundaki farklılıklara rağmen, demokraside evrensel vatandaşlığın hazırlığı biçimde algılandığı için vatandaşlığa vurgu yapar.

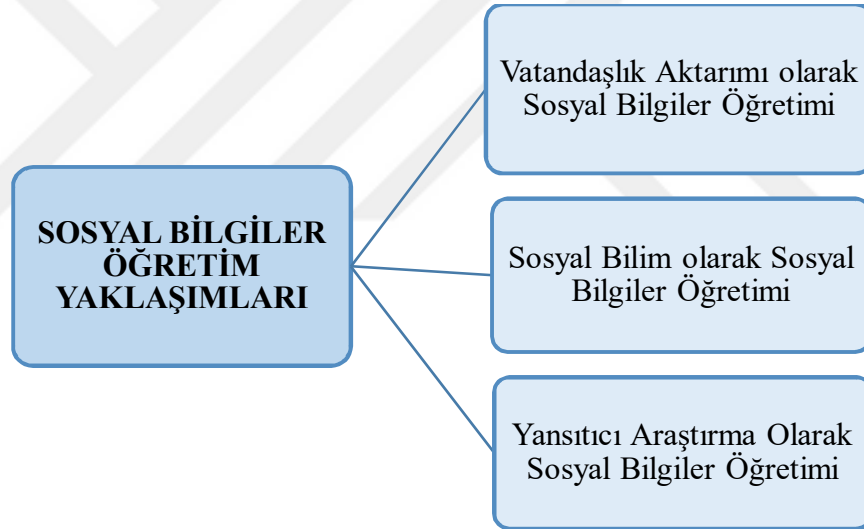
Aslında sosyal bilgilerin, vatandaşlık eğitimindeki amacı, sosyal bilimlerin ve beşeri bilimlerin birleşimidir. Bu yüzden sosyal bilgiler, birleştirilmiş bir akım olarak sosyal bilimlere yönelik bilgilerin ve beşeri bilimlere yönelik anlayışların üzerinde durmayı amaçladığı için genelde 'Bütünleşmeyi' vurgular (Barr, vd., 1978, s. 16). Sosyal Bilgilerde, birleştirme, bağlantı kurma ve kaynaştırma çok önemlidir. Özellikle birleştirme, konu içeriklerinin ve ünitelerin birbiriyle bağlantılı olması ve günün şartları çerçevesinde yeniden yapılandırılması mecburi kılmaktadır (Moffatt, 1957). Zamanla Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarında, özellikle 1950'lerden itibaren tutarlı bir amaçtan ve hedef dizisinden yoksun olduğu görülmüştür. Böyle bir durumun eksikliği sonucunda öğretmenler, en iyi içeriğe ve en uygun yönteme karar verememekteydiler (Barr, vd., 1978, s. 16). Bunun için Sosyal Bilgiler alanında, birçok farklı araştırmacı, çeşitli çalışmalar yürüterek Sosyal Bilgilerin temel doğasını oluşturan öğretim yaklaşımlarını öne sürmüşlerdir. Kimi yaklaşımlar eğitimciler tarafından benimsenerek belli bir süre kullanılmış; kimisi ise pek kullanılmayarak içeriğine yönelik yoğun eleştiriler yapılmıştır. Böylece Sosyal Bilgilerin tanımı ve kapsamı, yapılan düzenlemeler ve eklemelerle birçok araştırmacı tarafından geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir.

Sosyal Bilgiler için sunulan geniş çaplı ve birbiriyle çelişen amaçlar üzerine en etkili çalışmalar, Barr, Barth ve Shermis (1977) tarafından yapılmıştır. Sosyal ve gruplandırılmış çeşitli pozisyon çalışmalarını üç tema içinde yapılandırmışlardır. *Vatandaşlık (kültürel), Sosyal bilim ve Yansıtıcı araştırmadır*. Buna ek olarak Morrisett ve Haas (1982) "*Muhafazakâr kültürel süreklilik*" kategorilerini de kullanılır. Ayrıca sosyal bilgiler için entelektüel açıdan ve sosyal bilimlerle sorgulayan bir düşünme süreci oluşturulmaya çalışılmıştır. Araştırmacılar, her iki alanda da aslında sosyal bilgiler için üç ana amaçlar için kullanılan: (a) Sosyalleşen gerçekler, kavramlar ve toplumsal kurallar (b) İletişim ve akademik disiplinlerden genellemeler (c) Eleştirel yansıtıcı düşünme. Anlayışı üzerinde durmuşlardır. Ancak bu araştırmacılar (Barr, Barth ve Shermis) farklı olarak Morrisett ve Haas; "*Akademik disiplinlerin yönleri, vatandaşlık aktarımı ya da muhafazakâr kültürel süreklilik*" fikirlerini savunarak bu yaklaşımları okullarda uygulamışlardır (Akt., Wayne, 2006, s. 23, 24).

Sosyal Bilgilerde tanımlanan öğretim yaklaşımları ve bunların öğretim yolları yorumlanabilir ve anlaşılabilir bir şekildedir. İlk gelenek "*Vatandaşlık aktarımı*"

ikinci gelenek "*Sosyal bilim*" üçüncü gelenek ise "*Yansıtıcı araştırma*" olarak adlandırılmıştır. (Barr, vd., 1978). Birçok alan uzmanı bu üç geleneğe temas etmişlerdir. Ancak 1977'de Engle, 1980'de Nelson ve Michealis bu üç yaklaşıma sırasıyla şu iki yaklaşımı da eklemiştir; "*Bilgiye bağlı sosyal eleştiri*" ve "*Bireysel gelişmedir*" (Ross, 2006; Martorella, 1998; Chapin ve Messick, 1999, akt. Öztürk, 2006). Ayrıca Barr, Barth ve Shermis (1978) tarafından oluşturulan bu üç geleneğe, son zamanlarda bir başka öğretim yaklaşımı da eklenilmeye başlandığı görülmektedir. Bu yaklaşım "*Kişisel gelişim olarak sosyal bilgiler*" yaklaşımıdır. Pek doğaldır ki bu geleneklerin sosyal bilgiler ile ilgili farklı amaçları, içerikleri ve yöntemleri bulunmaktadır (Ata, 2006). Barr, vd., (1978) tarafından ortaya koyulan, sosyal bilgilerin en çok kabul gören üç ayrı geleneği şekil 2'de gösterilmiştir:

Şekil 2: Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımları

2.3.1. Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi

"*Vatandaşlık aktarımı*" kavramı, öğretmenlerin belli davranışları, bilgileri, bakış açılarını ve değerlerin öğrencilerin öğrenebilmesi için tasarlamış oldukları bir öğretim türünü yansıtır. Bu davranışlar, bilgiler vb. öğeler hem öğretmenin hem de öğrencinin katıldığı kültürel gelenektir. Öğretmen, toplumun kendisinden aktarmasını istediğini düşündüğü, bu çok önemli kültürel örnekleri kelimesi kelimesine aktarıyor. Vatandaşlık aktarımına ait özellikler, bir vatandaşın toplum tarafından kabul görmüş uygulamalara uyan, özel inançları olan, belli değerlere

bağlı, belli etkinliklere katılan ve karakter bakımından sıklıkla yerel normlara uyan kişidir. İyi vatandaş kendisinden nelerin beklendiğini bilerek, bu beklentileri yerine getirir. Kısaca iyi bir vatandaş belli değerlere ve tutumlara sahip olan, kabul görmüş uygulamalara uyan ve kabul edilmiş yurttaşlık faaliyetlerine katılan biri olarak tanımlar (Barr, vd., 1978). Sosyal Bilgiler ile bireyler, etkili vatandaş olarak yetiştirilmeye çalışılır ki bu, insanların deneyimlerini bir sonraki kuşağa aktarmalarıyla mümkün olabilir. Bütün bunlar sosyal bilgilerin geçmişten günümüze, değişik anlayışlar temel alınarak öğretilmesine neden olmuştur (Tay, 2010, s. 11). Bu farklı anlayışlarla birlikte sosyal bilgilerde, vatanseverlik değerleri de yer almaktadır. Ayrıca vatandaşların demokratik bilinci geliştirilerek İyi vatandaş olma adına kendi yönetimlerinin eleştirmenleri ve katılımcıları olmaktadır. (Engle ve Ochoa, 1988). Vatandaşlık aktarımı, Sosyal Bilgiler öğretimindeki en eski ve yaygın yaklaşımdır (Öztürk, 2006). Bu gelenekle birlikte araştırmacılar tarafından farklı vatandaşlık aktarımına ait yaklaşımlarda öne sürülmüştür. Haas (1979) tarafından ortaya konulan *Muhafazakâr kültürel devamlılık yaklaşımı* Barr, Barth ve Shermis (1978) tarafından ortaya konulan vatandaşlık aktarımı yaklaşımına benzemektedir. Bu yaklaşım ABD’de en yaygın ve baskın yaklaşım olmuşlardır. Temel özelliği, olayları geçmişten günümüze değişmez bir zincirin halkaları şeklinde tarihsel süreklilik içinde ele almıştır. Ayrıca bu yaklaşım toplumun mitlerini, ritüellerini, kutlamalarını garanti altına alır. Çünkü tarihsel süreç içinde kültürel devamlılık esastır (Akt. Yeşilbursa, 2015, s. 51, 52).

Vatandaşlık aktarımının amacı, toplumun devamını sağlamak için gerekli olduğu düşünülen bir dizi değere inanmayı ve onlara bağlı kalmayı sağlamaktır. “*Değer göreceliliği üzerine ilgi*” vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal bilgiler öğretiminde belki de en yaygın ve kabul gören bir sınıf içi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımı savunanlar bu bakış açısıyla bağlantılı öğretim hedeflerinin sadece millet açısından değil ırkın devamı bakımından da hayati önemi olduğu savunmaktadırlar. Joseph Junel’in dediği gibi:

Saf zekâ dünyası, Auschwitz dehşet odalarını ve Hiroşima’daki cesetlerin korunduğu mahzeni çok kolay affetmektedir. Topluma erdemin ne anlama geldiğini ve onu destekleyen güçlerin bir kısmının ne olduğunu öğrencilere anlatmaya başlasak iyi olur. Bu güçlerden birisi insanın değeridir. Buna

haysiyet, şefkat, eşitlik ve bir de demokratik özgürlüğü ekleyebilirim. (Barr vd., 1978, s. 18).

Vatandaşlık aktarımının genel amacı, toplumun temel kurum, değer ve inançlarının öğretilerini telkin ederek, mevcut durumun devamını sağlamaktır (Öztürk, 2006). Çünkü kültürümüzün temel değerlerini tanımlama ve onları okul gençliğine aktarma görevi, sosyal bilgiler öğretmenleri arasında sürekli ve etkili bir destek oluşturmanın yanı sıra son yıllarda daha dinamik bir boyut kazanmıştır. İstenilen sonuçları elde etmek için, vatandaşlık dersi öğretmenleri öğretim içeriğini dikkatle seçerler. Öğretmen sadece içeriği seçmekle kalmaz, aynı zamanda istenilen öğrenme çıktılarını desteklemeyen bilgiyi atabilir ya da değiştirebilir. Belirlenmiş bir öğrenme hedefi olarak vatandaşlık bilgisinin aktarılması, okul programlarında kalıcı etkisi olan en eski sosyal bilgiler görüşüdür ve bu programları yapan öğretmenler açısından her şeyi kendi içinde barındıran bir kümedir. Ancak vatandaşlık aktarımı ile ilgili uygulamalar belki de geçmişin büyük epik edebiyatının da ötesine uzanabilir. Biz sadece onun başlangıcını aile veya kabile büyüklerinin kendilerine iyi hizmet etmiş ideal ve anlayışların gençlere aktarılması gibi sade isteklerinde bulduğunu söyleyebiliriz. Kültürel idealleri öğretmede geçmişteki kahramanların efsanevi hikâyelerini kullanma uygulaması belki de kamp ateşi etrafında hikâye anlatma alışkanlığından doğmuştur. Bu hikâyelerle çocuklar kendi kültürel kimliklerini, ideallerini ve grubun değerlerini ve en önemlisi davranış modellerini öğrendiler. Bu türden uygulamalar, tarihin derinliklerine ve hatta tarih-öncesine kadar giderken çağdaş toplumlarda aileler tarafından uygulanan tekniklerde de görülebilir. Yani vatandaşlık aktarımındaki temel amaç: Kültürün temel değer ve inanışlarını genç kuşağa aktarmaktır (Barr, vd., 1978; Barth ve Demirtaş, 1997; Doğanay, 2005). Ancak bazı kültürel değerler birbiriyle çatışabilir. Bir öğretmen kendi kişisel inançları, milli ve toplumsal idealler veya evrensel vaatlere dayalı olarak geniş çaplı bir şekilde aktarmayı seçebilir. Barr, vd., (1978) tarafından yapılan çalışmada, vatandaşlık aktarımında çatışan idealler beş ana başlık altında belirtilmiştir. Bunlar:

- a- Evrensel idealler
- b- Milli idealler
- c- Bölgesel/Yerel idealler
- d- Çoğulcu Kültürel idealler
- e- Kişisel idealler ve Değerlerdir.

Kültürel aktarım olarak sosyal bilgiler yaklaşımı Stanley ve Nelson (1994) göre, sosyal bilgilerin iki temel nokta üzerinde yoğunlaştığını ifade etmektedirler. Sosyal Bilgilerin birincil amacının ‘kültürel aktarım’ olduğu, ikincisi ise ‘yansıtıcı veya eleştirel düşünme’ olarak belirtmişlerdir. Bu yaklaşımlarda kültürel aktarımın amacı, geleneksel temel bilgi, beceri ve değerlerin öğrencilere aktarılmasıdır (Akt. Yeşilbursa, 2015, s. 52).

Vatandaşlık aktarımının öğretim hedefi ise genellikle etkin demokratik vatandaşlıkla bağdaştırılır. Etkin demokratik vatandaşlık için gerekli ön koşul hedefleri üç boyutludur. Bunlar, öğrencilerin mirasları hakkında “*Kabul gören bilgiler*” kümesini, içeriğin “*Doğru yorumunu*” ve her ikisinden de genelde “*Kalıcı değerler*” olarak kabul edilene öğreneceklerdir (Barr, vd., 1978).

Barr, vd., (1978) Vatandaşlık aktarımının onaylanmış hedeflerini şöyle belirtmişlerdir:

- Mantıklı bir vatanserverlik geliştirme
- Amerikan değerleri, kurumları ve uygulamaları hakkında temel bir anlayış ve beğeni geliştirme
- Sorumlu bir vatandaşlık ve kişisel doğruluk oluşturma
- Aktif demokratik katılımı teşvik etme
- Öğrencilerin sosyal problemler hakkında farkındalık kazanmalarına yardımcı olma
- Diğer insanlarla iyi ilişkiler geliştirmede gerekli olan ideal, tutum ve davranış becerilerini geliştirme ve sergileme. Burada önemsenen alışkanlık haline getirilmesi istenen davranıştır. Sadece iyinin takdir edilmesi veya doğru olanı yapma isteği değildir.
- Serbest girişim sistemini anlama ve takdir etmedir.

1916 yılında ABD’de okutulan Sosyal Bilgiler dersi, özellikle o yıllarda ortaya çıkan toplumsal dönüşümün getirdiği bunalımdan insanları kurtarmak ve Amerikan vatandaşlık kavramının kavratılması için oluşturulmuştur (Tay, 2010, s. 11). Bilindiği gibi vatandaşlık, değerlerin doğru bir şekilde öğretilmesiyle geliştirilmektedir. Demokratik bir milletin içinde, vatandaşlığın prensipleri, bireylerin sorumlu olduğu ve yapmakta zorunlu kabul edilen bir takım değerler vardır. Bunlar toplum içerisinde yaşamı sağlayan ve bireylere bazı değerleri öğreten

adeta bir kanundur. Ayrıca bu haklar, bireylerin toplum içinde sorumlu, etkin birer vatandaş olmayı gerekli kılmaktadır (Johnson, 2010, s. 277, 278). Bunun içinde Sosyal Bilgilerin temel gayesi, demokratik yaşayışı kuvvetlendirmektir. Böylece vatandaşlığı kuvvetlendirmek ve ferdin kendisine, ailesine, hükümete ve devlete karşı olan sorumluluklarını daha kuvvetli hissettirmektir (Moffatt, 1957).

Vatandaşlık aktarımı geleneği çok eski zamanlara dayansa bile bu yaklaşımla ilgili öğretim hedefleri ve teknikleri bugün hala egemendir. Çoğu kuruluş bunu hem onaylamakta hem de desteklemektedir. Bu aktarım, çoğulcu toplumun realiteleriyle kafa kafaya gelir. Muhakkak demokratik geleneğimizi yansıtacağını düşündüğümüz temel değerler vardır; ama bunun yanı sıra toplumumuzun çoğulcu yapısı göz ardı edilmeye çalışılır. Sosyal sınıflandırmanın, farklı ırkların, ekonomik teorilerin, sosyal felsefelerin, bölgesel geleneklerin ve bölgesel ilgi alanlarının varlığı genelde görmezden gelinir. Pek çok Sosyal Bilgiler öğretmeni eleştirel düşünme, problem çözme, karar verme ve buna benzer konuları onaylamalarına rağmen, hâkim olan yöntemi, seçilmiş fikirlerin ve inançların eleştirilmeden aktarılmasını benimsemektedir. Bu aktarım sürecinin çıkış noktası, kültürün ayakta kalmasının gerekliliğidir (Barr, vd., 1978). Bununla birlikte Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi (NCSS, 2010) vatandaşlık aktarımının içeriğini şöyle ortaya koymuştur:

Yurttaşlık Bilgisi eğitimiyle gençlerimizin ulusal ideallerimizi, kamu yararı ve kendini yönetme süreci hakkında bir anlayış kazanmalarına yardım edilmektedir. Aynı şekilde gençlerimizin kendilerini, tüm insanlık birey ve grup için inanç, ticaret, bala ve günlük hayatta özgürlüğün ne demek olduğunu anlamaları da sağlanmaktadır. Onların anayasamızda ve İnsan Hakları Beyannamesinde teminat altına alınan çeşitli vatandaşlık özgürlüklerini, buna eşlik eden vatandaşlık yükümlülüklerini de anlamalarına yardım etmektir.

2.3.2. Sosyal Bilim Olarak Sosyal Bilgiler Öğretimi

1929'da Amerika'da okullarda Sosyal Bilgiler komisyonu kurulmasıyla ilgili komite, o zamana kadar yapılan en kapsamlı ve detaylı Sosyal Bilgiler dersi analizini yapan bazı sosyal bilimcileri ve eğitimcileri bünyesinde barındırıyordu. Komisyon okulları Sosyal Bilgiler dersinin öğrenci ilgileri ve toplumsal konular üzerinde odaklanması

için teşvik etse de temel yapı, katı bir sosyal bilim anlayışı olmaya devam etti. Öğrencilerin, temel kaynakları incelenmesi, tarihsel yorum analizi, temel kavramları kurma ve kendi tarihini oluşturmaya dayalı uygulamalarla sosyal bilimcilerin araştırma metodunu uygulamaya teşvik edildiler. Bunun sonucunda öğrenciler, araştırmayı, incelemeyi, eleştirmeyi, kanıtlamayı ve doğrulamayı öğreneceklerdir (Barr, vd., 1978, s. 59). Fakat bu yaklaşımdan farklı olarak 1979 yılında Haas tarafından ortaya konulan “*Tarih ve sosyal bilimlerin entelektüel bakış açısı yaklaşımı*” diğer sosyal bilim akademisyenleri tarafından savunulmuştur. Bu yaklaşım, *Yeni sosyal bilgiler hareketinin* arkasında yatan en önemli entelektüel güç olmuştur. Hem bu yaklaşımın hem de yeni sosyal bilgiler hareketinin kalbinde keşfederek öğrenme ve akademik disiplinlerin doğasına dayalı olarak sosyal bilgiler programının bilimselleştirilmesi bulunuyordu. Bu yaklaşımın savunduğu öğrenme ve öğretme yaklaşımı ise araştırma ve sorgulamadır (Morriset ve Haas, 1982, akt. Yeşilbursa, 2015, s. 50). Sosyal Bilgiler, sosyal bilim disiplinlerine ait büyük fikirler üzerine odaklanmalıdır (Fenton, 1991). Çünkü Sosyal Bilgiler, birbiri ile ilişkili diğer sosyal sahalarda bağlantı olmazsa dersin anlaşılması güçleşir. Onun için “*Birleştirme ve bağlantı kurma*” Sosyal Bilgiler programında önemlidir (Moffatt, 1957).

Sosyal bilim olarak Sosyal Bilgiler öğretimi, sosyal bilimlere ait bilgi, beceri ve değerlerin kazanılmasının etkili vatandaşlık için en iyi hazırlık olduğu varsayımına dayanır. Bu yaklaşıma göre öğrenciler, sosyal bilimlerin yapısı (onların temel kavramları, genellemeleri ve kuramları) ile bilgi toplama ve yorumlama süreçlerini öğrenmelidir. Bu nedenle sosyal bilimciler tarafından tanımlanan önemli bulgular, bakış açıları ve sorunlar, Sosyal Bilgiler programlarının içeriğini oluşturur (Öztürk, 2006).

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretimindeki amaç, sosyal bilimci gençlerin dünyayı bir sosyal bilimcinin gözünden görüp anlamalarını, bir sosyal bilimcinin sorduğu türden sorular sormalarını ve sosyal bilimcinin analitik araçlarını ve kavramlarını kullanmalarını ister. Ayrıca öğrenci belirli bir sosyal bilim disipliniyle ilişkili olan düşünce örneklerini ve zihin yapısını kazanırsa, farkları daha iyi görebilen biri olacaktır. Daha iyi kişisel ve sosyal politika kararları alarak toplumumuzun yapısını ve süreçlerini anlayacaktır (Barr, vd., 1978). Bu özellikleri taşıyan öğretme-öğrenme süreçleri, öğrencilerin karmaşık ve çoğu kez iç içe girmiş

dünyalarında karşılaştıkları sorunlarla başa çıkabilmeleri için gerekli bilgi, beceri ve değerler ile donanmalarını sağlar (Öztürk, 2006, s. 25).

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretiminde yöntem, öğrencilere sosyal bilim derslerine ait (antropoloji, ekonomi, tarih vb.) bir konu alanından hareketle çeşitli gözlemler yapıp, bununla ilgili veri toplayıp bir analize tabi tutmaktır. Daha sonra öğrenciler, karşılaştırmacı bir analiz yapmaya çalışırlar ve burada önemli olan nokta sosyal bilgilere ait kavramları anlama, bir araya getirme, kaydetme ve ham verileri analiz etme için düzenli bir yöntem uygulanmasıdır (Barr, vd.,1978, s. 60).

Sosyal bilim olarak sosyal bilgiler öğretiminde içeriğe bakıldığında, insanlar sosyal bilimler alanı içerisinde bulunmaktadır. Bu kadar birbirinden uzak olan ülkelerde yaşayan insanları ve aileleri kapsar. Çocukların diğer insanlarla bağlantı kurması önemlidir; çünkü Sosyal Bilgiler, okul günün en iyi parçası olma potansiyeline sahiptir. Çocukların başkaları hakkında bilgisi aynı anda insanlığın bir ortak duygusu yaratma gayesi içinde oldukları hissetmelidirler. Onlar, kültürel gruplar arasındaki farklılıklara hayran kalacaklardır. Bu insanlar hakkında bir şeyler öğretmek, çok karmaşık bir iştir ve bu, birçok alanda bilgi sahibi bir çalışma gerektirir. NCSS sosyal bilgiler ile ilgili tanımı, aslında öğretilen içeriğin sosyal ve beşeri bilimlerin çeşitli disiplinleri olduğunu işaret etmektedir. Tarih ve Coğrafya, Sosyal Bilgilere temel çekirdek olarak hizmet etmelidir; ancak diğer sosyal bilimler, kesinlikle ihmal edilmemelidir. Daha ziyade, diğer sosyal bilimler her Sosyal Bilgiler programının önemli bir parçası olmalıdır (NCSS, 1993). Sosyal bilim görüşünü savunanlar, bu içeriği hem ayrı hem de bütünleşmiş olarak belirtmişler; ayrıca sosyal bilimlere ait yapı, kavram, sorun ve süreçleri oluşturmuşlardır. Ayrıca sosyal bilimlere ait materyaller de ders için önemli bir araç olduğunu, özellikle sosyal bilimciler birliği yeni materyaller yaratma, betimleme ve sponsor olma konusunda önemli bir güç olmuşlardır. Yeni sosyal bilim materyalleri, önemli kurumların katkısıyla profesyonel sosyal bilimciler tarafından tasarlandı. Bu paketle multimedya etkisini yaratıyor ve çeşitli, çok etkileyici örnek olaylardan, resimlerden, problemlerden ve ham verilerden oluşuyor. Materyallerin gerçek içeriği, sosyal bilimcilerin problemlerini ve kaygılarını oldukça doğru olarak yansıtmaktadır. Materyal sadece betimleyici değil; aynı zamanda sosyal bilimcilerin çok sayıda birincil kaynak materyallerini kapsamaya eğilimlidir (Barr, vd., 1978).

Sosyal bilim yaklaşımı, 1960 sonrası dönemde sosyal bilim araştırmacılarının bulgularına göre bilgi üzerinde gereksiz yoğunlaşmalar; sıkılmayla, ilgisizlikle ve unutmayla sonuçlandığını belirtmişlerdir. Bununla birlikte Bruner'in düşüncesine dayanan 120 yeni sosyal bilgiler projesi oluşturulmuştur (Barr, vd., 1978). Bu proje, Buluş yöntemine göre oluşturulmasıyla sosyal bilim disiplinlerinin her birinin kendine özgü, bilgi toplama ve kanıtlama yöntemi olduğu belirtilmiştir. Böylece bu süre içerisinde öğrenciler, bu yöntemleri hem keşfetmeli hem de uygulamalıdır (Doğanay, 2005). Sosyal bilim geleneğinin önde gelen temsilcilerinden Prof. Lawrence Senesh, bu konuyla ilgili şunu ifade etmektedir: "Analitik düşünmenin birincil fonksiyonu, toplumumuzun yapısını ve geçirdiği süreçleri anlamasında generimize yardımcı olmaktadır. Son analizde sosyal bilim eğitiminin amacı, problem çözme becerisini geliştirmektir" (Barr, vd., 1978, s. 76).

Savage ve Armstrong'a (2000) göre Sosyal Bilgiler programlarının içeriğinin birçok alanda sağlansa da günümüzde hala ağırlıklı olarak tarih ve diğer sosyal bilimlerden sağlanmaya devam ettiğini ifade etmektedirler. Ayrıca Tarih ve sosyal bilimlerin başarılı araştırma metotları ile bilgi sağladıklarını, bu bilgi ve metotların iyi vatandaştan beklenen mantıklı karar verme becerilerini artırmada, çocuklara yardımcı olmak ve onların yaşamlarını zenginleştirmek için önemli bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmektedirler (Akt. Yeşilbursa, 2015, s. 50).

2.3.3. Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler ğretimi

William James, John Dewey ve E. L. Thorndike gibi bilim adamlarının yaptıkları önemli katkılarla eğitim, yavaş yavaş geçerli bir çalışma alanı haline gelmiştir. Pragmatizm felsefesi ile kuvvetlendirilmiş, eğitim ve psikoloji araştırmaları ile güçlendirilmiş, yeni bir öğrenme kavramı geliştirilmeye başlandı. John Dewey belki de en etkili kişiydi. Yansıtıcı araştırmanın anahtar bakış açılarını geliştirdi. Eğitimin ne akademik disiplinlerin ne de kültürel birikim değerlerinin aktarımından meydana gelmediğini iddia eden Dewey, okul müfredatının öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçlarından oluşması gerektiğini savundu. Okullar, çoğunlukla yararsız bilgilerin ve alakasız kültür birikimlerinin aktarımı için girişimde bulunmamalı; okullar, çocuklara onların karmaşık modern çağlarda daha etkili bir şekilde yaşamalarına yardım edilmelidir. Dewey, bunun öğrencilere daha etkili düşünme ve karar verme becerilerini

geliştirmelerine ve neyi öğrenmeye ihtiyaç duyduklarına karar vermelerine yardım ederek, önemli buldukları bilimsel ve sistematik öğrenme süreçlerini sağlayarak gerçekleştirebileceğini savunmaktadır (Barr, vd., 1978). Daha sonra 1950 ve 1960’larda ise yeni sosyal bilgiler müfredatı için bir grup eğitimci, Maurice P. Hunt ve Lawrence E. Metcalf tarafından yansıtıcı araştırma görüşü önerilmiş ve güçlü bir müfredat modeli kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle içerik merkezli sosyal bilgiler programından farklı olarak büyük bir değişim gerektiren, modern toplumun doğasını hissettiler. Onlar modern toplumdaki yaygın çatışmaya; hızlı sosyal değişime ve rekabet eden politik, ekonomik ve sosyal inançlara, karar verme becerilerinin gerektirdiği faktörler olarak işaret ettiler (Barr, vd., 1978, s. 92). Buna paralel olarak, öğrencilerin bireysel ve kamusal problemleri tanımlayıp analiz edebilecekleri ve bunlara yönelik bilgiye dayalı kararlar alabilecekleri öğrenme-öğretme süreçlerine ağırlık vermeyi gerektirmektedir. Buradaki temel amaç, öğrencilerin problem çözme ve karar alma becerilerini öğrenip uygulamalarını sağlamaktır (Öztürk, 2006, s. 26). Yansıtıcı yaklaşımda, ön plana çıkan beceriler ise şunlardır:

- Okuma yazma
- Farklı kaynaklardan bilgiyi kullanma
- Problemleri belirleme ve çözme
- Bilgiyi yorumlama
- Değerlerle ilgili durumları belirleyebilme ve çözüme ulaştırabilmedir (Tay, 2010, s. 12)

Bu becerilerle birlikte yansıtıcı yaklaşımda, çocuklar için önemli olan etkinlik, problem çözme yöntemidir (Fenton, 1991). Bunun yanı sıra Sosyal Bilgilerde yansıtıcı yaklaşım anlayışı, toplumda sosyal, ekonomik ve politik problemlerin seçilerek incelenmesi ve münakaşası için günlük hayatı değerlendirmesinde öğrenciye deneyim kazandırır (Moffatt, 1957). Böylece Sosyal Bilgiler, öğrenciye kendi yaşamı içerisinde deneyim çizelgesini oluşturur. Özellikle öğrenci bu yaşantı içerisinde, öğrenme aktivitelerine katılarak problemler karşısında etkili çözüm ve karar verme anlayışı geliştirir (Ediger, 1988). Öğrenci bu problemleri hissettiğinde insanların karşı karşıya kaldıkları sorunları ve ikilemleri cevaplamak için geçmişteki sorunları da göz önünde bulundurarak sosyal konularla ilgili çalışmalarını sorun çözme merkezi haline getirmelidir (Evans, 2004). Yansıtıcı araştırma ve inceleme: karar

verme, sorunları tanımlamayı ve iyi anlayarak çatışmaları çözmeyi hedefleyen bir yansıtıcı inceleme sürecinde oluşturulur ve öğrenilir (Doğanay, 2005). Bu yaklaşıma ek olarak farklı araştırmacılar tarafından da çeşitli yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Örneğin, 1979 yılında Haas tarafından ortaya konulan '*Yansıtıcı düşünme süreci*', Barr, vd., (1978)'in yansıtıcı araştırma yaklaşımına benzemektedir. Yansıtıcı araştırma süreci bir anlamda *muhafazakâr kültürel devamlılık yaklaşımına* bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşımı savunanlar bilginin oluşturulduğu, değerlendirildiği ve uygulandığı (karar verme gibi) süreçler olarak düşünmeye vurgu yapmışlardır. Bu yaklaşımı savunanlar aynı zamanda, bireysel ve toplumsal değerleri sınıflama süreçlerini de öne çıkarmışlardır (Morriset ve Haas, 1982, akt. Yeşilbursa, 2015, s. 54). Bunun yanı sıra Brubaker, Simon ve Williams (1977) tarafından ortaya konulan "*Öğrenci merkezli gelenekte*" ise öğrenciler, öğretim etkinliklerinin merkezinde yer almakta ve onların doğal gelişimine uygun eğitilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Bu yaklaşımda öğrenci, sosyal bilgiler programındaki bütün içeriğin kaynağı olarak görülür ayrıca program ve öğretim, öğrenci ilgi, ihtiyaç ve doğasına göre düzenlenir. (Brubaker, Simon ve Williams, 1977, akt. Yeşilbursa, 2015, s. 55)

Yansıtıcı araştırmada amaç, karar vermenin siyasal bir demokraside, vatandaşlığın en önemli gerekliliği olduğu için yansıtıcı araştırmayı destekleyenler, Sosyal Bilgilerin başlıca amacının öğrencilerin karar verme becerilerini geliştirmek olduğunu belirtmişlerdir. Karar veren bir kişi olarak tanımlanan vatandaş, bir sorunla karşılaştığında buna mümkün olduğunca mantıklı bir şekilde cevap verebilen kişidir. Mantıklı karar verme ihtiyacı, kişiyi tatminkâr etmezse edinilmiş değer çatışmaları tarafından yıkıma uğrayacağını varsaymaktadır (Barr, vd., 1978). Yansıtıcı araştırmada, vatandaşların karar verirken ve problem çözerken ihtiyaç duyduğu bilgilere ulaşılabilirlikte, araştırma süreci kullanılarak geliştirilir (Doğanay, 2005).

Yansıtıcı araştırmada sosyal ihtiyaçlar olarak tanımlanan içerik, öğrenciler tarafından seçilen sorunları biçimlendiren birey, vatandaşın ilgi ve ihtiyaçlarının dayandığı değerlerin analizini içerir. Böylelikle sosyal bilgilerin içeriği, Yansıtıcı araştırma görüşünün savunucuları tarafından tanımlandığı üzere hem kişisel olarak hissedilen hem de toplumsal olarak paylaşılan problemlerden oluşmaktadır. Yani bireysel bir problem aslında toplumsal bir sorunu yansıttığı varsayılır. Toplumsal sorunlar, neden olarak ilgi ve ihtiyaçlara dayanmalıdır. Genel olarak yansıtıcı araştırma görüşünün içeriği, gençlerin "*İlgi ve ihtiyaçlarına*" dayalıdır ve onların

çevresinde organize olmuştur. Yansıtıcı araştırma etrafında bir ders organize etmek için, öğrencilerin “İlgi ve ihtiyaçları” tanımlanmalı ve geliştirilmelidir. Aslında bu, sınıfta bir toplum atmosferi geliştirmeyi içerir. Bu atmosfer, öğretmen ve öğrenciler arasında karşılıklı güven ve saygıdan oluşan bir ortamdır. Böylece öğrencilerin yaşam hedeflerini, tarzlarını ve sosyo-ekonomik alt yapılarını anlamak için onları tanımayı ve onlardaki tutarsızlıkları, önyargıları ve iç çatışmaları tanımlamayı içerir (Barr, vd., 1978). Fakat bu ortamda, önceden belirlenmiş ve mutlaka uygulanması gereken bir içerik söz konusu değildir. Yapılacak etkinliklerin öğrencileri doğrudan ilgilendiren, etkileyen ve kaygılandıran güncel konu ve sorunlara odaklanması istenir (Öztürk, 2006). Yansıtıcı araştırmada içerik oluşturma bölümünde, araştırmacıların genelde ortak vurguları; bireylerin ilgi ve ihtiyaçları, değerleri analiz etmeleri, araştırma sürecine etkin katılarak karar verme becerilerini geliştirmeye vurgu yapmalarıdır.

Yansıtıcı araştırma sürecinde tanımlanan yöntem bakıldığında, öğretme süreci; düşüncelerin nasıl gerçekleştiği hakkında bir dizi inanç akışı olarak tanımlanmıştır. Yüzyılın başında bu süreci kavramsallaştıran John Dewey’dir. Benzerlik ve statükonun vurgulanmasına karşın, öğrencilerde sağlıklı bir şüpheciliğin, yaygın inançlar, değerler, politikalar ve uygulamaları inceleme-araştırma becerisinin gelişmesini öngörür. Bu yaklaşımın temel yöntemi, araştırma-incelemedir (Öztürk, 2006). Bununla birlikte öğretmen, güncel problemlerden yola çıkarak önemli bir problemi sınıf ortamında öğrencinin tahlil etmesini ve problemin üzerinde düşündürüp çözümler üretme maharetini kazandırmalıdır (Moffatt, 1957). Bir başka yaklaşıma göre *problem merkezli sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarında* sosyal bilgileri, problemlerin incelenmesi olarak ifade edilmiştir. Bu yaklaşımda, toplumsal ve bireysel problemler ve çatışmalar sosyal bilgiler programının esas içeriğini oluşturmaktadır (Stanley ve Nelson, 1994, akt. Yeşilbursa, 2015, s. 53). Bu yaklaşımlara yanı sıra Barr, vd., (1978) yansıtıcı araştırma sürecinin aşamalarını Tablo 1’de belirtmişlerdir.

Tablo 1. Yansıtıcı Araştırma Süreci

1. Deneyim: Araştırma süreci bir deneyim ve bir kişinin çevre ile olan etkileşimiyle başlar. Deneyim, sabit ve sorunsuz bir durumdan belirsiz ve karmaşık bir duruma dönüşür. Bir olay ya da bir olayın hatırası kişiyi “bilmiyorum” durumuna zorlar. Bu durum, bir kişinin bilgi ve inançlar birikimine özümsemeyen olayların olması veya düşünülmesidir.

2. Şüphe ve Belirsizlik: Bir kişinin deneyimlerinin algısı onu huzursuz, rahatsız ve tedirgin ettiğinde, kişide bir çeşit gerilim olur. Yansıtıcı araştırmacılar için bu aşama gereklidir. Yansıtıcı araştırma öğretmeni bir “problem hissi” yani belirsizlik ve şüphe duygusu, öğrencileri düşünmeye başlamaya yöneltecek motivasyon oluşturabilmek için her yolu kullanır.

3. Problemi Çerçeveleme: Birisinin şüphesini giderme sürecine başlamak problemi çerçeveleme girişiminde bulunulur, bu da problem durumunu ortaya koymak içindir. Problemin açıklanması gerginliği oluşturan ve çatışmanın görüldüğü sınırları tanımlar. Çünkü problemin karmaşık yapısı, yönü ve keşfetmenin imkânsızlığı bu durumu oluşturur. Bu nedenle problemin farklı unsurlarını ayrı ayrı işaretlenir. Birey burada kendine yönelik sorular sormaya başlar.

4. Hipotezleri Oluşturmak: Kişi hipotezleri oluştururken asıl itibariyle “olasılıkların beyin fırtınasını” yapmaktadır. Problemi çerçevelemek hipotezin yapılacağı sınırları belirler. Bir hipotez, bilineni kullanarak bilinmeyen hakkında bir açıklama ileri sürme girişimidir. Başka bir ifadeyle, şüphe oluşturan bir deneyimi takip ederek içerisinde çatışan fikirler bulunan bir problem çerçevesidir.

5. Araştırma ve Kanıtlama: Bu aşama kanıt kaynaklarını toplama ve değerlendirme aşamasıdır. Bu aşama hipotezin geçerliliğini ya da geçersizliğini göstermeyi içerir. Bu, birçok olası bilgi kaynağını araştırmayı ve daha sonra orijinal hipotezi değerlendirmede kanıt olarak kullanılacak verileri toplamayı kapsar.

6. Genelleme: Araştırma sürecinin final basamağı genellemedir. Genelleme, hipotezin problemi çözmeye ya da açıklamada ne kadar yardımcı olduğunun ortaya konulmasıdır.. Genellemeler, problemin orijinal halini belirginleştirmede kişiyi destekleyebilecek “deneysel” bilgidir. Bu bilgi araştırma yoluyla elde edilen bilgidir.

Sosyal Bilgiler öğretimiyle ilgili yaklaşımların incelenmesi sonucunda, Nelson ve Stanley’in (1994) belirttiği gibi genel olarak üç kategoride toplanmışlardır. Sosyal Bilgilerin amacının kültürel mirasın aktarılması olduğunu savunanlar, Sosyal Bilgilerin akademik sosyal disiplinlerin içeriğinden ve yöntemlerinden oluşması gerektiğini savunanlar ve Sosyal Bilgilerin bireysel ve toplumsal sorunların

incelendiği karar verme ve eleştirel düşünme süreçlerine vurgu yapılmasını savunanlardır (Akt., Yeşilbursa, 2015, s. 56). Günümüzde, Türkiye’de Sosyal Bilgiler öğretim programı, Barr, vd., (1978) tarafından oluşturulan: *vatandaşlık aktarımı, sosyal bilim ve yansıtıcı araştırma* olmak üzere bu üç geleneğe vurgu yapılmış ve bu gelenekler bütünleştirme yoluna gidilmiştir. Bu durumun Sosyal Bilgiler programına beceri, değer, kavram boyutlarında; amaçlar kısmında ve programın açıklamalar kısmında yansıdığını görmekteyiz (Yeşilbursa, 2015, s. 56).

2.4. Cumhuriyetten Günümüze Sosyal Bilgiler Öğretim Programları

Bu bölümde, cumhuriyetten günümüze kadar uygulanan; 1924, 1926, 1930, 1936, 1948, 1962, 1968 ilkokul programları ile 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970-1971, 1985 tarihli ortaokul programları, 1998 ve 2005 tarihli İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının genel hatlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir. Bilindiği gibi programların oluşturulmasında ve yenilenmesinde hem günün gelişen teknolojik ve bilimsel çalışmaları hem de ekonomik, toplumsal ve siyasal alanda yaşanan gelişmeler etkilemektedir. Özellikle Türkiye’de cumhuriyetten günümüze kadar program değişikliklerine bakıldığında, siyasal alanda yaşanan gelişmeler programların yeniden oluşturulmasına büyük etkisi olmuştur. Örneğin 1924 programıyla beraber yeni kurulan devletin temel ideolojisine uygun insan yetiştirmeye çalışılmıştır. Özellikle cumhuriyet niteliklerine uygun Atatürk milliyetçiliğe bağlı laik ve çağdaş bir vatandaşlık vurgusu yapılmıştır. Atatürk’ten sonra yönetimde uzun yıllar kalan Cumhuriyet Halk Partisi’nin düşünce sistemine uygun bir takım konuları 1936’dan 1948’e kadar programlara yansıtılmıştır. Ondan sonra gelen siyasal iktidar Demokrat Parti’de yetiştirmek istediği vatandaşlık özelliklerini programa yansıtmıştır. Gerek 1960 gerekse 1980’lerde meydana gelen askeri darbeler sonucunda yeni programlar yapılmış ve o dönemin siyasal iktidarlara aynı geleneği devam etmişlerdir. Yani Türkiye’de Sosyal Bilgiler ve onun kapsamına giren dersler (Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi) ideoloji aktarımında bir araç olarak kullanıldıkları söylenilebilir.

2.4.1. İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programları

1 Eylül 1869'da, Türk Eğitim Tarihi açısından çok önemli bir atılım olan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" yürürlüğe girdi. Bu nizamname ile merkez ve taşra teşkilatlarının işleyiş ve içerikleri belirlendi. Nizamname ile "Darul-Muallimin" (Erkek Öğretmen Okulu) için sıbyan, rüştiye ve idadi şubeleri kuruldu. Buna göre: Rüştiye Şubelerinin birinci sınıflarında tarih ve coğrafya, ikinci sınıflarında tarih ve üçüncü sınıflarında Tarih ve Coğrafya dersleri okutulacaktı. (Çetin, 2003, s. 165). Sosyal bilgilerin ders programları ve amaçları 1923 yılına kadar önemli bir değişikliğe uğramadı (Sönmez, 2005). Ancak 1924 yılına gelindiğinde, Türk Milli Eğitiminde en önemli yeniliklerden birisi olan "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*" çıkarıldı (Ataunal, 1977; akt., Çetin, 2003, s. 168). Cumhuriyetin sonra ise Milli Eğitimle ilgili sorunlar ve çözüm yolları, belirli zamanlarda toplanan "Maarif Şûra'larında ele alınıyordu. Bu şûralarda alınan tavsiye niteliğindeki kararlar Milli Eğitim Bakanlıklarınca değerlendirilmekte olup, günümüzde de bu uygulama devam etmektedir (Çetin, 2003, s. 170).

2.4.1.1. 1924 (1340) İlk Mektep Müfredat Programı

1329 (1913) tarihli "Mekatib-i İbtidaiyye Ders Müfredatı" (İlkokulların Ders Müfredatı) 1924 yılına kadar yürürlükte kalmış, fakat bu program yeni kurulan devletin ihtiyaçlarını karşılayamaz bir hal almıştı. Özellikle yeni Türkiye Cumhuriyetinin vatandaşlık eğitimine uygun olduğu söylenemezdi (Keskin, 2002; Koçoğlu, 2012). 3 Mart 1924 yılında *Tevhidi Tedrisat Kanunu* (Öğretimin Birleştirilmesi Yasası) kabul edilmesiyle ülkedeki bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bu yasa Türk Milli Eğitim tarihinde kabul edilmiş önemli bir çalışmadır. Ayrıca bu kanunla birlikte birçok konuda yeni düzenlemeler yapılmıştır. Eğitim alanında birbirine uymayan kurumlar kaldırılmıştır (Göngördü ve Göngördü, 1966; Akyüz, 2012, s. 329).

1924 yılı, Türk eğitim sistemine pragmatik eğitim felsefesinin yansıması açısından çok önemlidir. Atatürk, 3 Mart 1924 tarihli *Tevhidi Tedrisat Kanunu*yla, Türkiye'de ulusal bir devlet kurma ve ulusal bir kimliğe sahip vatandaş yetiştirmek için eğitim sistemini yapılandırma işine girişilmiştir. 8 Mart 1924'de Vasıf Çınar'ın Maarif

Vekilliği döneminde John Dewey, Türkiye'ye çağrılır (Ata, 2006). Dewey, Türkiye'nin yeni eğitim hedeflerinin belirlenmesinde önemli görüşler öne sürmüştür.

1924 programı Cumhuriyet tarihinin ilk pilot uygulamaya sahip programıdır. Bu dönemde ilkokullar ücretsiz olmuştur (Göngördü ve Göngördü, 1966). Zaten Cumhuriyet dönemine bakıldığında, en çok ilköğretime önem verildiği görülür. Çünkü bu dönemde ilköğretim, yapılan inkılâpların en iyi benimsetileceği yerdir (Akyüz, 2008). 1924 Programındaki temel amaç da, cumhuriyet ideolojisine uygun insan yetiştirmek ve yapılan yenilikleri yeni nesillere benimsetmektir.

Bu dönemde ayrıca Ankara'da İkinci Heyet-i İlmiye Millî Eğitim Bakanı Vasıf (Çınar) Bey başkanlığında toplanmıştır. Heyetin gündeminde ele alınan konulara bakıldığında, ilkokulların öğretim sürelerinin altı yıldan beş yıla indirilmesi, ortaokullarda yedi yıl olan sürenin üçer yıldan altı yıla indirilmesi, Yeni ders kitaplarının yazdırılması gibi konular yer almıştı (Milli Eğitim Şurası, 1995, akt. Deniz, 2001, s. 12).

1924 İlk Mektep Müfredat Programı incelendiğinde, Milli Eğitimin genel amaçlarına yer verilmemiştir. Ancak müfredatta, eğitim ile ilgili şu ilkeler oluşturulmuştur (Maarif Vekâleti, 1924).

1. Serbest disiplin ve çocukların okul hayatına sorumlulukla katılma ilkesi
2. Ahlaki ve toplumsal alışkanlıkların kazandırılması ilkesi
3. Mahalli bilgilerin verilmesi ilkesi;
4. Yakından uzağa ilkesi
5. Misallerden kaidelere gitme ilkesi
6. Öğrenci gözlem ve incelemelerine önem verilmesi ilkesi

1924 İlk Mektep Müfredat Programı sosyal bilgiler kapsamına giren dersler: “Tarih, Coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Ma‘lumat-ı Vataniye” dersleridir. Tarih dersinde bazı değerlerin öğretilmesine önem verilmiştir. Coğrafya dersinde de materyal kullanımına vurgu yapılmıştır. Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyedersinde yakından uzağa ilkesi gözönüne alınmıştır. Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyederslerinde, büyük milli kahramanlardan örneklerin verilmesi, çeşitli örnek hikâyelerin anlatılması gibi öğelerle kültürel değerlerin topluma öğretilmeye çalışıldığı görülmektedir. 1924 programında, 4. ve 5. sınıflarda okutulan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniyedersinde, daha çok bireyin kendisine,

ailesine, milletine, devletine karşı hak ve görevleriyle birlikte toplumsal konular üzerinde durulmuştur (Maarif Vekâleti, 1924, s. 28).

1924 İlk Mektep Müfredat Programı, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin yetiştirilmek istenen vatandaşlık özelliklerinin yansıtıldığı bir programdır. Özellikle yeni kurulan devletin temel inkılaplarıyla birlikte laik, çağdaş ve cumhuriyet ideolojisini benimsemiş bir yurttaşlık kavramı oluşturulmak istendiği söylenilebilir.

2.4.1.2. 1926 İlk Mektep Müfredat Programı

1926 İlk Mektep Müfredat Programı, Dewey'in "*Hayat bilgisi, toplu öğretim ve iş okulu*" anlayışından yola çıkılarak hazırlanmıştır. Burada toplu öğretim, asılları ve amaçları aynı olan konu ve dersleri bir eksen etrafında birleştirmektir. Gerek konuların kendi aralarında ve gerekse bu konularla yaşadığımız hayat arasındaki doğal ilişki ve bağlantıları bozmadan, yan yana ve iç içe organik bir bütün halinde öğretip düzenlemek ve yürütmektir (Güngördü ve Güngördü, 1966, s. 345). 1924 programının aksine, bu programda dersler ve konular arasındaki ilişkilere çok büyük önem verilmiş ve bütün dersler hayat ve toplum merkezli olarak kabul edilmiştir. Özellikle hayat bilgisi dersi bunun en önemli göstergesidir (Keskin, 2002).

1926 İlk Mektep Müfredat Programında, ilkokulun ilk üç sınıfı birinci devre olarak adlandırılmış ve bu devrede bütün derslerin hayat ve cemiyet etrafında toplu olarak öğrenciye aktarılması amaçlanarak eğitimin temel hareket noktasının toplum olduğu belirgin bir şekilde ortaya konulmuştur. 1926 programı, önceki müfredat programlarında yer alan bilgi ve iyi alışkanlıkları yeterli görmemekte, bireyin çevresine etkin uyumu ile cumhuriyet ilkelerine sahip çıkacak bireyleri yetiştirmeyi de amaçlamaktadır. İlgili programda derslerin isimlerinin yanı sıra derslerden beklenen amaçlar da yeniden belirlenmiştir. Derslerin sayısı azaltılarak amaçları somutlaştırılmış ve dersler hedefleri itibarıyla hayata bağlanmıştır. Buna göre; hayata, milli ekonomiye ilişkin konular, batıdan alınacak eğitim bilimleri alanındaki ilkeler çerçevesinde öğrenciye aktarılacaktır. Derslerde "*faaliyet ve iş*", "*kendi kendine idare veya demokratik eğitim*" gibi öğrencinin işi başarmasına önem veren ve kişisel beceriyi artırmayı amaçlayan hedeflere vurgu yapılmıştır (Tuğluoğlu ve Tunç, 2013, s. 3).

1926 programının getirmiş olduğu ilkeler ve metotlar (Maarif Vekâleti, 1927) ise şunlardır:

1. Fırsat öğretimi ilkesi
2. Çocukların ilgilerinden hareket etme ilkesi
3. Yakından uzağa ilkesi
4. Gözlem ve inceleme metodu
5. Küme çalışması
6. İlk okuma yazmada muhtelit usul (karma metot) olmak üzere altı tanedir

1926 İlk Mektep Müfredat Programı, cumhuriyet prensiplerine göre yeni öğretim metotlarıyla, Fransız, Yunan, Bulgar, Alman ve diğeri ulusların ilköğretim programlarından yararlanılarak hazırlanmıştır (Turgut, 1992, s. 18). 1926 programı; içerik, yöntem ve teknik olarak adeta bir devrim programıdır. Bazı eksikliklerine rağmen 10 yıl devam etmiştir (Binbaşoğlu, 1999; Keskin, 2002). Bu programda Tarih, Coğrafya Ve Yurt Bilgisi (Sosyal Bilgiler) derslerinin amacı, "iyi vatandaşlar yetiştirmek", "milli cemiyet ve Türk Cemiyeti'ne ruhen ve bedenen en faydalı bir tarzda uyum sağlamak" şeklinde belirtilmiştir (Sönmez, 2005, s. 35).

1926 Programında Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri ayrı ayrı okutulmaktadır. Üç dersin ortak genel amacı ise; "iyi birer vatandaş yetiştirmek, gençleri mensup oldukları vatan ve milletine intibak ettirmektir." Yurt Bilgisi dersi ise, bu gayeyi doğrudan doğruya yapan bir derstir; bu nedenle diğeri derslerin hepsinin bir merkezi ve temeli durumundadır (Pirinçdane, 1997, s. 15). Ayrıca 1926 İlkokul Müfredat Programında Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersinin adı Yurt Bilgisi olarak değiştirilmiştir (Üstel, 2011).

2.4.1.3. 1930 İlk Mektep Müfredat Programı

Cumhuriyet tarihinin ikinci ilkokul programı olan 1926 programı, 10 yıl devam etmiş ve programın 1927 ve 1930 basımları da bulunmaktadır. Yaşanan 10 yıllık zaman içerisinde bir takım değişiklikler olmuş ve bu zaman içerisinde, 1930 yılında köy çocuklarını köyün şartlarına, ihtiyaçlarına göre yetiştirmek için, şehir okulları müfredatının esasları temel olmak suretiyle, "Köy mektepleri müfredat programı" hazırlanmıştır. Eğitim programlarındaki bu değişikliğin özünü laiklik, batıya dönüş

ve müspet bilimler oluşturmuştur (Türkoğlu ve Sarı, 2006, s. 330; Keskin, 2009, s. 119).

1930 programında, Sosyal Bilgilerin (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi) amacı: “İlk tahsil çağında bulunan çocukların beden ve ruhen en salim itiyatlara sahip olmalarını temin edecek bir muhit içinde en lüzumlu bilgileri ve maharetleri kazandırmaktır. Genç neslin mektebe ilk girdiği günden itibaren içtima-i kudret ve kabiliyetçe müterakki bir intizamla yetişecek milli cemiyet ve Türk Cumhuriyetine ruhen ve beden en faydalı bir tarzda intibak etmeğe azami ehliyeti kazandırmak” olarak belirlenmiştir (Sönmez, 2005, s. 52).

1930 İlk Mektep Müfredat Programının İçeriğine bakıldığında şu başlıklardan oluşmuştur:

- İlk Mekteplere Mahsus Haftalık Ders Cetveli
- Mukaddime (Giriş)
- Ders Programları ve İçerikleri (Hayat bilgisi, tarih vb.) (Maarif Vekâleti, 1930).

1930 İlk Mektep Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi’dir. Yurt Bilgisi dersi ise altı tane hedeften meydana gelmiştir. Dersle ilgili içerik başlığında, dersin nasıl işleneceğine dair bir takım talimatların olduğu görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1930).

2.4.1.4. 1936 İlkokul Programı

Kültür Bakanlığının talimatıyla 1935’de toplanan ilkokul müfredat komisyonu verilen direktif doğrultusunda program çalışmasına başlamıştır. Komisyon yeni bir ilkokul müfredatı oluştururken; Cumhuriyet Halk Partisi programındaki esasları, yeni pedagojik düşünceleri ve ortaokul programlarını göz önünde tutarak gerekli değişiklikleri yapmayı amaçlamıştır. 1926 İlkokul Müfredatı yeni cumhuriyet rejiminin görüşlerini tam olarak yansıtamadığı için 1936 müfredatı ayrı bir öneme sahiptir. Bu müfredatta ilkokulun hedefleri başlığını taşıyan ilk bölümünde ulusal eğitim ilkelerine yer verilmiş, daha sonra, ilkokul eğitim ve öğretim ilkeleri üzerinde durulmuştur (Kıncal, 1993). 1936 Programında Cumhuriyet Halk Partisinin bakış açısına göre şekillenerek programa “ileri derecede siyasi bir içerik” verildi. Bunda da

“Cumhuriyet Halk Partisi’nin, yeni Türk Devleti’nin temeli olduğu” gerekçesine dayandırıldı(Sakaoğlu, 2003, s. 212). Programa bakıldığında, dönemin iktidarında bulunan, Cumhuriyet Halk Partisinin programındaki ulusal eğitime bağlı kalındığı görülmektedir (Binbaşoğlu,1999, s. 148). Aslında 1936 programı, dünyadaki eğitim öğretim anlayışındaki değişikliklerin ve ülkemizde gerçekleşen yenilikleri kapsamaktadır. Bu programda, öğrencilere yakın çevreden hareketle uzağı kavratmayı amaçlanmıştır ve toplu öğretim, ilkokulun yöntemi olarak belirlenmiştir (Akbaba, 2004).

1936 programı önceki programlardan daha dikkatli bir şekilde hazırlanarak, günün ihtiyaçları göz önünde bulundurularak yapılmıştır (Binbaşoğlu, 1999). Ayrıca programda her dersin hedefi (amaç) belirlenerek, derslerin işlenişiyle ilgili talimatlara vurgu yapılmıştır. Bu doğrultuda Yurt Bilgisi dersi 4. sınıfın ikinci döneminde haftada iki saat, 5. sınıfın ikinci döneminde ise bir saat olarak okutulmuştur. Köy okullarında ise haftada iki saat Yurt Bilgisi dersi okutulmuştur. 1936 ilkokul programı, adeta “*Milli vatandaş*” tipinin merkezi görevini görmüştür (Üstel, 2011). Her bir dersin sonunda “*öğretim araçları*” adı altında o derste kullanılacak araç gereçlerle ilgili bilgilere de verilmiştir. Programda, öğretim araçları şöyle sıralanmıştır (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000, s. 45):

- Kullanılacak ders araçları
- Gezilecek incelenecek yerler
- Yararlanılacak yardımcı eserler
- Başvurulacak öğretim vasıtası hayatın kendisi

Bu dönemde yapılan Milli Eğitim Şuralarına baktığımızda, Türkiye eğitim sisteminin genel bir değerlendirmesini yapmak amacıyla 17-29 Temmuz 1939’da, Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel başkanlığında Ankara’da Birinci Millî Eğitim Şûrası’nın toplandığını görmekteyiz. Şurada, Sosyal Bilgiler programı ile ilgili herhangi bir karar alınmamış fakat “Vatandaşlık bilincinin ve cumhuriyet devrimi felsefesinin topluma eğitimle kazandırılması” Şûra amaçları içerisinde yer almıştır. Şûrada ayrıca, ülkenin eğitim alanındaki var olan sorunlarını incelemek, günün ve geleceğin ihtiyaçlarını, sorunlarını çözüm yollarıyla birlikte ortaya koymak amaçlanmıştır (Deniz, 2001, s. 19, 21; Ambarlı, 2010, s. 22).

15-21 Şubat 1943 tarihinde toplanan 2. Mili Eğitim Şûrasında alınan bazı kararlar değerlendirildiğinde, tarih öğretimiyle ilgili konularda düzenlemeler yapılmıştır. Şûrada, Tarih dersinin ilk ve ortaokul tarih programı ve ders kitaplarının çocuğun seviyesine uygun olmadığı ileri sürülerek program ve kitapların çocuğun fikri gelişimini, ruh yapısını, milli duygu ve karakterinin yoğruluşunu sağlayacak şekilde yapılandırılmalıdır. Çocuklarda, tarih sevgisi uyandıracak, olayların zaman içinde oluşlarını kavratacak bir değer ve kitapların üslubunun hikâyelerle desteklenmelidir. Milli Tarihe daha fazla ağırlık verilmesi ve kitaplara öğrencinin tarih görüş ve bilgisini genişletmek için tarih okumaları eklenmesi önerilmiştir (Ambarlı, 2010).

2-10 Aralık 1946'da toplanan III. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlarda ise Sosyal Bilgilerle (Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi) ilgili bir kararın alınmadığı görülmüştür. (Ambarlı, 2010). Sekiz yıllık ilköğretime neden geçilmesi gerektiğini şûranın 'Mevzuat komisyonu' komisyon raporunda belirtilmiştir. Öğrencinin biyolojik ve psikolojik yapısı bakımından esaslı bir değişikliğe uğramadığı halde, ilkokuldan ortaokula geçmekle öğretim, eğitim ve hele öğretmen niteliği bakımından (Yüksek öğretim mezunu branş öğretmenleri) tamamen farklı bir öğretim hayatıyla karşılaşmaktadır." denilerek; ilkokullarında süreleri bakımından sekiz yıl öğretim veren bir bütün oluşturan okul tipine geçilmelidir, düşüncesi işlenmiştir (Deniz, 2001, s. 27).

2.4.1.5. 1948 İlkokul Programı

Bu program, 1948-1949 öğretim yılında yürürlüğe konmuş ve 20 yıl süreyle Cumhuriyet tarihinin en uzun yürürlükte kalan program özelliğine sahip olmuştur (Cicioğlu, 1985, s. 99). 1948 programında ilkokulun amaçlarına yer verilmemiştir. Ancak Milli Eğitimin amaçları belirtilmiştir. Bu amaçlar dört kategori altında oluşturulmuştur (MEB, 1948, s. 1-2):

1. Toplumsal Bakımından
2. Kişisel Bakımından
3. İnsanlık Münasebetleri Bakımından
4. Ekonomik hayat bakımından

1948 İlkokul Programında, eğitim ve öğretim ilkeleri yer almıştır. Programda, “ilkokulların haftalık ders dağıtma cetveli, birleştirilmiş sınıfların idaresiyle ilgili esaslar” adlı diğer başlıklardan oluşmaktadır (MEB, 1948). Bu programda da her dersin amaçları belirtilerek, derslerin işlenişleriyle ilgili açıklamalar belirtilmiştir. Özellikle öğretmenlerin dersleri işlerken bu açıklamaları göz önünde bulundurmaları ve bulunduğu çevrenin özelliklerini de düşünerek dersi işlemesi gerektiğine dair vurgular yapılmıştır. Ayrıca derslerin açıklamalar bölümünde materyal kullanımıyla ilgili bilgiler de yer almıştır (MEB, 1948).

1948 İlkokul Programı, önceki programların eksikliklerini göz önüne alınarak yeniden düzenlenmiştir. Özellikle kültürel değerleri öğrencilere öğretmek adına, vatandaşlık vurgusu yapılmıştır. Buradaki temel amaç milli kültürü öğrenciye yansıtmaktır.

Bu dönemde yapılan Milli Eğitim Şuralarına baktığımızda, IV. Milli Eğitim Şûrası'nın, 22-31 Ağustos 1949 Tarihlerinde bakan Dr. Tahsin Banguoğlu başkanlığında Ankara'da toplandığını görmekteyiz. 1949 Şûra kararlarında, sosyal bilgiler dersinin konularından demokrasi eğitimi ile ilgili kararlar alınmış olup doğrudan sosyal bilgilere dair bir karar alınmamıştır (Ambarlı, 2010, s. 22).

1946 seçimleri ile birlikte çok partili demokratik yaşama geçilmesiyle demokrasi kavramı her alanda öne çıkarılmaya çalışılmıştır. Özellikle ABD ve Avrupa'nın desteğini almak, uluslararası kuruluşlara katılmak için demokrasi yaşanmazsa bile dillendirmek, şekilsel olarak göstermek bir zorunluluk olarak kabul görmüştür. Bu şûrada, yukarıdaki gerekçe veya kaygılarla eğitim ve demokrasi arasındaki ilişkileri irdelenmeyi amaçlanmıştır (Deniz, 2001, s. 28). IV. Şûra kararlarına bakıldığında; demokratik eğitimin esasları ve şartları olarak fark gözetmeksizin, herkesin ilgi ve yeteneklerine göre gelişmelerini sağlamak, demokratik eğitimin yalnızca okulla sınırlı olmadığı, okul dışında da okuma çağına girmemiş küçüklerin eğitimi ve halk eğitimi alanında uygulanması gerektiği, okul içinde öğretim ve yönetimin demokratik eğitim ilkeleriyle kaynaştırılması, okullarda demokratik eğitimi uygulayacak müdür ve öğretmen yetiştirilmesi kararlaştırılmıştır (Milli Eğitim Şurası, 1949, akt. Deniz, 2001, s. 29).

1930, 1936 ve 1948 programları, Cumhuriyet Halk Partisinin düşünce sistemine dayalı olarak oluşturulduğu söylenilebilir. Programlarda cumhuriyet niteliklerine

uygun vatandaş yetiştirmeye vurgu yapılmıştır. Devlete ve millete bağlı, milli, ulusal, ifadelerle sıkça değinilmiştir. Ayrıca demokrasi ve cumhuriyetin önemi üzerinde de durulmuştur.

2.4.1.6. 1962 İlkokul Programı

1961 yılında, İlköğretim Genel Müdürlüğü, 1948 programını inceleyerek ilkokul programında yapılacak değişikliklerin temel esaslarıyla ilgili bir rapor hazırlatmıştır. 1962 yılında "ön program taslağı" hazırlanarak, Milli Eğitim Bakanlığı, illere gönderdiği bir genelge ile öğretmenlerin ve eğitim kuruluşlarının, 1948 ilkokul programı hakkındaki görüşlerini istemiştir. Yapılan inceleme ve deneme sonuçları gözden geçirilerek yeni programın ana hatları tespit edilmiştir. 1962 yılında ön program taslağı hazırlanarak, 14 Nisan 1962 de son şeklini almıştır (Cicioğlu, 1985).

1962 yılında yayınlanan İlkokul Program Taslağı'nda ilk kez disiplinler arası bir yaklaşımla Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adı altında birleştirilmiştir. 1962 yılında yayınlanan İlkokul Program Taslağı, 1968 yılına kadar taslak halinde kalmıştır, 1968 yılında ilkokul programına dönüşmüştür. Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi ile hayat bilgisi dersi bir arada yer almış, genel amaçlarına da öğretim programının başında yer verilmiştir. Dersin özel hedeflerine yer verilmemiştir. Ayrıca taslak programın başında yer alan değişikliklerin gerekçesi 12 madde ile belirtilmiştir (MEB, 1962). Bu program (1962) biraz daha geliştirilerek 1963 yılında, ilkokul programı çıkarılmış ve bütün ilkokullarımızda uygulamaya konulmuştur. Bu programda sosyal bilgiler üniteleri daha da geliştirilmiş ve gerçek sosyal bilgiler anlayışına daha da yaklaşmıştır (Safran, 2003). Taslağın geliştirilmesi iki alanda olmuştur. Bunlar (Karagözoğlu, 1966):

1. Laboratuvar çalışması: Okullarda taslağın bazı konuları işlenerek uygulanan okullarla karşılaştırması yapılmış ve sonunda değerlendirilmeye alınmıştır.
2. Alan çalışması: Programı uygulayan okullar, bu konuyla ilgili çalışmalar yapıp programı geliştirmeye çalışmışlardır.

1962 İlkokul Program taslağına ait haftalık ders programı çizelgesi incelendiğinde, önceki programlarda ayrı ayrı verilen Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi olarak birleştirildiği tespit edilmiştir.

Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi, 4. sınıflarda 6 saat 5. sınıflarda ise 5 saat olarak müfredata konulmuştur. Toplam haftalık 26 saat ders olduğunu göz önünde bulundurursak bu derse yaklaşık % 23 oranında yer verildiği ve bu derse büyük oranda önem verildiği sonucuna varılmıştır. 1962 İlkokul program taslağında da ilkokulun amaçları belirtilmiş ve bunlar dört ana başlık altında toplanmıştır (MEB, 1962, s. 1, 2). Bunlar:

1. *Kişisel bakımdan:* İlkokul, insanın karşılaşması gereken bedensel, ruhsal ve toplumsal bir takım ihtiyaçları olan; geliştirilmesi gereken çeşitli yetenekleri bulunan değerli bir varlık olduğunu çocuğa kavratmayı ve onu kişilik ve ahlaki karakter sahibi iyi bir yurttaş olarak yetiştirmeyi amaç bilir.
2. *İnsanlık İlişkileri Bakımından:* İlkokul, bireyin hem aile içinde hem de toplumun diğer üyeleri ile olumlu bağlar kurabildiği ve sözüne güvenilir, sağlam bir kişilik geliştirebileceğini, çevresindeki insanlarla iyi işbirliği yapabildiği ölçüde başarıya ulaşabileceğini öğrenciye öğretmeyi hedeflemiştir.
3. *Ekonomik Hayat Bakımından:* İlkokul, çalışmanın zevkini duyar. Yeteneklerine uygun işleri seçebilir. Yurdun kalkınmasında, insan gücünün en değerli bir zenginlik kaynağı olduğunu ve bu kaynağı iyi şekilde geliştirmenin en önemli yatırım olacağını çocuğa kavratır.
4. *Toplumsal Hayat Bakımından:* İnsanlığa karşı duyarlı, yurttaşlar arasında milli birlik esaslarını bozmayan fikir ayrılıklarını hoş görür. Kanunlara uyararak milli vazifelerini yerine getiren bir nesil yetiştirmeyi hedeflenmiştir.

Bu dönemde yapılan Milli Eğitim Şûralarına baktığımızda, ilk olarak beşinci Milli Eğitim Şûrasının, 05-14 Şubat 1953 tarihlerinde bakan Tefik İleri başkanlığında Ankara'da toplandığını görmekteyiz. Genel olarak ilköğretimin sorunları; okul öncesi eğitim, özel eğitim, ilkokul öğretmeni yetiştirilmesi, bunlara yönelik program yönetmelikler hazırlanması gibi konularında ortak kararlar almayı amaçlanmıştır. Ayrıca şûrada, ilkokul 4. ve 5.sınıflarda Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin toplulaştırılarak Sosyal Bilgiler adı altında verilmesi kararlaştırılmıştır (Deniz, 2001, s. 32).

5-15 Şubat 1962 Milli Eğitim Şûrasında ise, Soysal Bilgiler dersinin temel amaçlarından olan iyi bir vatandaş yetiştirmenin önemine dair kararlar alınmıştır.

VII. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlar incelendiğinde, Milli Eğitimin temel ilkesinin iyi bir vatandaş yetiştirmek olduğu, sosyal ekonomik yönden her bireyin yetiştirilmesi gerektiği ve bunun içinde zorunlu eğitimin yaygın olarak uygulanması gerektiğine dair vurgular yapılmıştır. Dolayısıyla iyi bir vatandaş yetiştirmek Milli Eğitimin temel amaçlarından olduğu kadar sosyal bilgiler dersinin de temel amaçlarından olduğu sonucuna varılabilir (Ambarlı, 2010, s. 26). Bu şurada alınan diğer bazı kararlar ise, “herkese eşit eğitim verilmesi, mümkün olduğu kadar karma eğitim uygulaması, hükümet sosyal eğitimi sağlamakla görevlidir. Ayrıca kitaplıklar, müzeler, toplantı yerleri, okullar, tiyatrolar vs. açılması, yurttaşlara gerekli siyasi bilgiler verilmesi” (Deniz, 2001, s. 37) şeklinde belirlenmiştir.

2.4.1.7. 1968 İlkokul Programı

1967-1968 öğretim yılında, Bakanlıkta kurulan uygulayıcı, yönetici, eğitimci ve uzmanlardan oluşan bir komisyon, 1962 İlkokul Programı taslağı ve bu taslağın uygulanan sonuçları üzerinde çalışarak "Geliştirilmiş İlkokul Program Taslağı" hazırlanmıştır. Geliştirilen bu taslak program 25-30 Nisan 1968 tarihleri arasında toplanan "İlkokul Programı Değerlendirme Semineri'nde" incelenmiştir. 1962 tarihli programda yer alan Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin adı 1968 tarihli programda, sosyal bilgiler olarak belirlenmiştir. 1968 programı, 1962 program taslağıyla denendiği için Türk Milli Eğitiminin amaçları ve ilköğretimin amaçları birbirinin aynıdır (Çelenk, Neşe ve Nurdan, 2000, s. 98). Geliştirilmiş ilkokul program taslağı değerlendirme semineri çalışmalarından sonra birtakım değişikliklerle 1968 Mayıs ayında Talim Terbiye Kuruluna sunulmuş ve Talim Terbiye Kurulunun 1 Temmuz- 1968 gün ve 171 sayılı kararı ile 1968 ilkokul programı olarak kabul edilmiştir (Tekışık, 1992, s. 11).

1968 müfredatının getirdiği en önemli yenilik, daha önceki müfredatlarda hayat bilgisi dersi için sağlanmış olan toplulaştırma anlayışının ilkokulun 4. ve 5. sınıfında da uygulanmasıdır. Bu müfredat ile hayat bilgisi dersinin yanında sosyal bilgiler ve fen bilgisi dersleri de mihver ders olarak kabul edilmiştir. 1968 müfredatında hedefler öğrenciye dönük hale getirilmiştir (Keskin, 2009; Tekışık, 1992; Bektaş, 2001; Özbey, 2001; Binbaşoğlu, 1999; Akbaba, 2004; Öztürk, 2006). Derslerin böyle gruplanmasındaki temel amaç, bunları sadece birbirine eklemek değil, bir

hadiseyi veya bir problemi çeşitli bilgi ve anlayış çerçevesinden, çocuğa inceleme ve araştırma imkânlarını sağlamaktır. Bu sebeple, bu derslerin öğretiminde temel bir sıraya riayet etmek yerine, çocuğun çevresindeki hadise ve problemlerin hareket noktası olarak alınması esas alınmıştır (MEB, 1962).

1968 İlkokul Programında, daha önce Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi dersleri birleştirilerek artık Sosyal Bilgiler dersi olarak müfredata konulmuştur. 1968 İlkokul Programında, derslerin amaçlarının davranışlara dönüştürülebilmesi için aşağıdaki şu esaslar programda belirtilmiştir (Cicicoğlu, 1985).

1. Yakın çevre
2. Öğretimde toplumsallaştırma
3. Konular ve üniteler

1968 İlkokul Programı incelendiğinde getirmiş olduğu yeniliklerin yanı sıra bazı özellikleri daha önceki (1948, 1962) programların özellikleriyle aynı olduğu söylenilebilir. Örneğin 1962 programının Milli Eğitim amaçları, 1968 programının amaçlarıyla aynıdır. Ayrıca derslerin işlenişiyle ilgili açıklamalar, eğitim ilkeleri önceki programlarla benzer olduğunu söyleyebiliriz. 1968 programı içerik olarak incelendiğinde (MEB, 1968) şu başlıklar etrafında oluşmuştur:

- Türk Milli Eğitiminin Amaçları
- İlkokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri
- Programın Uygulamasıyla İlgili Genel Esaslar
- Öğretimde Toplulaştırma
- Konular ve Üniteler
- Metot ve Teknikler
- Planlama ve Uygulama

Sonuç olarak 1968 programı, saptanan amaçlar ışığında, açıklanan ilkeler ve esaslar yoluyla kendi ilgi istidat ve kabiliyetlerine göre yetiştirilen öğrenci; yapıcı, yaratıcı, bilimsel düşünme, toplumun menfaatini kendi menfaatlerinden üstün görme gibi niteliklere sahip, sorumluluk ve milli duygusu gelişmiş olarak yetişir. Öğrenci edindiği bilgi, beceri tavır ve alışkanlıklarla yeterli ve yapıcı yurttaş olarak, içinde yaşadığı çevreyi daha iyi yaşanır hale getirmeye çaba gösterir (MEB, 1968, s. 38).

1962 ve 1968 İlkokul Programları dönemin siyasal koşullarından etkilendiği söylenilebilir. Özellikle 1960'larda meydana gelen ihtilalle birlikte farklı ideolojik görüşteki toplumsal olayların ortaya çıkardığı sonuç program içeriğine yansıtıldığı görülmektedir. Programda birlik ve beraberliğe vurgular yapılması ve farklı görüşlere saygılı olunması gerektiği belirtilmiştir.

2.4.2. Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programları

Cumhuriyet döneminde ortaokul programlarında, dönem dönem farklı görüşler doğrultusunda değişiklikler yapılmıştır. Bu bölümde; 1931-1932, 1938, 1949, 1962, 1970-1971, 1985, 1998 ve 2005 tarihli ortaokul Sosyal Bilgiler programlarının genel hatlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

2.4.2.1. 1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı, 1924 (1340) tarihli ilkököl programının deneyimi sonucunda hazırlanmış olan bir programdır. Bu programda, Tarih ve Yurt Bilgisi derslerinde düzenlemeler yapılmaya çalışılmış ve bu düzenlemelerle derslerin konu içeriklerinde, yenilikler yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri yeni müfredat esaslarına göre şekillenmiştir. Özellikle Tarih dersi programı tamamıyla değiştirilmiş ve bu derste her sınıf için ayrı ders kitabı yapılmıştır (Ercan, 2007).

1930'lu yıllarda ortaya atılan "Türk Tarih Tezi" düşünce sisteminin etkisiyle Türk Tarih Kurumu tarafından basılan kitaplar orta mektep tarih programının içeriğindeki konuların oluşmasına büyük etki etmiştir (Yücel, 2001). Özellikle Atatürk'ün 1929'dan sonra tarihe ve Türk tarihine olan yoğun ilgisi sonucu yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan Türk tarih bilinci, bu programa da etki etmiştir. Türklerin kurdukları siyasi teşekkül ve medeniyetleri ile dünyaya öncülük ettikleri tezi, program incelendiğinde açıkça görülmektedir (Ercan, 2007). 1931 Orta mektep müfredat programı I. ve II. sınıf Tarih ve Coğrafya dersleri haftalık iki ders; III. sınıf tarih dersi haftalık üç, Coğrafya III. sınıf dersi ise bir ders saati olarak belirlenmiştir. Yurttaşlık Bilgisi ise orta mektebin I. II. ve III. sınıflarında bir ders olduğu görülmektedir (Maarif Vekâleti, 1931, s. 11).

1931-1932 orta mektep I. sınıf Tarih dersi, program da “Tarihten evvelki zamanlar ve eski zamanlar” olarak adlandırılmıştır. Konu içeriği 14 ana başlık ve alt başlıklar halinde yer almıştır. 1931-1932 orta mektep programı II. sınıf tarih dersi “Orta zamanlar” olarak adlandırılmıştır. Konular 32 ana konu başlığı ve alt başlıklar halinde verilmiştir. 1931-1932 orta mektep III. sınıf tarih dersi “Yeni ve Yakın Zamanlar Tarihi” olarak isimlendirilmiş ve iki bölüme ayrılmıştır.

1931-1932 orta mektep coğrafya dersi konuları ise, “Umumi coğrafya, kıtalar coğrafyası ve Türkiye coğrafyası, beşeri, iktisadi, fiziki ve idari coğrafyadan” meydana gelmiştir. Ayrıca dersin öğretiminde nasıl bir usul ile yapılacağı konusunda direktiflerde bulunulmuştur (Maarif Vekâleti, 1931).

1931-1932 Orta Mektep Yurttaşlık Bilgisi Müfredat Programında, hedeflenen ise, vatanını, milletini, devletini seven; hak ve sorumluluklarını bilen, cumhuriyetin temel ilkesini anlayan demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, ülkesinin yönetim, ekonomi, hukuk işleyişini bilen vatandaş yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Ayrıca bu programda açık bir şekilde görülüyor ki Atatürk ilke ve inkılaplarının niteliklerine uygun vatandaşlık anlayışı oluşturulmak istenmiştir.

2.4.2.2. 1938 Ortaokul Programı

1935 yılında Milli Eğitim Bakanlığı program komisyonu tarafından yeni bir program çalışma planı oluşturulmuştur. Yapılan bu çalışmalar sonucunda her ders için program kılavuzları yapılmıştır. Bu program kılavuzları 1935-1936 yıllarında ortaokullarda uygulandıktan sonra yapılan değişikliklerle dönemin eğitimcilerinin görüşleri doğrultusunda ortaokul müfredat programı yeniden şekillendirilmiştir (Cicioğlu, 1985; Yücel, 1994).

1938 tarihinde yapılan bu yeni ortaokul programı yaklaşık 11 yıl uygulama da kalmıştır. Daha önceki (1931-1932) tarihli program ile benzer özelliklere sahip olduğu söylenilebilir. 1938 ortaokul programında, okutulacak dersler ve içerikleri yer almıştır. Ayrıca programda yer alan öğeler şunlardır (Kültür Bakanlığı, 1938).

- Erkek ortaokullar haftalık ders cetveli
- Kız ortaokullar haftalık ders cetveli
- Muhtelit ortaokullar haftalık ders cetveli

- Çifte öğretim tatbik eden erkek ortaokullar haftalık ders cetveli
- Çifte öğretim tatbik eden kız ortaokullar haftalık ders cetveli
- Çifte öğretim tatbik eden muhtelit ortaokullar haftalık ders cetveli
- Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi)

1938 Ortaokul Programının içeriğine bakıldığında; Türk Milli Eğitimin amaçları ve ortaokulun amacı bulunmamaktadır. Ayrıca derslerin nasıl işleneceğiyle ilgili açıklamalar program girişinde bulunmamaktadır. Sadece coğrafya dersinde “Tedriste takip edilecek usul ve tarz” adlı bir bölüm yer almaktadır. Sosyal Bilgiler kapsamına giren derslere bakıldığında ise tarih dersi ortaokul I. II. III. sınıflar için haftada ikişer saat olarak okutulacaktır. Coğrafya dersi için de I. II. III. sınıflarda ikişer saat olarak belirtilmiştir. Yurt Bilgisi dersi ise I. sınıfta okutulmamıştır. Ancak II ve III. sınıflarda ikişer ders saati olarak yer almıştır (Kültür Bakanlığı, 1938).

1938 ortaokul tarih programını incelendiğinde geçmişte yaşamış toplulukların yaşamlarını ve oluşturmuş oldukları medeniyetleri talebeye öğretmektir. Özellikle konulara baktığımızda bilgi ağırlıklı bir program olduğu, birçok farklı uygarlık hakkında detaylı bilgi verilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca 1931-1932 programında olduğu gibi bu programda da 14 ana başlık ve alt konu başlıkları halinde belirtilmiştir. Coğrafya dersi programındaki konulara baktığımızda: Umumi coğrafya konularından başlanılmış (arazi şekilleri, plan, harita) coğrafyanın tarifi, taksimi ve faydası, kıtalar coğrafyası ve Türkiye coğrafyasından oluşmuştur. 1938 ortaokul programı, birinci sınıflarında Yurt Bilgisi dersi yoktur. Konular, maddeler (bir ana başlık, ardından ise alt konu başlıkları) hâlinde sıralanmış olduğu ve birbiriyle ilişkili olan konuların ise ayrıca bir ana başlık altında verildiği görülmüştür. Konular arasında sıralama hataları bulunmaktadır. III. sınıf konuları: millet, demokrasi, hürriyet, hükümet, ilk vazife ve ilk haklardan oluşmaktadır. II. sınıf konuları: Teşkilat-ı esasiye, icra kuvveti, TBMM, kanun, müzahabat divanı, vekâletlerin vazifeleri ve teşkilatları (Adliye, ceza, hukuk,) siyasi fırkalar, devlet şurası konularından oluşmaktadır (Kültür Bakanlığı, 1938).

2.4.2.3. 1949 Ortaokul Programı

1949 yılında toplanan dönemin Dördüncü Milli Eğitim Şûrası, demokratik eğitimin, her şeyden önce, ferdin bir insan olarak yaratılmış olmakla, şahsiyet ve hassasiyetine

saygı gösteren cins, ırk ve mezhep farkı gözetmeksizin herkesin kabiliyet ve istidadına uygun olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, okullarda demokrasi eğitimi önem verilmesi gerektiği, iyi bir vatandaş yetiştirmek için bunun gerekli olduğu ve çok partili hayata geçişi ancak bu şekilde kavrayabilecekleri yönünde kararlar alınmıştır. Ayrıca ilkokul programında yer alan derslerin (Tarih, Coğrafya, Yurt Bilgisi) içeriği çocuk psikolojine uygun olması gerektiği belirtilmiştir (Ambarlı, 2010). Bilindiği gibi dönemin şartları gereği programlar, kendini yenileme gereksinimini duyar. 1949 yılında kurulan komisyon bu gereksinimleri göz önüne alarak yeni bir program taslağı hazırlayıp uygulamaya çalışmıştır (Cicioğlu, 1985; Binbaşoğlu, 1999). Demokrat Parti döneminde, uzun bir süre uygulamada kalan 1949 ortaokul programında, Sosyal Bilgiler dersine ayrılan zaman azaltılmıştır. Örneğin Demokrat partiden önce (1938, 1940) Sosyal Bilgiler dersinin (Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi) toplam ders saati 16'dır. Fakat Demokrat Parti döneminde ise Sosyal Bilgiler ders (Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi) saati toplam 14 olmuştur. Ayrıca 1949 yılı sonrasında Sosyal Bilgiler dersine ayrılan zamanın uzun bir süre aynı kaldığı görülmektedir (Duman, 2011).

Demokrat Parti iktidar olduğu dönemde, ortaokul müfredatında bazı değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler, Demokrat Parti döneminde açılması düşünülen ve TTK'nın 22.10.1953 tarih ve 260 sayılı kararı ile "Muhtelif gayeli ortaokullar" olarak düşünülen gelişmelerdir. Bu okullar ortaokul ile orta sanat okulunun birleşmesinden meydana gelmiş olan yeni okullardır. 1949 ve 1953 programlarının tarih müfredatına bakıldığında, hümanist bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. 1949 programında yer alan Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi konuları 1953 programında kaldırılmıştır. Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersi müfredatlarında ise herhangi bir değişiklik yaşanmamıştır (Akbaba, 2004; Köremez, 2005; Duman, 2011).

1949 Ortaokul Programı incelendiğinde, Milli Eğitimin amaçları belirtilmiştir. Amaçlara bakıldığında dört kategori altında oluşturulmuştur (MEB, 1949).

- Toplumsal bakımından
- Kişisel bakımından
- İnsanlık münasebetleri bakımından
- Ekonomik hayat bakımından ele alınmıştır.

1949 Ortaokul Programında, ortaokulun eğitim ve öğretim ilkelerine yer verildiği, derslerin içerikleriyle ilgili bilgiler ve haftalık ders dağıtım cetvelleri de programda yer alan diğer başlıklardır. Ayrıca eğitim ve öğretimin ilkeleri belirlenmiştir. Bu ilkelerde vatana ve millete bağlı, ülkesi için çalışan ve milli ülküleri gerçekleştirmek amacıyla vatandaşlık vurgusu yapılmıştır. 1949 ortaokul programında, eğitim ve öğretimin çeşitli materyaller oluşturularak yapılması için açıklamalarda bulunulmuştur (MEB, 1949).

1949 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler dersi kapsamına giren dersler; Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleridir. Tarih dersi programı incelendiğinde, dersin konuları önceki programlardaki konulardan daha sistemli ve aşamalı yapıldığını görmekteyiz. Coğrafya dersinin konularına baktığımızda I. sınıfta Türkiye coğrafyasına ait konular yer almıştır. II. sınıfta ise ülkeler coğrafyası ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. III. sınıf ise Türkiye' ye genel bir bakış ele alınan konulardır (MEB, 1949).

1949 Ortaokul Programındaki Yurttaşlık Bilgisi ders konularına bakıldığında, I. sınıf konuları, "Okulun bulunduğu çevre, gelenek ve görenekler, ailemiz, mahallemizde oturanların meslek ve işleri, (memurlar, öğretmen, esnaf, sanat sahipleri vb.) geçinme yollarını inceleme" adlı konulardan meydana gelmiştir. II. sınıf konuları da çevremizde ekonomi hayatı (tarım, ticaret, endüstri) bankalar, bütçe gibi konular yer almaktadır. III. sınıf konuları; demokrasi, mahkemeler, idari makamlar, vatandaşlık görevlerimiz, seçim, Birleşmiş Milletler ve UNESCO konu başlıklarında oluşmuştur (MEB, 1949, s. 120-123).

1949 Ortaokul Programı Demokrat Partinin düşünce sisteminin yansıtıldığı bir programdır. Özellikle 1949 ile 1960 arasında yer alan bir dönemi kapsamaktadır. Bu programda, vatana ve millete canla başla hizmet eden, milli hedefleri gerçekleştirmeyi amaç edinmiş bir vatandaşlık vurgusu yapılmıştır.

2.4.2.4. 1962 Ortaokul Programı

1962 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler (Tarih, Coğrafya Yurt Bilgisi) dersi, 1962 yılında yapılan ilköğretim Sosyal Bilgiler taslak programıyla benzer özelliklere sahiptir. 1961 ilköğretim programı 1962 de Toplum ve Ülke İncelemeleri adıyla değiştirilmiştir. Bilindiği gibi programların yenilenmesinde ve geliştirilmesinde, dönemin siyasi,

toplumsal ve ekonomik gelişmeleri etki etmektedir. 1962 programında da 1960 yılında yapılan askeri darbeden etkilenmiş önceki programlara göre cumhuriyete daha fazla vurgu yapılmış, hazırlanan programlarda milli birlik ve beraberliğe değinilmiş, millilik bilincine vurgu yapılmıştır (Koyuncu, 2015, s. 70). Özellikle 1962 programında, Türk vatandaşlarının hem toplumsal kimliklerini kazanmaları hem de ekonomik açıdan gelişmelerinin; demokratik, tutum ve tavır geliştirmelerinin önemi belirtilmektedir. Türk devletinin, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğuna değinilmiştir (Ambarlı, 2010, s. 67). 1962 Ortaokul Programının içeriğinde yer alan başlıklar şunlardır:

- Türk Milli Eğitimin Amaçları
- Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri
- Ders Programlarının Amaçları

1962 Ortaokul Programının içinde, sosyal bilgiler kapsamında yer alan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin amaçları belirtilmiştir. Özellikle bu amaçlarda yetiştirilmek istenen insan niteliklerine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

2.4.2.5. 1970-1971 Ortaokul Programı

1970-1971 tarihli bu program 1973 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmadan evvel Talim Terbiye Kurulu'nun 16.10.1969 tarih ve 555 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 1582 sayılı Tebliğler dergisinde yayımlanmıştır (Deniz, 2001). Talim Terbiye Kurulunun 22.03.1973 tarih ve 303 sayılı kararı ile 1970-1971 öğretim yılından başlayarak pilot olarak uygulamaya konulan Sosyal Bilgiler programının, 1973-1974 öğretim yılından itibaren bütün okullarda kademeli olarak uygulanmasına karar verilmiş ve bu karar 1740 sayılı Tebliğler dergisinde yayımlanmıştır. 1970 yılında kabul edilen sosyal bilgiler programında, 1974 tarihinde toplanan IX. Milli Eğitim Şurası tarafından alınan kararlar doğrultusunda birtakım değişiklikler yapılmıştır (Ercan, 2007).

İlk ve ortaokul programlarındaki Sosyal Bilgiler (Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi) dersine önemli bir görev düşmektedir. Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi konularının birbirleriyle olan sıkı ilişkileri göz önünde tutularak "Sosyal Bilgiler" adı altında toplanmıştır. (Ercan, 2007). Bu program değişikliğiyle Cumhuriyetin kuruluşundan beri birbirinden bağımsız olarak okutulan ve tek disiplin anlayışının

hâkim olduğu ortaokul Sosyal Bilgiler ve Fen Bilgisi dersleri disiplinler arası yaklaşıma göre yeniden düzenlenmiştir (Keskin, 2002).

1970-1971 öğretim yılında uygulanmasına başlanan ve 1973 yılında basılan bu program, ilklerin görüldüğü bir program olmuştur. 1985 tarihine kadar bazı dönemler değişikliklere uğrayarak uygulamada kalmıştır (Ercan, 2007). Sosyal Bilgiler (1970-1971) programı incelendiğinde, içeriğini oluşturan öğelerin; “giriş bölümü, amaçlar, açıklamalar ve ders programının içeriği” şeklinde oluştuğu görülür. 1970 Yurttaşlık Bilgisi ders programında amaçlar incelendiğinde, 1968 programındaki Yurttaşlık Bilgisi konularıyla benzer içeriğe sahip olduğu görülmektedir (MEB, 1970, s. 131).

28 Eylül-3 Ekim 1970 de toplanan VIII. Milli Eğitim Şurasında alınan kararlar incelendiğinde, genel olarak ilköğretim programlarının yeniden düzenlenmesi gerektiği ile ilgili kararlar alınmıştır. Ayrıca “Millî eğitim sisteminin bütünlüğü içinde programlar ve öğrenci akışını düzenleyen kurallar” görüşülmüş ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile getirilen sisteme uygun kararlar alınmıştır. Bu amaçla temel eğitim, işe ve yaşama yönelik olarak yeniden düzenlenmeye çalışılmış olup sosyal bilgiler ile ilgili doğrudan bir karar alınmadığı görülmüştür (Ambarlı, 2010, s. 26).

24 Haziran ve 4 Temmuz IX. Milli Eğitim şurasında alınan kararlar incelendiğinde, Türk Milli Eğitimin amaçlarının öncelikli hedefinin iyi bir Türk vatandaşı yetiştirmek olduğu ve bunun içinde Atatürk ilkelerine bağlı fikri ve vicdani hür vatandaşlar yetiştirilerek ulaşılabileceğine vurgu yapılmıştır (Ambarlı, 2010). IX. Milli Eğitim şurasında, İlkokul ve ortaokul programları kaynaştırılmış bir bütün halinde yeniden düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir (Deniz, 2001).

2.4.2.6. 1985 Ortaokul Programı

1968 yılından itibaren ilkokullarda, 1975 yılından itibaren de ortaokullarda okutulmaya başlanan Sosyal Bilgiler dersi, 1985 yılında II. kademedeki Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri olarak verilmiştir (Safran, 2008). 1970-1971 tarihinde kabul edilen programla disiplinler arası yaklaşıma göre hazırlanmış olan Sosyal Bilgiler dersi 1985 yılına kadar uygulamada kalmış ve bu tarihte 64 sayılı Talim Terbiye Kurulu Bakanlığı kararı ile 3 ayrı derse ayrılmıştır. Böyle bir uygulamaya geçilmesinin sebebi Sosyal Bilgiler programı ve ders kitabı

içerisinde yeterince yer alamayan bazı önemli konuların, ayrı ders kitapları altında ayrıntılı biçimde verilmesini sağlamak olabilir. Bu program diğer derslerden ve programlardan bağımsız olarak tek disiplin anlayışına göre hazırlanmış ilk programdır (Ercan, 2007).

Programa göre ortaokul 6. ve 7. sınıf için Milli Tarih dersi haftada 2 saat olarak belirlenmiştir. Bu programda 8. sınıflar için Milli Tarih dersi konulmamıştır. Sosyal Bilgiler kapsamına giren Vatandaşlık Bilgileri dersi ortaokullarda okutulmaya başlandığı görülmektedir. Vatandaşlık Bilgileri dersine ait ortaokul programı Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulu Bakanlığı'nın 10.07.1985 tarih ve 10 sayılı kararı ile kabul edilerek 29.08.1985 tarih ve 2193 sayılı Tebliğ'ler Dergisinde yayınlanmıştır. Milli Coğrafya programında da 6. ve 7. sınıflar için ikişer saat konulmuştur. Ancak 8. sınıfta tarih dersinde olduğu gibi bu ders de yer almamıştır. Programda ortaokul Milli Tarih dersinin amaçlarına, dersin islenişine ait açıklamalara ve sınıflara göre ders konularına yer verilmiştir (MEB, 1985). 1980'li yıllarda Ermeni terör örgütü Asalanın yabancı ülkelerdeki elçilik ve müşavirliklerimizde giriştiği saldırılar kastedilerek Türk milletinin terör tuzağına düşmeyeceği, davasının haklılığı konusunda ısrar edeceği de açıklamalar bölümünde yer alan dönemin güncel konularından biridir (Ercan, 2007). Programa göre ortaokul 1. sınıf Milli Tarih dersi için 7 ünite, 2. sınıfta 6 ünite olarak belirlenmiştir. Milli Coğrafya dersinde ise 3 bölüm adı altında oluşturulmuş ve her bölüm kendi içinde ünitelere ayrılmıştır. Vatandaşlık Bilgileri programı da 9 tane bölümden meydana gelmiştir (MEB, 1985). 1985 tarihli programın içeriğini oluşturan başlıklar şunlardır:

- T. C. Anayasası'nda "Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi"
- Türk Milli Eğitimin Amaçları
- Türk Milli Eğitimin Temel İlkeleri
- İlköğretimin Amaç ve Görevleri
- Ortaokulun Eğitim ve Öğretim İlkeleri
- Ortaokul Haftalık Ders Dağıtım Çizelgesi
- Ders Programları ve içerikleri (MEB, 1985).

Bu dönemde yapılan Milli Eğitim Şûralarına baktığımızda, 8-22 Haziran 1988' de toplanan XII. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlar içerisinde, Sosyal Bilgilerin temel hedeflerini oluşturan Türk tarih öğretiminin milli benliği kazandırmada bir

zorunluluk olduğu, demokratik anlayışların geliştirilmesi içinde tarih öğretimine önem verilmesi gerektiği yönünde kararlar alındığı görülmüştür. Ayrıca ilköğretimle ilgili pek çok konu ele alınmıştır. Liselerin bünyelerindeki ortaokulların ilköğretim bünyesine alınması, mevcut ortaokulların ilköğretimle bütünleştirilmesi, sekiz yıllık ilköğretimin ortak ve aynı bir öğretim programına kavuşturulması gibi konularda kararlar alınmıştır. İlköğretimin yapısal ve öğretmen yetiştirme sorunlarına değinilmiştir. İlköğretimden ortaöğretime geçişte öğrencilerin yönlendirilmesi kararlaştırılmıştır. Sosyal Bilgiler programı ile ilgili doğrudan bir karar alınmamıştır (Ambarlı, 2010, s. 27). Bu doğrultuda, XII. Millî Eğitim Şûrasında, “Türkiye’de 1982’den (XI. Şûradan) 1988’e kadar geçen altı yıllık dönem içinde gerçekten büyük bir ekonomik ve sosyal yapı değişikliği olmuştur. Eğitim de, toplum sistemlerinin en önemlilerinden birisini, belki de en önemlisini oluşturmaktadır. İşte, aradan geçen bu altı yıl, Türkiye’de eğitim sisteminin birçok meseleleriyle birlikte tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Dönemin siyasal iktidarı (Turgut Özal) “Hükümet Programımızda; önümüzdeki dönemde, eğitim ve öğretim en fazla önem verdiğimiz konuların başında gelecektir demiştik. Böylece, yeni hükümetimizin esas ağırlıklı noktasını eğitim olarak tespit etmiştik” diyordu (Deniz, 2001, s. 74).

1985 programı da daha önce 1980’lerin başında meydana gelen askeri darbe sonucunda hazırlanmıştır. Burada dikkat çeken nokta milli, ulus kavramlarına vurgular yapılmıştır. Programda anlaşıldığı gibi Sosyal Bilgiler dersi kaldırılmış yerine Milli Tarih ve Milli Coğrafya şeklinde yapılandırılmıştır. Burada çıkan sonuç siyasal olaylar, sosyal bilgiler programının şekillendirilmesinde son derece rol oynamaktadır. Çünkü Sosyal Bilgiler, ideoloji aktarımının bir araç olarak yansıtıldığı ders olmuştur.

2.4.2.7. 1998 İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

18.08.1997 yılında ilköğretim programları, 4306 sayılı yasa ile zorunlu hale getirilerek kesintisiz olarak sekiz yıla çıkartılmıştır. Örgün eğitimin sınırları içinde olan ilköğretimin süresi sekiz yıl olduktan sonra, 6-14 yaşları arasındaki tüm çocukların eğitim- öğretimini kapsamıştır. İlköğretim, kız erkek bütün vatandaşlar için zorunlu ve parasız olmuştur (Erden, 1998, s. 142; Akyüz, 2008). 1998 tarihinde oluşturulan program, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 02.04.1998 tarih ve 62

sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 2487 sayılı Tebliğ'ler Dergisinde yayınlanmıştır. 1998 tarihli bu program, ilköğretim bütünlüğüne yönelik olarak hazırlanmış ilk sosyal bilgiler dersi öğretim programıdır. Çünkü 8 yıllık zorunlu ilköğretim uygulamasına geçişten sonra hazırlandığı için ilköğretimin 4-7. sınıflarını kapsayan bir bütünlük göstermektedir (Keskin, 2002; Ercan, 2007). Bilindiği gibi ilköğretim 1999 yılına kadar iki kısımdan meydana gelmekteydi. Bu kısımlar beş yıllık ilkokullar ve üç yıllık ortaokullardır. 1999 yılında Türk milletinin eğitim düzeyini yükseltmek ve eğitimde bütünsel bir yapıya kavuşmak için ortaokullar ile ilkokullar birleştirilmiştir (Erden, 1998; Akyüz, 2008).

Program incelendiğinde ilköğretim okullarında Sosyal Bilgiler dersi, 4. 5. 6. ve 7. sınıflar için haftada 3 saat olarak belirlenmiştir. Gerek genel amaçlar ve gerekse açıklamalar bölümünde yer alan maddeler incelendiğinde, önceki dönem ilkokul ve ortaokul programlarıyla büyük ölçüde benzer olduğu görülmektedir (Ercan, 2007).

1998 Sosyal Bilgiler Programı, tümevarımsal yaklaşımın benimsendiği Taba-Tyler program geliştirme modeline ve davranışçı öğretim tarzına göre şekillendirilmiştir (Şimşek, 2005, s. 6). Taba-Tyler program modelinin içeriği, rasyonel model olarak da bilinmektedir. Bu program modelinde, ihtiyaçları saptama, genel amaçları belirleme, amaçları saptama, içerik, öğrenme yaşantıları düzeleme ve değerlendirme yapma aşamalarından oluşmaktadır. Taba-Tyler programı, yeniden kurmacılık felsefi görüşünün etkisi altındadır (Demirel, 1992). 1998 ilköğretim sosyal bilgiler programının içeriğine bakıldığında şu başlıklardan meydana gelmiştir (MEB, 1998).

- Program Uygulanması ile ilgili açıklamalar
- Genel amaçlar
- Dersin özel amaçları
- Dersin program içerikleri (Konular, üniteler vb.)
- Sosyal bilgiler dersinde kullanılacak araç ve gereçler

1998 programı 6. sınıf için toplam altı ünite belirlenmiştir. Bunlar: Demokratik hayat, coğrafya ve dünyamız, Türkiye tarihi, Moğollar ve diğer Türk devletleri, Türkiye'miz, Osmanlı devletinin kuruluşudur. 7. sınıf ise toplam yedi üniteden oluşmuştur. Bu üniteler: Türkiye'nin coğrafi bölgeleri, İstanbul'un fethi ve sonrası, Avrupa'da yenilikler, 17. ve 18. yüzyılda Osmanlı devleti, 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı Devleti, Osmanlı kültür ve uygarlığı, yurdumuzun komşuları ve Türk

dünyası olarak belirlenmiştir. Ayrıca sosyal bilgiler dersinin haftalık toplam ders saati 12 olarak belirlenmiştir (MEB, 1998).

13-17 Mayıs 1996 da XV. Milli Eğitim Şûrası toplanmıştır ve alınan kararlar incelendiğinde, temel eğitim kavramı yerine ilköğretim kavramının kullanılması, ilköğretimin 8 yıllık zorunlu eğitim olarak uygulanması ve 8 yıl sonra tek tip diploma verilmesi ayrıca 9. sınıfın lise ya da mesleki eğitime yönlendirme yılı olmasına denilmiştir. 8 yıllık ilköğretim uygulamasına geçilmeden önce ilköğretim amaçlarının ve ders programlarının bütünlük ilkesine uygun olarak yeniden düzenlenmesi, 6. 7. ve 8. sınıflarda seçmeli derslere işlerlik kazandırılması, gibi önemli kararlar alınmıştır (Ambarlı, 2010, s. 27-28). Bu kararların yanı sıra, ilköğretim okullarının programlarında, meslekleri tanıtıcı bilgilere yer verileceği, eğitim ortamında; sorumluluk paylaşmak, takım çalışması, görev bölüşümü ve demokratik davranışları pekiştirici yaklaşım ve uygulamaların özendirileceğine temas edilmiştir (Deniz, 2001).

13-17 Kasım 1999 tarihinde toplanan XVI. Milli Eğitim Şûrasında alınan kararlara bakıldığında, mesleki eğitimin yeniden düzenlenmesi ile ilgili kararlar görülmüş ve sosyal bilgiler programından bahsedilmediği tespit edilmiştir (Ambarlı, 2010, s. 28). Fakat genel kararlara bakıldığında, ilköğretimin bütün sınıflarında meslek alanlarını tanıtıcı etkinliklere yer verileceği belirtilmiştir. Seçmeli derslerin, öğrencileri ilgi ve yeteneklerini geliştirici, ana meslek alanlarını ve eğitim olanaklarını özendirici bir biçimde düzenleneceği ve sekizinci sınıfta meslekleri tanımaya ve yöneltmeye ağırlık verileceği yönünde kararlar görülmektedir (Deniz, 2001).

2.5. 2005 Sosyal Bilgiler Programı

Tüm dünyada bireysel, toplumsal ve ekonomik alanda yaşanmakta olan değişim ve gelişimi; ülkemizde de demografik yapıda, ailenin niteliğinde, yaşam biçimlerinde üretim ve tüketim kalıplarında, bilimsellik anlayışında, toplumsal cinsiyet alanında, bilgi teknolojisinde, iş gücünün niteliğinde, yerleşme ve küreselleşme süreçlerinde görmek mümkündür. Tüm bu değişim ve gelişimleri eğitim sistemimize ve programlarımıza yansıtmak bir zorunluluk hâline gelmiştir (MEB, 2005). Bunun için program değişikliğinde, sosyal bilgiler dersinin temel vizyonu MEB tarafından şöyle belirtilmiştir: “21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk

tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren) sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir (MEB, 2005). Bu açıklamaya dayalı olarak MEB, Sosyal Bilgiler dersinin temel amacını, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi birikimini yaşama geçirilebilecek donanımlar kazandırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2014).

Türkiye’de 1998’e kadar uygulanan Sosyal Bilgiler öğretim programı, felsefi temeller bakımından ABD’deki Sosyal Bilgiler programı ile benzerlik göstermiştir. Fakat iki ülke arasındaki öğretim yaşantıları arasında genellikle farklılıklar olmuştur. Programın ilkelerindeki çağdaşlıkla Türkiye’deki programların içeriğinin bağdaşmayacak şekilde gereksiz bilgi yığından oluşması bu farklılıkların nedenlerinden birisi olmuştur. Bunun gibi sebeplerden dolayı sosyal bilgiler programının geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış, 2004 yılında ilköğretim de yeni bir program oluşturulmuştur (Öztürk, 2006). 1998 Sosyal Bilgiler Programı dikkate alındığında, 2005 Sosyal Bilgiler Programının yeni anlayışlara sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle yeni sosyal bilgiler öğretim programı “*Davranışçı*” bir nitelik sergileyen önceki programlardan farklı olarak “*Yapılandırmacı*” öğrenme kuramı temel alınarak hazırlanmıştır (Gültekin, Bayır ve Göz, 2013, s. 26).

Milli Eğitim Bakanlığı, 2004 yılında ilk ve orta öğretim programlarının yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalar başlatmıştır. 2004–2005 öğretim yılında Ankara, Bolu, Hatay, İzmir, Kocaeli ve Van illerinde, 1-5 sınıflar için fen ve teknoloji, sosyal bilgiler, hayat bilgisi, matematik ile Türkçe derslerine ilişkin hazırlanan yeni programların pilot uygulanmasına başlanmıştır (Yalnız, 2007). Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, yeni 2005 programının (Akt. Türkoğlu ve Sarı, 2006, s. 339) ilkelerini şöyle belirtmişlerdir:

- Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda, Atatürk’ün çizdiği vizyonu esas almak

- Dünyadaki gelişmeleri dikkate almak
- AB normlarını gözden geçirmek
- Anayasal ve yasal çerçevede öngörülen insan yetiştirme modelini dikkate almak
- Bilim zihniyetini yapılan çalışmaların merkezine oturtturmak.
- Katılımcı bir yaklaşım izlemek
- Uygulamacıların görüşlerini öne çıkarmaktır

2005 Programının temel yaklaşımı: Bilindiği gibi bilgi, insanlık tarihinin her döneminde önemli olmakla beraber, iletişim olanaklarının küçülttüğü dünyamızda, en önemli etken durumuna gelmiştir. Çağımızda tartışılmaz üstünlük “*Bilgiyi üreten*” ve “*Bilgiyi kullananlarıdır.*” Bilginin kazanılmasında, kullanılmasında ve donanımlı insan gücünün yetiştirilmesinde de en önemli görev eğitim sistemimize düşmektedir. Millî Eğitim Şûrası ve benzeri platformlarda sıklıkla öğretim programlarının, öğrencilerin bilgiye ulaşma yollarını öğrenmelerine, sorun çözme ve karar verme becerilerini geliştirmelerine olanak sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmesine ihtiyaç olduğu dile getirilmektedir. Tüm bu ihtiyaçlar doğrultusunda, dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak öğretim programlarında, yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Bu nedenle program, tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Bu yaklaşımla öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli olmalıdır. Bununla birlikte sosyal bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır (MEB, 2014). Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler programı:

- Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
- Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
- Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar. Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir

- Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
- Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
- Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
- Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.
- Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.
- Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.
- Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.
- Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar (MEB, 2014).

Kaymakçı (2015, s. 301) yaptığı çalışmada, 2005 programına yönelik öğretmenlerin görüşlerinin, programın farklı öğretim strateji, yöntem ve tekniklerini kullanmaya uygun bir yapıda olduğunu, öğrenci merkezli anlayışın dikkate alındığını ayrıca öğretim teknolojileri ve materyallerine de değinildiği, bu bağlamda elektronik ve basılı-yazılı kaynaklar üzerinde önemle durulduğu belirtilmiştir. Ancak programın en önemli dezavantajının teknolojik alt yapı eksikliği ve uygulama sorunlarının olduğunu belirtmişlerdir.

Programın yapısını oluşturan temel öğeler; Beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır. 2005 Sosyal Bilgiler Programı 17 genel amaçtan oluşmaktadır. (MEB, 2014). Ayrıca öğrenci düzeyine uygun yapılandırmacı kuram temelinde kazanımlar yer almıştır (Ata, 2006).

Programın uygulamasıyla ilgili açıklamalara bakıldığında, Sosyal Bilgiler dersinin farklı disiplinlerle ilişkilendirilerek disiplinler arası bir yaklaşımla işlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Örneğin, ‘Etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek

amacıyla tasarlanmış sosyal bilgiler üniteleri; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi açılarından çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Programda, üç tür ilişkilendirme ile karşılaşılmaktadır. Bunlar, üniteler arası ilişkilendirme, dersler arası ilişkilendirme ve ara disiplinlerle ilişkilendirmedir. Programda, üniteler arası ve dersler arası ilişkilendirme, açıklamalar bölümünde yer alırken ara disiplinlerle ilişkilendirme tabloları, programın devamında yer almaktadır. Ayrıca sınıf ortamı konusunda, etkin vatandaş yetiştirme olarak oluşturmacı sınıfın gerçek anlamda demokrasinin yaşandığı bir yer olduğu unutulmamalıdır. Bu şekilde öğrenciler demokratik beceri ve değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, cumhuriyet sevgisi gelişmiş, haklarını bilen ve sorumluluk sahibi Türk vatandaşları olarak yetiştirilebilir (MEB, 2014). Ayrıca program uygulamasında, yer alan önemli bir nokta ise ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanımı ile ilgilidir. Yeni programlarda, ölçme ve değerlendirme sadece öğrenme sonucunu değil, sürecini de değerlendirmeye dönük olarak ele alınmıştır. Hem öğrencinin kendini değerlendirmesi için hem de öğretmenin öğrenciyi değerlendirmesi için değişik ölçme aracı örneklerine yer verilmiştir (Ercan, 2007).

Sosyal bilgilerde becerilere bakıldığında, 2005 programında ilköğretim 4 - 8. sınıf düzeyinde diğer derslerle birlikte ilk 9 beceriyi kazandırmanın yanında, kendine özgü 6 beceriyi kazandırmayı da amaçlamaktadır. Bu becerilerin bazılarına ya da aşamalarına, üniteler göz önünde bulundurularak, doğrudan verilecek beceri şeklinde programa yansıtılmıştır. Bu beceriler (MEB, 2005) şöyle belirtilmiştir:

- Kanıt kullanma
- Bilgiyi Kullanılabilir Biçimlerde Planlama ve Yazma
- Mekânı Algılama Becerisi
- Tablo, Diyagram ve Grafik Okuma Becerileri
- Karşılaştırma Yapma
- Sebep- Sonuç İlişkisini Belirleme

Değer, bir sosyal grup veya toplumun kendi varlık, birlik işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ya da inançlardır

(Özgüven, 1998). Sosyal Bilgilerde verilen değerler aşağıda (MEB, 2015) belirtilmiştir.

- Aile birliğine önem verme
- Bağımsızlık
- Barış
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Özgürlük
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanserverlik
- Yardımserverlik

Sosyal Bilgilerde öğrenme alanı, birbiri ile ilişkili beceri, tema, kavram ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği, öğrenmeyi organize eden yapıdır (MEB, 2005). Sosyal bilgiler dersi, dokuz öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırılmıştır. Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan ara disiplinlere ilişkin kazanımlar, temalara yerleştirilmiştir. Derste ele alınacak temalarla ilgili olan ara disiplin kazanımlarının ders kazanımları ile ilişkilendirilmesi dersin amaçlarının gerçekleştirilmesine önemli katkılar sağlayacaktır (Ermiş, 2008; akt. Gültekin, Bayır ve Göz, 2013, s. 27). 2004 sosyal bilgiler öğretim programında önceki programlara göre içerik esnek tutulmuştur. Önceki programlarda üniteler, konular ve alt konular yer alırken, 2004 programında öğrenme alanları doğrultusunda oluşturulan üniteler ve ünitelerdeki kazanımları gerçekleştirmeye yönelik etkinliklere yer verilmiştir. Buna göre öğrenme alanı, işlenecek ünitelerde dikkate alınması gereken ve öğrenmeyi düzenleyecek bir

yapıyı ifade etmektedir. Öğrenme alanları, bir ya da birden fazla akademik disiplini içermekte ve 4. sınıftan 8. sınıfa kadar devam etmektedir (Gültekin, 2008'denakt.,Gültekin, vd., 2013, s. 27). Sosyal Bilgilerde yer alan öğrenme alanları (MEB, 2005). Şunlardır:

- 1- Birey ve Toplum
- 2- Kültür ve Miras
- 3- İnsanlar, Yerler ve Çevreler
- 4- Üretim, Dağıtım ve Tüketim
- 5- Zaman, Süreklilik ve Değişim
- 6- Bilim, Teknoloji ve Toplum
- 7- Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler
- 8- Güç, Yönetim ve Toplum
- 9- Küresel Bağlantılar

Bilindiği gibi 2005 programı, dünyadaki son gelişmeler göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Özellikle 4, 5, 6, 7. sınıf Sosyal Bilgiler öğretim programı kademeli olarak geliştirilmesinde, tematik öğrenme, problem çözme ve işbirlikli öğrenmeye vurgu yapan sosyal yapılandırmacılık esas alınmıştır. 2005 ilköğretim programı öğretmekten çok öğrenmeyi merkeze alan yaratıcı, problem çözebilen, farklılıkları bilen ve bunları ortaya çıkaran bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (Alabaş ve Kamer, 2007;Öztürk, 2006).Bununla beraber, Sosyal Bilgiler programı ders kitaplarında ise sosyal olay ve değerlerin sunumunda en sık kullanılan yöntemlerin başında örnek olay incelemesi olduğu görülmektedir. Örnek olay inceleme yöntemi ile hedeflenen, bir sosyal durum veya sorunla ilgili öğrencilerin önceki deneyimlerini de göz önünde bulundurularak görüşlerini dile getirebilecekleri bir tartışma zemini oluşturmaktır. Ayrıca sosyal bilgiler öğretim programı, öğrencileri sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırarak sosyal problemler üzerine yansıtıcı düşünebilmelerini sağlamayı amaçlamaktadır (Kabapınar, 2009, akt. Çatak, 2015, s. 88). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, NCSS'nin tematik yaklaşımı esas alınarak yapılandırmacı ve disiplinler arası anlayışıyla geliştirilmiştir. Hiç

şüphesiz bu değişimler, Sosyal Bilgiler öğretmenlerini de etkilemiştir (Kaymakçı, 2015, s. 334).

2.6. 2015 Sosyal Bilgiler Taslak Programı

Bilimsel ve teknolojik alanda kaydedilen hızlı gelişmeler, bireyin geçmiş yıllara göre daha karmaşık problemlerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bunların çözümü için birden çok disiplinin bulgularından yararlanılması ve disiplinler arası anlayışın benimsenmesi gerekmektedir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilere insan ilişkileri ve vatandaşlık yeterlikleri kazandırmak için disiplinler arası yaklaşımdan yola çıkarak tarih, coğrafya, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimlerin kaynaştırılmasıyla oluşturulmuştur. Sosyal Bilgiler öğrencilerin kişisel, ailevi, bölgesel, ulusal ve küresel konularla ilgili bilgi, beceri ve değer edinmeleri ile günlük hayatlarında doğru ve mantıklı kararlar almalarına katkı sağlar. Bu anlatımlar dikkate alındığında Sosyal Bilgiler şu şekilde tanımlanabilir: “Etkin ve üretken bireyler yetiştirmek, öğrencilerin insani ilişkilerini ve vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla sosyal bilimleri kaynaştıran bir ilköğretim dersi” olduğu belirtilmiştir (MEB, 2015). Bilindiği gibi 2005 Sosyal Bilgiler öğretim programı yapılandırmacı eğitim anlayışıyla şekillendirilmiştir. Program, zaman içerisinde yapılan düzenlemeler ve eklemelerle kendini sürekli değiştirme ve yenilenme ihtiyacı hissetmektedir. Çünkü bilimsel ve teknolojik yenilikteki hızlı süreç, bilginin çok yoğun bir şekilde yeniden oluşturulmasına sebep olmaktadır. Bunun için ülkeler, bu hızlı süreçte eğitim programlarını yeniden gözden geçirerek güncel tutmaktadırlar. Türkiye’de ise 2015 Sosyal Bilgiler öğretim programı da bu sürecin önemli bir parçası olarak kendini yenileme ihtiyacı hissetmiştir.

Bu bilgiler ışığında, Sosyal Bilgiler öğretim programının geliştirilmesi sürecinde, şu üç temel kaynak esas alınmıştır (MEB, 2015):

1. Toplumun ihtiyaçları
2. Öğrencilerin yaşantıları
3. Sosyal bilim disiplinleri

Toplumun ihtiyaçları açısından düşünüldüğünde, sadece bugünün ihtiyaçları değil, öğrencilerin yetişkin hayatlarını sürdürecekları yıllardaki ihtiyaçları da dikkate alınmak istenmiştir. Bilgi ve teknolojidaki hızlı gelişmeler, toplumsal ve kültürel değişimi, bölgesel olmaktan çıkarıp küresel bir boyuta taşımıştır. Bu hızlı değişim ve dönüşüm çağında, kuvvetle muhtemel olan teknolojinin artan bir hızla gelişmeye devam edeceğidir. Öğrencileri böylesine bir dünyaya hazırlamak, Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçlarından (MEB, 2015). Böylece Sosyal Bilgiler öğretim programında öğrencilere bilgilerin doğrudan aktarılması yerine, bilgi ile birlikte beceri ve değerlerin kazandırılması hedeflenmiştir (MEB, 2015). Milli Eğitim Bakanlığı, 2005 programından önce dört temel amaca vurgu yapmıştı. Bu amaçlara bakıldığında, toplumsal bakımdan, kişisel bakımdan, insanlık münasebetleri bakımından ve ekonomik hayat bakımından şeklinde yapılandırılmıştır. Ancak 2015 Sosyal Bilgiler öğretim programında, üç önemli ihtiyacı göz önünde bulundurarak bu ihtiyaçlara dayalı, sekiz amaç oluşturulmuştur. Özellikle bu ihtiyaçlar, toplumsal, bireysel ve sosyal bilim disiplinleri göz önünde bulundurularak yapılmıştır. Muhtemelen bunun sebebi, diğer sosyal bilim disiplinlerinde meydana gelen gelişmelerin, programa yeterli bir şekilde yansıtılmadığından dolayı olabilir. Bunun için Milli Eğitim Bakanlığı, bu eksiklikleri fark ederek programı yeniden değerlendirmeye karar vermiştir. Bunun sonucunda, “*Sosyal bilim alanındaki ihtiyaçlar*” şeklinde yeni bütüncül bir yaklaşım anlayışıyla oluşturulmuştur.

Sosyal bilgiler öğretim programı hazırlanırken, öğrencilerin yaşantıları kapsamında günlük hayatlarında karşılaştıkları durumlar ve sorunlardan hareket edilmiştir. Küreselleşmenin her geçen gün daha çok hissedildiği dünyada öğrencilerin farklı mekânlar, toplumlar ve kültürlerle etkileşimi de dikkate alınarak içerik yönünden yerelden küresele doğru bir denge oluşturulmaktadır (MEB, 2015). Yeni sosyal bilgiler programı, etkin vatandaş yetiştirme amacına uygun bir şekilde işe koşulmuştur. Ayrıca geleceğin ihtiyaçları bugün ve geçmiş tarafından da şekillendirileceği için sosyal bilgiler öğretim programının oluşturulmasında geçmiş, şimdi ve gelecek dengesi kurulmaya çalışılmıştır. Geçmişe dönük yaşam ve değerlerin oluşumu kendi bağlamında yorumlanırken bunların günümüze taşınma süreci ve değişimi, eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu süreç sonucunda, öğrencilerin kendileri ve toplum için iyi bir gelecek tasarımları sağlanmaya çalışılmıştır (MEB, 2015). Özellikle önceki programdan en önemli farkı belirtecek

olursak: güncellik ilkesi üzerinde durulduğu, küreselleşme olgusuna sıklıkla vurgu yapıldığını ayrıca etken ve üretken vatandaşlık anlayışının programın temel niteliği açısından ulaşılmak istenen amacın merkezinde, yer almış olmasıdır.

Genel Amaçlar: Sosyal bilgiler dersi öğretim programı 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesinde ifade edilen Türk Milli Eğitiminin genel amaçları ile Türk Milli Eğitiminin temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin (MEB, 2015):

1. Toplumun özgür bir üyesi olarak bireysel özellikleri ile birlikte millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına vararak erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri
2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak, özgürlük ve sorumluluklarının bilincinde, demokratik hayata etkin bir şekilde katılarak karşılaştığı sorunlara barışçıl çözümler üreten, yaşamın her alanında hoşgörü ve uzlaşma kültürünün oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bireyler olmaları
3. Yaşadığı çevre ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyıp insan ile çevre arasındaki etkileşimi coğrafi sorgulama becerilerini kullanarak açıklamaları
4. Ekonomi okuryazarı olarak ekonomik kaynakların sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanılmasına yönelik bilgi, beceri ve tutum sahibi olmaları
5. Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
6. Küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlardaki etkileri hakkında bilgi sahibi olarak dünyadaki karşılıklı etkileşimin farkına varmaları ve insanlığa faydalı olma bilincine ulaşmaları
7. Teknolojinin toplumsal ihtiyaçlardan doğduğunu ve toplumları etkilediğini kavramaları, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları
8. Vatandaşlık yeterliliklerinin gereği olan temel bilgi, beceri ve değerleri kazanmaları amaçlanmaktadır.

2015 Sosyal Bilgiler Programında, genel amaçlar sekiz tane olarak belirlenmiştir. Önceki programda (2005) on yedi genel amaç yer almaktaydı. Bu da gösteriyor ki genel amacın sayısının azaltıldığı ayrıca teknolojik ve küreselleşmeye dayalı gelişmelerle birlikte diğer sosyal bilim disiplinlerini daha fazla kapsayacak şekilde yeniden oluşturulduğu söylenilebilir.

Programın Kapsamı: Öğrenme Alanları

2015 Yeni sosyal bilgiler öğretim programında toplam yedi öğrenme alanı belirlenmiştir. Her bir öğrenme alanıyla ilgili olarak öğrencilerden bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alanlara ilişkin öğrenme çıktıları beklendiğinden, öğrenme alanlarının kazanımları bu alanları kapsayacak şekilde oluşturulmuştur. Bundan dolayı, öğrenme alanlarında bazı kazanımlar bilgi, bazıları beceri, bazıları da değer temellidir. Programda yer alan öğrenme alanları ile öğrencilerin sınıf düzeylerine paralel olarak bilgi, beceri ve değerlerini derinleştirip genişletmesi; öğrenmelerini sarmal yapı içinde süreç boyunca basitten karmaşığa, somuttan soyuta ve yakından uzağa olacak şekilde gerçekleştirmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda 4. sınıf kazanımları öğrencilerin günlük hayatlarında bizatihi ilişkide oldukları yakın çevrelerindeki deneyimlerine uygun süreç ve olaylara odaklanırken zamana bağlı olarak derinleşip genişleyerek 5. sınıf kazanımları, öğrencilerin yaşadıkları çevre (il düzeyi), 6. sınıf kazanımları, Türkiye ve 7. sınıf kazanımlarında ise uluslararası süreç ve olaylar ele alınmıştır. Başka bir ifade ile öğrenciler olgu, olay ve süreçleri 4. sınıfta mahalli (yakın çevre) 5. sınıfta il düzeyinde, 6. sınıfta ulusal, 7. sınıfta ise uluslararası boyutta değerlendirecektir (MEB, 2015). Güncellenerek geliştirilen yeni 2015 sosyal bilgiler öğretim programında yapılan en önemli yeniliğin, öğrenme alanlarında olduğunu söyleyebiliriz. 2005 programında dokuz tane öğrenme alanı yer almaktaydı. 2015 sosyal bilgiler programında ise öğrenme alanlarının sayısı yedi tane olarak belirlenmiştir. Ayrıca önceki öğrenme alanlarından bazılarının yerine yeni öğrenme alanı oluşturulmuştur. Bunlar: *Etkin vatandaşlık, İnsan ve mekân, Ekonomi ve sürdürülebilirlik* öğrenme alanlarıdır. Bu alanlar, sosyal bilim disiplinlerinin nitelikleri göz önüne alınarak oluşturulduğu ayrıca küreselleşme olgusuyla birlikte etkin ve üretken vatandaşlık anlayışının, daha yararlı olması için ihtiyaçlar nispetinde, şekillendirildiği söylenilebilir. Öğrenme alanlarının içerikleri aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Birey ve Toplum

Bireyin toplumsal bir varlık olarak çevresini etkilemesi ve çevresinden etkilenmesi gerçeğinden hareketle ilgi, istek ve yetenekleri doğrultusunda kendini gerçekleştirme ve karşılaştığı sorunlara çözüm üretebilmesi önemsenmektedir. Temel olarak “ben” ve “biz” olma süreçlerini içeren bu öğrenme alanında Sosyal Bilimlerden sosyoloji ve psikolojiye odaklanılmakla birlikte disiplinler arası bir yaklaşım da benimsenmiştir. Buna göre öğrenciler “ben” ve “biz” olma süreçlerini etkileyen mekânsal, tarihî ve kültürel faktörleri de değerlendirme imkânı bularak millî, manevi ve evrensel değerlerin farkına varacaklardır (MEB, 2015).

Etkin Vatandaşlık

Etkin bir birey olarak haklarını, hak arama yollarını bilmenin, sorumluluklarını yerine getirmenin erken yaşlarda öğrenilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla sosyal bilgilerin, sosyal bilimleri ve yansıtıcı araştırmayı işe koştugu düşünülürse, geleceğin yetişkinleri olacak bugünün öğrencileri için etkin vatandaşlığın anlamı ve önemi kolayca anlaşılabilir. Bu bağlamda hak ve sorumluluklarının bilincinde, inisiyatif alan, karşılaştığı sorunlara barışçıl çözümler üreten, demokratik ve katılımcı vatandaş yetiştirmeye yönelik kazanımlar oluşturulmuştur. Bu öğrenme alanının temelini hukuk ve siyaset bilimi oluşturmasına karşın yatay anlamda sosyoloji ve tarihten de yararlanılmıştır (MEB, 2015).

İnsan ve Mekân

İnsan yaşamı için gerekli mekânsal temel bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlayan bu öğrenme alanı, temelde coğrafya odaklıdır. Kazanımlar oluşturulurken dikey eksen boyunca da bir mantıksal çerçeve oluşturulmuştur. Buna göre 4, 5, 6 ve 7. sınıfların ilk kazanımları coğrafi sorgulama becerileri kazandırmayı amaçlamaktadır. Diğer kazanımlar ise sırasıyla, beşerî ve fizikî coğrafya, doğal afetler ve çevre duyarlılığı konularını içermektedir (MEB, 2015).

Ekonomi ve Sürdürülebilirlik

Tüketim, insanların ortak özelliği olmakla birlikte ihtiyaçlar sınırsız, kaynaklar sınırlıdır. İnsanlar sınırsız ihtiyaçlarını karşılarken sınırlı kaynaklarını rasyonel bir şekilde kullanmak, ihtiyaçlarıyla isteklerini ayırt etmek, ihtiyaçlarına öncelik vermek durumundadır. Bununla birlikte kaynakların sürdürülebilirliği ilerleyen süreçte

dünyanın en önemli gündem maddelerinden birisi olacaktır. Bu öğrenme alanı ile öğrencilerin ekonomi okuryazarı olmaları, ekonomik kaynakları sürdürülebilir ve verimli bir şekilde kullanmaları amaçlanmaktadır. Buna göre, tüm sınıfların ilk kazanımları ekonomi-psikoloji ilişkisine odaklanırken ikinci kazanımlar ekonomi-coğrafya, üçüncü kazanımlar doğrudan ekonomi bilimi, dördüncü kazanımlar ekonomi-sosyoloji ilişkisine odaklanmaktadır (MEB, 2015).

Kültürel Miras

Bir milleti diğer milletlerden ayıran kültürel özelliklerdir. Bunların geliştirilerek nesilden nesile aktarılması gerekmektedir. Bu anlamda kültürel miras öğrenme alanı, temelde tarih alanı odaklı olmakla birlikte, kültür ve kültürel mirası ön plana çıkaran bir yapıya sahiptir. Bu öğrenme alanında öğrencilerde millî bilincin oluşması amacıyla Türk kültürünü oluşturan temel öge ve süreçlerin üzerinde durularak 4. sınıfta, öğrencinin yaşadığı çevrenin tarihî ve kültürel unsurları, 5. sınıfta kültür ve kültürel miras konuları ele alınmıştır. Genel tarih mantığı çerçevesinde 6 ve 7. sınıflarda ise kronolojik bir yaklaşım benimsenmiş; bu sınıflarda Türk ve İslam tarihi ile Osmanlı ve Avrupa tarihi konuları işlenmiştir (MEB, 2015).

Küresel Bağlantılar

Günümüzde inançlar, fikirler, insanlar, sermaye, bilgi ve teknoloji kültürel ve siyasi sınırları aşarak küresel boyutta hareket halindedir. Buna bağlı olarak devlet ve toplumlar, kendisi dışındakilerle rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Bununla birlikte dünya kaynaklarının hızla tükendiği bir süreçte insanların birbirlerine karşı sorumlulukları vardır. Bu düşüncelerden hareketle, küresel bağlantılar öğrenme alanı küreselleşmenin toplumsal, ekonomik, politik, kültürel ve ekolojik alanlarında öğrencilerin bilgi edinmelerini ve dünyada etkin ve sorumlu bireyler olarak yetişmelerini amaçlamaktadır. Tüm sınıfların ilk kazanımları coğrafi açıdan küreselleşmeyi ele alırken, ikinci kazanımlar ekonomik ilişkilere odaklanmaktadır. Üçüncü kazanımlar kültür ile küresel ilişkilere değinmektedir. Dördüncü ve son kazanımlar ise kültürlerarası etkileşimi sağlamaya yönelik çeşitli beceri ve değerleri kazandırmayı amaçlamaktadır (MEB, 2015).

Bilim, Teknoloji ve Toplum

Bu öğrenme alanı öğrencilerin bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavramalarını sağlayarak onlara bilgiye ulaşmada teknolojiyi kullanma becerisi kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda öğrencilere bilim ve teknolojiyi etik, tarih, felsefe, sosyoloji ve hukuk perspektifinden değerlendirme becerileri kazandırılacaktır (MEB, 2015).

2015 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme-Öğretme Süreci Anlayışı

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı, öğrenme sorumluluğunu öğrenciye vererek öğrenciyi motive etme, öğrenmesine yardımcı olma, ona rehberlik etme ve ipuçları verme sorumluluğunu da öğretmene vererek birlikte başarma, birlikte sorumluluk alma yaklaşımını benimsemiştir. Öğrenme-öğretme süreci, öğrenme alanlarında yer alan kazanımların öğrencilere kazandırılması için yapılacak etkinlikleri kapsamaktadır. Bu süreç, öğrenci açısından dile getirildiğinde “*Öğrenme süreci*”, öğretmen açısından dile getirildiğinde “*Öğretme süreci*” olarak ifade edilir. Öğrenme-öğretme süreci sosyal uyuma, çoklu bakış açılarına değer vermeye, öğrenmenin çoklu türlerine, öğrenmede sorumluluk almaya ve bilginin öğrenci tarafından yapılandırılmasına fırsat vermelidir. Kazanımlar gerçek yaşamla ilişkilendirilerek öğrencilerin bilgi, beceri ve değerleri problem çözme sürecinde kullanmalarına imkân sağlanmalıdır (MEB, 2015).

2015 Sosyal bilgiler öğretim programı güncellenip geliştirilerek bilimsel ve teknolojik yenilikler, küreselleşme ve vatandaşlık olgusu, toplumsal ve bireysel nitelikler, ekonomik ve çevresel gelişmeler gibi alanlarda meydana gelen gelişmelerin programa yansıtılmak istendiği söylenilebilir. Özellikle öğrenme ve öğretme sürecinde, öğretmen-öğrenci ilişkisi programın temel felsefesinin etkin bir şekilde uygulanması adına, son derece önemlidir. Çünkü program ne kadar mükemmel olursa olsun bunun uygulayıcıları olan öğretmenlere önemli görev düşmektedir. Bununla beraber öğrencinin eleştirel düşünme becerisinin gelişmesi için bilinçli bir yurttaşlık anlayışı oluşturmak adına, program; son derece iyi yapılandırıldığı söylenilebilir.

2.7. İlgili Araştırmalar

Yeşil (1996) "Sosyal Bilgiler ders programının niteliği" konulu araştırmasında, ilköğretimde uygulanan Sosyal Bilgiler ders programının amaç, konu, yöntem, araç-gereç ve değerlendirme boyutları açısından, ilköğretim I. kademededen II. kademeye geçiş durumunu ortaya koymuştur. Geçiş durumunda ölçüt olarak süreklilik, aşamalılık ve tutarlılık ölçütlerini ele almıştır. Araştırmacı, ders kitaplarının uygun materyallerle desteklenmesi, çeşitli ölçme ve değerlendirme araçlarının kullanılması gibi konuların yeterli bir seviyede olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Pirinçdane (1997) "İlköğretim I. kademe Sosyal Bilgiler ders programının değerlendirilmesi" konulu araştırmasında, Sosyal Bilgiler ders programının mevcut durumu, programda belirlenen amaçlara ulaşılabilmesi için ne gibi önlemler alınabileceği ve programın uygulanmasında karşılaşılan problemleri incelemiştir. Araştırmasının sonucunda, Sosyal Bilgiler öğretim programının ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmadığını ve programın yeni yaklaşımlara göre yeniden ele alınması gerektiğini belirtmiştir.

Arslan (1999) "Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri" adlı çalışmasında, ilköğretimin önemine ve cumhuriyetten günümüze ilköğretimde uygulanan programların belli başlı özelliklerini açıklamıştır. Bu bağlamda, Türkiye’de cumhuriyetten günümüze ilköğretime ve eğitimin bu kademesinde uygulanan programlara özel bir önem verildiğini belirtmiştir.

Nalçacı (2001) "Cumhuriyetten günümüze ilköğretim Sosyal Bilgiler programındaki değişmelerin değerlendirilmesi" adlı çalışmasında, cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarında amaç, konu, öğrenme ve öğretme süreçleri ile değerlendirme alanlarında değişim ve düzenlemelerin nasıl meydana geldiğiyle ilgili genel bir değerlendirme yapmıştır. Program öğelerinin birbiriyle uyumlu olmadığını belirtmiştir. Ayrıca bazı yıllara ait programların değerlendirme ögesine yeterince önem vermediği sonucuna ulaşmıştır.

Keskin (2002) "Türkiye’de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan Sosyal Bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması" adlı çalışmasında, II. Meşrutiyetten günümüze kadar yayınlanmış olan ilkokul, ortaokul ve ilköğretim okulu Sosyal Bilgiler öğretim programlarını yapı, amaç ve içerik durumları esas alınarak incelemiş ve tarihsel süreç içerisinde nasıl bir değişim gösterdiğini ortaya

koymaya çalışmıştır. Çalışmasının sonucunda, cumhuriyet dönemi ilkokul programlarının milli bir karakter taşıdığını, ancak programlarda 1936'den sonra Atatürkçülük konularının azaldığını belirtmiştir. Ayrıca programlarda içerik ile amaç noktasında birbiriyle uyumsuzluk olduğunu ve Sosyal Bilgiler kapsamına giren derslerin amaçlarının disiplin dışı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Tuncel (2002) "Eğitim felsefelerinin Sosyal Bilgiler programına etkileri" konulu araştırmasında, sosyal bilgiler öğretiminde eğitim felsefesinin önemini ve niçin üzerinde durulması gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırmacı, sosyal bilgiler öğretiminde eğitim felsefelerinin ilke, yöntem ve tekniklerini ortaya koyma, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin belli bir felsefi akıma bilinçli olarak mensup olup olmadıklarını ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Sınıf içi uygulamaların hangi felsefi akıma karşılık geldiğini belirlemeye çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, Sosyal Bilgiler programının teoride ilerlemecilik eğitim felsefesine uygun olduğunu saptamış, uygulama kısmında ise eğitim felsefelerinin özelliklerinin yeterli düzeyde olmadığını belirlemiştir.

Ertürk (2006) "Ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ve ekonomi anlayışının dönüşümü: 1997 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları içerik analizi" adlı çalışmasında, Türkiye'de 2004 yılında gerçekleştirilen ilköğretim müfredat değişikliğinin hangi koşulların ürünü olarak ortaya çıktığını ortaya koymuştur. Ayrıca ilköğretimin amaçlarında meydana gelen değişimlerin neler olduğunu ve bu değişimlerin müfredat ve ders kitaplarındaki toplum, yurttaşlık ve vatanseverlik anlayışının bireyi nasıl bir aktör haline getirmeye çalıştığını ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırma sonucunda, 2004 müfredat değişikliğinin ve yenilenen ders kitaplarının temelde iki amaca hizmet ettiğini belirlemiştir. Birincisi ulus devlet paradigmasına dayanan ekonomik anlayışı değiştirmek, ikincisi de küreselleşme sürecine kültürel ve siyasal anlamda uyum sağlamak üzere, milli kültürü ve milli kimliği yeniden tanımlama çabası olduğunu saptamıştır.

Ercan (2007) "Cumhuriyet döneminde ilköğretim Sosyal Bilgiler programlarındaki sanat konularının yeterliliği" adlı araştırmasında, 1924 yılından başlayarak tarihi süreç içerisinde ilkokul, ortaokul ve ilköğretim Tarih ve Sosyal Bilgiler derslerinin öğretim programlarında ve ders kitaplarında yer alan sanat konularının tarihi süreçte ne oranda yer aldığını ve bu derslerin yeterliliğini tespit etmeye çalışmıştır. Ayrıca

farklı alanlara ait bu iki disiplinin birbirleriyle olan ilişkilendirilmesinin öğrenime katkısını belirleyerek, yeterliliğini ortaya çıkartmaya çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda, sanat, sanat tarihi ve sanat eğitime ilişkin bilgilerin cumhuriyetten günümüze kadar uygulanan tüm programlar içerisinde yer aldığını tespit etmiştir. Araştırmacı ayrıca, sanat ve sanat eğitime ilişkin konular aktarılırken mümkün olduğunca görsel öğelere yer verilmesi gerektiğini ve derslerin çeşitli görsel öğelerle desteklenmesi gerektiğini belirlemiştir.

Gelen ve Beyazıt (2007) "Eski ve yeni ilköğretim programları ile ilgili çeşitli görüşlerin karşılaştırılması" konulu araştırmalarında, amaç/kazanım, içerik, öğrenme-öğretme ve ölçme değerlendirme süreçlerini; müfettiş, yönetici, I. kademe öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre karşılaştırma amacıyla yapılmıştır. Genel olarak araştırma sonucunda, araştırmaya katılanların farklılaşan kişisel bilgilerine rağmen, tamamına yakınının yeni ilköğretim programının eski ilköğretim programına göre daha olumlu olduğu yönünde görüş bildirdiklerini saptamıştır.

Yalnız (2007) "Cumhuriyetten günümüze ilköğretim I. kademe sosyal bilgiler programlarının Atatürk ilkelerine göre değerlendirilmesi" adlı çalışmada, Türk eğitim tarihinde cumhuriyetin ilanından günümüze ilköğretim I. kademe Sosyal Bilgiler programlarındaki değişimlerin Atatürk ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmesini yapmaya çalışmıştır. Araştırmacı çalışmasının sonucunda, 1924'ten 2005 öğretim yılına kadar yürürlükte olan ilköğretim programlarının eğitim felsefesinin temelini Atatürk ilkeleri çerçevesinde olduğunu, ayrıca programların cumhuriyetçi ve milli bir yapıda olduğunu saptamıştır. Mevcut programın felsefesini yerelleşme ve küreselleşme oluşturduğunu belirtmiştir.

Yılmaz (2007) "İlköğretim Sosyal Bilgiler programının yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirilmesi" konulu araştırmasında, ilköğretim 4 ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler programının öğelerinin yapılandırmacılık yaklaşımı açısından uygunluğunun belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırmada programı, sosyal bilgiler öğeleri olan kazanım, içerik, eğitim ve sınav durumları açısından incelemiştir. Araştırmasının sonucunda, Sosyal Bilgiler programının kazanım, içerik, eğitim durumu ve değerlendirme öğelerinin yapılandırmacı eğitim anlayışına kısmen uygun olduğunu tespit etmiştir.

Yazıcı (2008) "1939–1970 yılları arasında gerçekleştirilen Milli Eğitim Şûralarında Sosyal Bilgiler öğretimiyle ilgili alınan kararlar ve uygulamaları" konulu çalışmasında, cumhuriyetten önce ve cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren eğitim uygulamalarındaki gelişim ve bu gelişim safhasındaki Milli Eğitim Şûraları bu şûraların sosyal bilgiler eğitimi üzerine etkisini belirlemeye çalışmıştır. Sonuçta, sosyal bilgiler öğretiminde cumhuriyet döneminde ilköğretimle ilgili olarak değişik yıllarda (1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1993 ve 1998)programlarda düzenlemeler yapıldığını saptamıştır.

Çelik (2008) "Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitiminde önemli adımlar" adlı çalışmasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılında vatandaşlık eğitimi değerlendirmeye çalışmıştır. Çalışma özellikle Tevhid-i Tedrisat Kanunu, öğretim programlarında değişiklikler ve vatandaş için Medeni Bilgiler kitabı içeriğini ve vatandaşlık eğitimine katkısını belirtmek amacıyla yapmıştır. Çalışma sonucunda, cumhuriyetin ilk on yılında yaşanan gelişmeleri vatandaşlık eğitimi için bir başlangıç noktası oluşturduğunu, bununla birlikte toplumsal gelişmeler, küreselleşme ve siyasal olayların da etkisiyle günümüz vatandaşlık eğitiminin çok farklı bir konuma geldiğini belirtmiştir. Ayrıca günümüz eğitime temel oluşturması açısından cumhuriyetin ilk on yılında vatandaşlık eğitimi alanında yaşanan gelişmelerin önemli birer dönüm noktası olma niteliğini koruduğu sonucuna ulaşmıştır.

Yıldız (2008) "Çok partili dönemden günümüze Sosyal Bilgiler öğretim programlarındaki gelişmeler" konulu araştırmasında, çok partili dönemden günümüze kadar yayınlanmış olan ilkokul ve ilköğretim sosyal bilgiler programlarını amaç, içerik, eğitim durumu ve sınav durumu ile sözü edilen dönemlerdeki ders kitapları nasıl bir gelişim gösterdiğini incelemiştir. Araştırma sonunda, 2005 Sosyal Bilgiler Programı dışında değişen Sosyal Bilgiler programlarında; programın öğelerini oluşturan amaçlar, içerik, eğitim durumlarıyla ilgili değişikliklerin yaşandığını ancak sınav durumlarıyla ilgili öğenin ihmal edildiği, 2005 Sosyal Bilgiler programının çağdaş program geliştirme ilkelerine ve tekniklerine uygun düzenlendiği fakat okulların fiziksel alt yapılarının, yeni programa uygun hale getirilmesi gerektiği; öğretmenlerin, yeni programa uyumlarıyla ilgili hizmet içi eğitimden geçirilme süresi ve sıklığı artırılarak, programa karşı olumlu tutum geliştirmesinin sağlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.

Berk (2008) "Eski ve yeni ilköğretim Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması" konulu araştırmasında, ilköğretim 6. ve 7. sınıflarda uygulanmış olan 1998 sosyal bilgiler öğretim programı ve ders kitapları ile 2004 sosyal bilgiler öğretim programının ders kitaplarında, tarih ünite ve konularının karşılaştırmasını yapmıştır. Ayrıca programların yöntem ve içerik yönünden benzerlik ve farklılıklarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Çalışmasının sonucunda, 1998 Sosyal Bilgiler öğretim programı ve ders kitaplarında Tarih konularının içeriğinin yüklü ve öğrencinin ihtiyacından uzak olduğu, program ve ders kitaplarında tarih konularının siyasi ve askeri tarih üzerinde yoğunlaştığı, konuların sunumunda kronolojiye aykırı hareket edildiği, konuların sunumundaki üslubun tek düze ve öğrencini seviyesine uygun olmayan bilimsel tarih özelliği taşıdığı, bu durumda öğretmeni merkeze alıp öğrenciyi pasif hale getirdiğini ve ders kitaplarında kullanılan görsel malzemelerin pedagojik olarak yetersiz olduğu tespit etmiştir.

Şahin (2009) "Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de Hayat Bilgisi dersi programlarının gelişimi" konulu çalışmasında, cumhuriyet dönemi boyunca gerçekleştirilen hayat bilgisi öğretim programlarının amaçları, içeriği, toplum istemlerine uygun düzenlenip düzenlenmediği, öğretim programları arasında bir ilerleme olup olmadığı üzerinde durmuş ve konuların seçilmesinde dönemlere göre farklılaşan içeriklerin toplu bir analizini yapmıştır. Araştırmasının sonucunda, Türkiye’de başlangıcından günümüze oluşturulan ilköğretim müfredatları içinde her daim yer alan Hayat Bilgisi müfredatlarının hacminin devamlı olarak artış gösterdiğini, cumhuriyet döneminde oluşturulan müfredatların büyük bir çoğunluğunun Türk eğitim sisteminde öğrenciyi değil, öğretmen ve konuları merkeze aldığını, özgür ve esnek düşünebilen öğrenciler yerine öğretmenin söylediklerini ve kitapların yazdıklarını ezberleyen, özellikle güncel yaşama dair yeterli bilgi ve becerilerin verilemediği yaşamdan kopuk bilgiyle donanımlı kişiler olarak yetiştirildiğini belirtmiştir.

Keskin ve Keskin (2009) "Cumhuriyet dönemi ilkokul Sosyal Bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında, bir değer olarak Barış’ın yeri" konulu çalışmalarında, cumhuriyet döneminde (1924, 1926, 1936, 1948, 1962, 1968, 1998 ve 2004) hazırlanan Sosyal Bilgiler programlarında, barış ve onun kazandırılmasına yardımcı olan dayanışma, yardımseverlik, sevgi, saygı ve hoşgörü farklılıkları takdir

etme gibi muadil değerlere yer verme durumunu araştırmışlardır. Araştırmanın sonucunda barış, yardımseverlik, sevgi gibi bazı değerlerin olduğunu tespit etmişlerdir.

Ambarlı (2010) Türkiye’de cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programları (değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler) konulu araştırmasında, cumhuriyetin ilanından günümüze kadar yapılan ilköğretim Sosyal Bilgiler programlarını ele almıştır. Araştırmacı incelemeleri sonucunda yapılan değişiklikler, düzenlemeler, güncellemelerin neler olduğunu bulmaya çalışmıştır. Çalışmanın sonucunda, sosyal bilgiler programlarının sürekli değişim ve gelişim gösterdiğini ancak henüz yeterli düzeye ulaşmadığını saptamıştır.

Yalar (2010) "İlkretim Sosyal Bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirme" adlı araştırmasında, sosyal bilgiler programında yer alan değer eğitimiyle ilgili ğretmen görüş ve önerilerini belirlemeyi hedeflemiştir. Ayrıca, araştırma sonucunda değerler eğitimiyle ilgili yapılandırmacı yaklaşımın özelliklerini de göz önünde bulundurularak öğretmenlere yönelik bir program modülünün geliştirilmesini amaçlamıştır. Çalışmanın sonucunda, kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve saldırganlık içeren bazı yayınların okulda verilen değerler eğitimini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Ayrıca ğretmenlerin okulda verilen değerlerin ailede ve sosyal çevrede yeterince pekiştirilmediği görüşünde birleştiği sonucuna ulaşmıştır.

Arslan (2011) "1924 İlk Mektepler Müfredat Programı" konulu araştırmasında, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra ilkokullarda izlenen ilköğretim programı olan, “1924İlk Mektepler Müfredat Programının, Türk devrimi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin eğitim tarihi içerisindeki konumunu belirlemeye çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda, Programın içeriği, çocukların bilişsel düzeylerine uygun olarak, doğa ve insan yaşamının bilimsel bir bakış açısıyla kavranmasını sağlayacak bir çerçeveye oturtulduğunu saptamıştır. Program, ocukların, Batı ve Doğu dünyasının en önemli bilimsel ve toplumsal değerleriyle tanıştırılmasına önem verildiğini belirtmiştir.

Duman (2011) "Demokrat Parti döneminde (1950–1960) Sosyal Bilgiler Eğitimi" adlı çalışmasında, Türk siyasi tarihi içerisinde hem iktidara gelmesi, hem de iktidardan ayrılması açısından bir dönüm noktası olan Demokrat Parti dönemi (1950-

1960) içerisindeki sosyal, siyasal, ekonomik gelişmeler ışığında eğitim uygulamalarını irdelemiştir. Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler eğitimine ilişkin gelişmeler ve faaliyetleri inceleyerek değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler dersine geçmiş dönemlerden itibaren yüklenen anlamların değişiklik gösterdiğini, kimi zaman sadece tarih ve coğrafya öğretimi olarak görüldüğünü, kimi zamanda saf bir vatandaşlık eğitimi olarak algılandığını ortaya koymuştur. Ayrıca sosyal bilgiler dersi, Demokrat Parti iktidarı döneminde kullanılan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi ders kitaplarında Demokrat Parti iktidarına karşı olumlu ifadeler yer verildiğini, bu durumun sosyal bilgiler dersinin ideoloji aktarımında bir araç olarak kullanılması durumundan kaynaklandığını belirtmiştir.

Koçoğlu (2012) "Cumhuriyetten günümüze insan hakları ve demokrasi kavramları açısından Sosyal Bilgiler dersi eğitim programının incelenmesi" konulu çalışmasında, II. Meşrutiyetten günümüze kadar yayımlanmış olan ilköğretim, ortaokul ve ilköğretim okulu Sosyal Bilgiler programları ile ilgili insan hakları ve demokrasi kavramlarının taşıdığı ilkeleri ele almıştır. Ayrıca bu kavramların müfredatlardaki konumu ile alakalı gelişim sürecini kronolojik olarak Sosyal Bilgiler eğitim programları çerçevesinde incelemiştir. Araştırmacı çalışmanın sonucunda, 1908'den günümüze kadar yayınlanan ilköğretim Sosyal Bilgiler müfredatlarının tamamında insan hakları ve demokrasi konularına içeriksel olarak yer verildiğini, fakat ilkel olarak müfredatlarda değişiklikler göze çarptığını belirtmiştir.

Akpınar ve Kaymakçı (2012) "Ülkemizde Sosyal Bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış" konulu araştırmalarında, ülkemizde Sosyal Bilgiler öğretiminin genel amaçlarında meydana gelen değişimi 1968, 1998 ve 2005 öğretim programları temelinde açıklamaya çalışmışlardır. Araştırmanın sonucunda 1968, 1998 ve 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim programları genel amaçlarında en çok vatandaşlığın vurgulandığı görülmüştür.

Kaz (2013) "Cumhuriyetten günümüze ilköğretim I. kademe Sosyal Bilgiler programlarının Türk devrimine göre değerlendirilmesi" adlı araştırmasında, cumhuriyetten günümüze ilköğretim birinci kademe Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarının Türk devrimi konularının içerik ve metotları yönünden karşılaştırılmasını yaparak, benzerlikler ve farklılıkların ortaya

çıkarılmasını amaçlamıştır. Araştırmacı çalışmada, programları hedefleri, amaçları, kavramları, görselleri, üniteler ve ünite süreleri, konular ve konu sayıları yönünden incelenmiş ve birbiriyle karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, cumhuriyetin ilanından günümüze ilköğretim birinci kademe Sosyal Bilgiler programlarının ve ders kitaplarının, 2004 programına kadar, öğretmen merkezli olduğunu ve öğretmenin bilgi aktardığını belirtmiştir. Araştırmacı ayrıca, 2004 programının etkinlik temelli ve öğrenci merkezli bir program olduğunu, performans görevleri ve proje ödevleri ile bilginin yapılandırılarak öğrencinin konuyu daha iyi anlamasına katkı sağladığını ve programdaki bilgilerin azaltılarak etkinliklere yer verdiğini ortaya koymuştur.

Koyuncu (2015) "Cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programlarının incelenmesi" konulu çalışmasında, cumhuriyetten günümüze kadar geçen dönem boyunca gerçekleştirilen Sosyal Bilgiler öğretim programlarının amaçları ve içeriği, toplumun isteklerine uygun düzenlenip düzenlenmediği, öğretim programları arasında bir ilerleme olup olmadığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca, konuların seçilmesinde dönemlere göre farklılaşan içeriklerin toplu bir analizi yapılarak değerlendirilmesi yapılmıştır. Yıllar içerisindeki değişime bakıldığında toplumsal olandan bireysel olana, toplumculuktan bireyciliğe, köycülüğten şehirciliğe doğru bir değişim yaşandığı sonucuna ulaşmıştır. Bu değişimin eğitim politikalarındaki yansımalarını ise devlet okullarından dershanelere oradan da özel okulların önemsendiği bir değişim eğilimiyle göze çarptığına dikkat çekmiştir. Ezberciliğin yerine yapılandırmacılığın bilgi edinmedeki rolünü, ekonomik, yönetsel ve felsefi bakıştaki değişimlerin bir ürünü olduğunu belirtmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, verilerin toplanması ve veri analiz yöntemleri açıklanmıştır.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, tarama modeli içinde yer alan tarihsel yöntem kullanılmıştır. Tarama yöntemi (literatür taraması), geçmişte ve halen var olan bir durumu mevcut şekliyle betimlemeyi amaçlayan yaklaşımlardır. Literatür taraması, araştırma probleminin seçilerek anlaşılmasına ve araştırmanın tarihsel bir perspektife oturtulmasına yardımcı olur (Karasar, 2006).

Merriam'e (2013) göre derinlemesine incelenen belgeler, becerikli ve düşünce dünyası geniş olan bir araştırmacı için hazır bilgi kaynağıdır. Araştırmada, cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler öğretim programları incelendiği için araştırma modellerinden tarihsel yöntem seçilmiştir. Tarihsel yöntem, geçmiş zaman içinde meydana gelmiş olay ve olguların araştırılmasında ya da bir problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden dolayı kullanılır. Bu yöntem gerçeği bulmak, başka bir deyişle, bilgi üretmek için geçmişin eleştirel bir gözle incelenmesi, analizi, sentezi ve rapor edilmesi sürecidir (Kaptan, 1998). Tarihsel araştırmalar, temel olarak betimleyicidir. (Merriam, 2013, s. 47). Ayrıca tarihsel yöntem, geçmişi ele alması, yani birincil ve ikincil belgelere, kültürel ve fiziksel eserlere başvurulmasıdır (Yin, 2008, akt. Merriam, 2013, s. 47).

3.2 Verilerin Toplanması

Araştırmada, tarama modeli içinde yer alan tarihsel yöntem kullanıldığı için öncelikli olarak konuyla ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bunun sonucunda, araştırma konusuyla ilgili dokümanlar olan, cumhuriyetten günümüze yayınlanmış ilkökul ve ortaokul programları, Talim Terbiye Kurulu Kütüphanesi ve Milli Kütüphanede 2014-2015 öğretim sürecinde taranarak toplanmıştır. Ayrıca Osmanlıca yazılmış olan

1924 programı tarih eğitimi alanından bir uzman tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Toplanan bu dokümanlar ile birlikte üniversitelerde, sosyal bilgiler eğitimi alanında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri, Yüksek Öğretim Kurumu elektronik tez arşivinden taranmıştır. Bunun yanı sıra kütüphane ve internet yoluyla daha önce konu ile ilgili yapılmış araştırmalar ve makaleler incelenmiştir. Araştırmada, veri kaynağı olarak kullanılan Sosyal Bilgiler öğretim programları aşağıda belirtilmiştir.

İlkokul Programları

- 1924 (1340) İlk Mektep Müfredat Programı
- 1930 İlk Mektep Müfredat Programı
- 1948 İlkokul Programı
- 1962 İlkokul Programı
- 1968 İlkokul Programı
- 1990 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı

Ortaokul Programları

- 1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı
- 1938 Ortaokul Programı
- 1949 Ortaokul Programı
- 1962 Ortaokul Programı
- 1970 Ortaokul Programı
- 1985 Sosyal Bilgiler (Milli Tarih, Milli Coğrafya, Vatandaşlık Bilgisi) Ortaokul Programı
- 1998 Sosyal Bilgiler İlköğretim Programı
- 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

3.3 Verilerin Analizi

Araştırmada, literatür taraması sonucunda toplanan dokümanlar (Cumhuriyetten günümüze yayınlanmış ilkokul ve ortaokul programları), betimsel analiz tekniğine dayalı olarak analiz edilmiştir. Dokümanların analizinde kullanılan betimsel analizin amacı, elde edilen bulguların düzenlenerek bu bulguları, yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Ayrıca doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır.

Özellikle eğitim alanında ders kitapları, program (müfredat) yönergeleri gibi dokümanlar, eğitim araştırmalarında veri kaynağı olarak kullanılabilir. (Yıldırım ve Şimşek, 2006, s.187,188, 224).

Verilerin analizinde, araştırmanın güvenilirliğini ve tutarlılığını artırmak için programlarda elde edilen bulgular, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarının alt başlıklarında doğrudan verilen örneklerle belirtilmiştir. Ayrıca veriler bir araya getirildikten sonra analiz süreci ve incelenecek ölçütleri belirlemek için araştırmacının dışında iki alan uzmanı tarafından da yardım alınmış ve verilerin analiz süreci gerçekleştirilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler öğretim programlarının Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarından olan “Vatandaşlık aktarımı olarak Sosyal Bilgiler öğretimi, Sosyal bilim olarak Sosyal Bilgiler öğretimi ve Yansıtıcı araştırma olarak Sosyal Bilgiler öğretimi” açısından analiz edilerek bunun sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. 1924 (1340) İlk Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

Cumhuriyetin ilanı ile ülkemizde sosyal bilgiler kapsamına giren konular Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersleri 1924, 1926, 1936, 1948 programlarında tek disiplin anlayışı ile ayrı ayrı okutulmuştur (Tay, 2010, s. 15). Cumhuriyet döneminin ilk programı olan 1924 programında sosyal bilgiler öğretimi aracılığı ile “milli ve vatani duyguların güçlendirilmesi” hedeflenmiştir. Bu amaçla tarih, coğrafya ve Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri ile yapılandırılmıştır.

1924 programı, imparatorluktan ulus devletine geçiş sürecinde hak, yetki ve sorumluluk üçgeninde hukuksal kazanımların topluma ilk kez eğitim yoluyla kazandırıldığı bir program olmuştur. 1924 programında, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleriyle, 1., 2., 3. sınıflarda daha çok yakından uzağa yani önce kendiyle daha sonra toplumun düzeniyle ilgili konular verilerek istenilen vatandaş profili oluşturulmaya çalışılmıştır. Musahabati Ahlâkiye derslerinde, samimi olayların, büyük milli kahramanlardan örneklerin verilmesi, örnek hikâyelerin anlatılması, bu derste örf, adet, gelenek ve göreneklerle toplum düzenine etki edilmeye çalışıldığını göstermektedir. 1924 programında bireysellikten toplumsallığa geçen konulara yer verilmeye çalışıldığını göstermektedir (Gökdemir, 2013, s. 62).

1924 programının bir devamı olarak kabul edilen 1926 programında sosyal bilgiler öğretimi, iyi birer vatandaş yetiştirmek ve gençlere mensubu olduğu vatan ve millet

anlayışını kazandırmak amaçları doğrultusunda yapılandırılmıştır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi kapsamında değerlendirilen tarih ve coğrafya dersleri programdaki yerini aynen korumuş, Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi ise Yurt Bilgisi adı altında yeniden düzenlenmiştir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012, s. 606, 607).

4.1.1. 1924 İlköğretim Müfredat Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1924 İlköğretim Programındaki Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersi, öncelikle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin oluşturmak istediği iyi vatandaş profilini göstermektedir. Özellikle cumhuriyet ideolojisine uygun vatandaş oluşturma anlayışı bu dönemde etkin rol kazanmıştır. Çünkü gelecek nesillere cumhuriyetin ve devletin temel değerlerini, kültürünü en iyi bir şekilde bireylere yansıtmak amacıyla programlar oluşturulmuştur. Bunun için vatandaşlık aktarımının temel özelliği toplumun kendine ait kültürel yapısının yetiştirilmek istenen bireylere öğretilmesidir. Programda yapılan analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

Musahabet-i Ahlakıye ve Ma'lumat-ı Vataniye derslerinin gayesi, gençlere Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı olmak sıfatıyla malik oldukları hak ve vazifeleri tanıtmak, bütün hareketlerinde hakim olması lazım gelen ahlak esaslarını telkin etmek, velhasıl milli ve insani vazifelerini takdir ve ifa edebilecek bir hale getirmektir(Maarif Vekâleti, 1924, s.28).

Mekteblerimizde yetişen gençler, bil-zat tecrübeleriyle en muvafık ve en mükemmel tarz idarenin cumhuriyet idaresi olduğunu fa'len öğrenmiş ve icabında onu müdafa ve himaye için hiçbir fedakarlıktan çekinmeyecek bir hale gelmiş olurlar (Maarif Vekâleti, 1924, s.31).

Vatan, millet, devlet, hükümet. Hükümetin muhtelif şekilleri. Milli hakimiyet, hükümet-i meşruta ve cumhuriyet. Ne için Cumhuriyet en iyi şekil hükümetdir? Cumhuriyetin halka te'min ettiği fâideler. Halkın ve milli istiklalin düşmanları kimlerdir? (Maarif Vekâleti, 1924, s.35).

Burada ifade edilenler, cumhuriyet yönetimini anlayan, cumhuriyetin niteliklerini benimseyen, kendi ülkesindeki vatandaşlık sorumluluklarını bilen bir ideal vatandaş

tipinin oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir. Ayrıca devletin kendine ait milli ve insani değerlerini öğrenciye yansıtması ve cumhuriyetin temel niteliklerine sahip bir neslin oluşturulması, vatandaşlık değerlerinin aktarımı açısından önemli olduğu söylenilebilir.

Ferdin cemiyete borçlu oldukları, cumhuriyetin önemi, milli kurtuluş ve İstiklal Mücadelesi, siyasi haklar, cumhuriyetin getirdiği yenilikler; Teşkilat-ı esasiye kanununun açıklanması, devlet düzeni, çalışanların vazife ve yetkileri, cumhuriyet mahkemeleri hakkında malumat; vergi ve askerlik, sancağa hürmet ve vatana fedakârlık” (Maarif Vekâleti, 1924, s. 33, 35, 36).

Bu konu başlıkları, devlet düzeninin devamı ve vatandaşların devlet için yapması gereken fedakârlıkları göstermesi adına önemli olduğu ve sosyal bilgiler öğretim yaklaşımı olan vatandaşlık aktarımının niteliklerini yansıttığı söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1924 programındaki Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersinin, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları adına vatandaşlık aktarımına önem verdiği ve programda temel amacın iyi vatandaş yetiştirme olduğu düşünüldüğünde, vatandaşlık aktarımına hizmet ettiği söylenebilir.

4.1.2 1924 İlköğretim Müfredat Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilimler Yaklaşımının İncelenmesi

1924 programı tek disiplinli anlayışa sahip olsada (Keskin, 2009, s.118), sosyal bilimlerin disiplinlerinin varlığını program içerisinde görmekteyiz. Yeni kurulan bir devletin önceliğinin iyi vatandaş yetiştirmek olduğu aşikardır. Fakat bu yetiştirilmek istenen vatandaşın belli yeterliliklere sahip olması da gerekir. Bu noktadan bakıldığında sosyal bilimler disiplinlerinden özellikle hukuk, ekonomi, siyaset, tarih gibi disiplinleri öğretme gayesi hakimdir, denilebilir. Tabi bu, sosyal bilimler öğretiminde yetiştirmeyi hedeflediği insanı daha donanımlı hale getirmektir. Aşağıda program içerisinde geçen disiplinlerden bazı örnekler verilmiştir.

Hak ve vazife. Hak ve mes’uliyet. Hayır ve şer. Fazilet ve hak ve vazifelerimiz (nefsimize, ailemize, milletimize, beşeriyete karşı) hemşerilik vazifeleri (*hukuk*) (Maarif Vekâleti, 1924, s.33).

Belediyeler, belediyelerin vazifeleri, belediyelerin şehir halkının sahtını te’min için ittihaz edecekleri tedbirler (*siyaset bilimi*)(Maarif Vekâleti, 1924, s.33).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin teşkili. Türkiye Cumhuriyetinin ilanı. Cumhuriyet-i idarenin evelki idarelere tevfiğ ve richati sebepleri, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Vatandaşların vezâifi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kanunlarına itaat. Vergi, askerlik borcu. Müdafâ-i milliye, lüzum ve ehemmiyeti, Sancağına hürmet. Vatana karşı fedakarlık. Cumhuriyet idare-i müdafâ için bedel-i nefis. Milli iktisad misakına riayet. (*hukuk, siyaset bilimi*)(Maarif Vekâleti, 1924, s.35).

Buradaki örnekten de anlaşıldığı gibi sosyal bilim disiplinlerinden hukuk alanıyla ilgili konuların programda hak ve vazifeler başlığı altında ele alındığını görmekteyiz. Ayrıca belediyelerin görevleriyle siyaset bilimine, TBMM, cumhuriyet, kanun ve vatandaşlık görevleri adlı konu temalarıyla hukuk ve siyaset bilimi alanlarına vurgu yapıldığını söylemek mümkündür.

Evlerde sıhhate riayet; beden hıfz-ı sıhhası. Evin içerisinde temiz su ve hava, bedeni terbiyeye itina, sıhhiyemin, iyi su mu'tedil , vücudun temizliği. Ev dahilinde sıhhî temizlik. Mezarlığın istifade, süprüntülerin sıhhi bir suretde muhafazası ve def'î, mikroblara karşı her hususta mücadele, sivrisineklerin evlere girmesine karşı tedbirler. Sinek, pire, bit, tahta kurusu ve sivrisineğe karşı mücadele (*sosyoloji*) (Maarif Vekâleti, 1924, s. 33).

Programda ayrıca sosyoloji kapsamında değerlendirebileceğimiz toplum hayatını ilgilendiren ve kolaylaştırmayı hedefleyen amaçlar da dikkat çekmektedir.

Vatan, millet, devlet, hükümet. Hükümetin muhtelif şekilleri. Milli hakimiyet, hükümet-i meşrûta ve cumhuriyet. Ne için cumhuriyet en iyi şekil hükümettir. Milli kurtuluş ve istiklal mücadelesinin tarihçesi (*tarih ve siyaset bilimi*)(Maarif Vekâleti, 1924, s.35).

Bu konu başlıklarından ve içeriğinden anlaşıldığı gibi hem tarih hem de siyaset bilimi alanlarıyla ilişkili konular olduğu söylenebilir. Mesela: Devlet, hükümet şekilleri ve cumhuriyet adlı konular siyaset bilimine vurgu yapmaktadır. Milli kurtuluş ve İstiklal Mücadelesi ise tarih disipliniyle ilişkilendirilebilir.

Devletin iktisadi hayata aid vazifeleri: halkın hayat ve sıhhati ve refahı ile alakadar olan umumi mes'elelere karşı devletin vaziyeti. İktisadi hayatı umumiye namına devletin müdahalesi. Posta, telgraf, telefon; tenvirat, su,

mezbahalar, yollar, kanallar, limanlar ve madenler gibi mes'elelerde devletin münasebeti. Hayat pahallılığına, ihtikara, mesken buhranına karşı halkın lehine tedbirler ittihazı. (*ekonomi*) (Maarif Vekâleti, 1924, s. 36).

Bu kısımdaki konu başlıkları incelendiğinde, ekonomi disipliniyle ilgili konu içeriğine vurgu yapıldığını görmekteyiz. Özellikle öğrenciye iktisadi alanın hayata kazandırdığı öğelerin neler olduğu ve bunları öğrendikten sonra hayata tatbik edilmesi açısından *ekonomi* konularına değinildiği belirlenmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1924 programında, sosyal bilimler yaklaşımına ilişkin bulgulara ulaşıldığı söylenebilir. Özellikle sosyal bilim disiplinlerinden, *tarih*, *siyaset bilimi*, *hukuk*, *ekonomi*, ve *sosyoloji* disiplinlerine vurgu yapan konu başlıkları ve içeriğine değinilmiştir. Yeni kurulan devletin eğitim temellerinin bu dönemlerde atıldığını düşünürsek, ulaşılmaya çalışılan ideal insan; hayata belli bir donanım ile başlayan, vatandaşlık görev ve sorumluluklarını bilen insandır. Sosyal bilimler hayatın bir nevi kendisini oluşturmaktadır. Çünkü gün içerisinde insanların hayatını, sosyal bilimlerin farklı disiplinleri şekillendirir ve yön verir. Onun için de sosyal bilimlere ilişkin disiplinlerin sosyal bilgiler programında olması gerekir. Bu doğrultuda 1924 programında, sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler yaklaşımının ağırlığının olduğunu söylemek mümkündür.

4.1.3 1924 İlköğretim Müfredat Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilimler Yaklaşımının İncelenmesi

1924 programının temel felsefesinde daimicilik ve esasicilik akımlarının etkisi hâkim olsa da (Hamarat, 2015, s. 43), programda yansıtıcı araştırma eğilimlerine rastlamak mümkündür. Örneğin öğrencilere sahip olduğu hakları tanıtmak ve sahip olması gereken ahlaki değerlerin ne olduğuna vurgu yapılmıştır. Ahlaki değerleri sadece kazanım olarak ifade etmekten ziyade değerlerin çocuklara kazandırılması üzerinde durulmuştur. Burada değer öğretiminden ve yaparak yaşayarak öğrenmeden söz etmek mümkündür denilebilir. Örneğin;

İlk sınıftan itibaren mektebin umumi hayatına iştirak edebilmesi, yaşlarının idraklerinin derecesine göre kendilerine küçük vazifeler tevdi' olunması, koleksiyonların, sınıf müzesinin, kütüphanenin, mektep bahçesinin

müştereken vücuda getirilmesi, bazı işlerin müştereken yapılması, bazı işlerin müştereken amil idilmesi gibi tedbirler, çocuklarda intizam ve faaliyet, teavün-ü tesanid, şahsi ve müşterek me'uliyet hasri gibi en yüksek ahlaki ve ictimai kabileyetlerin inkişaf ve takviyesine hizmet eder (Maarif Vekâleti, 1924, s. 30), gibi ifadelerle rastlanmaktadır.

Programda ayrıca okulun, çocuğun maddi ve manevi hayatı ile ilgili olduğuna vurgu yapılarak çocukların ilgi ve yeteneklerine göre vazifelendirilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bir başka bulgu ise “*temizlik anlayışı kazandırmak, vatana, bayrağa hürmet, fedakârlık, saygı, vatan ve millet sevgisi*” gibi değerlerin kazandırılmaya çalışılması yansıtıcı araştırma yaklaşımının kendi içindeki özelliklerinden olan bireyin kendi ilgi, ihtiyaç, değer ve düşünme anlayışıyla ilişkilendirilebilir.

Birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarda Musahabatı Ahlakiye dersleri, ahlaki esasları çocukların vicdanında canlı bir surette yaşatacak samimi misahabeler şeklinde verilecektir. Ma'lum bu misahabeler, esnasında yüksek ahlak ve fazilet numunelerini gösterecek, büyük milli kahramanların menkıbelerini, büyük alim, muhter'î, kaşiflerin, bilhassa çocuk kahramanlarının hayat ve faaliyet ve sergüzeştlerini cazib hikayeler şeklinde anlatacaktır. Çocukları, mekteb hayatında bir kaç sene böyle bir fazilet ve samimiyet hevesi içinde ruhen ve fikren yaşamaları, onların ahlaki ve ma'nevi mukadderatı üzerinde çok müessir olur. İnsaniyete şeref veren büyük adamların ve kahramanların canlı sergüzeştleri, kuru ve cansız ahlak kaidelerinin te'min idemeyeceği te'siri hasıl ider. Çocukların fikirlerini ve kalblerini yüksek insani hislere karşı açtığı gibi onları faziletli olmaya da sevk eder. Bunun için mektebi maddi ve manevi hayatı, çocuklarda temeyyüzlük, intizam, nezaket, doğruluk, teavünü tesaned, güzel ve iyi şeylere karşı muhabbet, vazife şinaslık gibi itiyatlar te'sis edebilecek bir tarzda tertib ve tanzim edilmelidir(Maarif Vekâleti, 1924, s. 28-30).

Burada açıklananalara bakıldığında, öğrencinin kazanması gereken değerlere vurgular yapıldığını görmekteyiz. Çocukların kendi duygu, düşünce ve hislerini açıklarken tarihsel empati kurmaları ve özellikle öğrenmiş oldukları değerleri hayatlarına bizzat aktararak, bunları yaparak yaşarak öğrenmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur.

Tûcâ eden vazifeler: kavga itmemek, başkalarının malını tahrib itmemek, serseriyane gezmek, lüzumsuz gürültü etmemek, duvarlara yazı yazmamak, başkalarının malına dokunmamak, hayvanlara eziyet etmemek, fena çocuklara uymamak, tramvay, vapur gibi vasıta-i nakliyede yer kapmak için başkalarına eziyet itmemek, bilet mahallerinde sıra ve nevbete riayet itmek (Maarif Vekâleti, 1924, s. 35).

Burada ifade edilen bulgulara bakıldığında ise, öğrencinin kendi hayatında nasıl davranması gerektiğine dair konular üzerinde durulduğu görülmektedir. Özellikle talebe toplum içerisinde sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerektiği, sergilemiş olduğu davranışların toplumun kendisine nasıl bir misyon yüklediğinin farkına varmasıdır. Bu değerlerde öğrenci bir problem durumunda nasıl davranması gerektiğine dair bir düşünme anlayışı içerisinde olaylara farklı çözümler bulma adına direktifler verildiği söylenilebilir.

1924 programında, yansıtıcı araştırma olarak sosyal bilgiler yaklaşımı değerlendirildiğinde, özellikle değerler açısından (sorumluluk, temizlik, dürüstlük, çalışkanlık vb.) önemli ifadeler vurgu yapıldığı görülmüştür. Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulması ve bizzat olayları yaparak yaşayarak öğrenmesi gerektiğine dair ifadeler, yapılan analizlerle tespit edilmiştir. Öğrencinin derste, hem geçmiş hem de o günün şartları çerçevesinde olaylara farklı bakış açısıyla merak uyandırması gerektiğine dair ifadeler saptanmıştır. Bununla birlikte öğrenciye ahlâki değerler öğretilmeye çalışılmış; kendi fikir ve düşüncelerini ifade edebilecekleri ortamların oluşturulmasına değinilmiştir. Ayrıca bireyin kendisine, milletine ve devletine karşı görev ve sorumluluk anlayışıyla hareket etmesi gerektiğine dair ifadeler bulmak mümkündür. Tüm bunlar değerlendirildiğinde, 1924 programının vatandaşlık aktarımı kadar güçlü olmasa da o günün şartları içerisinde yansıtıcı araştırma özelliklerini yansıtabilme adına önemli izler taşıdığını söylemek mümkündür.

4.2. 1930 İlk Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

Cumhuriyetin ilanından sonra, yeni Türk devletinin ideolojisini genç nesillere benimsetmek gayesiyle 1924 programında yer alan Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersleri, 1926'da Yurt Bilgisi dersi halini almış ve programdaki dersler tek disiplinli öğretim anlayışına göre okutulmuştur (Safran, 2009, s. 9). Cumhuriyet tarihinin ikinci ilkokul programı olan 1926 programının 1927 ve 1930 basımları da bulunmaktadır (Keskin, 2009, s. 119).

1926 programını takip eden süreçte yapılan inkılaplar ve yeni inkılaplara uygun insan tipleri yetiştirme ihtiyacı sosyal bilgiler öğretimini de etkilemiştir. Bu kapsamda 1930 tarihli "Lise ve Orta Mektepler Talimatname 'sinden hareketle Yurt Bilgisi dersinin ortaokul iki ve üçüncü sınıflarda haftada ikişer saat okutulması kararlaştırılmıştır (Akpınar ve Kaymakçı, 2012, s. 607).

1930 İlk Mektep Müfredat Programı, Sosyal Bilgilerin (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi) amacı: "İlk tahsil çağında bulunan çocukların beden ve ruhen en salim itiyatlara sahip olmalarını temin edecek bir muhit içinde en lüzumlu bilgileri ve maharetleri kazandırmaktır. Genç neslin mektebe ilk girdiği günden itibaren içtima-i kudret ve kabiliyetçe müterakki bir intizamla yetişecek milli cemiyet ve Türk Cumhuriyetine ruhen ve beden en faydalı bir tarzda intibak etmeğe azami ehliyeti kazandırmak" olarak belirlenmiştir (Sönmez, 2005, s. 52)

Programlar zaman içerisinde, günün ihtiyaçlarına göre sürekli değişiklikler göstermişlerdir. Çünkü sabit bir program, gelişme ve yeniliklere aykırıdır. Bunun için bu programda da sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları açısından önemli bulgulara ulaşılmıştır.

4.2.1 1930 İlk Mektep Müfredat Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1930 İlk Mektep Müfredat Programında, Sosyal Bilgiler Öğretimi (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi) iyi birer vatandaş yetiştirmek ve gençlere mensubu olduğu vatan ve millet anlayışını kazandırmak amacıyla yapılandırılmıştır (Akpınar ve Kaymakçı, 2012, s. 607). Ayrıca programdaki temel hedef: Genç nesli çevrelerine ve hayata

etkin bir şekilde uyum sağlayabilen ve bu şekilde iyi vatandaş olarak yetiştirmeye zemin hazırlamaktır (Tuğluoğlu ve Tunç, 2010). Bu bağlamda, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

Muallim tarihi önemli şahsiyetlerin isimlerini, tarihi ehemmiyeti olan kısımları öğretecek ve Milli şuur uyandırma ve eski şahsiyetler hakkında bilgi verecektir (Maarif Vekâleti, 1930, s. 77).

Bu ders diğer dersler için adeta bir telakki ve temerküz sahası teşkil eder. İlk tahsilin birinci amacı vatandaş yetiştirme, gençleri mensup oldukları vatan ve millete intibak ettirmektir. Bu ders bir merkez ve mihverî mahiyetindedir (Maarif Vekâleti, 1930, s. 78).

Bu kısımda yer alan örnek bulgularda, vatandaşlık değerleri açısından önemli olan tarihe mal olmuş önemli şahsiyetlerin hayatları, milli bilinç adlı kavramlara vurgu yapılmasıdır. Bununla beraber, ilk eğitimin temel amacı; vatandaş yetiştirmek olduğu ayrıca gençlerin mensup olduğu milletin temel değerlerini öğrenilmesi üzerinde durulmuştur.

Bunun yanı sıra Yurt Bilgisi müfredatında “Köyde sıhhat ve medeniyet” adlı konuda,

Menfaatimiz birleşince aramızda daha sık bir kaynaşma olur. Köy eğlenceleri, köy gençlerinin yaz ve kış eğlenceleri “cirit oyunu, kartopu ve kızak; köyde yapılan eğlenceler, helva yapımı, bundan mada yüzük oyunu, bilmece söylemek (Maarif Vekâleti, 1930). Ayrıca, çocuklara doğup büyüdükleri memleketleri tanıttirmek, Türk vatanını sevdirmek, vatanının çeşitli yerlerinde yaşayan insanları birbirine tanıttirmek, aralarındaki dayanışma ve muhabbeti arttırmak (Maarif Vekâleti, 1930, s. 71).

Burada yer alan açıklamaya bakıldığında, insanlar arasındaki temel değerlere vurgu yapıldığı görülmektedir. Özellikle *yardımlaşma, dayanışma, tanışma, sevgi ve saygı* gibi kültürel değerlere temas edilmiştir.

1930 İlk Mektep Müfredat Programı, vatandaşlık aktarımının özelliklerini yansıtan bulgulara ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımına ait kültürel değerlere temas etmişlerdir. Özellikle ülkenin her tarafında yaşayan insanların ortak değerler altında bir araya gelmesi ve bu değerlerin belli bir

kaynaşma neticesinde ortak bir geçmişin neticesi olduğuna dair yorumlar yapılabilir. Aslında programda, vatandaşlık aktarımı açısından dikkat çeken en önemli nokta, vatana ve millete bağlı, bazı değerleri özümsemiş ve bu değerleri kendi yaşamına aktaran; iyi insan ve iyi vatandaş anlayışına sahip kişiler; yetiştirmeyi amaçlıyor olmasıdır. Burada iyi insan iyi vatandaş oluşturmaktan kasıt; Öğrenciyi toplumsal yaşama donanımlı bir şekilde hazırlamak, öğrencinin kendi hak, görev ve sorumluluklarını bilen; toplumsal yaşamdaki sorunlara duyarlı olan ve bu sorunlara çözüm üretebilen bir vatandaş anlayışı oluşturulmaya çalışıldığı söylenilebilir.

4.2.2 1930 İlk Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1930 İlk Mektep Müfredat Programında, dersler arası ilişki kurulduğu saptanmıştır. (Gelen ve Beyazıt, 2007, s. 467). Bu bağlamda, sosyal bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi sosyal bilimler yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Bir diğer bulgu ifadesi: vergiler, belediye bütçeleri, ticaret, sanayi ve iktisadi mntıklararı” öğretiliecektir (*ekonomi*) (Maarif Vekâleti, 1930, s. 82-85).

“Türk say ve teşebbüsü ile meydana gelen ve aynı say ve ikdam ile işletilen müesseselerin mesela: şimendifere, bazı fabrikalar, milli bankalara bilhassa çocukta, Türkün iktisadi medeni kudret ve kabiliyeti hakkında itimat ve iman tevlit etmek ve yaşatmaktır” (*ekonomi*)(Maarif Vekâleti, 1930, s. 78-79).

Bu kısımda yer alan açıklama, ekonomi disipliniyle ilişkili konu içeriğine vurgu yapıldığı söylenilebilir. Özellikle burada geçen: *fabrikalar, teşebbüs ve bankalar, vergiler* adlı kavramlar ekonomi alanını kapsamaktadır.

Yurt Bilgisi dersinin diğer disiplin alanlarıyla nasıl bağlantılı olduğunu, dersin içeriği incelendiğinde görölmektedir. Örneğin:

“Çocuğa içinde yaşayacağı cemiyette kendisinin oynadığı ve oynayacağı rolü sezdirmek, devlette vatandaşların hak ve vazifeleri hakkında esaslı bir fikre sahip etmektir” (*hukuk*) (Maarif Vekâleti, 1930, s. 80).

“Yurt Bilgisi diğer farklı disiplin alanlarının mihveri konumunda olduğu gibi onlardan da faydalanmaktadır. *Coğrafya, Tarih, Türkçe* dersleriyle pek ziyade münasebattadır”. (Maarif Vekâleti, 1930, s. 80).

“Cumhuriyet ve hükümetin görevleri kurumların görevi ve işleyiş tarzları, Türkiye Büyük Millet Meclisi, vekiller ve kanun yapma, Türk vatandaşlarının vazife ve hakları vergi verme, askerlik yapma. Türkiye de vilayetlerin idare taksimi, Türkiye de Ecnebler” (*hukuk ve siyaset bilimi*)(Maarif Vekâleti, 1930, s. 85, 87).

Bu bulgulardan da anlaşılıyor ki hukuk ve siyaset bilimi disiplinlerine ait konulara temas edildiği söylenilebilir. Yukarıda, konu içerisinden yapılan analizlerde görüldüğu gibi özellikle Yurt Bilgisi dersinde, bazı konuların disiplinler arası bir yaklaşım içerdiği saptanmıştır.

“Ayrılık ve topluluk insanın büsbütün yalnız yaşamasının imkânsızlığı, cemiyet hayatının zarureti; İnsanlar arasında iş bölümü ve birlikte yapılan iş, insanların birbirine istinadı, zarureti, tesanüt. Birlikte yapılan işte müşterek bir maksat vardır. Müşterek maksatlar müşterek ihtiyaçlardan doğar. (*sosyoloji*) (Maarif Vekâleti, 1930, s. 81, 82)

Mektepte, köyde, kasabada ve şehirde toplumsal hayatın nasıl olduğuna dair konulara ağırlık verilmiştir. Yurt Bilgisi V. sınıfta ise aile hayatı temin ve saye yardım, Türk devleti ve Türk milleti, ferdin hürriyeti (*sosyoloji*) (Maarif Vekâleti, 1930, s. 85-87).

Bu bulgu örneklerinde, Topluluk, aile, birey, cemiyet, toplumsal iş bölümü gibi kavramlar sosyoloji disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir.

“Halkın tenvirine hizmet eden müesseseler: Gazeteler, matbuat, mecmualar ve kitaplar; sinema, konser (*iletişim*) (Maarif Vekâleti, 1930, s. 87-88).

Bu örnek ifade de çeşitli iletişim araçlarına vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda İletişim disiplinine ait konuları içerdiği söylenilebilir.

1930 İlk mektep müfredat programında, sosyal bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi genel olarak değerlendirildiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinlerine ait konulara yer verildiği saptanmıştır. Bunlarla birlikte *iletişim* disiplinine ait konuların da yer aldığı tespit edilmiştir. Bu, muhtemelen o dönemlerde

yaygınlaşmaya başlayan bazı iletişim araçlarının bilinmesi için programa konulduğu söylenilebilir. 1930 programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi) günün şartları gereği talebe çok fazla bilginin verilmeye çalışıldığı görülmektedir. (Keskin, 2002) Çünkü öğrenci, hayata hazırlanırken sadece tek bir disiplin anlayışının düşünce sistemi verilemez; bunun için öğrenci, sosyal bilim disiplinlerinden oluşmuş bir öğrenme temasının etrafında, hayata daha iyi hazırlanmaktadır. Sonuç olarak Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarından sosyal bilimlere ait birden fazla disiplinin var olduğunu ortaya koymuştur.

4.2.3 1930 İlk Mektep Müfredat Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1930 ilk Mektep Müfredat Programında, öğrencilerde eleştirel bakış açısının geliştirilmesine vurgu yapılmıştır(Tuğluoğlu ve Tunç, 2010). Programda talebenin deneyim kazanması adına önce konulara ait bazı kavramların öğretildiği, sonrada bunu kendi yaşamı içerisinde kullanmaları için bazı talimatlara yer verildiği görülmektedir. Ayrıca programda, yaparak-yaşayarak öğrenmeye vurgu yapılmıştır (Gelen ve Beyazıt, 2007, s. 467). Bu açıdan 1930 ilk mektep müfredat programında sosyal bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

Programda, yardımseverlik ve dayanışma, sevgi, temizlik, dürüstlük, sorumluluk gibi değerlere rastlamak mümkündür. Örneğin,

“Mektep sıralarını kesmek, duvarları çizmek, arkadaşlara karşı haksız bir harekette bulunmak, kırılmasına sebebiyet verilen bir camı ödemek, dershanenin temizliğine ve intizamına dikkat etmek gibi olaylar” (*değerler*) (Maarif Vekâleti, 1930, s. 79-80).

Programın içinde becerilere de rastlamak mümkündür. Örneğin,

“Yurt Bilgisi dersinin öğretiminde hiçbir vakit sadece takriri bir ders olarak tedris olunamayacağı gibi bir nevi kıraat dersi olarak da okutulamaz. Bu ders tabiat tetkiki dersi derecesinde müşahedeye, tetkik ve tefekkürü istinat eder”. (*düşünme ve sorgulama becerisi*)(Maarif Vekâleti, 1930, s. 79).

Bu açıklamalara bakıldığında, öğrenciyi derste olaylara karşı hem düşünme hem de sorgulama becerisinin geliştirilmeye çalışıldığı söylenilebilir. Bunun yanı sıra öğrencide karar verme ve yaratıcı düşünme becerisinin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

“Mektep hayatına dair bazı meselelerin zaman zaman umumi bir surette müzakere edilmesi de çok faydalı neticeler verir ve gençleri ileride umumi işlerin müzakeresine alıştıırır. Bu içtimalara bidayetden muallim riyaset eder. Talebede muntazam ve münakaşa itiyatları hâsıl olunca riyaseti de kendilerine bırakır” (*aktif öğrenme*)(Maarif Vekâleti, 1930, s. 80-81).

Bu örnek ifadeler değerlendirildiğinde, öğretmenden ders işlerken öğrencinin dersle olan ilgisinin yüksek tutulması istenmiştir. Ayrıca öğrenci, öğretmen rehberliğinde bir konu etrafında düşünmesi ve sorunlara çözüm üretebilmesi sağlanılmıştır. Problem sürecinde öğrencinin aktif olması için talimatların verildiğini görmekteyiz

1930 İlk Mektep Müfredat Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikler taşıdığı söylenilebilir. Derste koleksiyon oluşturma, sınıf müzesi gibi materyal kullanılması, öğrencinin aktif tutularak olaylara karşı merak duygusunun geliştirilmesi, problem durumlarında sebepleri araştırma, sorgulama ve benzeri konularda, öğrencinin deneyim kazanması adına yapılandırıldığı söylenilebilir. Programda, öğretmenin egemen olduğu bir ortamdan ziyade öğrencinin aktif tutulmaya çalışıldığı bir ortam yaratılmak istendiği söylenilebilir. 1930 İlk Mektep Programında: *yardımseverlik ve dayanışma, sevgi, temizlik, dürüstlük, sorumluluk* gibi değerlere de vurgu yapılmıştır.

4.3. 1948 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

Cumhuriyetin dördüncü programı 1948’de yapılmıştır. İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında meydana gelen siyasi, sosyal ve ekonomik ortam yeni bir program geliştirilmesini zorunlu kılmıştır. Bu programda da sosyal bilgiler öğretimini konu alan derslerin diğer öğretim programlarına benzer şekilde değiştiği görülmektedir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012, s. 607). Özellikle köy ve şehir ilkokul programlarının birbirinden ayrı bir durumda bulunması, zorunlu olan ilköğretimin eğitim-öğretim standartları bakımından birbirine denk olmadığı yönünde toplumda yaygın bir

düşünce gelişmesine neden olmuştur (Arslan, 1999). Bu bağlamda sosyal bilgileri konu edinen derslerin amaçlarında ifade açısından yalınlık, içerik açısından ise kısmi değişikliklerin yapıldığı görülmektedir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012, s. 607). Ayrıca 1948 programı ile ulusun toplumsal ihtiyaçlarına, çevre şartlarına ve yaşanan yüzyılın isteklerine uygun, hakiki ve somut bir Millî Eğitim Programı oluşturulmuştur. (Gelen ve Beyazıt, 2007, s. 462). 1948 tarihli İlkokul Programı, kendinden önceki programlardan daha verimli bir şekilde memleket ilköğretimine hizmet ettiği söylenilebilir (Arslan, 1999).

1948 İlkokul Programında, sosyal bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarının özelliklerini yansıtabilecek bulgular tespit edilmiştir.

4.3.1 1948 İlkokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1948 programının amaçları, ilkeleri ve açıklamaları; çocuğun bir vatandaş olarak kişiliğini her yönden bir bütün olarak yetiştirmeyi amaç edinmiştir (Arslan, 1999). Bu program, öğrencilere inkılâpların ve cumhuriyet rejiminin kavratılması, Türk kültürü ve tarihinin öğretilmesi (kültürel değerlerin aşılması) açısından çok önemli görülmektedir (Keskin, 2009, s. 122). Bu bağlamda 1948 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler alanına sahip Yurttaşlık Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda elde edilen bulgular sıralanmıştır.

“Ulus ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırmak, ulus ve yurt işlerini her işin üstünde tutmayı ulus ve yurda karşı canla başla hizmet etmeyi; çocuklarda alışkanlık ve ülkü haline getirmektir.” “Öğrencileri cumhuriyetçi, ulusçu, halkçı, devletçi, laik ve devrimci birer yurttaş olarak yetiştirmek için ilk adımı atmaktır” (MEB, 1948, s. 142-144).

“Türk devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahını yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetiştirmektedir” (MEB, 1948, s. 143).

Burada tespit edilen bulgulara bakıldığında, öğrencinin Türk ulusunun sahip olduğu değerleri öğrenmesi üzerinde durulmuştur. Ayrıca öğrenci, yapılan devrimlerin ve cumhuriyetin niteliklerini özümsemesi için adeta bir mirası devralıp bir sonrakine aktarma görevi verildiği söylenilebilir.

“Derste birtakım ilkeleri öğretmekle ve kavratmakla kalmamalı, bu ilkelerin çocuklarda inanç ve ülkü haline gelmesine çalışmalıdır. Mesela derste öğretmenin öğrencilere bir yandan ulus kavramını kazandırmak için çocukların anlayacakları misaller bularak onları düşündürmesi, ulus topluluğunun ve ulusal birliğin manasını ve önemini kavratması ne kadar gerekli ise öte yandan çocuklarda Türk ulusuna karşı derin sevgi ve saygı uyandırmasıdır. Ulus işlerine karşı içten bir ilgi yaşatması onlarda Türk Ulusuna karşı hizmet ve fedakârlık duygularını geliştirmesi, Türk Ulusunun amaç ve ülkülerini öğrencilere mal etmesi önemlidir.” (MEB, 1948, s. 143).

Bu açıklamada dikkat çeken nokta, öğrencinin Türk ulusuna ait değerlere bir sorumluluk ve görev bilinciyle sahip çıkması gerektiği söylenilebilir. Bu bağlamda milletin kültürel değerleri, okul veya bir eğitim programı içerisinde öğretmen aracılığıyla öğrenciye öğretilerek, yetiştirilmek istenen vatandaşlık özelliklerine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

1948 İlkokul programında vatandaşlık aktarımının özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde, kültür aktarımının bazı değerler aracılığıyla olduğu söylenilebilir. Özellikle milletin sahip olduğu eski tarihi kişiliklerin yaşamları, birliktelik, dayanışma gibi kültürel değerleri ayakta tutan kavramlara vurgu yapılmıştır. Böylece 1948 ilkokul programı, vatandaşlık aktarımının özelliklerini taşıdığı söylenilebilir.

4.3.2 1948 İlkokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1948 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu, ulus kavramını ve Türk ulusunun karakterini öğrencilere kavratmak” (*sosyoloji*) (MEB, 1948, s. 141).

Bu açıklamada, “Ulus ve topluluk” kavramları sosyoloji disipliniyle ilişkili konuya vurgu yapılmıştır.

“Kanun kavramını öğrencilere benimsetmek, kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazandırmak, öğrencilere ödev ve hak kavramlarını kavratarak vatandaşlık hak ve ödevlerini onlara benimsetmektir” (*hukuk*) (MEB, 1948, s. 143).

“Öğretmen derste çocuklara Türk cumhuriyeti rejimini açıklamakla beraber bu rejimin başka rejimlere üstünlüğü de onlara canlı örneklerle kavratılacaktır” (*siyaset bilimi*) (MEB, 1948, s. 143).

“Türkiye’nin yönetsel örgütleri üzerinde durulurken okulun köyde, kasabada veya şehirde bulunmasından faydalanarak konuyu o yerin yönetim örgütlerinin en sade şeklinden işlemeye başlamalı ki yönetim örgütlerinin ana çizgilerini çocuklara kavratmak için iyi bir temel hazırlanmış olsun” (*siyaset bilimi*) (MEB, 1948, s. 150).

Yurttaşlık Bilgisi dersi daima başka derslerle ilgisi (*disiplinler*) göz önünde bulundurulacaktır. Örneğin cumhuriyet rejiminin başka rejimlere üstünlüğünü, Türk devriminin ayrı ayrı cephelerini öğrencilere kavratmak için tarihten alınmış örneklerden faydalanılmalıdır (*tarih ve siyaset bilimi*) (MEB, 1948, s. 151).

Bu örnek bulgulara bakıldığında, programın tek disiplin anlayışına sahip olmadığı farklı disiplinlere ait konulara değindiği söylenilebilir. Burada hem siyaset bilimi hem de hukuk disiplinine ait konulara temas edilmiştir.

Yurttaşlık Bilgisi dersine ait bazı konuların tarih disipliniyle ilişkilendirildiğini görmekteyiz. Örneğin: “Büyük Türk devriminin çeşitli cephelerini öğrencilere açıklamakla beraber onlara Türk devriminin çeşitli cephelerinin ne kadar önemli olduğunu ve Türk ulusunun devrimin muhtelif cephelerde yaptığı her hamle ile nasıl kurtulduğumuzu çocuklara kavratmaktır” (MEB, 1948, s. 144). Şeklindeki ifadeler dersler arası ilişkilendirme yapıldığını göstermektedir.

“Öğretmen, bireylerin bir yandan kendi yeteneklerine, bir yandan da ulusun iyiliği için en uygun bir işe ve mesleğe sarılmalarını önemini belirtmelidir. İnsanın hangi meslekte olursa olsun işini ulusun faydası için en uygun bir

şekilde ve en verimli bir surette yapmasının bir ödev olduğunu telkin etmelidir” (*ekonomi*) (MEB, 1948, s. 144).

Bu açıklamada, ekonomi disiplinine vurgu yapıldığı görülmektedir. Ayrıca kişinin sahip olduğu meslekten ziyade onu verimli kullanması için öğrenciye bir ödev ve sorumluluk duygusu içinde verilmek istenildiği söylenilebilir.

1948 ilkökul programı sosyal bilim yaklaşımının özelliklerini az da olsa taşımaktadır. Özellikle sosyal bilim disiplinlerinden; *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinine ait birçok konuya yer verilmiştir. Aslında bu bulgular, programda tek disiplin anlayışının olmadığını ortaya koymuştur.

4.3.3 1948 İlkokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1948 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımının özellikleri açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır.

“Derste öğretmen öğrenciye kuru kuru bilgi vermek yerine, derste işlenecek konular üzerinde onları düşündürmeli, öğrencilerin anlayacakları ve görüp inceleyecekleri canlı örneklerle o problemlerin manasını kendilerine kavratmalıdır. (*düşünme ve sorgulama becerisi*) (MEB, 1948, s. 149).

“Öğretmen derste çocuklara Türk cumhuriyeti rejimini açıklamakla beraber bu rejimin başka rejimlere üstünlüğünü onlara canlı örneklerle kavratılacak, cumhuriyet rejimini Türkiye’de kurmak için Türk ulusunun yaptığı büyük fedakârlıklar canlandırılacaktır. (*drama*) (MEB, 1948, s. 149).

“Yurttaşlık Bilgisi dersinde konunun iç yüzünü öğrencilere kavratmak için onu en basit ve somut örneklerle canlandırmaya çalışmalıdır. Mesela milletvekili veya belediye seçimi hakkında bir fikir verilirken okulda şu veya bu iş için sınıf adına arkadaşları seçme işinden faydalanmalıdır” (MEB, 1948, s. 145).

“Öğretmen Yurttaşlık Bilgisi konularını öğrencilere kavratmak için okulun içinde ve dışında geçen olaylardan faydalanmalı ve öğrencileri hayat ile sıkı sıkıya temas ettirmelidir” (*yaşama yakınlık*) (MEB, 1948, s.150). Yurttaşlık

Bilgisi konularını canlandırmak için resimlerden, fotoğraflardan, tablolardan ve afişlerden faydalanmalıdır (MEB, 1948, s. 151).

Bu bulgular değerlendirildiğinde, 1948 İlkokul Programında öğrenciyi derste aktif tutan bilgilere yer verilmiştir. Burada dikkat çeken nokta, öğrencinin bazı olayları daha iyi anlaması için canlandırma yapması, kısaca yaparak yaşayarak öğrenmesine vurgu yapıldığı söylenilebilir. Ayrıca konularda, öğrencinin düşünme ve sorgulaması için bir problem durumu ortaya konulduğu ve bundan yola çıkılarak problemin öğrencinin kendi canlandığı olay üzerinde çözmeye çalışıldığı söylenilebilir. Öğrencinin sadece derste değil de ders dışı etkinliklerle de deneyim kazandırılmaya çalışıldığı saptanmıştır.

“Gazetelerde, dergilerde bu problem ve olaylar üzerine yazılmış yazılardan çocukların seviyesine uygun olanlarına, resimlere, istatistiklere ve grafiklere öğrencilerin dikkatini çekecektir” (*güncellik ilkesi*) (MEB, 1948, s. 151).

Bu açıklamadan anlaşılıyor ki o dönemde, güncellik ilkesinin de programa yansıtılmaya çalışıldığı söylenilebilir.

“Derste birtakım ilkeleri öğretmekle ve kavratmakla kalmamalı, bu ilkelerin çocuklarda inanç ve ülkü haline gelmesine çalışmalıdır (*değerler*). “Öte yandan çocuklarda Türk ulusuna karşı derin sevgi ve saygı uyandırması, ulus işlerine karşı içten bir ilgi yaşatması onlarda Türk ulusuna karşı hizmet ve fedakârlık duygularını geliştirmesi, Türk ulusunun amaç ve ülkülerini öğrencilere mal etmesi önemlidir. (*değerler*) (MEB, 1948, s. 146). “Okulda bir öğrencinin bir pencere camı kırması, oturduğu sırayı lekelemesi ve bozması; duvarları kirletmesi, okulun kitaplarını yırtması ve kaybetmesi, tebeşiri lüzumsuz yere kullanması gibi olaylardan başlayarak öğretmenin devlet mallarına zarar vermenin kötülükleri üzerinde öğrencileri düşündürmesidir. Devlet malını kendi malımızdan fazla korumanın nasıl ulusal bir ödev olduğunu öğrencilerde inanç haline getirmesi gerekir” (*değerler*) (MEB, 1948, s. 150).

Yurttaşlık Bilgisi dersinde öğretmen konuları işlerken öğrencilere Türk ahlakının ilkelerini olaylardan hareket ederek telkin edecektir (*değerler*) (MEB, 1948, s. 151).

Bu kısımda yer alan bulgulara bakıldığında, programda bir takım değerlere sıkça vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Özellikle *iyilik, çalışkanlık, dürüstlük, sorumluluk, vatansever, sevgi ve saygı* gibi önemli kavramlara değinildiği söylenilebilir. Burada öğrenci, derste öğrendikleriyle deneyim kazandığını bunun sonucunda da öğrendiklerini kendi yaşamında kullanması gerektiği üzerinde durulmuştur.

1948 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi, yansıtıcı araştırma yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, öğrencinin derslerde aktif olunması için gerekli olan bilgilere temas edilmiştir. Programda, düşünme ve sorgulama becerisi üzerinde durulduğu söylenilebilir. Bununla beraber bir örnek olay üzerinde problem çözme yönteminin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Güncellik ilkesine ait bilgilere de yer verilmiştir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersi açısından önemli olan *iyilik, çalışkanlık, dürüstlük, sorumluluk, vatansever, sevgi ve saygı* gibi değerlere de vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak 1948 İlkokul Programında, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikler saptanmıştır.

4.4. 1962 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

Cumhuriyet döneminde Sosyal Bilgiler öğretimine yönelik yapılan diğer bir çalışma, 1961 program taslağıdır. Bu taslak, 1948 programının katı, yoğun ve mahalli şartları göz ardı eden anlayışına bir tepki ve değişen siyasal konjonktürün (çok partili siyasal hayata geçiş, 1960 İhtilali) bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu program taslağı da öncekilerde olduğu gibi sosyal bilgiler öğretimi amaçlarını iyi ve sadık vatandaş bağlamında düzenlemiştir. Ayrıca Sosyal Bilgilerin doğasına uygun olarak yapılanmasına yönelik ilk adım bu programda atılarak ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıfta okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi dersinin yerine 1962 yılında “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla yeni bir ders getirilmiştir (Akpınar ve Kaymakçı, 2012, s. 607). Bu programda Sosyal Bilgiler üniteleri daha da geliştirilmiş ve gerçek Sosyal Bilgiler anlayışına daha da yaklaşmıştır (Safran, 2003). Ayrıca taslağın geliştirilmesi laboratuvar ve alan çalışması olmak üzere iki yönden yapılması kararlaştırılmıştır (Karagözoğlu, 1966). Bilindiği gibi programlar günün şartlarına göre yenilenme ihtiyacı hissetmektedir. Bu bağlamda 1962 programında

Sosyal Bilgiler alanına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımları açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

4.4.1 1962 İlkokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1962 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır.

‘Türk devriminin manası ayrı ayrı yönlerden önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlılıklarını kuvvetlendirmektir. Ayrıca Türk ulusunun değerlerine bağlılığı güçlendirmek, kendilerini Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmektir. (MEB, 1962, s. 147).

Bu açıklamada, Türk milletine ait değerlerin varlığını yaşatmak adına, öğrencide farkındalık yaratılmaya çalışıldığı söylenilebilir. Bununla beraber devlete ve millete bağlılığın güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır.

“Türk milletinin amaç ve ülkülerini öğrencilere benimsetmek, bunları gerçekleştirmek için her türlü fedakârlığı göze alacak ülkülü yurttaşlar yetiştirmek önemlidir” (MEB, 1962, s. 148).

Burada, bir milletin amaç ve ideallerini gerçekleştirebilecek yurttaşlar yetiştirmeyi hedeflediği söylenilebilir. Ayrıca öğrenci, iyi bir yurttaş olarak yetiştirmek için vatana ve millete canla başla hizmet etmeyi, bunu kendi yaşamında adeta bir ülkü ve inanç haline getirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

1962 İlkokul Programında, vatandaşlık aktarımına ait özellikler genel olarak değerlendirildiğinde, kültür aktarımı, önceki programlardan (1924, 1930, 1948) daha az olduğu söylenilebilir. Yetiştirilmek istenen vatandaşlık özelliklerine değinilmiştir. Özellikle ülkesi için canla başla mücadele eden ve bunu kendi yaşamında bir inanç ve ülkü halinde getiren bir vatandaşlık anlayışına değinilmiştir. Bununla beraber devlete ve millete bağlılık ifadelerine vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak 1962 ilkokul programında, sosyal bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersinde az da olsa vatandaşlık aktarımına ait özelliklere yer verilmiştir.

4.4.2 1962 İlkokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1962 İlkokul Programında, Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri üniteler yönünden iyice kaynaştırılmış ve ünite bütünlüğü daha belirgin duruma getirilmiştir (Tanışık, 1965; akt., Keskin, 2009, s. 124). Bu bağlamda, 1962 ilkokul programında, sosyal bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Tarih dersi, Yurttaşlık Bilgisi dersi ile olan sıkı bağlılığı dikkate almalı, cumhuriyet rejiminin Türk toplum hayatına uygun olduğunu çocuklara anlatırken, eski rejim ile cumhuriyet rejimi arasında karşılaştırmalar yaptırmalıdır” (*siyaset bilimi*) (MEB, 1962, s. 128).

Yurttaşlık Bilgisi dersi daima başka derslerle ilgisi (*disiplinler*) göz önünde bulundurulacaktır. Örneğin cumhuriyet rejiminin başka rejimlere üstünlüğünü, Türk devriminin ayrı ayrı cephelerini öğrencilere kavratmak için tarihten alınmış örneklerden faydalanılmalıdır (*tarih ve siyaset bilimi*) (MEB, 1962, s. 151). *Tarih* disiplini ile ilişkilendirme yapıldığını görmekteyiz.

“Büyük Türk devriminin çeşitli cephelerini öğrencilere açıklamakla beraber onlara Türk devriminin çeşitli cephelerinin ne kadar önemli olduğunu ve Türk ulusunun devrimin muhtelif cephelerde yaptığı her hamle ile nasıl kurtulduğumuzu çocuklara kavratmaktır” (MEB, 1962, s. 149).

Bu bulgularda, tarih ve siyaset bilimine ait konu içeriklerine vurgu yapıldığı söylenilebilir. Burada dikkat çeken nokta, Yurttaşlık Bilgisi dersi ile siyaset bilimine ait bir konu tarihsel bir kavram üzerinde ilişkilendirilmeye çalışıldığı saptanmıştır.

“Öğretmen, bireylerin bir yandan kendi yeteneklerine, bir yandan da ulusun iyiliği için en uygun bir işe ve mesleğe sarılmalarını önemini belirtmelidir. İnsanın hangi meslekte olursa olsun işini ulusun faydası için en uygun bir şekilde ve en verimli bir surette yapmasının bir ödev olduğunu telkin etmelidir” (*ekonomi*) (MEB, 1962, s. 149).

Bu bulgu ifadesi, ekonomi disiplinine ait olduğu düşünülen bir konu içeriğine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

‘Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu’ (*sosyoloji*) (MEB, 1962, s. 147).

Bu örnek bulgu ifadesinde ise sosyoloji disipliniyle ilişkilendirilebilir. Çünkü toplum, cemiyet ve aile gibi temalar sosyoloji alanını kapsamaktadır.

Cumhuriyet rejiminin özelliğini ve Türk devrimin manasını öğrencilere kavratmak (*siyaset bilimi*) Kanun kavramını öğrenciye benimsetmek, kanunlara ve devlet otoritesine karşı uyma duygusu alışkanlığını kazandırmak ve bunu öğrencide vatandaşlık hak ve ödevlerini onlara benimsetmek (*hukuk*) (MEB, 1962, s. 147).

“Öğretmen Yurttaşlık Bilgisi dersinde sadece bilgi vermekle kalmamalı mesela öğretmen kanuna uymanın önemini öğrenciye kavratmakla beraber, kanun hükümlerinin uygulanmasına da çocukları sevk etmeli” (*hukuk*) (MEB, 1962, s. 149).

Bu örnek açıklamalarda, hem siyaset bilimi hem de hukuk disipliniyle ilişkili konulara temas edilmiştir. Özellikle Yurttaşlık Bilgisinde, bu iki disipline ait konuların yoğun olduğu söylenilebilir.

1962 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamında olan Yurttaşlık Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, ekonomi* disiplinlerine ait konulara yer verildiği söylenilebilir. Programda dersler arası ilişkilendirmelere sıkça vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Öğrencinin birden fazla disipline sahip bir konu üzerinde çok boyutlu olarak düşünmeye çalışıldığı yorumlanabilir. Bunun sonucunda 1962 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamında olan Yurttaşlık Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımına ait özelliklere sahip olduğu söylenilebilir.

4.4.3 1962 İlkokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1962 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımının özellikleri açısından incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

Yurttaşlık Bilgisi ders programında “Bu derste öğretmen öğrencilere kupkuru bilgiyi vermekle dersin gayesine varmış olamaz. Derste işlenecek konular üzerinde onları düşündürmelidir. (*düşünme ve sorgulama becerisi*)“Öğrencilerin anlayacakları ve görüp inceleyecekleri canlı örneklerle o problemin manasını kendilerine kavratmalıdır” (*problem çözme*) (MEB, 1962, s. 148).

“Bu derste birtakım ilkeleri öğretmekle ve kavratmakla kalmamalı mesela deste öğretmenin öğrencilere bir yandan millet kavramını kazandırmak için çocukların anlayacakları misaller bularak onları düşündürmesi gerekir (*düşünme ve sorgulama becerisi*) (MEB, 1962, s. 148).

Bu açıklamalara bakıldığında, düşünme ve sorgulama becerisine sıkça vurgu yapıldığı söylenilebilir. Ayrıca gerçek bir olay etrafında, problem çözme becerisinin ortaya çıkarılmaya çalışıldığı söylenilebilir. Bunun yanı sıra özellikle öğretmenin öğrenciye sadece kuru bilgiyi aktarmaması gerektiği; bununla birlikte öğrenciye vermiş olduğu bilgiye dayalı olarak; düşünme, sorgulama yapma ve problem çözme anlayışının geliştirilmek istendiği söylenilebilir.

“Yurttaşlık Bilgisi dersinde konunun iç yüzünü öğrencilere kavratmak için onu en basit ve somut örneklerle canlandırmaya çalışmalıdır. Mesela milletvekili veya belediye seçimi hakkında bir fikir verilirken okulda şu veya bu iş için sınıf adına arkadaşları seçme işinden faydalanmalıdır” (*yaparak yaşayarak, drama*) (MEB, 1962, s. 150)

“Öğretmen Yurttaşlık Bilgisi konularını öğrencilere kavratmak için okulun içinde ve dışında geçen olaylardan faydalanmalıdır. Ayrıca öğrencileri hayat ile sıkı sıkıya temas ettirmelidir” (*yaşama yakınlık*) “Yurttaşlık Bilgisi konularına karşı öğrencilerin ilgisini uyandırmaya ve bu konuları canlandırmaya çalışacaktır” (*yaparak yaşayarak*) (MEB, 1962, s. 151).

Öğrenci bir yandan da sokağı temiz tutmanın yurttaş bir görev olduğu telkin edilmeli, ayrıca çocuklara sokağın temizliğini bozacak hareketlerden sakınmayı alıştırmalıdır. (*değerler*)(MEB, 1962, s. 149).

Yine okulda bir öğrencinin bir pencere camı kırması, oturduğu sırayı lekeleyip bozması, duvarları kirleterek okulun kitaplarını yırtması; tebeşiri

lüzumsuz yere kullanması gibi olaylardan başlayarak öğretmenin devlet mallarına zarar vermenin kötülükleri üzerinde öğrencileri düşündürmelidir. Devlet malını kendi malımızdan fazla korumanın nasıl ulusal bir ödev olduğunu öğrencilerde inanç haline getirmesi gerekir. (*değerler*)(MEB, 1962, s. 150).

Bu açıklamalara dayalı olarak programda, sıkça vurgulanan diğer bir öge değerlerdir. Özellikle öğrenciye başkalarına karşı *sevgi, saygı ve muhabbet* içinde davranılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca *devletin mallarına sahip çıkma, zarar vermeme* gibi kavramlara vurgu yapılmıştır. Burada en çok vurgulanan değerler; *sorumluluk, sevgi, saygı, temizlik ve vatanseverlik* gibi kavramlar olduğu söylenilebilir.

“Gazetelerde, dergilerde bir problem ve olaylar üzerine yazılmış yazılardan çocukların seviyesine uygun olanlarına, resimlere, istatistiklere ve grafiklere öğrencilerin dikkatini çekecektir (*güncellik*)(MEB, 1962, s. 151).

Bu kısımdaki açıklamada o günün güncel olaylarının programa yansıtılmak istendiği söylenilebilir. Bu da güncellik ilkesine önem verildiğini göstermektedir. Ayrıca burada örnek olay yöntemi kullanılmak istendiği söylenilebilir.

Genel olarak 1962 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi, yansıtıcı araştırma yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, vatandaşlık aktarımına ait özelliklerin azaldığı bunun yerine yansıtıcı araştırmaya ait özelliklerin çoğaldığı görülmektedir. Program çağdaş değerlere daha çok yaklaştırılmıştır. Özellikle öğrencinin derste aktif olması adına ders içeriklerinde sıkça üzerinde durulan bir konu olduğu görülmektedir. Programda, Sosyal Bilgiler alanına giren Yurttaşlık Bilgisinde, sorgulama ve düşünme becerisiyle birlikte problem çözme yönteminin de yer aldığı söylenilebilir. Ayrıca, *sorumluluk, sevgi, saygı, temizlik ve vatanseverlik* gibi değerlere de sıkça vurgu yapıldığı saptanmıştır. Programda o günün güncel olayları ders konularına yansıtılmış; bu da güncellik ilkesinin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir. Sonuç olarak 1962 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait önemli özellikler taşıdığı söylenilebilir.

4.5. 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1962 tarihli programda yer alan Toplum ve Ülke İncelemeleri dersinin adı, 1968 tarihli programda, sosyal bilgiler olarak belirlenmiştir. 1968 programı, 1962 program taslağıyla denendiğı için Türk Milli Eğitiminin amaçları ve ilköğretimin amaçları birbirinin aynıdır (Çelenk, Neşe ve Nurdan, 2000, s. 98). Bu program cumhuriyet döneminde yayınlanmış ilkokul programları arasında en önemli olanıdır. 1968 müfredatının getirdiğı en önemli yenilik daha önceki müfredatlarda hayat bilgisi dersi için sağlanmış olan toplulaştırma anlayışının ilkokulun 4. ve 5. sınıfında da uygulanmasıdır. Bu müfredat ile hayat bilgisi dersinin yanında Sosyal bilgiler dersi mihver ders olarak kabul edilmiştir. Ayrıca 1968 müfredatında hedefler öğrenciye dönük hale getirilmiştir (Keskin, 2009; Tekışık, 1992; Bektaş, 2001; Özbey, 2001; Binbaşoğlu, 1999; Akbaba, 2004; Öztürk, 2006). Programda, bireylerin temel öğrenme ihtiyaçlarının karşılanmasında sadece bilişsel alan değil duyuşsal ve devinişsel alanlarda da hedefler belirlenmiştir (Gelen ve Beyazıt, 2007, s. 462). 1968 Programı uygulamaya konduğı günden bu güne sürekli geliştirilmeye çalışılmış ve uygulamada meydana gelen aksaklıklar üzerinde çalışılarak gerekli önlemler alınmıştır (Arslan, 1999).

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarının özellikleri açısından incelenmiştir. Nitelikli yurttaşlar yetiştirme adına önemli atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bazı kültürel değerler olmak üzere topluma yararlı vatandaş oluşturma adına, program içeriğı günün şartlarına göre yapılandırılmıştır.

4.5.1 1968 İlkokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

Vatandaşlık aktarımı bir milletin kültürel değerleridir. Bu temel kültürel değerler, öğretmen aracılığıyla okul ortamında öğrencilere benimsetilmeye çalışılır. Bu bağlamda, 1968 İlkokul sosyal bilgiler öğretim programı, vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Yurttaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden, Türk çocuklarını, Türk devrim değerlerine bağlılıklarını kuvvetlendirmek, çocuklara şerefli bir

geçmiş olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak onların Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırmak ve kendilerini Türk milletinin ülkelerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmektir” (MEB, 1968, s. 63).

Bu açıklamalar, devletin ve milletin geçmiş kültür değerlerini öğrenciye yansıtmak ve bu değerleri onlarda bir bilinç kazandırma amacı taşıdığı söylenilebilir.

“Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırarak bu işleri her işin üstünde tutmayı, ulusa ve yurda canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirmektir” (MEB, 1968, s. 63).

Burada iyi insan iyi vatandaş kavramının özelliklerini yansıttığını söyleyebiliriz. Çünkü ülkesine canla başla hizmet eden ve geçmişin değerlerine sahip olan, bunu çalıştığı her alanda hisseden bir vatandaşlık bilinci oluşturulmak istendiği söylenilebilir.

Genel olarak 1968 İlkokul sosyal bilgiler programı vatandaşlık aktarımı açısından değerlendirildiğinde, çok fazla kültürel değerlere vurgu yapılmadığı belirlenmiştir. Ancak geçmişe mal olmuş tarihi kişiliklerin yaşamları ve milletin temel toplumsal değerleri az da olsa programa yansıtılmak istendiği söylenilebilir. Bununla birlikte ülkesi için canla başla hizmet eden ve bunu yaşamında bir ülkü ve inanç haline getiren vatandaşlık anlayışına vurgu yapıldığı söylenilebilir.

4.5.2 1968 İlkokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda şu bulgular elde edilmiştir.

“Topluluk halinde yaşamın bir zaruret olduğunu öğrencilere kavratmak ve onlara, türlü toplumsal çevrelerde ve çeşitli şartlar altında, diğer insanlarla anlayışlı iş birliği kurma ve düzenli bir şekilde beraber yaşama alışkanlığını kazandırmaktır” (*sosyoloji*) (MEB, 1968, s. 63).

Bu açıklamada geçen toplumsal işbirliği ve topluluk gibi kavramlar sosyoloji disipliniyle ilişkili konuya vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Öğrencilere kanun kavramını öğretmek, yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusu kazandırmaktır (*hukuk*) (MEB, 1968, s. 63).

Bu kısımda geçen “kanun, hak ve hürriyet, devlet otoritesi” adlı kavramlar hukuk disiplinine ait konu içeriğine vurgu yapıldığını göstermektedir.

“Bilimin ve teknik gelişmelerin insan yaşamına olan etkisini kavrar. Kâşiflere ve bilim adamlarına karşı sevgi duyarlar” (*tarih*)(MEB, 1968, s. 64).

“Çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma yeteneklerini geliştirmek yönünden’ öğrencilere, yakın çevrelerinden başlayarak, yurdumuzu dünya milletleriyle tanıştırmak (*coğrafya*) İnsanların birbirleriyle ve coğrafi çevreleriyle karşılıklı etkilerini, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek, yurdun ekonomik olarak kalkınmasında bilgili ve etkin bir vatandaş haline gelir. (*ekonomi*) (MEB, 1968, s. 64).

‘Ekonomik yaşama fikrini yönü ve yeteneklerini geliştirmek yönünden’ tutumlu olma, planlı çalışma alışkanlığını kazanır. Üretim dağıtım ve tüketimle ilgili temel bilgileri öğrenirler. Yakın çevremizin ekonomik değerlerini ve milli kaynakları tanır ve bunları korumak bir ödev olarak kabul eder. İnsan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını inceleyerek ekonomik bağılıklarını irdelerler (*ekonomi*) (MEB, 1968, s. 65).

“Öğretmen, bireylerin bir yandan kendi yetenekleri için en uygun bir işe ve mesleğe sarılmalarını önemini belirtmeli, insanın hangi meslekte olursa olsun işini ulusun faydası için en uygun bir şekilde ve en verimli bir surette yapmasının bir ödev olduğunu telkin etmelidir (*ekonomi*) (MEB, 1968, s. 67).

Bu bölümde yer alan bulgulara bakıldığında, ekonomi disiplinine ait konulara temas edildiği söylenilebilir. Özellikle iş ve meslek kavramlarının üzerinde durulmuş, ülkesinin kalkınmasına destek olabilen, bunu verimli kullanabilen insanlar yetiştirmeyi amaç edindiği söylenilebilir. Ayrıca çevreyi, yurdu ve dünyayı tanıma gibi kavramların yakından uzağa ilkesine göre öğretilmek istendiği bu da coğrafya disiplinine ait konu içeriğiyle ilişkili olduğunu göstermektedir.

Genel olarak 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, *tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, hukuk ve siyaset bilimi* disiplinlerine ait konulara vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Bu program, aslında tek disiplin anlayışı yerine multidisiplinler anlayışıyla oluşturulduğunu söyleyebiliriz. MEB'e göre 1968 sosyal bilgiler programının açıklamalar bölümünde, 'İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında tarih, coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi adı altında okutulan konular birbiriyle olan yakın ilişkileri ve çocuğa uygunluğu bakımından birleştirilerek sosyal bilgiler adı altında bir bütün haline getirilmiştir. Bu ders çok yönlü bir şekilde işlenilmelidir (disiplinler arası) (MEB, 1968, s. 65). Bu bağlamda, 1968 ilkokul sosyal bilgiler programı sosyal bilim yaklaşımına uygun özellikler içerdiği söylenilebilir.

4.5.3 1968 İlkokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1968 İlkokul Programı, yurdun bölge özellikleri dikkate alınarak, günün şartları çerçevesinde yapılandırıldığı saptanmıştır (Gelen ve Beyazıt, s. 467). Bu bağlamda, 1968 Sosyal Bilgiler Programı, öğrencinin aktif öğrenme ve kendi yaşam deneyimleri oluşturma adına önemli niteliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz. 1968 ilkokul sosyal bilgiler programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Yapılan bu analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

'Toplumda insanların birbiriyle olan ilişkisi yönünden' beraber çalışma, sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler. Kanun ve nizama karşı saygı duyma (*değerler*) (MEB, 1968, s. 64).

"Kendi eşyasını, okulunu ve çevresindeki eşyaları dikkatli kullanır ve korur. Tutumlu olma, planlı çalışma alışkanlığını kazanır (*değerler*) (MEB, 1968, s. 65).

"Sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin milletimize karşı güven ve takdir duygularını kuvvetlendirmek için gereken gayret harcanmalı ve Atatürk'ün 'Türk öğün, çalış, güven' ve 'Ne mutlu Türk'üm diyene' sözleri bu çalışmaların temeli oluşturmalıdır. (*değerler*) (MEB, 1968, s. 66).

Bu bulgulardaki açıklamalara bakıldığında, *sorumluluk, yardımlaşma, güven, hak, saygı, sevgi, takdir* gibi değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Öğrencilere, yakın çevrelerinden başlayarak, yurdumuzu dünya milletleriyle tanıştırmak (*yakından uzağa ilkesi*)(MEB, 1968, s. 64).

“Ünitelerin işlenmesinde ‘*yakından uzağa*’ ilkesine uyulmalıdır. Yurttaşlık Bilgisi dersinde öğrenciye sadece bilgi vermekle kalınmamalı, verilen bilgi duyguları uygulayabilme gücü kazandırılmalıdır. (MEB, 1968, s. 65)

Bu açıklamalarda, sosyal bilgiler konularında çevre özellikleri göz önünde bulundurulmuş; ayrıca konuların, bulunulan yere ve sınıfa göre şekillendirilebileceği belirtilmiştir. Yani programın esnetilebileceğine vurgu yapılmıştır.

“Öğrencinin çabası, davranışları, alışkanlıkları göz önünde bulundurulmalıdır. Ünitelerin işlenmesinde ziyaretlerden, gezilerden, canlı ve cansız kaynaklardan hazır olarak elde edebilecek veya öğrenciler tarafından yapabilecek araçlardan faydalanılmalı ve konu öğrenciye dramatize edilmelidir. (*yaparak yaşayarak öğrenme*) (MEB, 1968, s. 67).

Bu kısımda, öğrencinin ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması için direktiflerde bulunduğu söylenilebilir. Özellikle, öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmeyi gerçekleştirmesine vurgu yapıldığı söylenilebilir. Ayrıca konulardaki olaylar üzerinde canlandırma yapılabileceğine vurgu yapılmıştır.

“öğretmen konuyu işlediğinde özellikle bugün ile geçmiş toplum açısında gelişmelere değinerek, gelişmelerle birlikte insan ihtiyacı nasıl değiştiğini belirtmeli mesela fabrikaların yapılması, yer altı telefon sistemlerinin döşenmesi, radyo gibi araçların gelişimi hakkında bahsetmelidir” (MEB, 1968, s. 68).

Bu açıklamada, öğrencinin bir olay üzerinde düşünüp geçmişle gelecek arasında bağ kurması için bir takım talimatlara yer verilmiştir. Burada öğrencinin yaratıcı düşünme becerisine vurgu yapıldığı ayrıca tarihsel gelişimde ilgi ve merak duygusunu ön planda tutulmak istendiği söylenilebilir.

Genel olarak 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı yaklaşıma göre değerlendirildiğinde, Öğrencinin derste olaylar üzerinde düşünmesi ve araştırma yapması, olayları canlandırması gibi ifadelerle vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

Programda, *çalışkanlık, dürüstlük, sorumluluk, vatanseverlik, sevgi, saygı, yardımlaşma ve takdir* gibi birçok değer öğretilmeye çalışıldığı söylenilebilir. 1968 programında, öğrencinin konular etrafında yaparak yaşayarak öğrenmesine vurgular yapılmıştır. Ayrıca konular işlenirken yakından uzağa ilkesinin göz önüne alınması gerektiği belirtilmiştir. Öğrencinin geçmiş ve gelecek arasındaki olaylar üzerinde düşünmesi, sorgulaması; bir nevi ilgi ve merakının yüksek tutulması sağlanılmak istenmiştir. Sonuç olarak 1968 ilkokul sosyal bilgiler programının yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikleri içerdiği söylenilebilir.

4.6. 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1990 İlkokul Programı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının kararıyla 2315 sayılı Tebliğler dergisinde yayınlanmıştır. 1990'lı yıllarda hazırlanan ilkokul sosyal bilgiler programı hep sekiz yıllık ilköğretim bütünlüğüne yönelik hazırlanmış programdır. Bu programlarda da hedefler hiyerarşisine ve hedeflerin davranışsal ifadelerine yer verilmiş olmasının çağdaş program geliştirme anlayışına uygun olduğu söylenilebilir (Arslan, 1999). 1993 yılında ise bu programda bazı değişiklikler yapılmıştır. (MEB, 1993). 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları açısından analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda bazı bulgular tespit edilmiştir. 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, çağdaş anlayışa ait özellikleri taşımakla birlikte; yetiştirmek istenen ideal vatandaşlık anlayışına da vurgu yapılmıştır. Özellikle program birleştirici ve bütünlüğü niteliğiyle o dönemin şartlarına göre hazırlanmıştır.

4.6.1 1990 İlkokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

Vatandaşlık aktarımının temel özelliği, toplumun kendine ait kültürel değerleri yetiştirilmek istenen bireylere öğretilmesidir. Bu bağlamda 1990 tarihli ilkokul sosyal bilgiler öğretim programı, vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır.

“Ailesine, milletine, vatanına Atatürk inkılap ve ilkelerine bağlı çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler. (MEB, 1990, s. 329).

“Vatandaşlık görevleri yönüne vurgu yapan bir başka amaç ifadesi ise her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir. Aile bütünlüğüne bağlılık kazanır. Ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygusuyla hareket eder” (MEB, 1990, s. 329).

“Öğretmen çocuklar daha okuldayken milli ödevlerini bir yandan öğrenmeye, bir yandan da yapmaya alıştırmalıdır. Okuldayken milli problemlere karşı ilgi uyandırma, milli ödevlerine karşı canla başla mücadele edilmelidir” (MEB, 1990, s. 332).

Bu bölümdeki açıklamalar, vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretimine vurgu yapılmıştır. Vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden yetiştirilmek istenen insan nitelikleri belirtilmiştir. Kültürel değerlere daha az değinildiği söylenilebilir. Ancak bu bulgularda, aile, millet ve vatan üçgenindeki değerler, öğrenciye yansıtılmak istenmiştir.

1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, genel olarak değerlendirildiğinde, vatandaşlık aktarımına ait bazı özelliklere sahip olduğu söylenilebilir. İyi insan iyi vatandaş vurgusu yapılmıştır. Ayrıca programda, kültürel aktarım: aile, millet ve vatan üçgenindeki değerler etrafında şekillendiği söylenilebilir.

4.6.2 1990 İlkokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilimler yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda bazı bulgulara ulaşılmıştır.

“Ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygusuyla hareket eder” (*sosyoloji*) (MEB, 1990, s. 329).

“Aile, okul ve toplum hayatı ile yakın çevremiz”(*sosyoloji*) (MEB, 1990, s. 334)

Bu bölümdeki açıklamalarda geçen: aile, okul, toplum ve çevre adlı kavramlar sosyoloji disipliniyle ilişkili konular olduğu söylenilebilir.

“Kanun kavramını benimser; kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar. Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olduğunu bilir” (*hukuk*) (MEB, 1990, s. 239).

“Demokratik hayat, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Devlet ve Vatandaş ile Cumhurbaşkanı ve Başbakanın görevleri” (MEB, 1990, s. 334)

Bu kısımda yer alan açıklamalarda hem siyaset bilimi hem de hukuk ile ilgili konu içeriğine vurgu yapıldığı söylenilebilir. Özellikle kanun, anayasa, otorite, gibi konular hukuk alanıyla ilgilidir. Demokrasi, cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık gibi konular ise siyaset bilimi alanıyla ilgili olduğu söylenilebilir.

“Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır. Onları korumak gerektiğini bilirler” (MEB, 1990, s. 329).

“Osmanlı devleti ve uygarlığı, Türklerin Anadolu’ya yerleşmesi ve Selçuklular, Kurtuluş savaşı ile Türk İnkılâbının önemi (MEB, 1990, s. 334)

Burada yer alan bulgular, *tarih* disipliniyle ilişkili konu içeriğinden oluşmaktadır. Eski eserler, müze, Osmanlı ve Selçuklular adlı konu başlıkları tarih alanıyla ilgili konu içeriğinden oluştuğu söylenilebilir.

“Gerekli plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir. İnsanların birbirleriyle ve coğrafya arasındaki karşılıklı etkilerini, coğrafya olaylarının sebeplerini araştırmayı ve bu olaylar arasındaki bağlılık ve ilişkileri bulup çıkarmayı öğrenirler (MEB, 1990, s. 330). “Türkiye haritasında ilimiz ve bölgemiz, Yurdumuzun coğrafi bölümleri, Nüfus ve Yurdumuzun komşuları” (MEB, 1990, s. 334)

Bu bölümde yer alan coğrafi faktörler, harita, nüfus gibi kavramlar *coğrafya* disipliniyle ilişkili konu içeriğine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönüne bakıldığında, tutumlu ve planlı çalışma alışkanlığı kazandırma; üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili temel bilgileri öğrenme, yakın çevrenin ekonomik değerlerini öğrenme, milli kaynaklarımızı tanıma, insan topluluklarının yaşama

şekillerini ve geçinme yollarını ve bunların ekonomik bağları arasındaki ilişkilerini incelemektir” (MEB, 1990, s. 331).

“Yurdumuzda ekonomik hayat” (MEB, 1990, s. 334)

Bu açıklama ifadelerinden de anlaşıldığı gibi *ekonomi* disipliniyle ilişkili konu içeriğine temas edilmiştir. Özellikle üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili kavramlar *ekonomi* disiplininin temel konularını kapsamaktadır.

1990 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, açıklamalar bölümü incelendiğinde dersin işlenişiyile ilgili birtakım yönergeler verilmiştir. Örneğin ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf sosyal bilgiler ders konuları yalnız tarih, coğrafya veya vatandaşlık bilgisi yönünden değil, çok yönlü bir bütün olarak incelenmelidir (MEB, 1990, s. 332).

Genel olarak 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımına göre değerlendirildiğinde; *tarih, siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, ekonomi ve coğrafya* disiplinleriyle ilişkili konu içeriklerinden meydana geldiği söylenilebilir. Bu da programın disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi bazı konular günlük hayatta bile birçok farklı disiplinler bağlantılıdır. Yani tek bir disiplin anlayışına sahip konu içeriğiyle çocuğu hayata hazırlama, hep bir eksiklik olarak hissedilmiştir. Bunun için çoklu disiplin anlayışına göre bütünleştirici ve birleştirici olan programlar daha faydalı olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda, 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımının özelliklerine uygun olduğu söylenilebilir.

4.6.3 1990 İlkokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından analiz edilmiş; Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“İnsanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler. Beraber çalışma sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler” (MEB, 1990, s. 330).

“Dersin işlenişinde sadece soru-cevap ve anlatım yöntemi değil çeşitli metotlara yer verilmelidir. Özellikle aktif öğrenme yöntemleri, araştırma ve incelemeye sevk eden yöntemler kullanılmalıdır. Ayrıca öğretmen ders kitabıyla yetinmemeli farklı kaynakları kullanmalı ve öğrencinin seviyesini göz önünde bulundurulmalıdır” (MEB, 1990, s. 333).

Bu açıklama bölümündeki ifadeler, aktif öğrenme yaşantılarının olduğunu söylenilebilir. Bununla beraber saygı, hoşgörü, yardımlaşma, sorumluluk gibi değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir. Ayrıca dersin işlenişinde çeşitli metotların kullanılması için direktiflerde bulunulmuştur.

Genel olarak 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, derste çeşitli öğretim metotlarının kullanılması için talimatlara yer verilmiştir. Özellikle dersin sadece soru-cevap veya anlatım yöntemiyle işlenilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca programda *saygı, hoşgörü, yardımlaşma, sorumluluk* gibi değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir. Bunun yanı sıra öğrencinin ders sürecinde aktif olması üzerinde durulduğu saptanmıştır. Sonuç olarak 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerini içerdiği söylenilebilir.

4.7. 1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı, 1924 İlkokul Programının, deneyimi ile hazırlanmış olan bir programdır. Atatürk'ün 1929'dan sonra tarihe ve Türk tarihine olan yoğun ilgisi sonucu yapılan çalışmalar neticesinde ortaya çıkan Türk tarih bilinci, bu programı şekillendirmiştir. Türklerin kurdukları siyasi teşekkül ve medeniyetleri ile dünyaya öncülük ettikleri tezi, program incelendiğinde açıkça görülmektedir (Ercan, 2007). 1930'lu yıllarda ortaya atılan “Türk Tarih Tezi” düşünce sisteminin etkisiyle Türk Tarih Kurumu tarafından basılan kitaplar orta mektep tarih programının içeriğindeki konuların oluşmasına büyük etki etmiştir (Yücel, 2001). Bu programda da cumhuriyetin temel niteliklerini çocuklara öğretme adına yeni devletin vatandaşlık anlayışına vurgu yapmıştır. Özellikle bu dönem, inkılâpların yoğun olduğu bir evredir. Tıpkı 1924 programında olduğu gibi 1931-1932 Orta Mektep Programında da cumhuriyetin özelliklerini kavramış ve gerekli

donanımına sahip vatanına ve milletine bağlı bir yurttaşlık bilinci oluşturulmak istenmiştir. 1931-1932 Sosyal Bilgiler Programı kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarının özellikleri açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda, bazı bulgulara ulaşılmıştır.

4.7.1. 1931-32 Orta Mektep Müfredat Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Programda, yeni kurulan devletin temel vatandaşlık değerleri benimsetilmeye çalışıldığı söylenebilir. Özellikle demokrasi, cumhuriyet, hak, anayasa ve devletin temel inkılâplarına vurgu yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Öğrendiği bilgileri ve kazandığı bu kabiliyetler ile talebenin milliyet ve vatan merbutiyetinin, insanlık duygularının daha şuurlu ve köklü bir hale getirmesi, cumhuriyet vatandaşlığını daha ziyade liyakat ve kudretle ifa edebilecek bir seviyeye gelmesidir” (Maarif Vekâleti, 1931, s. 34-37)

Bu açıklamada yer alan bulgulara bakıldığında, öğrencinin elde ettiği bilgiler sonucunda cumhuriyetin niteliklerine uygun bir vatandaşlık anlayışı oluşturulmak istenmiştir.

“Vatanını, milletini, devletini seven; hak ve sorumluluklarını bilen, cumhuriyetin temel ilkesini anlayan, demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, ülkesinin yönetim, ekonomi ve hukuk işleyişini” bilen vatandaş yetiştirmeyi amaç edinmiştir. (Maarif Vekâleti, 1931, s. 35).

Burada, milletin milli his ve duygularını; kültürel öğeleri göz önünde bulundurularak, çeşitli konular etrafında öğretilmek istendiği söylenilebilir. Ayrıca nitelikli vatandaşlık anlayışına da vurgu yapılmıştır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1931-1932 Orta Mektep Programı, Sosyal Bilgiler kapsamındaki Yurttaşlık Bilgisi dersi sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarından vatandaşlık aktarımına önem verdiği söylenilebilir. Vatandaşlık aktarımı açısından dikkat çeken en önemli nokta, vatana ve millete bağlı, bazı değerleri özümsemiş ve

bu değerleri kendi yaşamına aktaran; iyi insan ve iyi vatandaş anlayışına sahip kişiler; yetiştirmeyi amaçlıyor olmasdır

4.7.2 1931-32 Orta Mektep Müfredat Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda bazı bulgulara ulaşılmıştır: Program tek disiplin anlayışı gibi görülse de (Keskin, 2002) içerik olarak incelendiğinde, konuların farklı disiplinlerle ilişkili olduğu göze çarpmaktadır.

“Demokrasi, cumhuriyet, hürriyet, eşitlik, seçim, Teşkilatıesasiye, kanunlar, hükümet, Türkiye Büyük Millet Meclisi, vekâletlerin vazifeleri, memurlar, köy ve belediye” (*siyaset bilimi ve hukuk*) (Maarif Vekâleti, 1931, s. 34-37).

Bu kısımda yer alan açıklamalara bakıldığında, hem siyaset bilimi hem de hukuk ile ilgili konu içeriğine vurgu yapıldığı söylenilebilir. Özellikle Teşkilatı Esasiye, kanun gibi konular hukuk alanıyla ilgilidir. Demokrasi, cumhuriyet, hürriyet, Türkiye Büyük Millet Meclisi, vekâletlerin vazifeleri gibi konular ise siyaset bilimi alanıyla ilgili olduğu söylenilebilir.

“Vergiler ve vergi eşitleri, bankalar, ticaret vergileri, muamele vergisi, iktisat, kapitülasyonlar (*ekonomi*) (Maarif Vekâleti, 1931, s. 38).

Bu açıklama ifadelerine bakıldığında, bankalar, vergi ve ticaret gibi kavramlar *ekonomi* disipliniyle ilişkili konu içeriğine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Aile ve askerlik” “milli his, bütün şahsi mesaimizin, milli hedefi istihsale müteveccih bulunmasını temin eder. Milli his milli duygu, vatandaşlarımızın vatanını sevmek ve onu her türlü tehlikeye karşı korumak için birlikte hareket etmektir. Konunun devamında ise devleti vücuda getiren üç unsur vardır. Bunlar millet, yurt yahut ülke ve hükümet kuvveti olarak belirtilmiştir(*sosyoloji*) (Maarif Vekâleti, 1931, s. 34).

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi, sosyal bilim yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinlerine ait konulara yer verildiği tespit edilmiştir.

Bilindiği gibi öğrenci, hayata hazırlanırken sadece tek bir disiplin anlayışının düşünce sistemi verilemez; bunun için öğrenci, sosyal bilim disiplinlerinden oluşmuş bir öğrenme temasının etrafında, hayata daha iyi hazırlanmaktadır. Sonuç olarak sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarından sosyal bilimlere ait birden fazla disiplinin var olduğunu ortaya koymuştur.

4.7.3 1931-32 Orta Mektep Müfredat Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda herhangi bir bulguya rastlanılmamıştır. Yurt Bilgisi dersinde öğrencinin derste nasıl bir görev içerisinde bulunacağına dair herhangi bir talimat yer almamıştır. Özellikle bu derste konuların işlenişinde öğrencinin eleştirel, sorgulayan ve konuları kendi yaşam deneyimi çerçevesinde yapılandıran bir anlayışa değinilmediğini söyleyebiliriz.

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi, yansıtıcı araştırma yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, bu dersin bilgi ağırlıklı bir şekilde yapılandırıldığı söylenilebilir. Ayrıca bu derslerin nasıl işleneceğiyle ilgili herhangi bir talimat yer almamıştır. Yurt Bilgisi dersi muhtemelen, anlatım yöntemine (takrir) göre öğretmen egemenliğinde olan bir sınıf ortamında oluşturulmak istenmiştir.

4.8. 1938 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1938 programı, 1935-1936 yıllarında ortaokullarda uygulandıktan sonra yapılan bazı değişikliklerle dönemin eğitimcilerinin görüşleri doğrultusunda, ortaokul programı olarak oluşturulmuştur (Cicioğlu, 1985; Yücel, 1994). 1938 ortaokul Sosyal Bilgiler programı, 1931-1932 tarihli program ile benzer özelliklere sahip olduğu söylenilebilir. Özellikle konulara baktığımızda, bilgi ağırlıklı bir program olduğu, birçok farklı uygarlık hakkında detaylı bilgi vermeye çalışıldığı görülmektedir. 1938 Programında, sosyal bilgiler kapsamındaki derslerde bazı kültürel değerlere de yer verilmiştir. Geçmişte yaşamış toplumların yaşam tarzları, meydana getirdikleri

medeniyetin kalıntılarının neler olduğuna dair öğrencide farkındalık oluşturulmaya çalışıldığı söylenilebilir.

1938 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamında olan Yurt Bilgisi dersi Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda az da olsa bazı bulgulara ulaşılmıştır.

4.8.1 1938 Ortaokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1938 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda bazı bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular, sahip olduğu özellikler açısından önceki programla benzer niteliklere sahiptir.

“Örneğin, millet olgusu ve milletin sahip olduğu kültürel ve manevi değerler, vatandaşların devlete olan katkısı, vatandaşların hak ve vazifelerini etkin bir şekilde kullanabilmeleri” (Kültür Bakanlığı, 1938).

“Askerlik” (Kültür Bakanlığı, 1938, s. 68).

Bu açıklamada, devletin temel vatandaşlık değerleri benimsetilmeye çalışıldığı söylenebilir. Ayrıca milletin sahip olduğu temel kültürel değerlerin aktarımına da vurgu yapıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra askerlik konusuna ait değerlerde öğrenciye yansıtılmak istendiği söylenilebilir. Çünkü askerlik; bir vatan borcu olarak anıldığı için insanlar arasında tarihten gelen önemli bir değer olarak görüldüğü söylenilebilir.

“Talebeye bulunduğu muhit, vatan ve memleket hakkında bilgi vermektir”.
Ve talebenin milliyet, vatan insanlık duygularını daha şuurlu ve köklü bir hale getirmek; cumhuriyet vatandaşlığı daha ziyade liyakat ve kudretle ifa edecek bir seviyeye çıkarmak.”(Kültür Bakanlığı, 1938, s. 46).

Bu ifadelerde dikkat çeken nokta, yetiştirilmek istenen neslin hem vatan hem de insanlık duygularını taşıyabilmesi ve cumhuriyetin temel dinamiklerine sahip olmasıdır. Bu bağlamda, cumhuriyet niteliklerine sahip vatandaşlık anlayışı oluşturulmak istendiği söylenilebilir.

1938 Orta Mektep Sosyal Bilgiler Programı kapsamındaki Yurt Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımının özelliklerini az da olsa yansıttığı söylenilebilir. Yeni devletin temel ideolojisinin en iyi yansıtıldığı yer eğitim programlarıdır. Bunun için yeni cumhuriyet vatandaşlığının oluşması için hem geçmişin önemli kültürel değerleri hem de cumhuriyetin temel nitelikleri birleştirilerek ideal vatandaşlık tipi oluşturulmaya çalışıldığı söylenilebilir.

4.8.2 1938 Ortaokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1938 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır.

“Millet, Türk milletinin müptelası, Türk dili, medeni hisler”
(*sosyoloji*)(Kültür Bakanlığı, 1938, s. 62).

Bu kısımda yer alan millet, Türk milleti adlı konu başlıkları *sosyoloji* disipliniyle ilişkilendirilebilir.

“Vergiler ve vergi çeşitleri, bankalar, ticaret vergileri, muamele vergisi, iktisat, kapitülasyonlar” (*ekonomi*) (Kültür Bakanlığı, 1938, s. 64, 68).

Bu açıklanan bulgulara göre ekonomi disipliniyle ilişkili konu alanını içerdiği söylenilebilir. Özellikle vergiler, banka, iktisat gibi kavramlar ekonomi alanına aittir.

“Teşkilat-ı esasiye, icra kuvveti, TBMM, kanun, müzahabat divanı, vekâletlerin vazifeleri ve teşkilatları (adliye, ceza, hukuk,) siyasi fırkalar, devlet şurası” (*hukuk ve siyaset bilimiyle*) (Kültür Bakanlığı, 1938, s. 55,57).

“Yurt Bilgisi dersinin konuları, millet, devlet, hükümet teşkilatı, demokrasi, ilk hak ve ilk vazife, hürriyet, Mebusun intihabının kanunen sureti cereyanı”
(*hukuk*)(Kültür Bakanlığı, 1938, s. 55-57).

Bu açıklamalara göre 1938 Ortaokul Programı Yurt Bilgisi dersi, çeşitli disiplinlere ait konu içeriklerine temas ettiği saptanmıştır. Özellikle *siyaset bilimi*, *hukuk* ve *ekonomi* alanlarına ait konulara vurgu yapıldığı söylenilebilir.

1938 Ortaokul Programı Yurt Bilgisi dersi, sosyal bilim yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, program tek disiplin anlayışına sahip gibi görülse de Sosyal Bilgiler alanına giren derslerin konuları incelendiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi, sosyoloji* disiplinleriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarından sosyal bilime ait disiplinleri az da olsa kapsadığı söylenilebilir.

4.8.3 1938 Ortaokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1938 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda Yurt Bilgisi dersinin nasıl işleneceğiyle ilgili herhangi bir talimat yer almamıştır. Programda sadece konu başlıklarına yer verilmiştir.

1938 Ortaokul Programı genel olarak değerlendirildiğinde, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından daha önceki 1931 programıyla benzer özellikler taşıdığı saptanmıştır. Yurt Bilgisi dersi muhtemelen anlatım (takrir) yöntemiyle şekillenmiştir. Dersin işlenişiyile ilgili hiçbir açıklama bulunmamaktadır.

4.9. 1949 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

Programlar, bilindiği gibi dönemin şartları gereği kendini yenileme gereksinimini duyar. Bu ihtiyaçları fark eden yetkili kurumlar 1949 yılında kurulan Milli Eğitim Komisyonu tarafından program taslağı hazırlanarak uygulamaya geçirirler (Cicioğlu, 1985; Binbaşoğlu, 1999). Bu program, Demokrat Parti döneminde uygulanmıştır. Bu dönemde sosyal bilgiler dersine ayrılan zaman azalmıştır (Duman, 2011). 1949 ortaokul tarih müfredatına bakıldığında, hümanist bir anlayışın hâkim olduğu görülmektedir. Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersi müfredatlarında ise herhangi bir değişiklik yaşanmadığı saptanmıştır (Akbaba, 2004; Köremez, 2005; Duman, 2011).

1949 Ortaokul Programı, hak ve vazifelerini bilen kanunlara uyan, vatan ve millet şuurunu bilen, toplumsal hayattaki rolünü bilen ve devlet çıkarlarını koruyan bireyler yetiştirmenin hedeflendiği görülmüştür. Ortaokul Sosyal Bilgiler programında,

ortaokulun eğitim ve öğretim ilkelerine yer verilmiştir. Bu ilkeler, dönemin yetiştirilmek istenen insan özelliklerini yansıtmaktadır. (Gökdemir, 2013, s. 111).

1949 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarının nitelikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda önemli bulgulara ulaşılmıştır. Bilindiği gibi dönemin siyasal iktidarları, yetiştirmek istediği insan profilinin özelliklerini programlara yansıtmaktadırlar. Onun için 1949 programı da dönemin vatandaşlık özelliklerini yansıttığı söylenilebilir.

4.9.1 1949 Ortaokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1949 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Öğrencilerin milli varlığın birer uzvu olduğu, onların her birinin ileride hangi mesleğe girerlerse girsinler milli ödevlerini başaracak, milli ülküleri gerçekleştirecek birer Türk vatandaşı olarak yetiştirilmeleri gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Bunun için içinde yetişen bütün öğrencilere aynı milli ülküleri, aynı milli amaçları vermek için gereken bütün bilgileri alışkanlıkları, ilgileri, hizmet arzusunu kazandırmak ortaokulun önemli ödevidir. Millet, hayatı ve geleceği için gerekli gördüğü bütün değerleri ve ülküleri yurttaşlara aşılmasını her şeyden önce okuldan bekler.” (MEB, 1949).

“Öğrenci bu suretle kendisinin içinde bulunduğu topluluğun bir üyesi ve ancak o topluluk içinde bir varlık olduğunu duyacak yurttaşların birbirlerine ne kadar muhtaç olduklarını ve ne kadar bağlı olmaları gerektiğini, birbirlerini ne kadar tamamladıklarını daha iyi anlayacak, milli dayanışmanın manasını daha iyi kavrayacaktır.” (MEB, 1949).

“Türk devriminin manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürmek ve onların devrim değerlerine bağlılıklarını kuvvetlendirmektir. Çocuklara şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlatları olduklarını duyurarak onların Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini artırmak ve kendilerini Türk milletinin

lklerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmektir” (MEB, 1949, s. 113).

Bu rnek bulgu ifadelerinde, yeni yetişecek neslin, devletin ve milletin temel değerlerini özümsemiş ve bu değerleri kendi yaşam felsefesi haline getiren insanlar yetiştirmek olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda, öğrenciye milli kültürel değerler; bilinçli bir yurttaşlık anlayışı oluşturmak amacıyla verildiği söylenilebilir..

“Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırarak bu işleri her işin üstünde tutmayı, ulusa ve yurda canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve lk haline getirmektir. Türk devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahını yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetiştirmektedir. Öğrencilere kanun kavramını öğretmek, anayasanın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusu kazandırmaktır. Okulda demokratik zihniyetin olduğu bir hava yaratmak suretiyle öğrencilerin, kendi kendilerini idare etmelerine ve okul içinde ve dışında sorumlu işler almalarına geniş imkân ve fırsatlar sağlayarak demokrat görüşlü yurttaşlar yetiştirmektedir.” (MEB, 1949, s. 113, 114).

“Yurttaşlık Bilgisi dersinde, milli birlik ve dayanışmanın, milli disiplinin manasını ve önemini çocuklara kavratmak gerekir. Öğretmen millet için yaşamanın, millet için ölmenin, millete bütün varlığını, benliğini vermenin Türk çocuğunun devi ve ülküsü olduğunu, milli amaçlara gerçekleştirmenin her amacın üstünde bulunduğunu çocuklara aşılamalıdır.” (MEB, 1949, s. 115).

Bu açıklamalarda öğrenciler, etkin birer vatandaş olabilmeleri amacıyla kanunları ve haklarını bilen, kendi milli kültürel değerleri özümsemiş, toplum içerisine katılarak etkin kararlar alabilen bir ideal vatandaşlık anlayışı oluşturulmak istenmiştir.

Genel olarak 1949 Ortaokul Programının vatandaşlık aktarımına uygun içeriklere sahip olduğu söylenilebilir. Milli kültürel değerlere vurgular yapılmıştır. Öğrenci sahip olduğu değerleri, kendi yaşamında bir lk ve dev haline getirilmeye çalışıldığı söylenilebilir. Özellikle 1949 Ortaokul Programı kapsamında olan Yurttaşlık Bilgisi dersi dönemin şartları gereği vatandaşlık aktarımına ait özelliklerin

ağır bastığı söylenilebilir. Çünkü 1945'ten sonra 2. Dünya savaşının küresel çapta vermiş olduğu olumsuz sonuçlar o dönemlerde devleti yöneten siyasal iktidarlar, yeni yetişen neslin; devlete ve millete bağlı, ülkesi için canla başla mücadele eden bir vatandaşlık anlayışı oluşturulmak istendiği söylenilebilir.

4.9.2 1949 Ortaokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1949 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamında olan Yurttaşlık Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucundan önemli bulgulara ulaşılmıştır.

“Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu öğrencilere kavratmak ve onlara, türlü toplumsal çevrelerde ve çeşitli şartlar altında, diğer insanlarla anlayışlı iş birliği kurma ve düzenli bir şekilde beraber yaşama alışkanlığını kazandırmaktır(*sosyoloji*) (MEB, 1949, s. 113).

Bu açıklamalarda geçen: aile, topluluk ve çevre gibi konu içeriği *sosyoloji* disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir.

Yurttaşlık Bilgisi dersinin öteki derslerle ve bunlar arasında bilhassa *tarih*, *coğrafya*, *tabiat bilgisi* gibi dersleriyle sıkı bir münasebeti bulunmasına dikkat edilecektir (MEB, 1949, s. 115).

Bu açıklamaya bakıldığında, Yurttaşlık Bilgisi programının, farklı disiplin (*tarih*, *coğrafya*, *tabiat bilgisi*) alanlarıyla sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir.

“Bir meslek sahibi olmanın bir fert ve yurttaş olarak lüzumunu, işsiz güçsüz bir insanın topluluk için zararlı bir unsur olacağını öğrencilere kavratmaktır. Her mesleğin kutsal olduğuna ve hangi meslekten olursa olsun işini en iyi yapan bir kimsenin saygıdeğer bir insan olacağına öğrencileri inandırmaktır.” (*ekonomi*) (MEB, 1949, s. 113, 114).

“Ortaokulu bitiren öğrencilerin çoğunun bir meslek seçmek zorunda bulunduğunu hesaba katarak öğrencilere çevredeki iş şart ve imkânları incelettirilmelidir. Onun için onlara türlü iş yerlerini gezdirmek, çeşitli iş ve meslek sahipleriyle kendilerini temas ettirmek faydalıdır.” (*ekonomi*) (MEB, 1949, s. 117).

Bu açıklamalara göre, ekonomi disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir. Burada geçen meslekler, iş yerleri, gibi kavramsal ifadeler ekonomi alanının temel konularıyla ilgili olduğu söylenilebilir.

“Tarih dersinin Yurttaşlık Bilgisi dersi ile olan bağlılığı dikkate almalı, cumhuriyet rejiminin Türk toplum hayatına uygun olduğunu çocuklara anlatırken; eski rejim ile cumhuriyet rejimi arasında karşılaştırmalar yaptırmalıdır. (*tarih, siyaset bilimi*) (MEB, 1949, s. 92, 93).

“Öğrencilere kanun kavramını öğretmek, anayasanın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusu kazandırmak, okulda demokratik zihniyetin olduğu bir hava yaratmak suretiyle öğrencilerin, kendi kendilerini idare etmelerine imkân ve fırsatlar sağlayarak demokrat görüşlü yurttaş yetiştirmektir.” (*hukuk*) (MEB, 1949, s. 113).

“İnsanları bir arada tutan düzen ve kanunların olduğu ve toplumsal hayatın devamı için bunların gerekli olduğunu öğrenciye kavratmaktır.” (*hukuk*) (MEB, 1949, s. 115).

Bu açıklamalara bakıldığında, programın tek disiplin anlayışına sahip olmadığı, farklı disiplinlere ait konulara değindiği söylenilebilir. Burada geçen kanun, anayasa, otorite, düzen gibi kavramlar hukuk disiplinine ait konuların olduğunu göstermektedir. Ayrıca cumhuriyet rejimi, idare (yönetim) adlı kavramlar da siyaset bilimi disipliniyle ilgili konulara temas edildiği söylenilebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1949 Ortaokul Programında, Yurttaşlık Bilgisi dersinde *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinleriyle ilgili konuları içerdiği saptanmıştır. Ayrıca Coğrafya, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersine ait konular birbiriyle ilişkilendirilmesi için direktiflerde bulunulduğu söylenilebilir. Sonuç olarak 1949 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler alanına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi konuları, farklı sosyal bilim disiplinlerine ait içeriklere sahip olduğu söylenilebilir.

4.9.3 1949 Ortaokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1949 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda, yansıtıcı araştırmayla ilgili bazı bulgular tespit edilmiştir.

“Okulun bütün çalışmalarında tutum, milli kaynakları koruma ve ulusal ekonomi kavrayış ve duyuşu önemli bir yer tutmalıdır. Öğrencilerin tutumlu davranmalarına, kullandıkları çalışma araçlarının temizliğine ve bakımına itina etmelerine dikkat edilmelidir” (*değerler*) (MEB, 1949, s. 18).

“Öğretmen, Yurttaşlık Bilgisi dersinde öğrenciye kazandıracığı bilgiyi toplumsal yaşamı da içine alacak şekilde olmalı, yaşanmış olayları birer *problem olarak* ele almalı, bunları öğrencilere teker teker veya gruplar halinde sınıfça incelemesine, tartışmasına imkânlar hazırlayarak onlara rastladıkları problemleri çözme alışkanlığı kazandırılmalıdır. Ayrıca problemin çözülmesinde bilimsel yollardan faydalanılmalıdır. (*problem çözme yöntemi*) Öğrenci konuyu daha iyi anlaması açısından ders dışı etkinlikler, yani *gezi ve gözlem yöntemi* kullanılarak konu öğrencinin gözü önünde canlandırılmalıdır.” (*drama*) (MEB, 1949, s. 116).

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1949 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşıma uygun bilgilere sahip olduğu söylenilebilir. Öğrencinin aktif olması için önemli vurgular yapılmıştır. Öğrencinin konular üzerinde düşünmesi ve bunları tarihi süreç içerisinde karşılaştırarak yaratıcı düşünme becerisinin ortaya çıkartılmaya çalışıldığı söylenilebilir. Programda, *temizlik, yardımlaşma ve takdir* gibi değerlere de temas edilmiştir. Ders dışı etkinlik faaliyetleri üzerinde durulmuş, öğrencinin gerçek yaşamda bir olay üzerinde problem çözme becerisinin gelişmesine, katkılar sağlanmak istendiği söylenilebilir. Ayrıca işbirliğine dayalı öğrenmeye vurgu yapılmıştır. Bu da öğrencide birlikte çalışma duygusunun geliştirilmek istendiğini göstermektedir. Sonuç olarak 1949 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersinin içeriği yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerini taşımaktadır.

4.10. 1962 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1962 Ortaokul Programı, 1962 yılındaki ilkököl Sosyal Bilgiler taslak programıyla benzer özelliklere sahiptir. Bilindiği gibi programların yenilenmesinde ve geliştirilmesinde, dönemin siyasi, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri etki etmektedir. 1962 programında da 1960 yılında yapılan askeri darbeden etkilenmiş önceki programlara göre cumhuriyete daha fazla vurgu yapılmış, hazırlanan programlarda milli birlik ve beraberliğe değinilmiş, millilik bilincine vurgu yapılmıştır (Koyuncu, 2015, s.70). Özellikle 1962 Ortaokul Programında, Türk vatandaşlarının hem toplumsal kimliklerini kazanmaları hem de ekonomik açıdan gelişmelerinin; demokratik, tutum ve tavır geliştirmelerinin önemi belirtilmektedir. Türk devletinin, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğuna değinilmiştir (Ambarlı, 2010, s. 67).

1962 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarının özellikleri açısından incelenmiştir. Bunu sonucunda bu yaklaşımlara ait önemli bulgulara ulaşılmıştır. Bununla birlikte 1962 Ortaokul Programının bulguları, 1949 Ortaokul Programı ve 1962 İlkokul Programının bulgularıyla benzer olduğu tespit edilmiştir.

4.10.1. 1962 Ortaokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1962 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi vatandaşlık aktarımı açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda bazı bulgular tespit edilmiştir.

“Öğrencilere, yakın çevrelerinden başlayarak, yurdumuzu ve yurttaşlarımızı tanımak; onların milliyet, vatan ve insanlık duygularını daha köklü bir hale getirmektir (*iyi vatandaş iyi insan*) (MEB, 1962, s. 121).

“Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırarak bu işleri her işin üstünde tutmayı, ulusa ve yurda canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirmektir.” (MEB, 1962, s. 131)

Burada, bir milletin amaç ve ideallerini gerçekleştirebilecek yurttaşlar yetiştirmeyi hedeflendiği söylenilebilir. Ayrıca öğrenci, iyi bir yurttaş olarak yetiştirmek için

vatana ve millete canla başla hizmet etmeyi, bunu kendi yaşamında adeta bir ülkü ve inanç haline getirilmesi gerektiğine vurgu yapılmıştır.

“Türk devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahını yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetiştirmektir.” (MEB, 1962, s. 131).

Bu açıklama da öğrencinin milli kültürel değerleri özümsemiş, toplum içerisine katılarak etkin kararlar alabilen bir ideal vatandaşlık anlayışıyla yetiştirilmek istenmiştir.

“Öğrencilere kanun kavramını öğretmek, anayasanın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusu kazandırmaktır. Okulda demokratik zihniyetin olduğu bir hava yaratmak suretiyle öğrencilerin, kendi kendilerini idare etmelerine ve okul içinde ve dışında sorumlu işler almalarına geniş imkân ve fırsatlar sağlayarak demokrat görüşlü, yurttaşlar yetiştirmektir.”(MEB, 1962, s. 131-132).

“Yurttaşlık Bilgisi derslerinde milli birlik ve dayanışmanın, milli disiplinin manasını ve önemini çocuklara kavratmak gerekir. Öğretmen millet için yaşamının, millet için ölmenin, millete bütün varlığını, benliğini vermenin Türk çocuğunun ödevi ve ülküsü olduğunu, milli amaçlara gerçekleştirmenin her amacın üstünde bulunduğunu çocuklara aşılmalıdır.” (MEB, 1962, s. 134).

Bu açıklamada, Türk milletine ait değerlerin varlığını yaşatmak adına, öğrencide farkındalık yaratılmaya çalışıldığı söylenilebilir. Bununla beraber devlete ve millete bağlılığın güçlendirilmesine vurgu yapılmıştır. Ayrıca birlik ve beraberlik duygusuna sahip bilinçli yurttaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1962 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler alanına giren Yurttaşlık Bilgisi dersinin vatandaşlık aktarımına ait özellikleri içerdiği söylenilebilir. Öğrencilerin, milli kültürel değerleri özümsemiş, toplum içerisine katılarak etkin kararlar alabilen bir ideal vatandaşlık anlayışıyla oluşturulmak istendiği saptanmıştır. Bu bağlamda, yetiştirilmek istenen vatandaşlık özellikleri,

ülkesi için canla başla mücadele eden ve bunu kendi yaşamında bir inanç ve ülkü haline getiren bir vatandaşlık anlayışı olduğu söylenilebilir. Ayrıca programda, birlik ve beraberlik üzerinde de durulduğu saptanmıştır.

4.10.2. 1962 Ortaokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1962 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi sosyal bilimler yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Bir meslek sahibi olmanın bir fert ve yurttaş olarak lüzumunu, işsiz güçsüz bir insanın topluluk için zararlı bir unsur olacağını öğrencilere kavratmak, her mesleğin kutsal olduğuna ve hangi meslekten olursa olsun işini en iyi yapan bir kimsenin saygıdeğer bir insan olacağına öğrencileri inandırmaktır” (*ekonomi*) (MEB, 1962, s. 132).

“Ortaokulu bitiren öğrencilerin çoğunun bir meslek seçmek zorunda bulunduğunu hesaba katarak öğrencilere çevredeki iş şart ve imkânları incelettirilmelidir. Onun için onlara türlü iş yerlerini gezdirmek, çeşitli iş ve meslek sahipleriyle kendilerini temas ettirmek yararlıdır” (*ekonomi*) (MEB, 1962, s. 136).

Yurttaşlık Bilgisi dersinde yer alan bu açıklamalar, ekonomi disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir. Burada geçen: meslek, ticari münasebetler, tarım ve ekonomik kalkınma gibi kavramsal ifadeler ekonomi alanının temel konularıyla ilgili olduğu söylenilebilir.

“Topluluk halinde yaşamanın bir zaruret olduğunu öğrencilere kavratmak ve onlara, türlü toplumsal çevrelerde ve çeşitli şartlar altında, diğer insanlarla anlayışlı iş birliği kurma ve düzenli bir şekilde beraber yaşama alışkanlığını kazandırmaktır” (*sosyoloji*) (MEB, 1962, s. 131).

Bu açıklamalarda geçen: aile, topluluk ve çevre gibi konu içeriğindeki kavramlar *sosyoloji* disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir.

“Tarih dersiyle Yurttaşlık Bilgisi dersi ile olan sıkı bağılılığı dikkate almalı, cumhuriyet rejiminin Türk toplum hayatına uygun olduğunu çocuklara

anlatırken, eski rejim ile cumhuriyet rejimi arasında karşılaştırmalar yaptırılmalıdır (*siyaset bilimi*) (MEB, 1962, s. 108).

Bu açıklamada, 1962 ortaokul Yurttaşlık Bilgisi programının, farklı disiplin alanlarıyla sıkı bir ilişki içinde olduğu görülmektedir.

“Öğrencilere kanun kavramını öğreterek, anayasanın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusu kazandırmaktır. Ayrıca okulda demokratik zihniyetin olduğu bir hava yaratmak suretiyle öğrencilerin, kendi kendilerini idare etmelerine ve okul içinde ve dışında sorumlu işler almalarına geniş imkân ve fırsatlar sağlayarak demokrat görüşlü yurttaşlar yetiştirmektir (*siyaset bilimi, hukuk*)(MEB, 1962, s. 131, 132).

Bu açıklamalara bakıldığında, programın tek disiplin anlayışına sahip olmadığı, farklı disiplinlere ait konulara değindiği söylenilebilir. Burada geçen kanun, anayasa, otorite gibi kavramlar hukuk disiplinine ait konuların olduğunu göstermektedir. Ayrıca idare (yönetim) adlı kavramlar da siyaset bilimi disipliniyle ilgili konulara temas edildiği söylenilebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1962 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler alanına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi, sosyal bilimler yaklaşımına uygun özellikler içermektedir. Özellikle *siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji ve ekonomi* disiplinlerine ait konulara yer verildiği saptanmıştır. 1962 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler programı daha önceki 1949 programıyla benzer özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. 1962 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler Yurttaşlık Bilgisi dersinin tek disiplin anlayışından ziyade konu içi disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olduğu söylenilebilir.

4.10.3. 1962 Ortaokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1962 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, önemli bulgulara ulaşılmıştır.

“Öğrenci konuyu daha iyi anlaması açısından ders dışı etkinlikler, yani *gezi ve gözlem yöntemi* kullanılarak konu öğrencinin gözü önünde canlandırılmalıdır (*drama*) (MEB, 1962, s. 135).

Bu bulgulardaki açıklamalara göre derste, öğrencinin dersi yaparak yaşayarak öğrenilmesi sağlanılmak istenmiştir.

“Topluluk halinde yaşayan insanların, birbirine karşı saygı, sevgi, muhabbet ve yardımlaşma neticesinde doğan ve bu lüzumu öğrenciye kavratmaktır”(değerler)(MEB, 1962, s. 132, 133).

Bu açıklamada geçen *sevgi, saygı, muhabbet ve yardımlaşma* kavramları değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Öğretmen Yurttaşlık Bilgisi dersinde öğrenciye kazandıracığı bilgiyi toplumsal yaşamı da içine alacak şekilde olmalı, yaşanmış olayları birer problem olarak ele almalı, bunları öğrencilere teker teker veya gruplar halinde sınıfça incelemesine, tartışmasına imkânlar hazırlayarak onlara rastladıkları problemleri çözme alışkanlığı kazandırılmalıdır. Ayrıca problemin çözülmesinde bilimsel yollardan faydalanılmalıdır. (*problem çözme yöntemi*) (MEB, 1962, s. 135).

Bu örnek bulguya bakıldığında, toplumsal bir olay üzerinde meydana gelen bir problemin bilimsel kurallara uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması için direktiflerde bulunulduğu söylenilebilir.

1962 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersinde yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından tespit edilen bulgular, 1949 Sosyal Bilgiler programındaki bulgularla benzer olduğu saptanmıştır. 1962 programı *esasicilik* ve *daimicilik* felsefi yaklaşımından ziyade öğrenciyi aktif tutan ve derste konular etrafında öğrenciye deneyim kazandırmak amacıyla bir problem etrafında düşünen, sorgulayan ve bunun için çözüm üreten bir öğretim anlayışı olduğu söylenilebilir. Programda, farklı yöntemler ve değerlere (*sevgi, saygı, muhabbet ve yardımlaşma*) vurgu yapıldığı söylenilebilir. Sonuç olarak 1962 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler kapsamındaki Yurttaşlık Bilgisi dersinde yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikler olduğu söylenilebilir.

4.11. 1968 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler dersi kapsamına giren dersler (Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi), 1968 İlkokul Programı Sosyal Bilgiler derslerinin içeriğiyle benzer niteliklere sahip olduğu söylenilebilir. Bilindiği gibi 1968 İlkokul Programındaki tek disiplin (Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi) anlayışına son verilerek Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiştir. Fakat Sosyal Bilgiler ortaokul boyutu ise birbirinden bağımsız olarak okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri ancak 1970- 1971 yılında “Sosyal Bilgiler” adı altında birleştirilmiştir. Daha önceki programlarda olduğu gibi bu programda da hedeflenenlere bakıldığında, demokratik idare ve demokrasi düzenine uyan iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçladığı görülmüştür. Bu amaç doğrultusunda vatanını ve çevresini tanıyan, sağlam temel bilginin oluşturulması için Sosyal bilgiler dersinden faydalanmak gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca dersin birleştirilmesindeki amaç olarak da öğrenciye daha uygun olması, olumlu davranış ve karakter kazandırmak için Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi derslerinin birbiriyle olan ilişkileri de göz önünde bulundurularak gerekli olduğu vurgulanmıştır. (Gökdemir, 2013, s. 116-118).

1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda bu yaklaşımlara ait önemli bulgular elde edilmiştir. Aslında 1968 Ortaokul Programında yer alan bulgular, 1949 ve 1962 ortaokul programlarının bulgularıyla benzer niteliklere sahip olduğunu göstermektedir.

4.11.1 1968 Ortaokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi, vatandaşlık aktarımı açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda bazı bulgular tespit edilmiştir.

“Millet ve yurt işlerine karşı öğrencilerde yakın ilgi uyandırarak bu işleri her işin üstünde tutmayı, ulusa ve yurda canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ülkü haline getirmektir.” (MEB, 1968, s. 131)

“Türk devriminin manasını, ayrı ayrı yönlerden önemini, Türkiye’nin saadet ve refahını yaptığı ve yurdun geleceğine yapacağı etkiyi öğrencilere kavratmak ve onları Türk devriminin değerlerine bağlı ve bunları her zaman korumaya hazır, fedakâr birer Türk evladı olarak yetiştirmektir.” (MEB, 1968, s. 131).

“Öğrencilere kanun kavramını öğretmek, anayasanın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusu kazandırmaktır. Okulda demokratik zihniyetin olduğu bir hava yaratmak suretiyle öğrencilerin, kendi kendilerini idare etmelerine ve okul içinde ve dışında sorumlu işler almalarına geniş imkân ve fırsatlar sağlayarak demokrat görüşlü, yurttaşlar yetiştirmektir.” (MEB, 1968, s. 131, 132).

“Yurttaşlık Bilgisi derslerinde milli birlik ve dayanışmanın, milli disiplinin manasını ve önemini çocuklara kavratmak gerekir. Öğretmen millet için yaşamının, millet için ölmenin, millete bütün varlığını, benliğini vermenin Türk çocuğunun ödevi ve ülküsü olduğunu, milli amaçlara gerçekleştirmenin her amacın üstünde bulunduğunu çocuklara aşılmalıdır.” (MEB, 1968, s. 134).

Bu açıklamalarda hedeflenen, öğrencileri etkin birer vatandaş yetiştirmek amacı taşıdığı söylenilebilir. Bu bağlamda kanunları ve haklarını bilen, milli kültürel değerleri özümsemiş, toplum içerisine katılarak etkin kararlar alabilen bir ideal vatandaşlık anlayışı oluşturmak istendiği söylenilebilir. Ayrıca okulda öğrencilerin farklı görüşlere sahip insanlara karşı hoşgörü algısı oluşturulmak istendiği söylenilebilir. Milli değerlere (ülkü ve ödev) temas edildiği saptanmıştır. Böylece birlik ve beraberlik anlayışını kavrayan duyarlı vatandaşlar yetiştirmeyi amaç edindiği söylenilebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler alanına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi, vatandaşlık aktarımına ait özellikleri içerdiği söylenilebilir. Öğrencilerin milli kültürel değerlerini özümsemiş, toplum içerisine katılarak etkin kararlar alabilen bir ideal vatandaşlık anlayışı yetiştirmeyi amaçlandığı görülmektedir. Bu bağlamda, hedeflenen vatandaşlık özellikleri, ülkesi için canla başla hizmet eden nitelikli kişiler yetiştirmektir. Ayrıca programda, birlik ve beraberlik üzerinde de durulduğu tespit edilmiştir. Bununla okulda öğrencilerin

farklı görüşlere sahip insanlara karşı hoşgörü algısı oluşturulmak istendiği şeklinde yorumlanabilir.

4.11.2. 1968 Ortaokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1968 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgileri kapayan derslerin içerikleri, sosyal bilim yaklaşımına ait özellikler yönünden 1962 ve 1949 programın bulgularıyla benzer olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda, 1968 programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersinde, sosyal bilimler yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Yurttaşlık Bilgisi, dersinin öteki derslerle ve bunlar arasında bilhassa Tarih, Coğrafya dersleriyle sıkı bir münasebeti bulunmasına dikkat edilecektir (MEB, 1968, s. 122).

Bu kısımdaki açıklamalarda, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersiyle Coğrafya dersinin ilişkilendirildiği söylenilebilir. Özellikle tarihi olaylarda geçen coğrafi etmenler kısmı, iki dersin disiplinler arası bir yaklaşıma yaklaştırıldığı söylenilebilir.

“Bir meslek sahibi olmanın bir fert ve yurttaş olarak lüzumunu, işsiz güçsüz bir insanın topluluk için zararlı bir unsur olacağını öğrencilere kavratmak, her mesleğin kutsal olduğuna ve hangi meslekten olursa olsun işini en iyi yapan bir kimsenin saygıdeğer bir insan olacağına öğrencileri inandırmaktır” (*ekonomi*) (MEB, 1968, s. 132).

“Ortaokulu bitiren öğrencilerin çoğunun bir meslek seçmek zorunda bulunduğunu hesaba katarak öğrencilere çevredeki iş şart ve imkânları incelettirilmelidir. Onun için onlara türlü iş yerlerini gezdirmek, çeşitli iş ve meslek sahipleriyle kendilerini temas ettirmek yararlıdır” (*ekonomi*) (MEB, 1968, s. 136).

Bu bölümde yer alan açıklamalar, ekonomi disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir. Burada geçen: meslek, iş, işsizlik gibi kavramsal ifadeler ekonomi alanının temel konularıyla ilgili olduğu söylenilebilir.

“Topluluk halinde yaşamının bir zaruret olduğunu öğrencilere kavratmak ve onlara, türlü toplumsal çevrelerde ve çeşitli şartlar altında, diğer insanlarla

anlayışlı iş birliği kurma ve düzenli bir şekilde beraber yaşama alışkanlığını kazandırmaktır” (*sosyoloji*) (MEB, 1968, s. 131).

Bu açıklamalarda geçen: insanlarla işbirliği, topluluk ve çevre gibi konu içeriğindeki kavramlar *sosyoloji* disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir

“Öğrencilere kanun kavramını öğreterek, anayasanın sağladığı yurttaş hak ve hürriyetlerine saygı besleme ve devlet otoritesine uyma duygusu kazandırmaktır. Ayrıca okulda demokratik zihniyetin olduğu bir hava yaratmak suretiyle öğrencilerin, kendi kendilerini idare etmelerine ve okul içinde ve dışında sorumlu işler almalarına geniş imkân ve fırsatlar sağlayarak demokrat görüşlü yurttaşlar yetiştirmektir. (*siyaset bilimi, hukuk*)(MEB, 1968, s. 131,132).

Bu açıklamalara bakıldığında, 1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler Yurttaşlık Bilgisi programı tek disiplin anlayışına sahip gibi görülse de aslında içeriği tek disiplinli olmadığı, farklı disiplinlere ait konulara değindiği söylenilebilir. Yukarıda ki açıklamalarda geçen: kanun, anayasa, otorite gibi kavramlar hukuk disiplinine ait konuların olduğunu göstermektedir. Ayrıca idare (yönetim) adlı kavramlar da siyaset bilimi disipliniyle ilgili konulara temas edildiği söylenilebilir

Genel olarak değerlendirildiğinde, 1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler Yurttaşlık Bilgisi dersi, sosyal bilimler yaklaşımı açısından daha önceki (1962, 1949) programlarla benzer özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Programda: *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinlerine ait konu içeriğine değinildiği söylenilebilir. Ayrıca sosyal bilgiler kapsamına giren Tarih ve Coğrafya da Yurttaşlık Bilgisi dersiyle ilişkilendirildiği söylenilebilir.

4.11.3. 1968 Ortaokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler Yurttaşlık Bilgisi dersinde yansıtıcı araştırma yaklaşımının bulguları 1962 ve 1949 ortaokul programlarının bulgularıyla benzer olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda 1968 programında Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır.

“Öğretmen Yurttaşlık Bilgisi dersinde öğrenciye kazandıracığı bilgiyi toplumsal yaşamı da içine alacak şekilde olmalı, yaşanmış olayları birer problem olarak ele almalı, bunları öğrencilere teker teker veya gruplar halinde sınıfça incelemesine, tartışmasına imkânlar hazırlayarak onlara rastladıkları problemleri çözüme alışkanlığı kazandırılmalıdır. Ayrıca problemin çözülmesinde bilimsel yollardan faydalanılmalıdır.” (*problem çözme yöntemi*) (MEB, 1968, s. 135).

Bu örnek bulguya bakıldığında, toplumsal bir olay üzerinde meydana gelen bir problemin bilimsel kurallara uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması için direktiflerde bulunulduğu söylenilebilir.

“Öğrenci konuyu daha iyi anlaması açısından ders dışı etkinlikler, yani *gezi ve gözlem yöntemi* kullanılarak konu öğrencinin gözü önünde canlandırılmalıdır” (*drama*) (MEB, 1968, s. 135).

Bu bulguda, ders dışı etkinliklerin yapılmasına vurgu yapıldığı denilebilir. Öğrenci, yaşama yakın olayları görerek, duyarak bizzat deneyim kazandırılmaya çalışıldığı söylenilebilir.

“Topluluk halinde yaşayan insanların, birbirine karşı saygı, sevgi, muhabbet ve yardımlaşma neticesinde doğan ve bu lüzumu öğrenciye kavratmaktır”(*değerler*)(MEB, 1968, s. 132, 133).

Bu açıklamada geçen takdir, sevgi, saygı, muhabbet ve yardımlaşma kavramları değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir

1968 Ortaokul Programı, Sosyal Bilgiler Yurttaşlık Bilgisi dersinde, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından tespit edilen bulgular; 1962 ve 1949 Sosyal Bilgiler (Yurttaşlık Bilgisi) programındaki bulgularla benzer olduğu söylenilebilir. 1962 programında olduğu gibi 1968 programında da öğrenciyi derste aktif tutan ve konular etrafında öğrenciye deneyim kazandırmak amacıyla bir problem etrafında düşünen, sorgulayan ve bunun için çözüm üreten bir öğretim anlayışı olduğu söylenilebilir. Özellikle hem bireysel hem de grup öğretimi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ders dışı etkinliklerden de faydalandığı görülmektedir. Bu programda, yansıtıcı araştırma açısından öğrenci, derste öğrendiğini yaşama aktarması üzerinde durulduğu söylenilebilir. Bu bağlamda, problem çözme gibi özellikler yansıtıcı araştırma

yaklaşımına uygun olduğu saptanmıştır. Programda, *takdir, sevgi, saygı, muhabbet ve yardımlaşma* kavramlarına değinilmesi değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir

4.12. 1985 Ortaokul Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1968 yılında ilkokullarda, 1975 yılından itibaren de ortaokullarda disiplinler arası bir yaklaşımla okutulmaya başlanan sosyal bilgiler dersi 1985 yılında, kaldırılarak yerine II. kademedede (ortaokul) Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri olarak verilmeye başlanılmıştır (Ercan, 2007; Safran, 2008). Böyle bir uygulamaya geçilmesinin sebebi sosyal bilgiler programı ve ders kitabı içerisinde yeterince yer alamayan bazı önemli konuların, ayrı ders kitapları altında ayrıntılı biçimde verilmesini sağlamak olabilir (Ercan, 2007). Bu programda tarih dersine önem verilmiştir. Tarih öğretiminin milli benliği kazandırmada bir zorunluluk olduğu, demokratik anlayışların geliştirilmesi içinde tarih öğretimine önem verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Ambarlı, 2010, s. 27).

Türkiye’de programların yenilenmesinde ve geliştirilmesinde dönemin siyasal ve toplumsal olayların programları etkilediği görülmektedir. Örneğin cumhuriyetin kuruluşundan sonra oluşturulan 1924 programındaki özellikler, çok partili dönem ve Demokrat Partinin siyasal iktidara gelmesiyle başlayan süreçte 1949 programının oluşturulması, 1960 ihtilalinden sonra oluşan Toplum ve Ülke İncelemeleri dersi ve 1985 yılından önce meydana gelen askeri darbenin birkaç yıl sonrası oluşturulan Milli Coğrafya ve Milli Tarih dersleri bunun göstergesi kabul edilebilir.

1985 Ortaokul Programındaki Sosyal Bilgiler kapsamındaki dersler, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır:

4.12.1 1985 Ortaokul Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler kapsamına giren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri adlı dersler, vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Milletler ailesi içindeki şerefli geçmişini ve yerini, insanlığa yaptığı hizmetleri, dünya kültür ve medeniyetindeki gelişmelerin büyük payını öğretmek ve onların milli duygularını daha şuurlu ve köklü kılmaktır” (MEB, 1988, s. 183).

“Öğrenciye millet kavramının önemini, vatani için canla başla hizmet etme bilincini yaşamak ve bunları öğrenciye hissettirerek, sorumluluk bilincini kazandırmaktır. Öğrencilerin toplum içerisinde görev almış kişilere karşı saygı duyma ve üzerine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmelidir” (MEB, 1988, s. 183, 184).

“Öğrencilere ferdi toplum içerisinde yaşaması gerektiğini kavratmak ve onlara toplumun çeşitli çevrelerinde anlayışlı işbirliği ve düzenli şekilde birlikte yaşama alışkanlığı kazandırmaktır” (MEB, 1988, s. 207).

“Öğretmen, yurttaşlık bilgileri dersinde toplumun her üyesinin birbirine karşı sevgi, saygı ve muhabbet duymaları ve birbirleriyle işbirliği içerisinde yardımlaşma ve dayanışma duygusuyla hareket edilmelidir. Ayrıca aktüel olaylardan hareket ederek ‘iyi insan iyi vatandaş’ anlayışına açıklık getirilmelidir. (MEB, 1988, s. 207, 208).

Burada ifade edilenlere bakıldığında, bazı vatandaşlık değerlerinin öğrenciye öğretilmeye çalışıldığı ve iyi insan iyi vatandaş anlayışına vurgu yapıldığı görülmektedir. Yani iyi insan iyi vatandaş çevresindeki güncel olaylardan haberdar olan, toplumsal bağlamda meydana gelen olaylardan iş birliği, yardımsever ve dayanışma içerisinde bulunan ve bu niteliklere sahip bir vatandaşlık anlayışından bahsedildiği söylenilebilir.

Genel olarak 1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler kapsamına giren dersler için (Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi), vatandaşlık aktarımının ağır bastığı söylenilebilir. Özellikle vatandaşlığa vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda: İyi insan iyi vatandaş anlayışına sahip kişi, toplumsal sorunlara duyarlı, vatani için hizmet eden, insanlarla işbirliği içerisinde olandır. Bu yüzden 1985 ortaokul sosyal bilgiler programının (Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi) vatandaşlık aktarımının özelliklerini içerdiği söylenilebilir.

4.12.2. 1985 Ortaokul Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler kapsamına giren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri adlı dersler, sosyal bilim yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır.

“Milli Tarih dersi programında, Milli Eğitiminin amaçları dâhilinde öğrenciye kavratmak ve Tarih kültürünün, toplum bilimleriyle uğraşanlara da ışık tutarak onların düşünce ufuklarını genişleteceği açıklanacaktır.” (*sosyoloji*) (MEB, 1985, s. 184).

“Vatandaşlık Bilgileri programında, öğrencilere ferdi toplum içerisinde yaşaması gerektiğini kavratmak ve onlara toplumun çeşitli çevrelerinde anlayışlı işbirliği ve düzenli şekilde birlikte yaşama alışkanlığı kazandırmaktır.” (*sosyoloji*) (MEB, 1988, s. 207).

Bu açıklamada geçen, “toplum bilimi ve ferdi toplum” ifadeleri sosyoloji disipliniyle ilişkili olduğu söylenilebilir.

“Öğrencilere yurttaşlık ödevleri kavratılacak, yurt ve cumhuriyet sevgisi, kanun ve nizam duygusu telkin edilecektir” (*siyaset bilimi*) (MEB, 1985, s. 184).

Bu açıklamada geçen, cumhuriyet ve yurttaşlık ödevleri adlı kavramalar siyaset bilimi disipliniyle ilişkili olduğu görülmektedir.

“Türkiye ekonomisi konusunda Lozan Barış antlaşmasının kapitülasyonların kaldırılması ve bunun ekonomik yönden sonuçları açıklanmalıdır” (*tarih ve ekonomi*) (MEB, 1988, s. 199).

“Milli Coğrafya programında, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygusunu geliştirmektir” (*ekonomi*) (MEB, 1985).

“Ortaokulu bitiren öğrencilerden birçoğunun bir meslek seçmek zorunda bulunduğu dikkate alınarak öğrencilerle iş şartları ve imkânları incelettirilmelidir. Bunun için çeşitli iş yerlerini gezdirmek, onların değişik iş ve meslek sahipleriyle temaslarını sağlamak yararlıdır” (*ekonomi*) (MEB, 1988, s. 209).

“Bir meslek sahibi olmanın bir fert ve vatandaş olarak gerekliliğini, işsiz güçsüz bir insanın toplum içinde zararlı bir eleman olacağını öğrencilere kavratmak ve her mesleğin kutsal olduğu, hangi meslekten olursa olsun işinin gereğince yapan herkesin saygıdeğer bir insan olacağı inancını yerleştirmektir” (*ekonomi*) (MEB, 1988, s. 210).

Bu açıklamalarda geçen *ülkemizin kalkınması için sorumluk alma* adlı ifade sosyal bilim disiplinlerinden *ekonomi* konularıyla ilişkili olduğu söylenilebilir. Ayrıca kapitülasyonların kaldırılmasıyla ekonomi yönünden etkileri üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu kısımda yer alan *meslek ve iş imkânları* adlı konu içeriği de ekonomi alanıyla ilişkilendirebilir.

“Karadeniz bölgesi konusunda Atatürk’ün 19 Mayıs 1919’da Samsuna çıkışı ile istiklal savaşının başlamış olduğu vurgulanmalıdır. Havza ve Amasya tamimlerinin kapsam ve sonuçlarına değinilmelidir. Ege bölgesi işlenirken İstiklal harbinde bu bölgede yapılan savaşlar ile sonuçlarından bahsedilmelidir” (MEB, 1985, s. 198).

Bu kısımda dikkat çeken nokta coğrafya dersiyse tarih dersinin bir konu etrafında ilişkilendirildiği denilebilir.

1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler alanına giren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersleri sosyal bilim yaklaşımına uygun içeriğe sahip olduğu söylenilebilir. Her ne kadar tek disiplinli bir program olsa da sosyal bilgiler kapsamına giren derslerin içeriği birden fazla disiplinle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu programda *siyaset bilimi, sosyoloji, ekonomi ve hukuk* disiplinlerine ait konulara yer verildiği söylenilebilir. Ayrıca ders içi ilişkilendirmelere de vurgu yapılmıştır.

4.12.3. 1985 Ortaokul Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler kapsamına giren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri adlı dersler, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır.

“Bugünü daha iyi anlamak için geçmişin sosyal, ekonomik ve siyasal olayların sebeplerini ve sonuçları üzerinde günümüzde kıyaslama yaparak düşünme, araştırma ve muhakeme etme yeteneğini gerçekleştirmektir” (MEB, 1988, s. 183).

Bu bulgu ifadesinde, öğrencinin *olaylar üzerinde düşünmesi* ve olayları *sorgulayarak* karşılaştırma yapmasına vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Konular harita üzerinde işlenecek, olayların planları ve krokileri çizilecek; kitap ansiklopedi, broşür, film ve slayt gibi araç gereçler kullanılacaktır (MEB, 1985, s. 184).

Buradaki açıklamada çıkarılan sonuç, ders işlenişinde anlatım yönteminden ziyade, öğrencinin dikkatini çekecek çeşitli materyallerin kullanılması için yönlendirmelerde bulunduğu söylenilebilir.

“Öğrencilere sonu gelmez yer isimleri, mütemadiyen değişen istatistik bilgilerin ezberletilmesi âdetinden mümkün mertebe kaçınılarak rakamların grafiklere dönüştürülüp bunların açıklanması cihetine gidilmelidir (MEB, 1985, s. 198).

Bu açıklamada ifade edilenlere bakıldığında, *grafikleri okuma ve yorumlama becerisinin* olduğu söylenilebilir.

“Öğrenciler, hafızaya dayalı sorular yerine sebep ve sonuçları arasında bağ kurabilecekleri, *düşündürücü araştırmaya* yöneltici sorular sorulmalıdır. (MEB, 1985, s. 198).

Bu kısımdaki bulguda, *düşünme ve sorgulama* becerisinin olduğunu, ayrıca olaylar arasında bağ kurma anlayışı, öğrencide yaratıcı araştırma becerilerinin ortaya çıkartılmak istendiği söylenilebilir.

“Kavramları öğrenciye ezberletmek yerine, düşündürücü ve sorgulayıcı davranışlar kazandırmayı, öğrencinin *çevresinde görüp yaşayarak* kuralları benimsenmesi sağlatılmalıdır.” (MEB, 1988, s. 199).

Burada dikkat çeken nokta, öğrencinin bazı kavramları yaparak yaşayarak öğrenmesine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler alanına giren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri derslerinde, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait içeriğe yer verilmiştir. Programda, öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmesini sağlayacak bilgiler olduğu saptanmıştır. Ayrıca düşünme ve sorgulama becerisine ait açıklamalar tespit edilmiştir. Bu bağlamda, *grafikleri okuma ve yorumlama becerisine* ait bilgilere değinilmiştir. 1985 Ortaokul Programında, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından uygun değerlere yer verilmediği saptanmıştır. Sonuç olarak yansıtıcı yaklaşıma uygun bazı özelliklere vurgu yapıldığı saptanmıştır.

4.13. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, sekiz yıllık zorunlu eğitimin bir ürünüdür. Program, sekiz yıllık eğitime geçildikten sonra ilköğretim bütünlüğüne uygun olarak hazırlanan ilk programdır. Bunun sebebi, programın, IV. sınıftan VII. sınıfa kadar bir bütünlük içerisinde disiplinleri içinde barındırmasıdır. 1998 ilköğretim sosyal bilgiler dersinde temel hedef; ailesine, vatanına, milletine, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı, insan haklarına saygılı, cumhuriyetin önemini bilen ve laik, sosyal bir hukuk devletinde yaşadığının farkında olan kişiler yetiştirmeyi amaçladığı söylenilebilir (Gökdemir, 2013, s. 127). 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, tümevarımsal yaklaşımın benimsendiği Taba-Tyler program geliştirme modeline ve davranışçı öğretim tarzına göre şekillendirilmiştir (Şimşek, 2005, s. 6). Ancak bu salt davranışçı ekolün bilgi temelli anlayışına dayanmamaktadır. Ayrıca öğretmen ve öğrenciler, çevrenin ve sınıf düzeyinin gerektireceği koşulların belirlenmesinde tolerans tanınmıştır (Şahin, 2009, s. 407).

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, öğrencinin deneyim kazanması adına çeşitli yaşantılar öngörmüştür. Bilindiği gibi daha önce disiplinler arası bir yaklaşımla oluşturulan 1968 İlkokul Programından sonra, 1998 İlköğretim Programında da içerik, bütünleyici ve birleştirici bir yapıda olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları açısından incelenmiştir. Bunun sonucunda bu yaklaşımların özelliklerine uygun bulgular saptanmıştır.

4.13.1. 1998 İlköğretim Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

Vatandaşlık aktarımının temel özelliği toplumun kendine ait kültürel değerlerin yetiştirilmek istenen bireylere öğretilmesidir. Özellikle bir milletin tarihsel öneme sahip değerlerinin kaybolmasını önlemek için kültür aktarımı gerekli görülmektedir. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, bazı önemli bulgulara ulaşılmıştır:

“Ailesine, milletine, vatanına Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir insan iyi bir vatandaş olarak yetişirler.” (MEB, 1998, s. 329).

Bu açıklamada, vatandaşlık görevleri ve sorumlulukları yönünden, yetiştirilmek istenen insan idealine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Her yönde görev ve sorumluluk alabilecek hale gelir. Aile bütünlüğüne bağlılık kazanır. Ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygusuyla hareket eder.” (MEB, 1998, s. 332).

“Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke haline getirmektir” (MEB, 1998, s. 332).

“Bugünkü uygarlığın uzun bir geçmişi olduğu, Atatürk direktifleri uyarınca milli kültürümüzü çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkartma” yolunda her türlü fedakârlığı göze alma bilinci kazandırmaktır” (MEB, 1998, s. 332).

Bu açıklamada, uygarlığın sahip olduğu kültürel değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Toplumda insanların birbiriyle ilişkisi yönünden; insanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler. Beraber çalışma sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler” (MEB, 1998).

Bu bulgu örneğinde, toplumsal değerlere yer verilmiştir. Öğrenci, bu temel değerleri hak, sorumluluk ve karar verme üçgeninde yerine getirilmesine vurgu yapılmıştır.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, genel olarak değerlendirildiğinde vatandaşlık aktarımına ait kültürel değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir. Programda temel amacın iyi vatandaş yetiştirme olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda iyi vatandaş; belli sorumluluk bilinciyle hareket eden, temel haklarını kullanan, insanlar arasında hoşgörü, yardımlaşma gibi değerleri özümsemiş nitelikli insan olduğu söylenilebilir. sonuç olarak 1998 sosyal bilgiler programı vatandaşlık aktarımına hizmet ettiği söylenilebilir.

4.13.2 1998 İlköğretim Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Ailenin refah ve mutluluğu için sorumluluk ve görev duygusuyla hareket eder” (*sosyoloji*)(MEB, 1998, s. 333).

Sosyal Bilgiler dersi ünite konularına bakıldığında, ‘Aile, okul ve toplum hayatı ile yakın çevremiz’ (MEB, 1998, s. 337) adlı bölümler *sosyoloji* disipliniyle ilişkili konu alanına vurgu yapılmıştır

Bu açıklamalarda geçen: aile, okul ve toplum, yakın çevremiz ile ilgili konu başlıkları, *sosyoloji* disipliniyle ilişkili konu alanına vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“Kanun kavramını benimser; kanuna ve devlet otoritesine uyma duygusunu ve alışkanlığını kazanırlar. Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan milli, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti olduğunu bilir” (*hukuk*) (MEB, 1998).

Bu açıklamada: Hukuk disipliniyle ilişkili konu alanına vurgu yapılmıştır. Özellikle kanun, devlet otoritesi, insan hakları gibi kavramlar hukuk disiplinine ait temel konuları içerdiği söylenilebilir.

“Çevresindeki eski ve yeni sanat, kültür eserlerini müze ve anıtlar gibi milli değerlerimizi tanır. Onları korumak gerektiğini bilirler” (MEB, 1998, s. 333).

Bu kısımda yer alan: eski yeni sanat eserleri, müze ve anıtlar gibi kavramlar *tarih* alanına ait konuları içerdiği söylenilebilir.

“Gerekli plan, kroki, harita ve grafik bilgileri kazanarak onlardan yararlanabilir. İnsanların birbirleriyle ve coğrafya arasındaki karşılıklı etkilerini, coğrafya olaylarının sebeplerini araştırmayı ve bu olaylar arasındaki bağıllık ve ilişkileri bulup çıkarmayı öğrenirler” (MEB, 1998, s. 333).

Bu bölümde yer alan açıklamalar, coğrafya disiplinine ait konu içeriğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca coğrafya-insan etkileşimi üzerinde de durulduğu söylenilebilir.

“Ekonomik yaşama fikrini ve yeteneklerini geliştirmek yönüne bakıldığında, tutumlu ve planlı çalışma alışkanlığı kazandırma; üretim, tüketim ve dağıtım ile ilgili temel bilgileri öğrenme, yakın çevrenin ekonomik değerlerini öğrenme, milli kaynaklarımızı tanıma, insan topluluklarının yaşama şekillerini ve geçinme yollarını ve bunların ekonomik bağları arasındaki ilişkilerini incelemektir (MEB, 1998, s. 334).

Bu açıklananlara bakıldığında, *ekonomi* disiplinine ilişkin konu içeriğine temas edilmiştir. Özellikle ekonomi alanında önemli bir yere sahip olan üretim, tüketim ve dağıtım konusuna vurgu yapıldığı söylenilebilir.

1998 yılındaki sosyal bilgiler öğretim programı açıklamalar bölümü incelendiğinde, “ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders konuları yalnız tarih, coğrafya veya vatandaşlık bilgisi yönünden değil, çok yönlü bir bütün olarak incelenmelidir (MEB, 1998)”, şeklinde geçen açıklamada, sosyal bilimlere ilişkin vurgu yapıldığını söyleyebiliriz.

“Türkiye haritasında ilimiz ve bölgemiz, yurdumuzun coğrafi bölümleri, nüfus ve yurdumuzun komşuları adlı konular da *coğrafya* disipliniyle ilişkilendirilebiliriz. Yurdumuzda ekonomik hayat adlı bölümde *ekonomi* disipliniyle ilişkilidir (MEB, 1998)

“Osmanlı devleti ve uygarlığı, Türklerin Anadolu’ya yerleşmesi ve Selçuklular, Kurtuluş savaşı ile Türk inkılâbının önemi” (MEB, 1998)

Burada açıklananlara göre Osmanlı Devleti, Selçuklular, Kurtuluş savaşı adlı konu başlıkları tarih alanıyla ilgili bilgiler içerdiği söylenilebilir.

“Demokratik hayat, Türkiye Cumhuriyeti anayasası, devlet ve vatandaş ile cumhurbaşkanı ve başbakanın görevleri” (MEB, 1998)

Bu kısımda yer alan demokratik hayat, anayasa, cumhurbaşkanı ve başbakanın görevi adlı konu başlıkları *hukuk ve siyaset bilimi* disipliniyle ilişkili konuları oluşturmaktadır.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilimler yaklaşımına uygun özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Program, *siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, ekonomi, tarih, coğrafya* disiplinlerine ait konuları içerdiği söylenilebilir.

4.13.3 1998 İlköğretim Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Ailesine, milletine, vatanına Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı çalışkan, araştırmacı, inceleyici, fedakâr ve fazilet sahibi iyi bir vatandaş, mükemmel bir insan olarak yetişirler” (MEB, 1998).

“Toplumda insanların birbiriyle ilişkisi yönünden amaç ifadesine bakıldığında, insanların karşılıklı hak ve sorumluluklar taşıdıklarını ve birbirlerinin görüş ve inanışlarını saygı ve hoşgörü ile karşılamaları gerektiğini benimserler. Beraber çalışma sorumluluk alma, yardımlaşma ve karar verme kurallarını uygulamayı öğrenirler” (MEB, 1998).

Bu açıklamalara dayanılarak yardımlaşma, sorumluluk, saygı, hoşgörü gibi değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir. Ayrıca iyi bir vatandaş, araştırmacı ve inceleyici bir özelliğe sahip olduğu belirtilmiştir.

“İnsanların birbirleriyle ve coğrafya arasındaki karşılıklı etkilerini, coğrafya olaylarının sebeplerini araştırmayı ve bu olaylar arasındaki bağıllık ve ilişkileri bulup çıkarmayı öğrenirler” (MEB, 1998).

1998 Sosyal Bilgiler Programı, açıklamalar bölümü incelendiğinde, dersin işlenişyle ilgili birtakım yönergeler verilmiştir. Örneğin ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıf sosyal bilgiler ders konuları yalnız tarih, coğrafya veya vatandaşlık bilgisi yönünden değil, çok yönlü bir bütün olarak incelenmelidir (MEB, 1998). Sosyal Bilgiler dersinde çevre özellikleri göz önünde bulundurulmuş, öğretmen ders işlenişinde *yakında uzağa* ilkesine göre hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Dersin

işlenişinde sadece soru-cevap ve anlatım yöntemi değil çeşitli metotlara yer verilmelidir. Özellikle aktif öğrenme yöntemleri, araştırma ve incelemeye sevk eden yöntemler kullanılmalıdır. Ayrıca öğretmen ders kitabıyla yetinmemeli farklı kaynakları kullanmalı ve öğrencinin seviyesini göz önünde bulundurulmalıdır (MEB, 1998, s. 332, 333).

Genel olarak 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerinin ağır bastığı söylenilebilir. İyi insan iyi bir vatandaş, araştırmacı ve inceleyici bir özelliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Özellikle aktif öğrenme yöntemleri, araştırma ve incelemeye sevk eden yöntemler kullanılması için direktiflerde bulunulmuştur. Sosyal bilgiler dersinde çevre özellikleri de göz önünde bulundurulmuş, öğretmen ders işlenişinde *yakında uzağa* ilkesine göre hareket edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca ders işlenirken sadece ders kitabıyla sınırlandırılmaması gerektiği; farklı kaynaklara da başvurulması için yönlendirmelerde bulunulmuştur. Programda, *yardımlaşma, sorumluluk, hak, saygı, hoşgörü* gibi değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir.

4.14. 2005 Sosyal Bilgiler Programında Sosyal Bilgiler Öğretim Yaklaşımlarının İncelenmesi

Türkiye’de 1998’e kadar uygulanan sosyal bilgiler öğretim programı, felsefi temeller bakımından ABD’deki programla benzer niteliklere sahip olmuştur. Fakat iki ülke arasındaki öğretim yaşantıları arasında bazı farklılıklar olmuştur. Programın ilkelerindeki çağdaşlıkla Türkiye’deki programların içeriğinin bağdaşmayacak şekilde gereksiz bilgi yığından oluşması bu farklılıkların nedenlerinden birisi olmuştur. Bu gibi nedenlerden dolayı sosyal bilgiler programının geliştirilmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2006). Bu bağlamda Türkiye’de 2004’te İlköğretim müfredatlarının geliştirilmesi amacıyla kapsamlı bir çalışma başlatılmıştır. Bu çalışmada müfredatların geliştirilmesinin gerekçeleri; bilgi kavramı ve bilgi toplumu anlayışındaki gelişmeler, hayat boyu öğrenme yaklaşımını esas alan bir öğretme anlayışının gelişmesi ve AB normlarına uygunluk olarak sıralanmıştır. 2005 ilköğretim müfredatı, Türkiye Cumhuriyeti projesinin gelişerek devamlılığı ilkesini, dünyada yaşanan tüm gelişmeleri, AB normlarını ve eğitim anlayışını, Türkiye’nin mevcut eğitim özelliklerinin belirlenmesini, başarı ve başarısızlıkların

değerlendirilmesini ve ortaya çıkan sonuçları, temel referans noktaları olarak kabul edeceğini vurgulamıştır (Şahin, 2009, s. 407). Bu program, pilot uygulama sonucu tespit edilen aksaklıkların 2005 yılında giderilmesiyle, 2005–2006 yılından itibaren tüm ilköğretim okullarında uygulanmaya başlanmıştır. (Gökdemir, 2013, s. 131). Bilindiği gibi bu programın temel vizyonu, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir. Program, Türk tarihine ait kültürel değerleri öğretmekle beraber temel demokratik değerleri de içermektedir. Aynı zamanda eleştirel ve yaratıcı düşünme anlayışına önem verilerek öğrencide karar verme becerilerinin geliştirilmesi üzerinde de durulmuştur. Bu bağlamda 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarının özelliklerine sıkça yer verildiği söylenilebilir.

4.14.1 2005 Programında Vatandaşlık Aktarımı Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

Vatandaşlık aktarımında, kültürel değerlerle birlikte bir milletin adeta temel mirasını bir sonraki kuşağa devretmeye önem vermektedir. Vatandaşlık, tarihi süreç içerisinde devlete bağlılık duygusu, farklı rollerle devam etmiştir. Günümüzde demokrasi ve insan haklarına dayalı temel yurttaşlık bilinci oluşturulmakla birlikte geçmişin temel kültürel mirasına da sahip çıkma anlayışı devam etmektedir. En son yenilenen programda etken ve üretken vatandaşlık vurgusu yapılmaktadır. Bu bağlamda 2005 sosyal bilgiler öğretim programı, vatandaşlık aktarımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır.

“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak, özgürlük ve sorumluluklarının bilincinde, demokratik hayata etkin bir şekilde katılarak karşılaştığı sorunlara barışçıl çözümler üreten, yaşamın her alanında hoşgörü ve uzlaşma kültürünün oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlayan bireyler olmalarını sağlamaktır” (MEB, 2014).

“Sosyal bilgiler dersi, demokratik değerleri benimsemiş vatandaşlar olarak öğrencilerin içinde yaşadığı topluma uyum sağlamalarını ve öğrencilere bu bilgi birikimini yaşama geçirilebilecek donanımlar kazandırmayı amaçlamaktadır” (MEB, 2014).

“Millî mücadele yıllarında bu bölgedeki faaliyetlere yer verilerek, coğrafya, tarih ve vatandaşlık konuları ile ilişkilendirilerek, millî bilinç ve tarih duyarlılığı oluşturulmaya çalışılmalıdır. Benzer şekilde edebî ürünler ve yazılı materyallerden (efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, halk hikâyeleri, türküler ve şiirler vb.) yararlanılarak, sosyal bilgiler, edebiyat ve coğrafya kaynaştırılmalı, öğrencilere vatan sevgisi kazandırılmalıdır” (MEB, 2014).

“Etkin vatandaş yetiştirme olarak oluşturmacı sınıfın gerçek anlamda demokrasinin yaşandığı bir yer olduğu unutulmamalıdır. Bu şekilde öğrenciler demokratik beceri ve değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, cumhuriyet sevgisi gelişmiş, haklarını bilen ve sorumluluk sahibi Türk vatandaşları olarak yetişebilir” (MEB, 2014).

Bu açıklamada dikkat çeken nokta, etkin vatandaşlığa vurgu yapılmasıdır. Temel hak ve sorumluluklarının farkında olan öğrenciler, demokrasinin gereklerini de göz önünde bulundururlar. Bu bağlamda, demokrasinin gelişmesi için gerçek manada mücadele etme becerisini kazanırlar.

“Öğrencinin kişisel ve sosyal yeterliliklerini tanıyan, yeniliklere açık, etkili iletişim kurabilen, sorumluluk alabilen, başkalarına saygılı, işbirliğine açık, kendine güvenen, topluma yararlı birey olarak yetişmesi esas alınmıştır. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti *vatandaşı* olarak hak ve sorumluluk ilişkisini kurabilmesi ve aidiyet duygusunu kavraması amaçlanmaktadır” (MEB, 2014).

Bu açıklamalar, *kültür ve miras* öğrenme alanının temel bulgularını oluşturmaktadır. Genel olarak Türk kültürünü oluşturan temel öğeleri tanıyıp benimseyerek, ulusal bilincin oluşmasına katkı sağlamaktır. Öğrenciler, kültürel öğelerin bir toplumun ulusal kimliğinin oluşmasındaki önemini fark ederler (MEB, 2014).

Sosyal bilgiler dersinin temel amaçlarından olan, bilinçli bir *vatandaş* olarak topluma tam katılma yollarını araştırarak görev ve sorumluluklarının farkına varırlar. Toplum yaşamında doğacak sorunların en önemli güvencesi olarak örgütlü bir devlet gücünün varlığını kavrarlar. Öğrenciler öykü, drama vb. etkinliklerle geçmişte ve başka yerlerdeki *vatandaşlık* uygulamalarına yönelik deneyim kazanırlar (MEB, 2014).

2005 Sosyal Bilgiler Programı, vatandaşlık aktarımının özelliklerini gerçek manada yansıttığı söylenilebilir. Özellikle programın temel vurgusu: etken, üretken, hak ve sorumluluklarının bilen demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, toplumsal sorunlara duyarlı nitelikli vatandaş yetiştirmek olduğu söylenilebilir. Kültürel değerlerin aktarımına önem verildiği *Kültür ve Miras* adlı öğrenme alanından anlaşılmaktadır. Öğrenci bir yandan temel vatandaşlık becerilerini kazanmış; bir yandan da kültürel değerlerin taşıyıcısı olmuştur. Bu bağlamda öğrenciler, kültürel öğelerin bir toplumun ulusal kimliğinin oluşmasındaki önemini fark etmesini sağlanılmak istendiği söylenilebilir. Sonuç olarak 2005 Sosyal Bilgiler Programı, çağdaş değerleri yansıtmakla beraber vatandaşlık aktarımının temel özelliklerini de kapsadığı söylenilebilir.

4.14.2. 2005 Programında Sosyal Bilimler Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

2005 Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim disiplinleriyle ilişkilendirilerek hazırlanmıştır. Sosyal bilgiler programı, sosyal bilim yaklaşımının özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bunun sonucunda elde edilen bulgular sıralanmıştır.

“Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır” (MEB, 2014).

Bu açıklamada geçen: bireyin duygusal ve fiziksel özellikleriyle beraber ilgi, istek ve yetenekler adlı kavramlar *psikoloji* disipliniyle ilgili konu içeriğine vurgu yapılmıştır.

“Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir” (MEB, 2014).

Bu örnek bulgu ifadesinde yer alan, hukuk kuralı ve yasa gibi kavramlar hukuk disipliniyle ilişkilendirilebilir.

“Yaşadığı çevrenin ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyarak, insanlar ile doğal çevre arasındaki etkileşimi açıklar.” (MEB, 2014).

Bu kısımda, doğal çevre ile insan etkileşimine vurgu yapılmıştır. Bu konu içeriği *coğrafya* disipliniyle ilişkilendirebilir.

“Ekonominin temel kavramlarını anlayarak, kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde ulusal ekonominin yerini kavrar. Meslekleri tanır,

çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli olduğuna inanır.’ (MEB, 2014).

Bu açıklamada geçen ekonominin temel kavramları ve meslekler adlı ifadeler ekonomi disipliniyle ilgili konu alanı olduğu söylenilebilir.

“Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirler, değişim ve sürekliliği algılar.” (MEB, 2014). Şeklindeki amaç ise *tarih* disipliniyle ilişkilendirilebilir.

Bu bölümde yer alan bulgu, tarih disipliniyle ilişkili konu içeriğine vurgu yapılmıştır. Burada değişim ve süreklilik adlı kavramlarla geçmişten günümüze gelen farklılıklara temas edildiği söylenilebilir.

‘Etkili ve sorumlu Türk vatandaşı yetiştirmek amacıyla tasarlanmış sosyal bilgiler üniteleri; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi açılarından çok yönlü olarak ele alınmaktadır. Öğretmen de konuları çok yönlü olarak işlemelidir.’ (MEB, 2014).

Bu açıklamada, sosyal bilgiler dersinin farklı disiplinlerle ilişkilendirilerek disiplinler arası bir yaklaşımla işlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu bağlamda yer alan öğrenme alanları, bir ya da birden fazla akademik disiplini içermektedir. Bununla birlikte öğrenme alanlarında, çeşitli disiplinlere ait konular, tematik bir şekilde birbirleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu öğrenme alanları:

“Birey ve Toplum” öğrenme alanı *psikoloji, sosyoloji ve antropoloji* disiplinleriyle ilişkili olduğu söylenilebilir.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanı, *antropoloji, tarih ve sosyoloji* disiplinleriyle ilişkilendirilmiştir.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” adlı öğrenme alanı *coğrafya* disipliniyle ilişkilendirilir.

“Üretim, Tüketim ve Dağıtım” öğrenme alanı *ekonomi* disipliniyle ilişkilendirilebilir.

“Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanı *sosyoloji ve siyaset bilimiyle* ilişkilendirilir.

“Güç, Yönetim ve Toplum” adlı öğrenme alanı ise *sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk* disiplinleriyle ilişkilendirilebilir.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” adlı öğrenme alanında ise *tarih, sosyoloji coğrafya, ekonomi* disiplinleriyle ilişkili olduğu söylenilebilir.

“Küresel Bağlantılar” adlı öğrenme alanı *coğrafya, antropoloji, ekonomi, sosyoloji ve iletişim* disiplinleriyle ilişkilendirilebilir. Bu öğrenme alanı içindeki konular, farklı toplumların birbiriyle etkileşimine neden olan küresel boyuttaki gelişmeleri ele aldığı söylenilebilir. Özellikle öğrencinin yerel, bölgesel, ulusal ve küresel konulardaki kavramları anlama noktasında, önemli olduğu düşünülebilir.

2005 Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımının özelliklerinin ağır bastığı bir programdır. Öğrenme alanlarında yer alan konular: *tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk ve iletişim* adlı sosyal bilim disiplinlerine ait konu içeriklerinden oluşmuştur. Ayrıca her öğrenme alanı tek bir disiplinden ziyade çoklu disiplin anlayışıyla yapılandırıldığı söylenilebilir. Çünkü günümüz dünyasında, eğitim alanında gelişen teknoloji ve bilimsel yeniliklere ayak uydurmak için farklı alanlardaki bilgilere sahip olmak, zorunlu duruma gelmiştir. Bu bağlamda, sosyal bilgiler programı da yaşanan gelişmelere ayak uydurmak için kendini sürekli yenilenme ihtiyacı hissetmektedir. Bunun için 2005 Sosyal Bilgiler Programı, multidisiplinler anlayışıyla yapılandırıldığı söylenilebilir.

4.14.3. 2005 Programında Yansıtıcı Araştırma Olarak Sosyal Bilgiler Yaklaşımının İncelenmesi

2005 Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilgiler öğretim programları içerisinde en son oluşturulan programdır. Yapılandırmacı eğitim anlayışına göre şekillendirilmiştir. Ayrıca NCSS tarafından belirlen tematik yaklaşımdan ilham alınarak, farklı sosyal bilgiler yaklaşımlarını bünyesinde barındıran, disiplinler arası yaklaşımı yansıtan, bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli kavram, beceri ve değerlerle donanmış etkin Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları yetiştirmek iddiasıyla yapılmıştır(Öztürk 2006; Şahin, 2009; Akpınar ve Kaymakçı, 2012). 2005 Sosyal Bilgiler Programında, yansıtıcı araştırma anlayışı çok önemlidir. Çünkü sosyal bilgiler dersinde öğrenci, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlar ve bunu sosyal ve kültürel bağlam içinde

oluşturarak kullanır. Böylece eleştirel ve yaratıcı olarak doğru karar veren nitelikli insan yetiştirmeyi hedefler. Bu bağlamda, 2005 Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından analiz edilmiştir. Yapılan bu analizler sonucunda, şu bulgulara ulaşılmıştır:

“Bilginin kazanılmasında, kullanılmasında ve donanımlı insan gücünün yetiştirilmesinde de en önemli görev eğitim sistemimize düşmektedir. Tüm ihtiyaçlar doğrultusunda dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak, öğretim programlarında yeni yaklaşımlar dikkat çeker duruma gelmiştir. Bu nedenle program, tümüyle davranışçı yaklaşımlardan öte, bilginin taşıdığı değeri ve bireyin var olan deneyimlerini dikkate alarak, yaşama etkin katılımını, doğru karar vermesini, sorun çözmesini destekleyici ve geliştirici bir yaklaşım doğrultusunda yapılandırmayı önemseyen bir gelişim göstermektedir. Bu yaklaşımla öğrenci merkezli, dolayısıyla etkinlik merkezli, sosyal bilgiler açısından, bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencinin kendi yaşantılarını ve bireysel farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşimine olanak sağlayan yeni bir anlayış yaşama geçirilmeye çalışılmaktadır (MEB, 2014).

Bu bölümde, sosyal bilgiler dersinde öğrencinin deneyim kazanması adına önemli direktiflerde bulunulmuştur. Bilindiği gibi sadece bilgi temelli bir program anlayışı günümüzde önemini yitirmiştir. Bunun yerine bilgi ve beceriyi birlikte kullanarak öğrendiklerini kendi yaşamına yansıtan bir öğretim anlayışı yaygınlaştığı söylenilebilir. Bu bağlamda, öğrenci yaşama etkin katılarak doğru karar vermesini ve sorunlara çözüm üretmesini destekleyen bir gelişim yaşandığı söylenilebilir.

“Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır. Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar”. (MEB, 2014).

Bu açıklamada, daha önceki programlarda olduğu gibi bu programda da çevrenin özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca derste çeşitli öğretim ve öğrenme yöntemleri kullanılması gerektiği belirtilmiştir.

“Öğretmen, okulun içindeki ve dışındaki olaylardan yararlanarak, öğrencileri sık sık gerçek hayat problemleri ve çelişkili durumlarla karşılaştırmalı ve

karşılaştıkları sosyal problemler üzerine yansıtıcı araştırmalarını sağlamalıdır. Tarih konuları da öğrencilere bir problem olarak sunulmalıdır. Örneğin “TBMM’nin Açılışı” konusunda, “Atatürk, 1920’de kurulan yeni devletin malî kaynakları problemini nasıl çözdü?” problemi ortaya atılabilir. Burada önce, bir devletin gelir kaynakları ile ilgili öğrencilerin görüşleri alınmalı, sonra veri ve kaynak toplamalarına yardım edilmeli, görüşleri test edilmeli ve tartışmaya teşvik edilmeli, daha sonra da öğrencilerin bir rapor yazmaları sağlanmalıdır (MEB, 2015).

Burada öğrencinin problem çözme becerisinin gelişmesine katkı sağlayacak bilgilere vurgu yapılmıştır. Özellikle bir örnek olay etrafında sorun çözme becerisi ortaya çıkartılmak istendiği söylenilebilir.

“*Birey ve toplum*” öğrenme alanında öğrenciler, karar verme, empati ve iletişim becerilerini geliştirecek etkinliklerle destekleneceklerdir (MEB, 2014).

Bu öğrenme alanı bireyin kişisel gelişimiyle ilgili olduğu söylenilebilir. Özellikle karar verme ve iletişim becerilerinin gelişimine vurgu yapıldığı söylenilebilir.

“*İnsanlar yerler ve çevreler*” adlı öğrenme alanında günümüzün teknolojik gelişmeleri sonucunda insanlar tüm dünya ile iletişim kurabilmekte, bu sayede etkilemekte ve etkilenmektedirler. Çağdaş olma ve bunu eğitim yaşantısına da yansıtma isteği, artık bu etkileşim süreçlerinin öğrenciler tarafından da algılanmasını gerektirmektedir (MEB, 2015).

Bu öğrenme alanında yer alan açıklamalara göre dünyanın farklı yerlerinde bulunan toplumlar teknoloji sayesinde birbirleri ve dünya ile entegre olmaktadır.

“*Bilim teknoloji ve toplum*” adlı öğrenme alanında; yaratıcı, eleştirel ve bilimsel düşüncenin bilim ve teknolojideki gelişmelerin temeli olduğunu; bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgiye ulaşmada teknolojiyi kullanma becerisi edinir (MEB, 2015).

Bu öğrenme alanında, yaratıcı, eleştirel ve bilimsel düşüncenin gelişmesini destekleyen konu içeriklerine sahip olduğu söylenilebilir. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecine vurgu yapıldığı görülmektedir.

“Küresel bağlantılar” adlı öğrenme alanında, çeşitli ülkelerde yaşayan insanların yaşayışları konusunda empati becerilerini de geliştirme fırsatını elde edeceklerdir. Ayrıca bu öğrenme alanı ile öğrenciler, gelişen dünyanın gündemini takip eden, karşılaştığı sorunlar karşısında çözüm üretebilen bilinçli bir birey olma niteliği kazanacaklardır (MEB, 2015).

Bu öğrenme alanı: ekonomi, teknoloji, iletişim ve toplumsal konularda küresel çapta meydana gelen gelişmelerle yapılandırıldığı söylenebilir. Özellikle konular, yerelden küresele doğru bir gelişmeyi izler.

2005 Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, bilgi, beceri, kavram ve değerler, öğrenme alanları çerçevesinde yapılandırılmıştır. Sıkça etkin vatandaşlığa vurgu yapıldığı söylenilebilir. Etkin vatandaş: toplumda var olan temel problemleri fark edip bunlara çözüm üreten kişidir. Bilindiği gibi nitelikli insan yetiştirme adına, sosyal bilgiler dersi çok önemli bir misyona sahiptir. Onun için toplumda, etkili karar alan, düşünen ve sorgulayan bir vatandaşlık ideali gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Önceki programlarda olduğu gibi bu programda da çevrenin özellikleri göz önünde bulundurulmasına önem verilmiştir. Yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından dikkat çeken başka bir nokta da sosyal katılım becerisine vurgu yapılmasıdır. Ayrıca eleştirel ve yaratıcı düşünen, problem çözme becerisini kullanan nitelikli insanlar oluşturulmak istenmiştir. Programda öğrencinin bireysel gelişimi göz önünde bulundurulmuş; bazı öğrenme alanlarının (Birey ve Toplum) ünite ve konu yapılanması buna göre yapıldığı söylenilebilir. Ayrıca soyut olan konular, Sosyal bilgiler dersinde yoğun olduğu için bununla ilgili kavramların somutlaştırılarak öğrenciye verilmek istendiği söylenilebilir. 2005 Sosyal Bilgiler Programı, derste öğrenciyi aktif tutan, çeşitli yöntem ve tekniklerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle yansıtıcı araştırma becerileri ve problem çözme gibi alanlarda önemli gelişmeler yaşandığını söylenilebilir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde ilk olarak, çalışmanın temel problemi ve alt problemleri doğrultusunda elde edilen bulgulardan ortaya çıkan sonuçlar yazılmıştır. Sonuçlar daha sonra literatür dikkate alınarak tartışılmıştır. En sonda ise sonuçlar doğrultusunda öneriler yapılarak bitirilmiştir.

5.1. Sonuç

İlkokul Sosyal Bilgiler Programları

1924 İlk Mektep Müfredat Programı

1924 İlk Mektep Müfredat Programı, vatandaşlık aktarımı açısından genel olarak değerlendirildiğinde, 1924 programdaki Musahabat-ı Ahlakiye ve Malumat-ı Vataniye dersinin, sosyal bilgiler öğretim yaklaşımları adına vatandaşlık aktarımına önem verdiği ve programda temel amacın iyi vatandaş yetiştirme olduğu düşünüldüğünde, vatandaşlık aktarımına hizmet ettiği söylenebilir. Bu programda, cumhuriyet ideolojisine uygun vatandaş yetiştirme etkin rol oynadığı söylenilebilir.

1924 programında, sosyal bilimler yaklaşımına ilişkin bulgulara ulaşılmıştır. Özellikle Sosyal Bilim disiplinlerinden, *tarih, siyaset bilimi, hukuk, ekonomi, coğrafya ve sosyoloji* disiplinlerinin konu başlıkları ve içeriğine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Yeni kurulan devletin eğitim temellerinin bu dönemlerde atıldığını düşünürsek, ulaşılmaya çalışılan ideal insan; hayata belli bir donanımla başlayan, vatandaşlık görev ve sorumluluklarını bilen insandır. Bu yüzden sosyal bilimler hayatın kendisini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda 1924 programında, sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler yaklaşımına uygun özelliklere yer verilmiştir.

1924 programında, yanstıcı araştırma olarak sosyal bilgiler yaklaşımı açısından ulaşılan sonuç, özellikle değerler açısından (sorumluluk, temizlik, dürüstlük,

çalışkanlık vb.) önemli ifadeler vurgu yapıldığı saptanmıştır. Öğrencinin ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulması ve bizzat olayları yaparak yaşayarak öğrenmesi gerektiğine dair ifadeler, yapılan analizlerle tespit edilmiştir. Öğrencinin derste, hem geçmiş hem de o günün şartları çerçevesinde olaylara farklı bakış açısıyla merak uyandırması gerektiğine dair ifadeler ulaşılmıştır. Bununla birlikte öğrenciye ahlâki değerler öğretilmeye çalışılmış; kendi fikir ve düşüncelerini ifade edebilecekleri ortamların oluşturulmasına değinilmiştir. Ayrıca bireyin kendisine, milletine ve devletine karşı görev ve sorumluluk anlayışıyla hareket etmesi gerektiğine dair ifadeler bulmak mümkündür. Sonuç olarak 1924 programının vatandaşlık aktarımı kadar güçlü olmasa da o günün şartları içerisinde yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikleri taşıdığını söylemek mümkündür.

1930 İlk Mektep Müfredat Programı

1930 İlk Mektep Müfredat Programında, vatandaşlık aktarımının özelliklerini yansıtan bulgulara ulaşılmıştır. Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisinde, vatandaşlık aktarımına ait kültürel değerlere vurgu yapılmıştır. Özellikle ülkenin her tarafında yaşayan insanların ortak değerler altında bir araya gelmesine temas edilmiştir. Programda, vatandaşlık aktarımı açısından dikkat çeken en önemli nokta, vatana ve millete bağlı iyi insan iyi vatandaş yetiştirmektir. Burada iyi insan iyi vatandaş oluşturmaktan kasıt; öğrenciyi toplumsal yaşama donanımlı bir şekilde hazırlamak, öğrencinin kendi hak, görev ve sorumluluklarını bilen; toplumsal yaşamdaki sorunlara duyarlı olan ve bu sorunlara çözüm üretebilen bir vatandaş anlayışı oluşturulmaya çalışıldığı söylenilebilir.

1930 İlk Mektep Müfredat Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurt Bilgisinde sosyal bilim yaklaşımı açısından genel olarak değerlendirildiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinlerine ait konulara yer verildiği saptanmıştır. Bunlarla birlikte *iletişim* disiplinine ait konulara da (*TV, radyo, gazete*) yer verilmiştir. 1930 programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren dersler (Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi) günün şartları gereği talebe çok fazla bilginin verilmeye çalışıldığı görülmektedir (Keskin, 2002). Çünkü öğrenci, hayata hazırlanırken sadece tek bir disiplin anlayışının düşünce sistemi verilemez; bunun için öğrenci, sosyal bilim disiplinlerinden oluşmuş bir öğrenme temasının etrafında, hayata daha iyi

hazırlanmaktadır. Sonuç olarak Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarından sosyal bilimlere ait birden fazla disiplinin var olduğunu ortaya koymuştur.

1930 İlk Mektep Müfredat Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikler taşıdığı söylenilebilir. Öğrencinin aktif tutularak olaylara karşı merak duygusunun geliştirilmesi, probleme yönelik sebepleri araştırma, sorgulama ve benzeri konularda, öğrencinin deneyim kazanması adına yapılandırıldığı söylenilebilir. Programda, öğretmenin egemen olduğu bir ortamdan ziyade öğrencinin aktif tutulmaya çalışıldığı bir ortam yaratılmak istendiği söylenilebilir. 1930 İlk Mektep Müfredat Programında, *yardımseverlik ve dayanışma, sevgi, temizlik, dürüstlük, sorumluluk* gibi değerlere de vurgu yapılmıştır.

1948 İlkokul Programı

1948 İlkokul Programında, vatandaşlık aktarımının özellikleri genel olarak değerlendirildiğinde, kültür aktarımının; bazı değerler aracılığıyla verildiği söylenilebilir. Özellikle milletin sahip olduğu eski tarihi kişiliklerin yaşamları, birliktelik, dayanışma gibi kültürel değerleri ayakta tutan kavramlara vurgu yapılmıştır. Böylece 1948 ilkokul programı, vatandaşlık aktarımının özelliklerini az da olsa yansıttığı söylenilebilir.

1948 İlkokul Programı, sosyal bilim yaklaşımının özelliklerini az da olsa taşımaktadır. Programda, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinlerine ait birçok konuya yer verilmiştir. Aslında bu bulgular, programda tek disiplin anlayışının olmadığını ortaya koymuştur.

1948 İlkokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımına göre genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencinin derslerde aktif olunması adına bilgiler tespit edilmiştir. Programda, düşünme ve sorgulama becerisi üzerinde durulduğu söylenilebilir. Bununla beraber bir örnek olay üzerinde problem çözme yönteminin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Güncellik ilkesine ait bilgilere de yer verilmiştir. Ayrıca Sosyal Bilgiler dersi açısından önemli olan *iyilik, çalışkanlık, dürüstlük, sorumluluk, vatansever, sevgi ve saygı* gibi değerlere de vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak 1948 İlkokul Programında, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikler saptanmıştır.

1962 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı

1962 İlkokul Programında, vatandaşlık aktarımına ait özellikler genel olarak değerlendirildiğinde, kültür aktarımı, önceki programlardan (1924, 1930,1948) daha az olduğu söylenilebilir. Yetiştirilmek istenen vatandaşlık özelliklerine değinilmiştir. Özellikle ülkesi için canla başla mücadele eden ve bunu kendi yaşamında bir inanç ve ülkü halinde getiren bir vatandaşlık anlayışına değinilmiştir. Bununla beraber devlete ve millete bağlılık ifadelerine vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak 1962 ilkokul programında az da olsa vatandaşlık aktarımına ait özelliklere yer verilmiştir.

1962 İlkokul Programı, sosyal bilim yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, ekonomi* disiplinlerine ait konulara yer verildiği söylenilebilir. Programda dersler arası ilişkilendirmelere sıkça vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Öğrencinin birden fazla disipline sahip bir konu üzerinde çok boyutlu olarak düşünmeye çalışıldığı yorumlanabilir.

1962 İlkokul Programında, genel olarak yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özelliklere yer verdiği tespit edilmiştir. Bu programda, vatandaşlık aktarımına ait özelliklerin azaldığı bunun yerine yansıtıcı araştırmaya ait özelliklerin çoğaldığı görülmektedir. Program, çağdaş değerlere daha çok yakınlaştırılmıştır. Özellikle öğrencinin derste aktif olması adına ders içeriklerinde sıkça üzerinde durulan bir konu olduğu görülmektedir. Programda, Sosyal Bilgiler alanına giren derslerde, sorgulama ve düşünme becerisiyle birlikte problem çözme yönteminin de yer aldığı söylenilebilir. Ayrıca, *sorumluluk, sevgi, saygı, temizlik ve vatanseverlik* gibi değerlere de sıkça vurgu yapıldığı saptanmıştır. Programda o günün güncel olayları ders konularına yansıtılmış; bu da güncellik ilkesinin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir.

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, vatandaşlık aktarımını açısından değerlendirildiğinde, çok fazla kültürel değerlere vurgu yapılmadığı belirlenmiştir. Ancak geçmişe mal olmuş tarihi kişiliklerin yaşamları ve milletin temel toplumsal değerleri az da olsa programa yansıtılmak istendiği söylenilebilir. Bununla birlikte, ülkesi için canla başla hizmet eden ve bunu yaşamında bir ülkü ve inanç haline getiren vatandaşlık anlayışına vurgu yapıldığı söylenilebilir.

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programında, sosyal bilim yaklaşımlarından: *tarih, coğrafya, sosyoloji, ekonomi, hukuk ve siyaset bilimi* disiplinlerine ait konulara vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Program, tek disiplin anlayışı yerine multidisiplinler anlayışıyla oluşturulduğunu söyleyebiliriz. MEB'e göre 1968 sosyal bilgiler programının açıklamalar bölümünde, 'İlkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi adı altında okutulan konular birbiriyle olan yakın ilişkileri ve çocuca uygunluğu bakımından birleştirilerek sosyal bilgiler adı altında bir bütün haline getirilmiştir. Bu ders çok yönlü bir şekilde işlenmelidir (disiplinler arası) (MEB, 1968, s. 65). Bu bağlamda, 1968 ilkokul sosyal bilgiler programı sosyal bilim yaklaşımına uygun niteliklere sahip olduğu tespit edilmiştir.

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerine sahip olduğu söylenilebilir. Programda, öğrencinin derste olaylar üzerinde düşünmesi ve araştırma yapması, olayları canlandırması gibi ifadelerle vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Bununla beraber programda; *çalışkanlık, dürüstlük, sorumluluk, vatanseverlik, sevgi, saygı, yardımlaşma ve takdir* gibi birçok değer öğretilmeye çalışıldığı söylenilebilir. 1968 programında, öğrencinin konular etrafında yaparak yaşayarak öğrenmesine vurgular yapılmıştır. Ayrıca konular işlenirken yakından uzağa ilkesinin göz önüne alınması gerektiği belirtilmiştir. Öğrencinin geçmiş ve gelecek arasındaki olaylar üzerinde düşünmesi, sorgulaması; bir nevi ilgi ve merakın yüksek tutulması sağlanılmak istenmiştir. Sonuç olarak 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Programının, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait özellikleri içerdiği saptanmıştır.

1990 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı

1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı genel olarak değerlendirildiğinde, vatandaşlık aktarımına ait bazı özelliklere sahip olduğu söylenilebilir. İyi insan iyi vatandaş vurgusu yapılmıştır. Programda, kültürel aktarımın aile, millet ve vatan üçgenindeki değerler etrafında şekillendiği söylenilebilir. Genel olarak 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımına göre değerlendirildiğinde; *tarih, siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, ekonomi ve coğrafya* disiplinleriyle ilişkili konu içeriklerinden meydana geldiği söylenilebilir. Bu da programın disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olduğunu göstermektedir. Bilindiği gibi bazı konular günlük hayatta bile birçok farklı disiplinler bağlantılıdır. Yani tek bir disiplin anlayışına sahip konu

içeriğiyle çocuğu hayata hazırlama, hep bir eksiklik olarak hissedilmiştir. Bunun için çoklu disiplin anlayışına sahip bütünleştirici ve birleştirici olan programlar daha faydalı olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda, 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımının özelliklerine uygun olduğu söylenilebilir.

1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından genel olarak değerlendirildiğinde, derste çeşitli öğretim metotlarının kullanılması için talimatlara yer verildiği saptanmıştır. Özellikle dersin sadece soru-cevap veya anlatım yöntemiyle işlenmemesi gerektiği belirtilmiştir. Programda ayrıca *saygı, hoşgörü, yardımlaşma, sorumluluk* gibi değerlere vurgu yapıldığı söylenilebilir. Bunun yanı sıra öğrencinin ders sürecinde aktif olması üzerinde durulduğu saptanmıştır. Sonuç olarak 1990 İlkokul Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Ortaokul Sosyal Bilgiler Programları

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı

1931-1932 Orta Mektep Programı, Sosyal Bilgiler kapsamındaki dersler sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarından vatandaşlık aktarımına önem verdiği saptanmıştır. Vatandaşlık aktarımı açısından dikkat çeken en önemli nokta, vatana ve millete bağlı, bazı değerleri özümsemiş ve bu değerleri kendi yaşamına aktaran; iyi insan ve iyi vatandaş anlayışına sahip kişiler, yetiştirmeyi amaçlıyor olmasıdır.

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programı, Yurt Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinlerine ait konulara yer verildiği tespit edilmiştir. Bilindiği gibi öğrenci, hayata hazırlanırken sadece tek bir disiplin anlayışının düşünce sistemi verilemez; bunun için öğrenci, sosyal bilim disiplinlerinden oluşmuş bir öğrenme temasının etrafında, hayata daha iyi hazırlanmaktadır.

1931-1932 Orta Mektep Müfredat Programında, Yurt Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımına göre değerlendirildiğinde, Yurt Bilgisi dersinin bilgi ağırlıklı bir şekilde yapılandırıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca bu derslerin nasıl işleneceğiyle ilgili herhangi bir talimat yer almamıştır. Bu bağlamda 1931-1932 Ortaokul Mektep

Müfredat Programında yer alan Yurt Bilgisi dersinde, yansıtıcı araştırmaya uygun özellikler yer almadığı saptanmıştır.

1938 Orta Mektep Programı

1938 Orta Mektep Programında, Sosyal Bilgiler kapsamındaki Yurt Bilgisi dersinin vatandaşlık aktarımının özelliklerini az da olsa yansıttığı saptanmıştır. Yeni devletin temel ideolojisinin en iyi yansıtıldığı yer eğitim programlarıdır. Bunun için yeni cumhuriyet vatandaşlığının oluşması için hem geçmişin önemli kültürel değerleri hem de cumhuriyetin temel nitelikleri birleştirilerek ideal vatandaşlık tipi oluşturulmaya çalışıldığı söylenilebilir.

1938 Orta Mektep Programı, Yurt Bilgisi dersi sosyal bilim yaklaşımına göre değerlendirildiğinde Program, tek disiplin anlayışına sahip gibi görülse de Sosyal Bilgiler alanına giren derslerin konuları incelendiğinde, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi, sosyoloji* disiplinleriyle ilişkili olduğu tespit edilmiştir.

1938 Orta Mektep Programı, Yurt Bilgisi dersi yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, bu dersin daha çok anlatım (takrir) yöntemiyle şekillendiği söylenilebilir. Bu bağlamda 1938 Orta Mektep Programında yer alan yurt bilgisi dersi yansıtıcı araştırmaya uygun özellikler yer almadığı saptanmıştır.

1949 Ortaokul Programı

1949 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersi, vatandaşlık aktarımına uygun içeriklere sahip olduğu saptanmıştır. Programda, milli kültürel değerlere vurgular yapılmıştır. Öğrenci sahip olduğu değerleri, kendi yaşamında bir ülkü ve inanç haline getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Özellikle 1949 Ortaokul Programı Yurttaşlık Bilgisi programı dönemin şartları gereği vatandaşlık aktarımına ait özelliklerin ağır bastığı söylenilebilir. Çünkü 1945'ten sonra 2. Dünya savaşının küresel çapta vermiş olduğu olumsuz sonuçlar o dönemlerde devleti yöneten siyasal iktidarlar, yeni yetişen neslin; devlete ve millete bağlı, ülkesi için canla başla mücadele eden bir vatandaşlık anlayışı oluşturulmak istendiği söylenilebilir.

1949 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersi, *siyaset bilimi, hukuk, ekonomi ve sosyoloji* disiplinleriyle ilgili konuları içerdiği saptanmıştır. Ayrıca Coğrafya, Tarih ve Yurttaşlık Bilgisi dersine ait konular birbiriyle ilişkilendirilmesi için direktiflerde

bulunulduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak 1949 ortaokul programında, Sosyal Bilgiler alanına giren Yurttaşlık Bilgisi dersi farklı sosyal bilim disiplinlerine ait içeriklere sahip olduğu saptanmıştır.

1949 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersi, yansıtıcı araştırma yaklaşımına göre değerlendirildiğinde: derslerin içeriğinde, öğrencinin aktif olması için önemli vurgular yapılmıştır. Öğrencinin konular üzerinde düşünmesi ve bunları tarihi süreç içerisinde karşılaştırarak yaratıcı düşünme becerisinin ortaya çıkartılmaya çalışıldığı söylenilebilir. Programda, *temizlik, yardımlaşma ve takdir* gibi değerlere de temas edilmiştir. Ders dışı etkinlik faaliyetleri üzerinde durulmuş, öğrencinin gerçek yaşamda bir olay üzerinde problem çözme becerisinin gelişmesine, katkılar sağlanmak istendiği saptanmıştır. Programda, işbirliğine dayalı öğrenmeye vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Bu da öğrencide birlikte çalışma duygusunun geliştirilmek istendiğini göstermektedir. Sonuç olarak, 1949 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersi içeriğinin yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerini taşıdığı söylenebilir.

1962 Ortaokul Programı

1962 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersi içeriği genel olarak değerlendirildiğinde, vatandaşlık aktarımına ait özellikleri içerdiği söylenilebilir. Öğrencilerin, milli kültürel değerleri özümsemiş, toplum içerisine katılarak etkin kararlar alabilen bir ideal vatandaşlık anlayışıyla oluşturulmak istendiği saptanmıştır. Bu bağlamda, ülkesi için canla başla mücadele eden bir vatandaşlık anlayışı yaratılmak istendiği söylenilebilir. Programda, ayrıca birlik ve beraberliğe de vurgu yapıldığı saptanmıştır.

1962 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersinin sosyal bilimler yaklaşımına uygun özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. Özellikle *siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji ve ekonomi* disiplinlerine ait konulara yer verildiği tespit edilmiştir. 1962 sosyal bilgiler programı daha önceki 1949 ortaokul programıyla benzer özelliklere sahip olduğu saptanmıştır. Sonuç olarak 1962 ortaokul Sosyal Bilgiler programı, tek disiplin anlayışından ziyade konu içi disiplinler arası bir yaklaşıma sahip olduğu tespit edilmiştir.

1962 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersi için yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından tespit edilen bulgular, 1949 Sosyal Bilgiler programındaki bulgularla

benzer olduğu saptanmıştır. 1962 programı *esasicilik* ve *daimicilik* felsefi yaklaşımından ziyade öğrenciyi aktif tutan ve derste konular etrafında öğrenciyeye deneyim kazandırmak amacıyla bir problem etrafında düşünene, sorgulayan ve bunun için çözüm üreten bir öğretim anlayışı olduğu tespit edilmiştir. Programda, problem çözüme becerisine vurgu yapıldığı saptanmıştır. Ayrıca programda, *sevgi*, *saygı*, *muhabbet* ve *yardımlaşma* kavramlarına değinilmesi değere vurgu yapıldığını göstermektedir.

1970 Ortaokul Programı

1970 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersi için vatandaşlık aktarımına ait özellikleri içerdigi saptanmıştır. Öğrencilere, milli kültürel değere ilişkin kavramların verildiği söylenilebilir. Bu bağlamda, hedeflenen vatandaşlık özellikleri, ülkesi için canla başla hizmet eden nitelikli kişiler yetiştirmektir. Ayrıca programda, birlik ve beraberlik üzerinde de durulduğu tespit edilmiştir. Bununla okulda, öğrencilerin farklı görüşlere sahip insanlara karşı, hoşgörü algısı oluşturulmak istendiği şeklinde yorumlanabilir.

1970 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersinin, sosyal bilimler yaklaşımı açısından daha önceki (1949, 1962) programlarla benzer özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. Programda, *siyaset bilimi*, *hukuk*, *ekonomi*, *sosyoloji* disiplinlerine ait konu içeriğine değinildiği saptanmıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler kapsamına giren Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri birbiriyle ilişkilendirildiği tespit edilmiştir.

1970 Ortaokul Programı, Yurttaşlık Bilgisi dersinin yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından tespit edilen bulgular, 1949 ve 1962 programlarındaki Sosyal Bilgiler (Yurttaşlık Bilgisi), dersindeki bulgularla benzer olduğu tespit edilmiştir. 1962 programında olduğu gibi 1968 programında da öğrenciyi derste aktif tutan ve konular etrafında öğrenciyeye deneyim kazandırmak amacıyla bir problem etrafında düşünene, sorgulayan ve bunun için çözüm üreten bir öğretim anlayışı olduğu saptanmıştır. Özellikle programda, hem bireysel hem de grup öğretimine yönelik açıklamalara yer verilmiştir. Ayrıca ders dışı etkinliklerden de faydalanılmaya çalışıldığı saptanmıştır. Programda, *takdir*, *sevgi*, *saygı*, *muhabbet* ve *yardımlaşma* kavramlarına değinilmesi değere vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

1985 Ortaokul Programı

1985 Ortaokul Programında, Sosyal Bilgiler kapsamına giren derslerin(Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi), vatandaşlık aktarımına ait özellikler içerdiği söylenebilir. Programda, vatandaşlığa vurgu yapıldığı, “iyi insan iyi vatandaş” anlayışına sahip kişinin, toplumsal sorunlara karşı duyarlı olduğu üzerinde durulmuştur.

1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler alanına giren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri dersleri sosyal bilim yaklaşımına ait içeriğe sahip olduğu saptanmıştır. Her ne kadar tek disiplinli bir program olsa da sosyal bilgiler kapsamına giren derslerin içeriği birden fazla disiplinle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu programda *siyaset bilimi, sosyoloji, ekonomi ve hukuk* disiplinlerine ait konulara yer verildiği söylenilebilir. Ayrıca ders içi ilişkilendirmelere de vurgu yapıldığı saptanmıştır.

1985 Ortaokul Programında, sosyal bilgiler alanına giren Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri derslerinde, yansıtıcı araştırma yaklaşımına ait içeriğe az da olsa yer verildiği tespit edilmiştir. Programda, öğrencinin yaparak yaşayarak öğrenmesini sağlayacak bilgiler olduğu saptanmıştır. Ayrıca düşünme ve sorgulama becerisine ait açıklamalara yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda, grafikleri okuma ve yorumlama becerisine ait bilgilere vurgu yapılmıştır. 1985 Ortaokul Programında, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından uygun değerlere yer verilmediği saptanmıştır. Sonuç olarak yansıtıcı yaklaşıma uygun bazı özelliklere vurgu yapıldığı tespit edilmiştir.

1998 Sosyal Bilgiler Programı

1998 Sosyal Bilgiler Programı, genel olarak değerlendirildiğinde vatandaşlık aktarımı açısından önemli olan, kültürel değerlere vurgu yapıldığı saptanmıştır. Programda temel amacın iyi vatandaş yetiştirme olduğu söylenilebilir. Bu bağlamda iyi vatandaş; belli sorumluluk bilinciyle hareket eden, temel haklarını kullanan, insanlar arasında hoşgörü, yardımlaşma gibi değerleri özümsemiş nitelikli insan olduğu söylenilebilir. sonuç olarak 1998 Sosyal Bilgiler Programı,vatandaşlık aktarımına hizmet ettiği söylenilebilir.

1998 Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilimler yaklaşımına uygun özelliklere sahip olduğu tespit edilmiştir. 1998 programı, *siyaset bilimi, hukuk, sosyoloji, ekonomi, tarih ve coğrafya* disiplinlerine ait konuları içerdiği saptanmıştır.

1998 Sosyal Bilgiler Programında, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özellikleri, ağır bastığı söylenilebilir. Programda, iyi insan iyi bir vatandaş; araştırmacı ve inceleyici bir özelliğe sahip olduğu belirtilmiştir. Özellikle aktif öğrenme yöntemleri, araştırma ve incelemeye sevk eden yöntemler kullanılması için direktiflerde bulunulduğu saptanmıştır. Sosyal bilgiler dersinde, çevre özellikleri ve yakından uzağa ilkesine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca ders işlenirken sadece ders kitabıyla sınırlandırılmaması gerektiği; farklı kaynaklara da başvurulması için yönlendirmelerde bulunulmuştur. Programda, *yardımlaşma, sorumluluk, hak, saygı, hoşgörü* gibi değerlere vurgu yapıldığı saptanmıştır.

2005 Sosyal Bilgiler Programı

2005 Sosyal Bilgiler Programı, vatandaşlık aktarımının özelliklerini yansıttığı saptanmıştır. Özellikle programın temel vurgusu: etken, üretken, hak ve sorumluluklarının bilen demokrasinin gelişmesine katkı sağlayan, toplumsal sorunlara duyarlı nitelikli vatandaş yetiştirmek olduğu söylenilebilir. Kültürel değerlerin aktarımına önem verildiği *Kültür ve Miras* adlı öğrenme alanından anlaşılmaktadır. Öğrenci bir yandan temel vatandaşlık becerilerini kazanmış; bir yandan da kültürel değerlerin taşıyıcısı olmuştur. Bu bağlamda öğrenciler, kültürel öğelerin bir toplumun ulusal kimliğinin oluşmasındaki önemini, fark edilmesini sağlanılmak istendiği söylenilebilir. Sonuç olarak 2005 Sosyal Bilgiler Programı, çağdaş değerleri yansıtmakla beraber vatandaşlık aktarımının temel özelliklerini de kapsadığı tespit edilmiştir.

2005 Sosyal Bilgiler Programı, sosyal bilim yaklaşımının özelliklerinin ağır bastığı bir program olduğu saptanmıştır. Öğrenme alanlarında yer alan konular: *tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk* gibi sosyal bilim disiplinlerine ait konu içeriklerinden oluşmuştur. Ayrıca her öğrenme alanı tek bir disiplinden ziyade çoklu disiplin anlayışıyla yapılandırıldığı tespit edilmiştir. Çünkü günümüz dünyasında, eğitim alanında gelişen teknoloji ve bilimsel yeniliklere ayak uydurmak için farklı alanlardaki bilgilere sahip olmak,

zorunlu duruma gelmiştir. Bu bağlamda, sosyal bilgiler programı da yaşanan gelişmelere ayak uydurmak için kendini sürekli yenilenme ihtiyacı hissetmektedir. Bunun için 2005 Sosyal Bilgiler Programı, multidisiplinler anlayışıyla yapılandırıldığı saptanmıştır.

2005 Sosyal Bilgiler Programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından değerlendirildiğinde, bilgi, beceri, kavram ve değerler, öğrenme alanları çerçevesinde yapılandırıldığı saptanmıştır. Programda, etkin vatandaşlığa vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda, etkin vatandaş, toplumda var olan temel problemleri fark edip bunlara çözüm üreten kişidir. Bilindiği gibi nitelikli insan yetiştirme adına, Sosyal bilgiler dersi çok önemli bir misyona sahiptir. Onun için toplumda, etkili karar alan, düşünen ve sorgulayan bir vatandaşlık ideali gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Önceki programlarda olduğu gibi bu programda da çevrenin özellikleri göz önünde bulundurulmasına önem verilmiştir. Yansıtıcı araştırma yaklaşımı açısından dikkat çeken başka bir nokta da sosyal katılım becerisine vurgu yapılmasıdır. Ayrıca eleştirel ve yaratıcı düşünen, problem çözme becerisini kullanan nitelikli insanlar oluşturulmak istenmiştir. Programda öğrencinin bireysel gelişimi göz önünde bulundurulmuş; Bazı öğrenme alanlarının (Birey ve Toplum) ünite ve konu yapılanması buna göre yapıldığı saptanmıştır. Ayrıca soyut olan konular, Sosyal bilgiler dersinde yoğun olduğu için bununla ilgili kavramların somutlaştırılarak öğrenciye verilmek istendiği tespit edilmiştir. 2005 Sosyal Bilgiler Programı, derste öğrenciyi aktif tutan, çeşitli yöntem ve tekniklerle zenginleştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle yansıtıcı araştırma becerileri ve problem çözme gibi alanlarda önemli gelişmeler yaşandığını tespit edilmiştir.

2.5.2. Tartışma

Bu bölümde çalışmada kullanılan ilköğretim ve ortaokul programlarının doküman incelemesi bulgularına dayanarak cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler öğretim programlarının Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımları açısından değerlendirilerek literatürdeki ilgili çalışmalar ile yorumlanarak tartışılmıştır.

İlköğretim için düzenlenen programlarda insanın toplumsal ve etkin bir vatandaş olmasında rol oynayan ders Sosyal Bilgilerdir. Cumhuriyet döneminde Sosyal Bilgiler ve onun kapsamında değerlendirilebilecek derslere (Tarih, Coğrafya,

Yurt/Yurttaşlık Bilgisi) ait programlar uygulanmıştır. 1924 İlk Mektep Programı, yeni kurulan cumhuriyetin temel ideolojisine uygun, nitelikli insan yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Keskin (2002) araştırmasında cumhuriyet dönemi, iyi insan yetiştirmeyi amaç edindiğini saptayarak bu çalışmanın sonuçlarıyla benzer bulgulara ulaşıldığını göstermektedir. Özellikle vatandaşlık aktarımının yoğun olduğu programlar ilkökul; 1924, 1930, 1938, 1949 programları ile ortaokul; 1931-1932, 1938, 1948, programlarıdır. Bu programlarda, devlete ve millete bağlı, ülkesi için çalışan ve belli bir sorumluluk bilincine sahip yurttaşlar yetiştirmeyi amaç edinmiştir. Özellikle milli kültürel değerlerin öğretimi, eski şahsiyetler gibi temalara vurgular yapılmıştır. Nitekim Çelik'e (2008) göre, cumhuriyetin gerektirdiği insan modelinin oluşturulmasında 1924 ve 1926 İlk Mektepler Müfredat Programlarındaki değişikliklerle cumhuriyet vatandaşının sahip olması gereken bilgi, beceri ve değerlerin çerçevesi çizildiğini belirterek bu çalışmanın bulgularıyla benzer nitelikte olduğunu göstermektedir. 1962, 1968, 1985, 1990, 1998 ve 2005 programlarında vatandaşlık aktarımının kültürel özellikleri yer almakla birlikte önceki programlardan daha az yer verildiği ortaya çıkmıştır. Duman'a (2011) göre, demokrat parti dönemi içerisinde tarih dersinde millilik; Yurttaşlık Bilgisinde ise hak-ödev-sorumluluk vurgusu da ön planda olmuştur. Özellikle Yurttaşlık Bilgisi derslerinde, programları yapan dönemin siyasal iktidarları sosyal bilgiler dersini, ideoloji aktarımında bir araç olarak kullanmışlardır. Keskin ve Keskin' e (2009) göre, 1924'ten beri vatandaşlık aktarımında önemli bir unsur olan bazı değerlere yer verildiğini belirtmiştir. Bu açıklama doğru olmakla birlikte programlarda özellikle cumhuriyet niteliklerine sahip değerlere (barış, temizlik, yardımseverlik gibi) ağırlık verilmiştir.

Sosyal bilimler olarak sosyal bilgiler yaklaşımı açısından bakıldığında genelde ilkökul 1924, 1930, 1938, 1949 programlarında tek disiplin anlayışı hâkim olsa da konu içerikleri beş farklı disiplinle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle *sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve hukuk*, disiplinlerine ait konulara yer verilmiştir. 1968, 1990, 1998 ve 2005 sosyal bilgiler programları disiplinler arası bir yaklaşımla oluşturulduğu söylenilebilir. Ayrıca 1985 programı, tek disiplin anlayışına sahip olsa da konu içerikleri birden fazla disiplinle (*ekonomi, sosyoloji, hukuk, siyaset bilimi*) ilişkilendirilmiştir. Gökdemir'e (2013) göre, Sosyal Bilgiler programı kapsamında Yurt Bilgisi derslerinin içeriğini hukuk konuları açısından incelemiş bunun sonucunda, 1924, 1926, 1930, 1936, 1948 ilkökul programları içerisinde Yurt Bilgisi

dersleri kapsamında hukuk konularının varlığını tespit etmiştir. Elde ettiği bulgular, bu çalışmanın sonuçlarıyla tutarlı olduğunu göstermektedir. Fakat 1968 ilkokul programında Sosyal Bilgiler dersinde hukukla ilgili konuların yer almadığını belirtmiştir. Ancak bu araştırmada içeriğin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi sonucunda 1968 İlkokul Programında hukuk konularına da yer verildiği tespit edilmiştir.

1931-1932, 1938, 1949, 1962 yılları ortaokul öğretim programlarında Yurt Bilgisi dersleri kapsamında hukuk konularının yer aldığını saptamıştır (Gökdemir, 2013). Ambarlı'ya (2010) göre daha önce ilkokul Sosyal Bilgiler kapsamında olan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri ilk kez 1968 programında, Sosyal Bilgiler ismiyle birleştirildi. Bu birleşme, Sosyal Bilgiler öğretimine yeni bir misyon kazandırmıştır. 1962 ve 1968 programının disiplinler arası bir desene sahip olduğunu Keskin (2002), Yaman (1999) ve Turgut (1992) araştırmalarında saptamıştır. 1998 ve 2005 programı ise disiplinler arası bir yaklaşımla yapılandırılmıştır. Özellikle 2005 programı NCSS'nin oluşturduğu temalar ve öğrenme alanları çerçevesinde oluşturularak içerik multidisiplin anlayışıyla oluşturulmuştur.

İlkokul 1924, 1930, 1938 ve 1949 programlarında, yansıtıcı araştırma olarak Sosyal Bilgiler öğretiminin niteliklerine uygun bulgular saptanmıştır. Özellikle öğrencinin bir olay etrafında düşünmesi ve muhakeme etmesine vurgular yapılmıştır. Programlar, felsefi yaklaşım olarak esasicilik ve daimicilik anlayışına göre oluşturulmuş olsalar bile dersin uygulayıcısı olan öğretmenlere, öğrencinin derslerde deneyin kazanması adına talimatlara yer verildiği tespit edilmiştir. 1962 ve 1968 ilkokul Sosyal Bilgiler programları, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerine uygun bulgular tespit edilmiştir. Özellikle düşünme ve sorgulama becerisi, bir problem etrafında muhakeme etme gibi ifadelerle değinilmiştir. Ortaokul 1931-1932, 1938 programında, yansıtıcı araştırmaya ait bulgulara yer verilmediği saptanmıştır. Fakat 1949, 1962, 1970, 1985 ortaokul programlarında yansıtıcı araştırmaya uygun bulgular tespit edilmiştir. Derslerde sadece anlatım yöntemi yer almamakla birlikte programın uygulayıcıları olan öğretmenlere derste öğrencinin aktif tutulması adına talimatlara yer verilmiştir. 1985 programı için Ambarlı'ya (2010) göre, programın bilgi beceri ve tutum dengesi açısından çok uyumlu olmadığı söylenebilir. 1985 programında, bilgi daha çok ön planda iken, değer ve özellikle beceri boyutu oldukça sınırlı olduğunu belirterek bu çalışmanın bulgularıyla örtüştüğü söylenebilir. 1998

programı, yansıtıcı araştırma yaklaşımının özelliklerine eğimli olduğu söylenilebilir. Program davranışçı ekole göre oluşturulmuş olsa bile içerik öğrencinin deneyim kazanması, muhakeme etmesi, sorgulaması gibi ifadelerle değinildiği saptanmıştır. 2005 programı bilindiği gibi yapılandırmacı eğitim anlayışına göre şekillendirilmiştir. Yansıtıcı araştırma yaklaşımının çok yoğun olduğu bir program özelliğine sahiptir. Doğanay (2008) yaptığı çalışmada, yeni programın çağdaş sosyal bilgiler kavramının genel özelliklerini yansıttığını, programın içeriği disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmış ve NCSS tarafından önerilen program standartlarını büyük ölçüde taşıdığını belirtmiştir. Ancak programın bazı noktalarda kavram, beceri ve değer boyutlarında listelenen içeriğin önerilen etkinliklerle nasıl kazandırılacağı açık ve net olmadığını da belirtmiştir. Aykaç ve Başar'a (2005) göre, 2005 program öğrencilerin öğretim sürecine etkinlikler yolu ile aktif olarak katılması, araştırmaya yönlendirilmesini amaçlandığını belirtmişlerdir. Ayrıca etkinlik temelli yaklaşımda, öğretme- öğrenme sürecinde öğrencilerin aktif olduğu, problem çözme, yaratıcı drama, inceleme, gezi, internet kullanımı, örnek olay, öykü oluşturma ve tartışma gibi yöntem ve tekniklere yer verilmeye çalışılmıştır. Bir başka araştırma sonucu ise öğrencinin bilgiye doğrudan ulaşması yerine öğretmenin öncülüğünde bilgiyi kendisinin keşfetmesi amaçlanmıştır. Öğretmen öğrenci için sadece yol göstericidir, rehberdir. Öğrenci öğretmenin öncülüğünde becerilerini, tutumlarını geliştirerek, proje ve ödevler hazırlayıp, araştırmalar yaparak, ipuçlarıyla bilgiye kendisi ulaşması hedef alınmıştır (Ambarlı, 2010). Bu özellikler 2005 programında sistemli bir şekilde oluşturulmuş, daha önceki programlarda buna benzer sistemli bir yapı yer almamıştır. Programların geçmişten günümüze geliştiği ancak yeterli düzeye ulaşmadığı söylenilebilir. Ayrıca cumhuriyet döneminde hedeflenen vatandaşlık nitelikleri ile günümüz programında hedeflenen özellikler aslında benzer olduğu saptanmıştır. Yani cumhuriyet döneminin ideal vatandaşı, devleti ve milleti için mücadele eden ülkesinin kalkınması için çaba sarf eden, cumhuriyet ve demokrasiyi kavramış sorumluluk sahibi bir vatandaşlık vurgusu yapılmıştır. Bu hedeflenen özelliklerin aslında değişmediği bir sonraki programların da temel iskeletini oluşturduğu söylenilebilir.

5.3. Öneriler

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlara dayalı olarak, Sosyal Bilgiler öğretim programlarının daha işlevsel hale getirilebilmesi için yapılabilecek öneriler, programların öğretim yaklaşımları açısından sıralanmıştır.

Araştırmacılara yönelik öneriler

- Yapılacak olan araştırmalarda Sosyal Bilgiler kapsamındaki ders programlarının konu içerikleri, ders kitaplarına yansıtma durumu incelenebilir.
- Sosyal Bilgiler programları (cumhuriyetten günümüze) sosyal bilim disiplinlerine göre ayrı ayrı araştırılabilir.
- Cumhuriyet döneminde Sosyal Bilgiler kapsamında yer alan Tarih ve Coğrafya dersleri ile günümüz Sosyal Bilgiler programları; Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımları açısından karşılaştırılarak incelenebilir.
- Yapılacak araştırmalarda cumhuriyet dönemine ait Sosyal Bilgiler programı kapsamındaki dersler beceri, değer ve kavram açısından araştırılabilir.
- Cumhuriyetten günümüze Sosyal Bilgiler programlarında araç gereç (materyal) kullanımı konusunda araştırma yapılabilir.
- Yeni Sosyal Bilgiler öğretim programı öğrenme alanlarında sosyal bilim disiplinlerinin dağılımına bakılarak yeni bir araştırma yapılabilir.
- Yansıtıcı araştırma yaklaşımının öğrenme alanlarını nasıl şekillendirdiği ile ilgili çalışmalara ağırlık verilebilir.
- Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarına ek olarak teknoloji ve küreselleşme ile ilgili yeni bir öğretim yaklaşımının da çerçevesi hazırlanarak programa yansıtılabilir.
- Küreselleşme, çok kültürlülük, kimlik gibi alanlarla ilgili konu içeriklerinin programda yer verme durumu araştırılabilir.

Uygulayıcılara yönelik öneriler

- Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımları, araştırmacılara, öğretmenlere ve öğrencilere yol gösterir. Bu bağlamda araştırma sonucu hem uygulayıcılara hem de öğrencilere geri dönüt verme açısından bakılabilir.
- Öğretmen, temel kültürel değerleri, öğrencinin bulunduğu coğrafyayı da göz önüne alarak ders içi konularla ilişkilendirebilir.
- Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarının temel felsefesi olan etken ve üretken vatandaşın, ülkenin kalkınmasında büyük bir öneme sahip olduğunu; öğretmen, öğrenciye ders konuları çerçevesinde bu bilinç kazandırılabilir.
- Öğretmen, ders sürecinde konu içeriklerinin öğretiminde, Sosyal Bilgiler öğretim yaklaşımlarının yanı sıra farklı yaklaşımlara dayalı içerikleri de göz önünde bulundurabilir.
- Program geliştirme çalışmalarında Sosyal Bilgiler dersinde, öğretmenlerin derslerde öğrencileri problem çözme ve eleştirel düşünce etrafında şekillendirecek konulara yer verilebilir.
- Programlar, hem günün şartları hem de küresel bakış açısıyla birlikte öğretmenler aracılığıyla ülkenin yerel, bölgesel, ulusal ve küresel konuları ders sürecindeki ilgili alanlarla ilişkilendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. ve Demir. Ö. (1997). *Sosyal bilimler sözlüğü*. İstanbul: Adres Yayınları
- Adler, S. (2002). The education of social studies teachers. L. S. Levstik, and C. A. Tyson (Editörler). *Handbook of research in social studies education*. New York Taylor and Francis.
- Akbaba, T. (2004) *Demokrat parti ve 27 Mayıs dönemi Türk eğitimi*. Ankara: Gün Yayınları.
- Akbaşlı, S. (2009). Sosyal bilgiler öğretiminde vatandaşlık ve insan hakları eğitimi. R. Turan. A. M. Sünbül ve H. Akdağ (Editörler), *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar II* (s. 43-84). Ankara: Pegem A Akademi Yayıncılık.
- Akdağ, H. ve Taşkaya, S. M. (2010). Vatandaşlık ve insan hakları eğitiminin sosyal bilgiler öğretimindeki yeri. R. Turan ve K. Ulusoy (Editörler), *Sosyal bilgilerin temelleri* (s. 293-318). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- Akhan, N. E. ve Çetin, Ş. Ö. (2015). Okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal bilgiler lisans programı üzerine düşünceleri. *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 11 (2), 551-588.
- Akpınar, M. ve Kaymakçı, S. (2012). Ülkemizde sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçlarına karşılaştırmalı bir bakış. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20 (2), 605-626.
- Akyüz, Y. (2012), *Türk eğitim tarihi*, Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Alabaş, R. ve Kamer, S. T. (2007). Sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi: uygulayıcı görüşlerinin nitel analizi. *I. Ulusal İlköğretim Kongresi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Ambarlı, A. (2010). *Türkiye’de cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programları (değişiklikler, düzenlemeler, güncellemeler)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Selçuk Üniversitesi Konya.
- Arslan, E. (2011). Türkiye Cumhuriyeti’nin ilkokullarda izlediği ilköğretim “1924 ilk mektepler müfredat programı” *İlköğretim Online*, 10 (2), 717-734

- Arslan, A. ve Demirel, Ö. (2007). İlköğretim 5. sınıf sosyal bilgiler dersi programının değerlendirilmesi, *Milli Eğitim Dergisi* 175 (198). http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/Milli_Egitim_Dergisi.html adresinden 15 Şubat 2016'da alınmıştır.
- Arslan, M. (1999). Cumhuriyet dönemi ilköğretim programları ve belli başlı özellikleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 144 http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/144/arslan.html adresinden 14 Şubat 2016'da alınmıştır.
- Ata, B. (2006). Sosyal bilgiler öğretim programı. C. Öztürk (Editör), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (s. 71–83). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Ata, B. (2006). "Sosyal bilgiler eğitiminde yansıtıcı soruşturma geleneği ve oluşturmacılık yaklaşımı" Eğitimde çağdaş yönelimler III. *Yapılandırmacılık ve eğitimde yansımaları sempozyumu*, Özel Tefvik Fikret Okulları, İzmir.
- Aykaç, N. ve Başar, E. (2005). İlköğretim sosyal bilgiler dersi eğitim programlarının değerlendirilmesi. *Yeni ilköğretim programları değerlendirme sempozyumu* (s. 343–371). Ankara: Tekışık Eğitim Araştırma Geliştirme Vakfı.
- Balcı, A. (2001). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Barr, R. D., Barth, J. L. ve Shermis, S. S. (1978). *The nature of social studies*. California: ETC Publications
- Barr, R. D., Barth, J. L. ve Shermis, S. S. (1977). *Defining the social studies*. Arlington, VA: National Council for the Social Studies.
- Barth, J. L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretimi*. YÖK, Ankara: Dünya Bankası Milli Eğitim Geliştirme Projesi.
- Bear, C. M, Bolick, C. M. ve Martorella, P. H. (2002) *Teaching social studies in middle and secondary school*, USA. 5th. Edition. Allyn and Bacon,
- Bektaş, M. (2001). *Hayat bilgisi programlarının değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

- Berk, F. (2008). *Eski ve yeni ilköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programları ve ders kitaplarında tarih konularının karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Bilgili, A. S. (2008). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. A. S. Bilgili (Editör), *Sosyal bilgilerin temelleri* (s. 2-31). Ankara: Pegem Akademi
- Binbaşıoğlu, C. (1999). Cumhuriyet dönemi eğitim bilimleri tarihi. Ankara: Tekışık Yayıncılık
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyetinde ilk ve ortaöğretim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Civek, B. D. (2008). *Yeni sosyal bilgiler 4. ve 5. sınıf programlarında vatandaşlık eğitimi*. Yüksek lisans Tezi Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çatak, M. (2015). Türkiye’de sosyal bilgiler eğitim programlarının incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, 19 (62), 69-94.
- Çelenk, S., Neşe, T. ve Nurdan, K. (2000). İlköğretim programları ve gelişmeler. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çelik, H. (2008). Cumhuriyet dönemi vatandaşlık eğitiminde önemli adımlar, *Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(10), 359-369.
- Çetin, K. (2003). Türk eğitim tarihinde sosyal bilimler ve sosyal bilgilerin tarihsel süreci. *Atatürk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 163-185.
- Demirel, Ö. (1992). Türkiye’de program geliştirme uygulamaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 27-43
- Deniz, M. (2001). *Millî eğitim şûralarının tarihçesi ve eğitim politikalarına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Dewey, J. (2008). *Okul ve toplum* (Çev. H. A. Başman). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2005). Sosyal bilgiler öğretimi, C. Öztürk ve D. Dilek (Editörler) *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.

- Doğanay, A. (2008) Çağdaş sosyal bilgiler anlayışı ışığında yeni sosyal bilgiler programının değerlendirilmesi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 77-96.
- Dolanbay, H. (2011). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının insan hakları ve demokrasi dersinin işlenişine ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Dönmez, C. (2003). Sosyal bilgiler programının (1998) değerlendirmesi ve ders kitapları, C. Şahin, (Editör), *Sosyal bilgiler konu alanı ders kitabı inceleme kılavuzu sosyal bilgiler* (s. 31-41). Ankara: Gündüz Eğitim Yayıncılık.
- Duman, R. (2011). *Demokrat parti döneminde (1950–1960) sosyal bilgiler eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ediger, M. (1988). *Social studies curriculum in the elementary school*. 2th. Edition. Simpson Publishing Company.
- Ercan, M. (2007). *Cumhuriyet döneminde ilköğretim sosyal bilgiler programlarındaki sanat konularının yeterliliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Erden, M. (1998), *Sosyal bilgiler öğretimi*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erden, M. (2004). *Öğretmenlik mesleğine giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Ertürk, E. (2006). *Ders kitaplarında toplum, yurttaşlık, vatanseverlik ve ekonomi anlayışının dönüşümü: 1997 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler ders kitapları üzerine bir içerik analizi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ertürk, S. (1998). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Meteksan.
- Evans, R. W. (2004). Pedagogic creed as foundation: an approach to teaching social studies methods. *The Social Studies*, 99(2), 57–60.
- Fenton, E. (1991). Reflections on the “New social studies.” *The Social Studies*, 82 (May-June) 84-90.

- Gelen, İ. ve Beyazıt, N. (2007). Eski ve yeni ilköğretim programları ile ilgili çeşitli görüşlerin karşılaştırılması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 51, 457-476.
- Gökdemir, A. (2013). *1924' den günümüze ilköğretim sosyal bilgiler programlarındaki hukuk konularının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Göngördü, K. ve Göngördü, N. (1966). *Yeni ilkokul program uygulama kılavuzu ve program geliştirme tarihçesi*. İstanbul: Acar Matbaası.
- Gültekin, M., Bayır, Ö. G. ve Göz, N. L. (2013). 2004 Sosyal bilgiler öğretim programında yeni anlayışlar: 1998 öğretim programından farklılıkları açısından bir inceleme. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 24-49.
- Hamarat, E. (2015). Sosyal bilgilerin felsefesi. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Editörler), *Sosyal bilgiler öğretimi* (s.23-45). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- İnan, S. (2014). Sosyal bilgiler eğitimi: nedir? ne zaman ve neden-tanımlar, tarihi kökleri ve açıklamalar. S. İnan (Editör), *Sosyal bilgiler eğitime giriş* (s. 1-21).Ankara: Anı Yayıncılık.
- Johnson, P. A. (2010). *Making connections in elementary and middle school social studies*. (2th. Ed.) United States of America. Sage Publications
- Kan, Ç. (2010). A.B.D ve Türkiye'de sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi. *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30 (2), 663-672.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Ankara: Özkan Matbaacılık.
- Karagözoğlu, A. G. (1966). *İlkokullarda sosyal bilgiler öğretimi*. Ankara: Ayyıldız Matbaası
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara. Nobel Yayın Dağıtım
- Kaymakçı, S. (2015). Öğretmen görüşleri ışığında 1998 ve 2005 sosyal bilgiler öğretim programlarındaki değişimi anlamak. *Eğitim ve Bilim*, 40(181), 293-309.

- Kaymakçı, S. ve Ata, B. (2012). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin sosyal bilgilerin doğasıyla ilgili görüşleri. *Journal of Social Studies Education Research*, 3(1), 35-64.
- Kaz, V. (2013). *Cumhuriyetten günümüze ilköğretim 1. kademe sosyal bilgiler programlarının Türk devrimine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Keçe, M. ve Merey, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinler arası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(1),110-13.
- Keskin, Y. (2002). *Türkiye’de II. Meşrutiyetten günümüze kadar uygulanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarının analizi ve karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. (2009). Türkiye’de ilkokul programlarında yer alan sosyal bilgiler içerikli derslere ait öğretim programlarının gelişimine tarihsel bir bakış. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(2), 107-130.
- Keskin, Y. ve Keskin, S. Ç. (2009) Cumhuriyet dönemi ilkokul (ilköğretim 1. kademe) sosyal bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak Barış’ın yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 69-92.
- Kılıçoğlu, G. (2009). Sosyal bilgiler tanımı, dünyada ve ülkemizde gelişimi ve önemi. M. Safran (Editör), *Sosyal bilgiler öğretimi* (s. 3-16). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Kıncal, R. (1993). Türkiye’de ilkokul programlarının (1936 ilkokul programı) hazırlanmasında demografik, ekonomik, siyasal ve kültürel faktörlerin yeri. *Eğitim Bilimleri Birinci Ulusal Kongresi* (s. 299-307). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Koçoğlu, E. (2012). Cumhuriyetten günümüze insan hakları ve demokrasi kavramları açısından sosyal bilgiler dersi eğitim programının incelenmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(7), 1-20.

- Koyuncu, B. (2015). *Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.
- Köken, N. (2002). Sosyal bilgiler kavramı üzerine bazı düşünceler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 235-246.
- Köremez, B. (2005). *Demokrat parti dönemi liselerde tarih eğitimi üzerine bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Köstüklü, N. (2014). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kültür Bakanlığı (1938). *Ortaokul programı*, İstanbul: Devlet Matbaaları.
- Maarif Vekâleti (1924). *İlk mekteplerin müfredat programı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- Maarif Vekâleti (1930). *İlk mektep müfredat programı*, İstanbul: Devlet Matbaaları.
- Maarif Vekâleti (1931). *Orta mektep müfredat programı*, İstanbul: Devlet Matbaaları.
- MEB. (1998). *İlköğretim programı*. Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB. (2015). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu*, Ankara: Milli Eğitim Yayınları.
- MEB. (1948). *İlkokul programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1949). *Ortaokul programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1962). *İlkokul programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1962). *Ortaokul programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1968). *İlkokul programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1970). *Ortaokul programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (1988). *Ortaokul programı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

- MEB. (1990). *Ortaokul programı*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber* (Çev. S. Turan). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Moffatt, M. P. (1957). *Sosyal bilgiler öğretimi*(Çev. Nesrin Oran).İstanbul: Maarif Basımevi.
- Nalçacı, A. (2001). *Cumhuriyetten günümüze ilköğretim sosyal bilgiler programındaki değişmelerin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- NCSS (National Council for the Social Studies) (1993). *The social studies professional*. 281 Washington DC.
- NCSS (National Council for the Social Studies) (2010).National curriculum standardsfor social studies: a framework for teaching, learning, and assessment to meet state socialstudies standards, *Social Education* 74(4), 217–222<http://www.socialstudies.org/standards> adresinden 15 Şubat 2016’da alınmıştır.
- Oruç, Ş ve Ulusoy, (2008). Sosyal bilgiler öğretimi alanında yapılan tez çalışmaları. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 121 -132.
- Özbey, S. Ö. (2001). *Türkiye’de hayat bilgisi öğretim programlarının tarihsel gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Özgüven, İ. E. (1998). *Bireyi tanıma teknikleri*. Ankara: Pdrem Yayınları.
- Özmen, C. (2015). Dünyada ve ülkemizde sosyal bilgiler. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Editörler), *Sosyal bilgiler öğretimi* (s. 3-19). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2006). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış C. Öztürk (Editör), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi* (s. 22–49). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Oltuoğlu, R. (2002). *Sosyal bilgiler öğretiminde edebi ürünler ve yazılı materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Pirinçdane, M. (1997). *İlköğretim 1. kademe sosyal bilgiler ders programının değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Safran, M. (2005). İlköğretim programlarında yeni yaklaşımlar sosyal bilgiler *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 5 (54).
- Safran, M. (2011). Sosyal bilgiler öğretimine bakış. B. Tay ve A. Öcal (Editörler), *Sosyal bilgiler öğretimi* (s.1-18). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan günümüze eğitim tarihi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Savage, T. V. (1996). *Effective teaching in elementary social studies*. New Jersey: A Simon and Schuster Company.
- Singh, Y. K. (2008). *Teaching of social studies*. New Delhi: APH Publishing.
- Sönmez, V. (2005), *Sosyal bilgiler öğretimi ve öğretmen kılavuzu*, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şahin, M. (2009). Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze Türkiye’de hayat bilgisi ders programlarının gelişimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (8), 402-410.
- Şimşek, A. (2005). “İlköğretimde tarih öğretimi açısından 1998 ve 2004 ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırması”, *II. Sosyal Bilgiler Eğitimi Kongresi*, (s. 2-11). Van.
- Tanrıöğen, A. (2006). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi: etkili vatandaş yetiştirme. A. Tanrıöğen, (Editör). *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Tarman, B. ve Acun İ. (2010). Sosyal bilgiler eğitimi ve yeni bir sosyal bilgiler hareketi. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Tay, B. (2010). Sosyal bilgiler öğretiminin dünü bugünü ve yarını. R. Turan ve K. Ulusoy (Editör), *Sosyal bilgilerin temelleri* (s. 5-22). Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- TED. (1987). *Ortaöğretim kurumlarında sosyal bilimler öğretimi ve sorunları*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Tekışık, H. H. (1992). İlköğretim okullarında program geliştirme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8, 351- 362.

- Tekindal, S. (2003). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde ölçme ve değerlendirme. C. Öztürk (Editör), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi*, Ankara Pegem A Yayıncılık.
- Tuğluoğlu, F. ve Tunç, T. (2010). 1926 ilk mektep müfredatı ve cumhuriyet dönemi eğitiminin ekonomik hedefleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 26 (76) .
- Tuğluoğlu, F. ve Tunç, T. (2013). 1926 Müfredatına göre yazılan eşya dersleri kitaplarının eğitsel ve görsel tasarım yönünden analizi. *Türk Fen Eğitim Dergisi*, 1, 79-101.
- Tuncel, G. (2002). *Eğitim felsefelerinin sosyal bilgiler programına etkileri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Turgut, O (1992). *Cumhuriyet dönemi ilk ve ortaöğretim programları ve bu programlardan alınan öğrenim belgelerinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Türkoğlu, A. ve Sarı, M. (2006). Cumhuriyetten günümüze Türkiye’de program geliştirme çalışmaları. *Türkiye’de Eğitim Bilimleri: Bir Bilanço Denemesi* (s. 327–367). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Uyanık, H. (2014). *Çok kültürlü eğitimin ilköğretim programlarındaki yeri ve uygulamaları üzerine karşılaştırmalı durum çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.
- Üstel, F. (2011). *Makbul vatandaşın peşinde*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Varış, F. (1996). *Eğitimde Program Geliştirme “Teori ve Teknikler”* (6. Baskı). Ankara: Alkım Kitapçılık
- Wayne, R. E. (2006). *The social studies curriculum purposes, problems, and possibilities*. R E. Wayne (Editor). 3th Edition. State University of New York Press.
- Yalar, T. (2010) *İlköğretim sosyal bilgiler programında değerler eğitiminin mevcut durumunun belirlenmesi ve öğretmenlere yönelik bir program modülü*

geliştirme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

Yalnız, D. A. (2007) *Cumhuriyetten günümüze ilköğretim 1. kademe sosyal bilgiler programlarının Atatürk ilkelerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Yazıcı, K. (2008). *1939–1970 yılları arasında gerçekleştirilen Milli Eğitim şûralarında sosyal bilgiler öğretimiyle ilgili alınan kararlar ve uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.

Yeşil, R. (1996). *Sosyal bilgiler ders programının niteliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Yeşilbursa, C. C. (2015). Sosyal bilgiler öğretiminde temel yaklaşımlar. C. Dönmez ve K. Yazıcı (Editörler). *Sosyal bilgiler öğretimi* (s. 47-57). Ankara: Pegem A Yayıncılık.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yıldız, B. (2008). *Çok partili dönemden günümüze sosyal bilgiler öğretim programlarındaki gelişmeler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

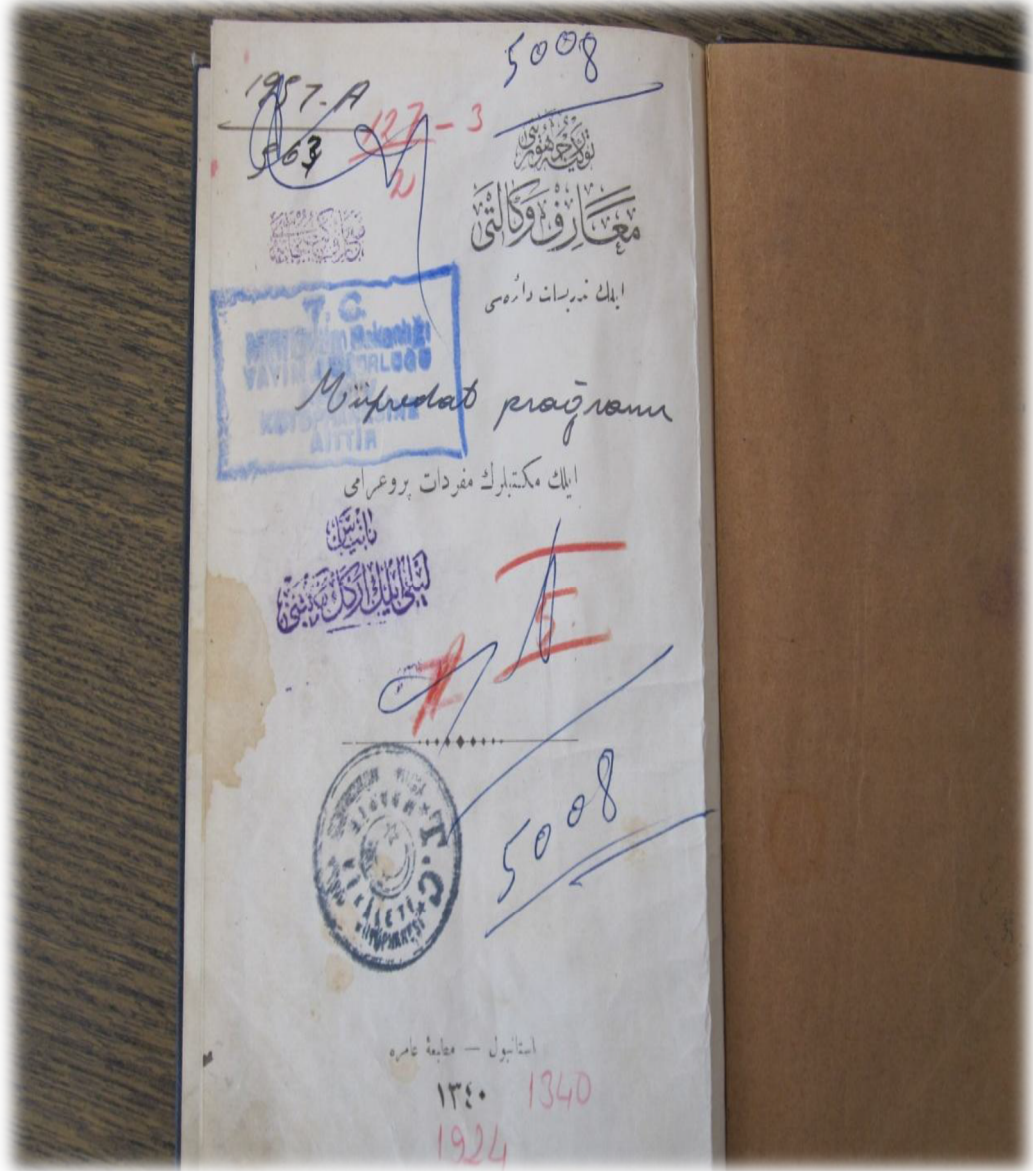
Yılmaz, A. (2007). *İlköğretim sosyal bilgiler programının yapılandırmacı yaklaşım açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yücel, M. S. (2001). *Demokrat parti*. İstanbul: Ülke Kitapları

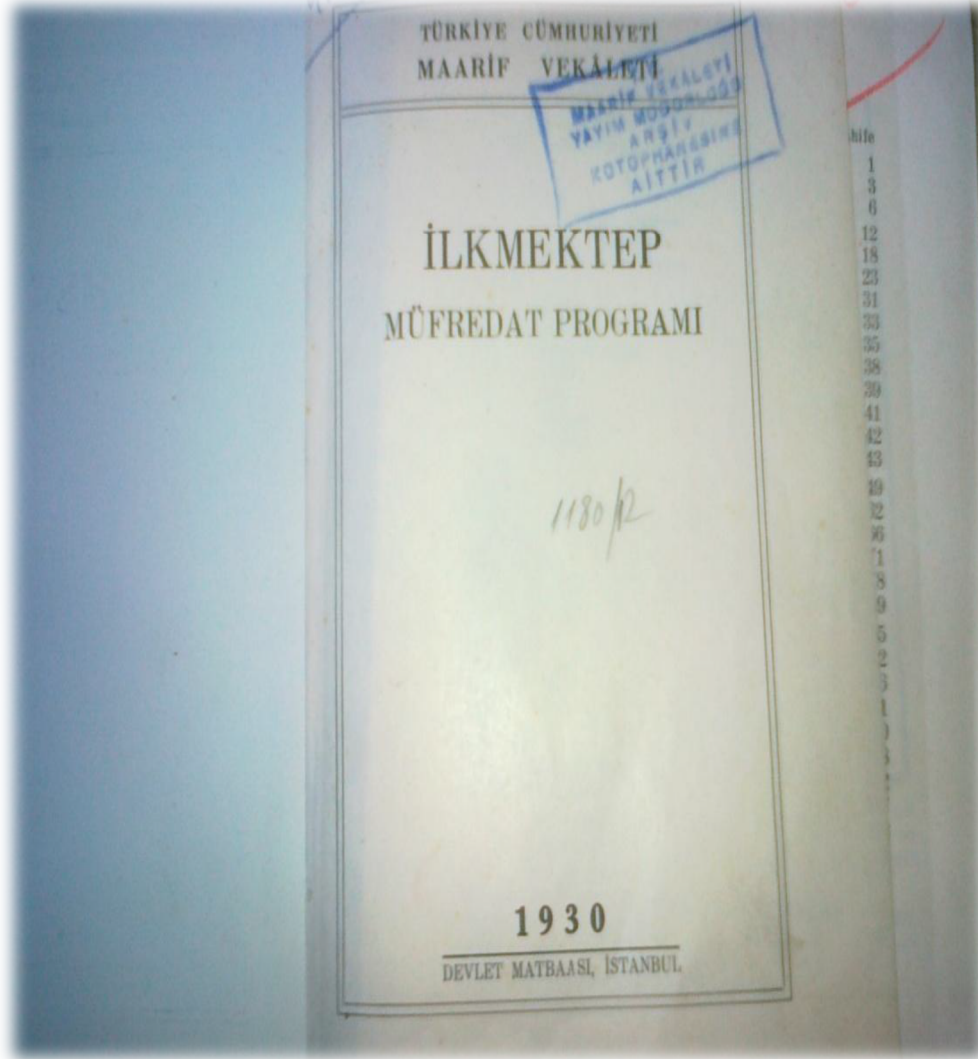

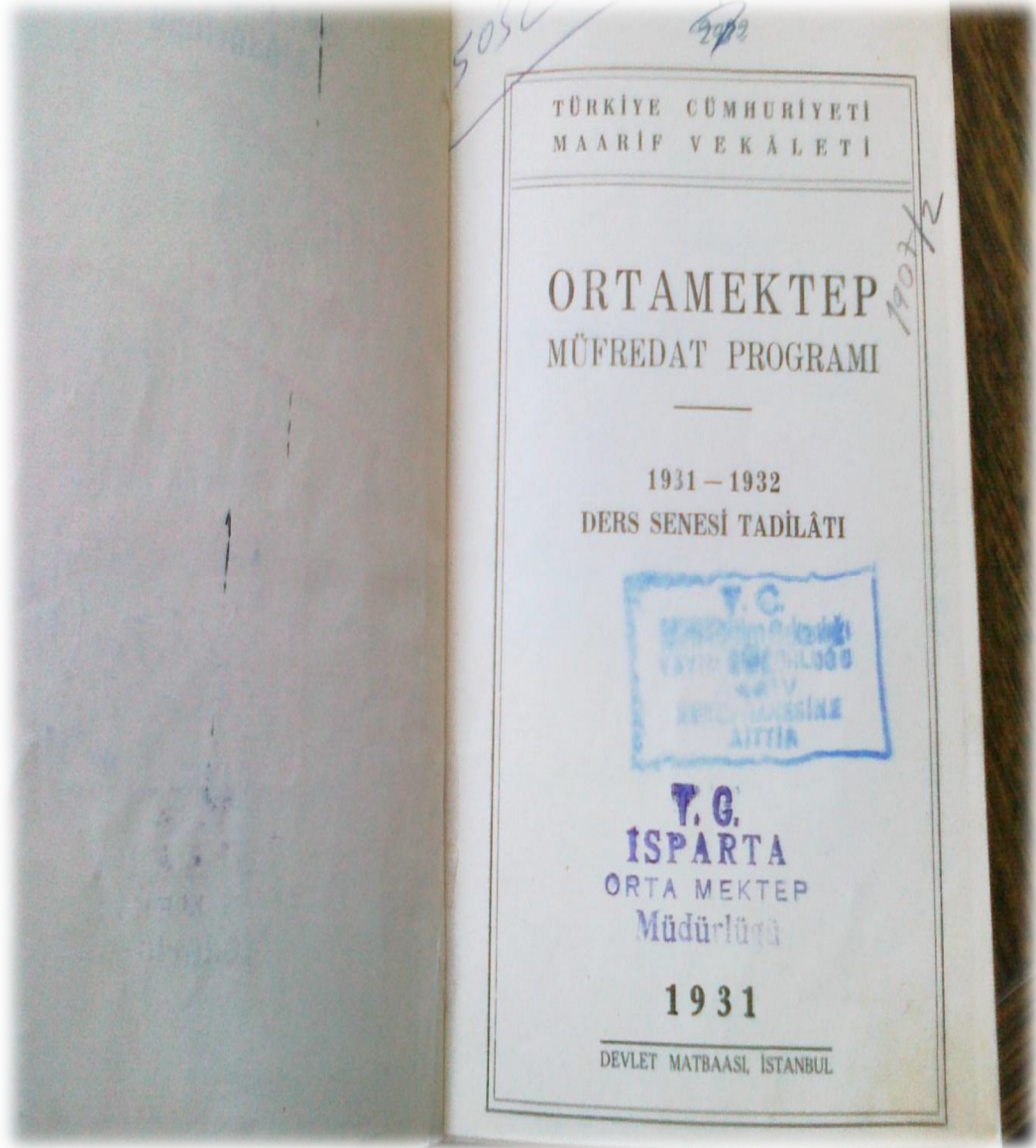
EK 1: 1924 İlk Mekteplerin Müfredat Programı Kapak

EK 2: 1930 İlk Mektep Müfredat Programı Kapak

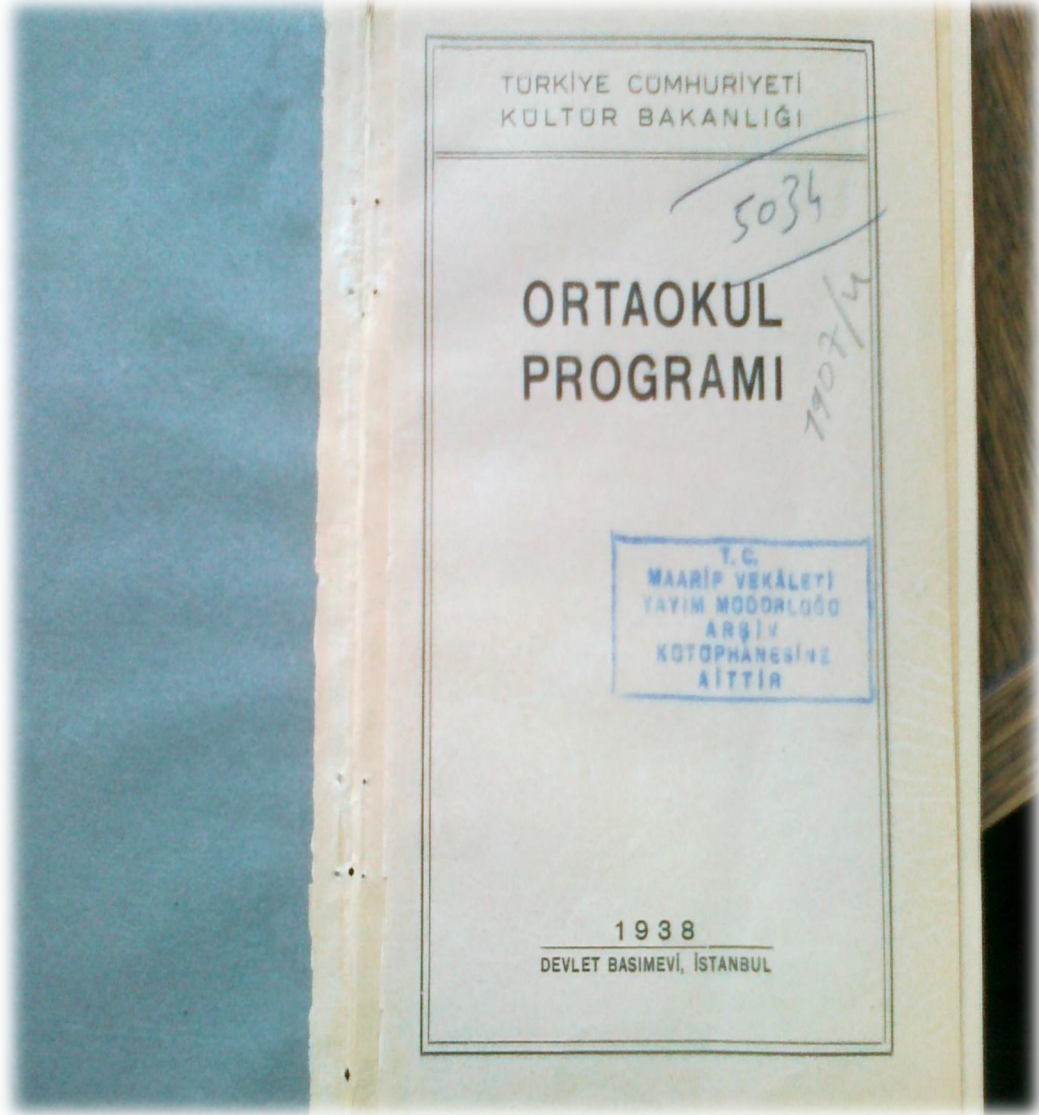

EK 3: 1931 Orta Mektep Programı Kapak

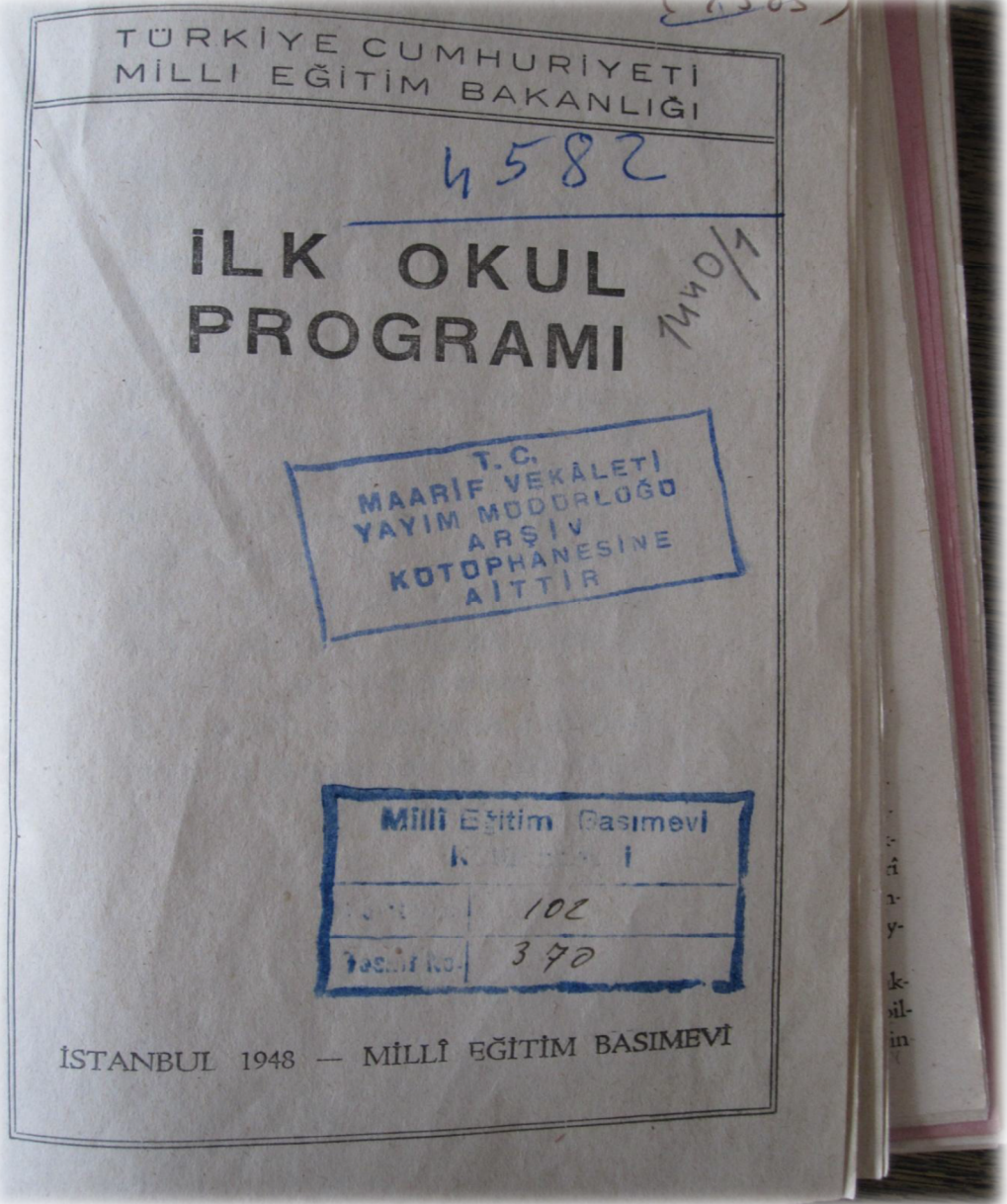

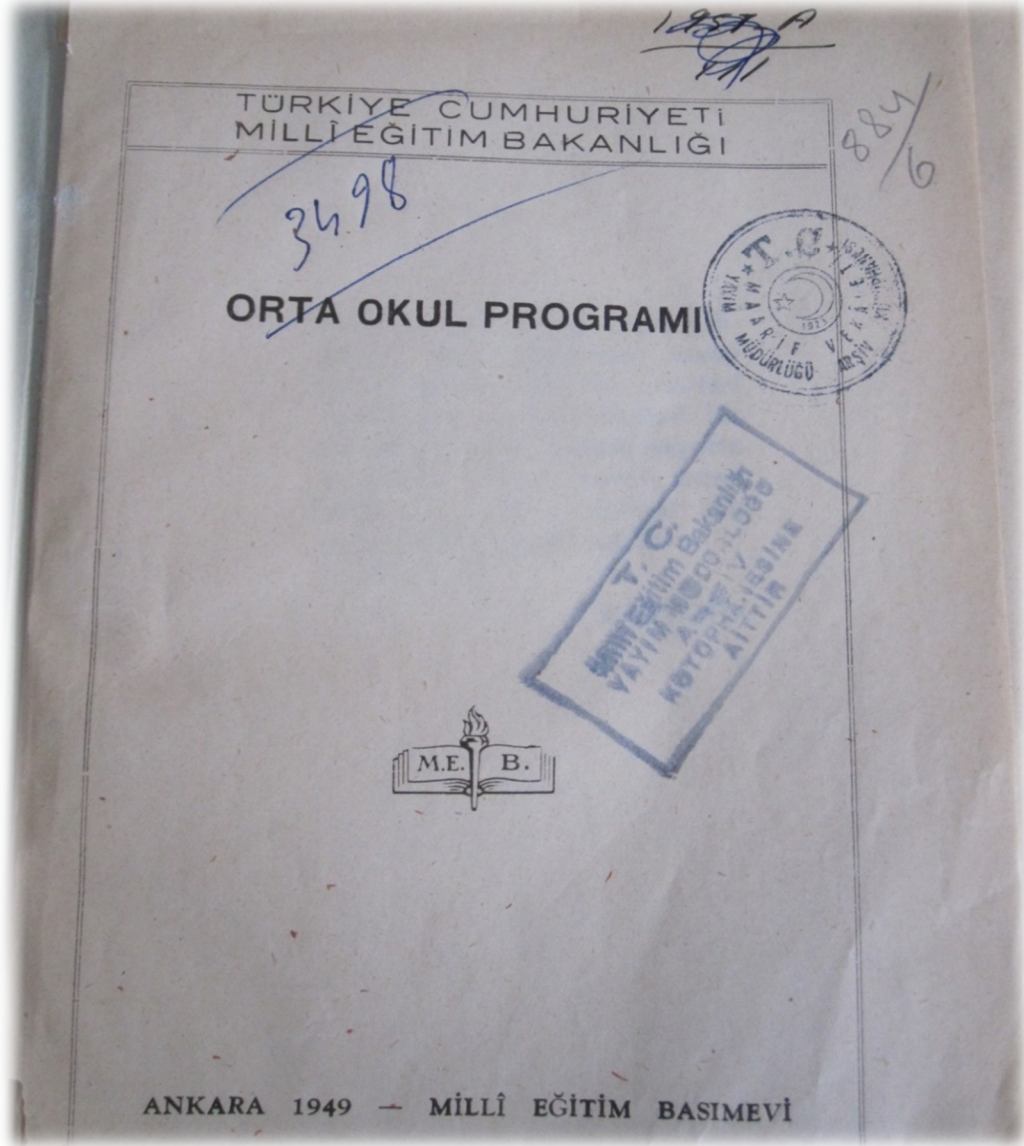
EK 4: 1938 Ortaokul Programı Kapak

EK 5: 1948 İlkokul Programı Kapak

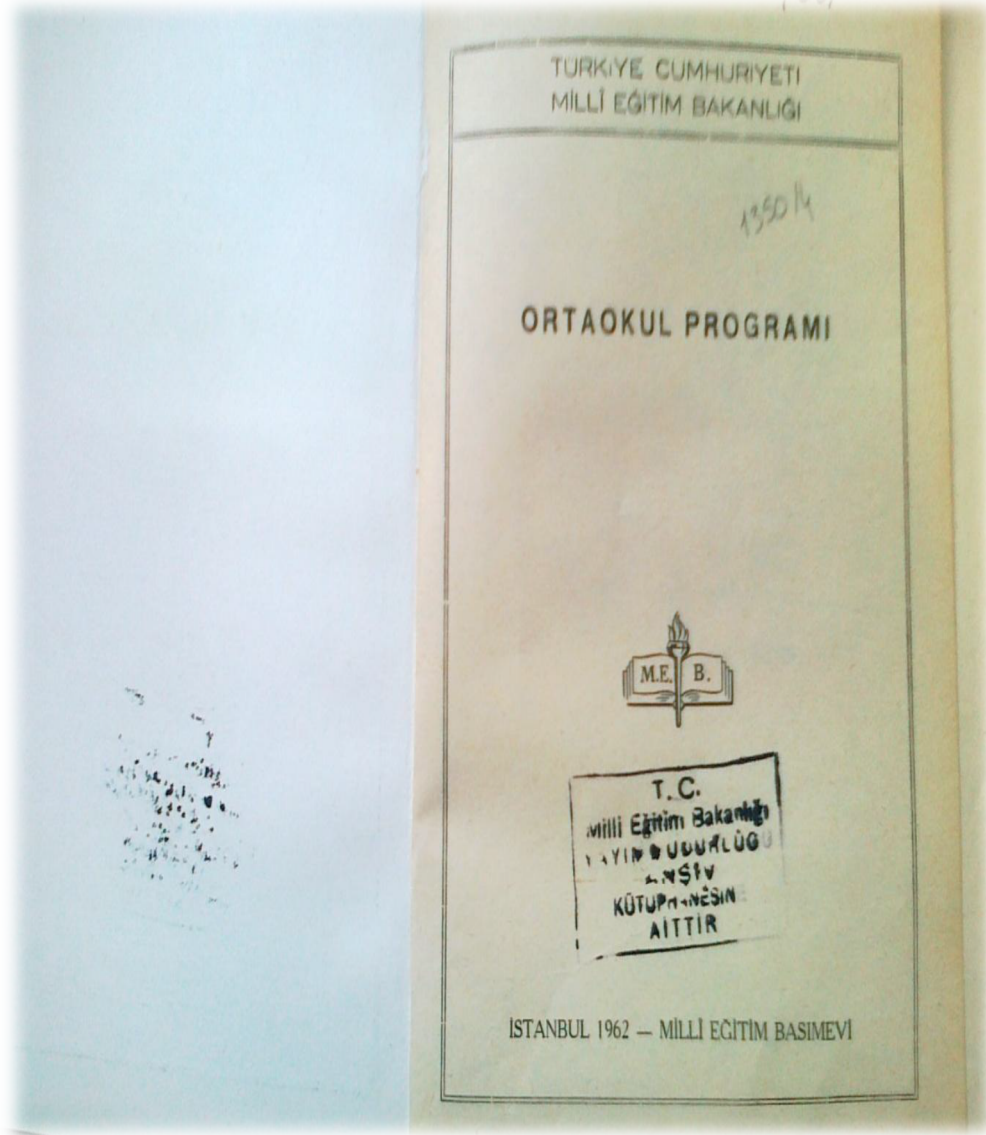

EK 6: 1949 Ortaokul Programı

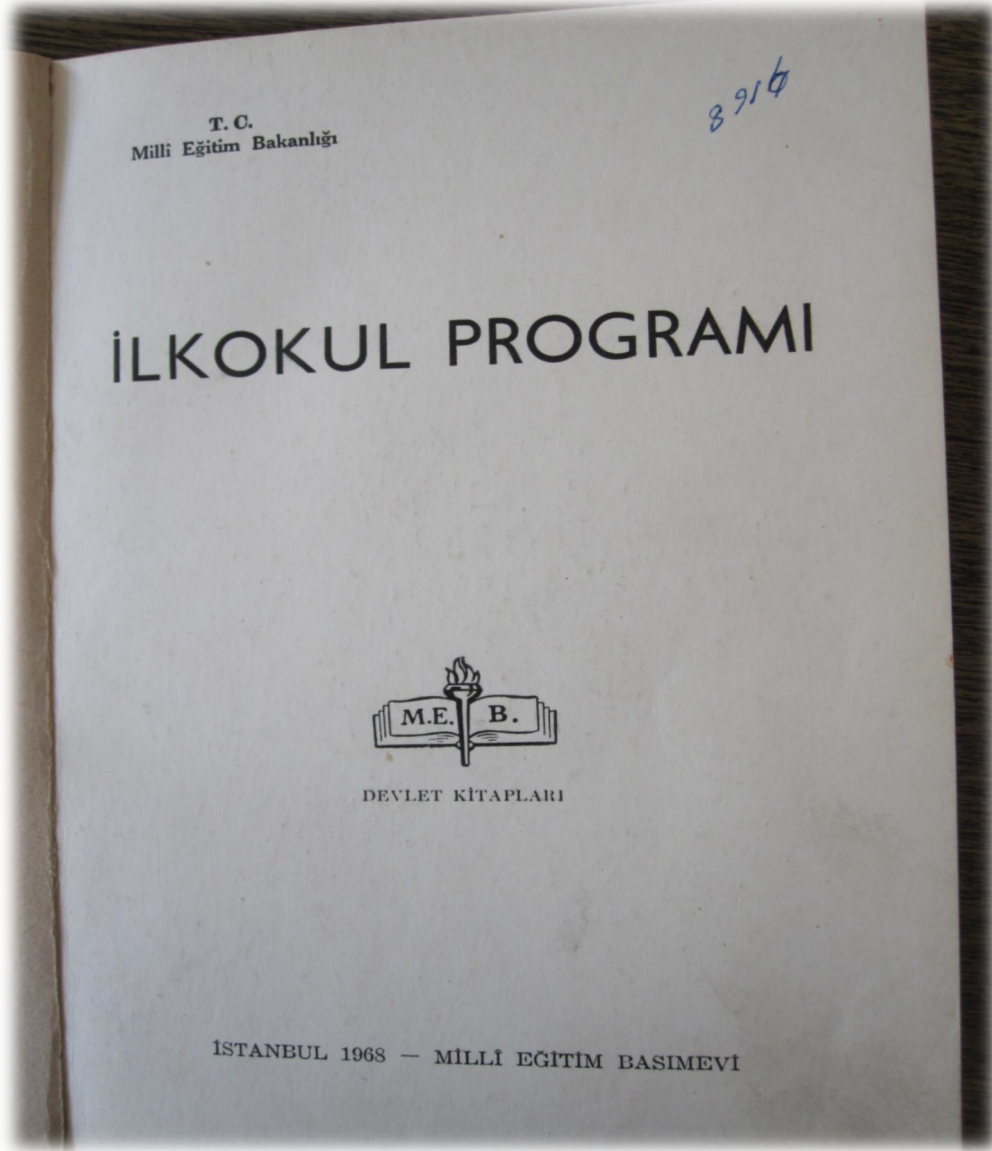

EK 7: 1962 Ortaokul Programı Kapak

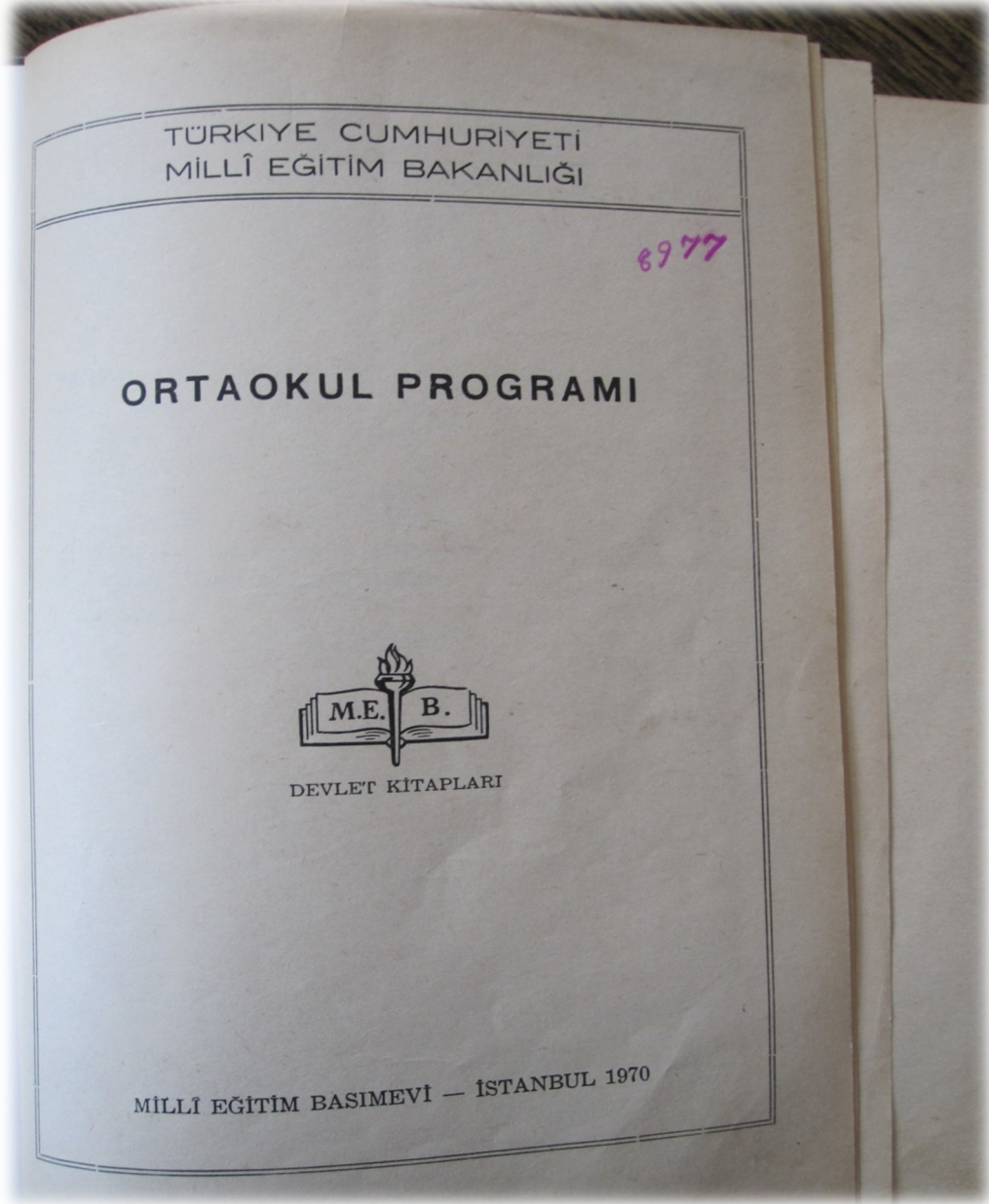

EK 8: 1968 İlkokul Programı Kapak

EK 9: 1970 Ortaokul Programı

EK 10: 2005 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı: Ali YALÇIN

Doğum Yeri ve Tarihi: Ağrı/Patnos 1988

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler öğretmenliği

Yüksek Lisans Öğrenimi: Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı/Sosyal Bilgiler Programı

Bildiği Yabancı Diller: İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri:

İş Deneyimi

Stajlar : Vali İhsan Dede İlköğretim Okulu Selçuklu/Konya

Projeler:

Çalıştığı Kurumlar: MEB/Patnos Doğansu Ortaokulu

İletişim

E-Posta Adresi: alifuatyalcin35@gmail.com

Tarih: 31.05.2016